

A GYERMEKVÉDELEM BÖLCSELETE

SZOCZIOLÓGIAI TANULMÁNYOK
A GYERMEKVÉDELEMNEK A SZOCIALIZMUSZAL
ÉS A DARWINIZMUSZAL VALÓ VISZONYÁRÓL

ÍRTA

Dr. ENGEL ZSIGMOND

ÜGYVÉD

ÁRA 12 KORONA

BUDAPEST, 1908
A SZERZŐ KIADÁSA

(VI., LISZT FERENCZ-TÉR 9.)

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

I. FEJEZET.

ELŐSZÓFÉLE.

Áttekintés.

1. *Mire jó az előszó?*

2. *Jelen munka keletkezése.*

a) A gyermekvédelem alapkérdései, b) A Népszava leleplezése.
c) Hogy lett a cikkből könyv? d) A jelenség bölcselete, e) A kérdést eddig senki sem dolgozta fel, holott szükséges lett volna, f) Miért gyűjtök előfizetőket?

3. *Munkám iránya, tárgya, stílusa stb.*

a) A mű nem gyermekvédelmi kézikönyv és nem a gyermekvédelmi intézmények bölcselete, b) Konkrét ismereteim hiánya, c) Miért nem citálok? d) A tudomány szerepe, e) A fejlődési irányzat megállapításának fontossága, f) A gyermekvédelem fogalom meghatározásának nehézségei, g) Miért nem írok részletesen a magyar viszonyokról? h) A munka stílusa.

1. *Mire jó az előszó?*

Mihelyt az előszó területét elhagytam, megszűnők saját személyemben beszélni és szubjektív véleményemnek kifejezést adni. Teszem ezt azért, mert a mű tárgyilagos menetét nem akarom szubjektív adatokkal megszakítani. Mindazt tehát, a mit saját személyemről elmondani kívánok, az előszóban mondom el.

2. *Jelen munka keletkezése.*

a) Évek hosszú sora óta foglalkozom gyermekvédelemmel és már évekkel azelőtt megírtam egy rövid tanulmányban a gyermekvédelem alapkérdéseit.

A műnek, mely magyar és német nyelven jelent meg, címe ugyancsak: „A gyermekvédelem alapkérdései”.

Mióta ez a mű megjelent, azóta a gyermekvédelem alapkérdéseiről való felfogásom lényegesen megváltozott. A ki elolvassa „A gyermekvédelem alapkérdései” című művemet és ezután áttanulmányozza jelen munkámat, az nem is fogja elhinni, hogy a két mű egy és ugyanazon szerzőtől való. Röviden próbálom kifejtetni, hogy milyen körülmények voltak azok, melyek felfogásomat ilyen lényegesen megváltoztatták.

Szóban lévő művem megírása után tüzetesen kezdtem foglalkozni társadalomtannal. Különösen pedig a társadalomtannak azon részei keltették fel érdeklődésemet, melyeket talán nem egészen jellemzően szocializmusznak és darwinizmusznak neveznek. Ezen körülmény és Magyarország politikai viszonyai okozták, hogy politikai pártállásom, mely azonban eddigelőtettekből éppenséggel nem jutott kifejezésre, teljesen megváltozott. Szívvel-lélekkel szocialista lettem. Nem mondom evvel, hogy mindenben helyeslem a magyarországi szociáldemokrata párt programját, sőt egyenesen és őszintén kijelentem azt, hogy nem is vagyok a pártnak a tagja. Tény azonban az, hogy mindennapi olvasmányom a pártnak hivatalos lapja, a „Népszava” és hogy tulajdonképpen a „Népszava” adta az eszmét jelen mű megírásához.

b) Évekkel azelőtt a „Népszava” egy cikksorozata leleplezett egy magyar állami gyermekmenhelyben állítólag előfordult visszaéléseket, melyek lényege az volt, hogy az állami gyermekmenhely a kötelékébe tartozó gyermekek közül néhányat bérbeadott földbirtokosoknak, a kik aztán ezen szegény gyermekek

munkáját kizsákmányolták. Ezen leleplezésekhez a cikkíró bizonyos következtetéseket fűzött.

Nem tettem vizsgálat tárgyává azt, hogy ezen leleplezések megfelelnek-e a valóságnak. Mostan sem tudom, hogy azok az állítólagos visszaélések tényleg megtörténtek-e vagy sem. Nem habozom annak a kijelentésével sem, hogy a cikkíró következtetéseit részben felületeseknek, részben pedig helyteleneknek találtam. Tény azonban az, hogy ezen cikksorozat alapján a gyermekvédelemről való eddigi felfogásom alaposan megrendült. Mindenekelőtt konstatáltam magamban, hogy eddigelé teljesen figyelmen kívül hagytam a szocialistáknak a gyermekvédelemről való felfogását, hogy teljesen elhanyagoltam a gyermekvédelem és a szociális mozgalom közt való összefüggést, hogy a gyermekvédelem nagyjelentőségű kérdései között tárgyaltam olyan kérdéseket, melyek ezen kérdéseknél sokkal kisebb jelentőséggel bírnak.

c) Eredetileg csak egy cikket akartam írni, a melyben reflektálva a szóban lévő cikk írójának véleményére kifejttem röviden a gyermekvédelem és a szociális mozgalom közt való viszonyt. Mint-hogy elvből nem küldök be folyóiratnak olyan cikket, melynek leközlése tekintetében biztos ígéretet nem nyerek, levélbelileg kérdést intéztem a „Népszava” szerkesztőségéhez, hajlandó volna-e a gyermekvédelem és a szociális mozgalom közt lévő összefüggést tárgyzó cikket közölni. Néhány nap múlva megjelent a szerkesztői üzenetek között a lapidáris „nem”.

Mint-hogy más lapnak nem akartam a szóban lévő cikket elküldeni, azon elhatározás érlelődött meg bennem, hogy a kérdést alaposabban kidolgozom és aztán tanulmányomat német nyelven könyv alakban adom ki. Tovább foglalkoztam a kérdéssel és e

közben tanulmányom egyre bővült terjedelmében, egyre több és több részletkérdést ölelt fel. Ezen kidolgozás folyamán jutott eszembe, hogy a gyermekvédelem és a darwinizmusz közt való összefüggést is vizsgálat tárgyává kell tennem, hogy a gyermekvédelem egész rendszerét kell a szociális mozgalom szempontjából áttekintennem, egyszóval, hogy, ha alapos munkát akarok végezni, meg kell írnom a gyermekvédelem bölceletét.

d) Fennhájázó valami munkám czíme, de azt hiszem a leghelyesebb megjelölése annak a kérdésnek, melyet művem tárgyaz. Minden jelenségnek meg van a maga bölcelete: ugyanis, ha az összes jelenségeket egy adott jelenségből kiindulva nézzük, helyesebben mondva, ha egy adott jelenségnek a többi jelenségekhez való viszonyát vizsgáljuk, akkor eme egy jelenség bölceletét nyerjük. Ha a gyermekvédelem ama egy adott jelenség, a gyermekvédelem bölceletéhez jutunk.

A mai korban azon jelenségek, melyeknek a gyermekvédelemhez való viszonya a legfontosabb s a legérdekesebb, a szocializmus és a darwinizmusz.

e) Mióta a Népszava említett cikkét olvastam, azóta tudományos téren csakis evvel az egy kérdéssel, a gyermekvédelem bölceletével foglalkoztam. Mennél többet foglalkoztam a kérdéssel, annál inkább győződtem meg arról, hogy a kérdéssel érdemes, sőt szükséges foglalkozni.

Tekintettel arra, hogy évek hosszú során át dolgoztam a gyermekvédelem bibliográfiáján, senki sem fogja túlzásnak vehetni, ha azt mondom, hogy elég alaposan ismerem a gyermekvédelem irodalmát. (Szívesen beismerem, hogy a szocializmusz és a darwinizmusz irodalmára vonatkozó ismereteim már

sokkal gyengébb lábon állnak.) A gyermekvédelemmel foglalkozó teménytelen munka közt egyetlenegy sem találtam, mely jelen könyv témáját tenné tüzetes vizsgálat tárgyává. Egyes elszórt, hézagos, összefüggéstelen megjegyzések találhatók ugyan, de úgy látszik a kérdésről a legtöbb író még csak olyan halvány sejtelemmel sem bír, mint a milyen halvány sejtelemmel a kérdésről a „Népszava” cikkének megjelenése előtt én bírtam.

Ez pedig egy meglepő és érdekes tünemény. A XX. század második felében a gyermekvédelem, a szocializmus, a darwinizmusz óriási jelentőségre emelkedett. Talán ugyanolyan joggal, a milyen joggal a XX. századot a gyermek századának nevezik, lehetne nevezni a XX. századot a szocializmusz vagy a darwinizmusz századának. És ha a társadalmi életben három ilyen feltűnő jelenség játszik olyan jelentős szerepet, akkor nem természetes-e az, hogy ezen háróui jelenség összefüggését vizsgálat tárgyává kell tenni? Szinte csodálatosnak nevezhető, hogy eme három oly óriási jelentőséggel bíró mozgalom hívei nem tudtak azon gyakorlati szempontig felemelkedni, hogy be tudták volna látni, miszerint igazi gyakorlati jelentőséggel nem a gyermekvédelmi intézményeket leiró, a szocializmusz és a darwinizmusz tudományos tételeit ismertető eljárás bír, hanem az, mely a szóban lévő három jelenség összefüggését vizsgálja és ezáltal nyer gyakorlati útmutatást a jövőre vonatkozólag. Hogy úgy mondjam, a szocialisták tekintettel vannak a darwinizmuszra, a darwinisták a szocializmuszra, de sem a darwinisták, sem a szocialisták nincsenek tekintettel a gyermekvédelemre. Arról nem is beszélek, hogy a gyermekvédelmi írók legtöbbje nem is tudja, hogy mi fán terem a szocializmusz és a darwinizmusz.

Ilyen ferde és téves felfogásokkal szemben nem lehet kellő erélylyel és elégszer hangsúlyozni, hogy a gyermekvédelmi teendőkre és a gyermekvédelem jövőjére vonatkozólag gyakorlati útmutatást és irányelveket csak akkor tudunk nyerni, ha a gyermekvédelem összefüggését a darwinizmuszal és a szocializmuszal ismerjük.

f) Szokatlan dolog, hogy tudományos munka szerzője előfizetőket gyűjt. Azonban jelen munka kiadása másképen nem volt elérhető. A magyarországi könyvpiacz viszonyai olyan kedvezőtlenek, hogy egy sokkal kevésbé radikális álláspontot elfoglaló műnek kiadása is majdnem legyőzhetetlen nehézségekbe ütközik. Meg vagyok arról győződve, hogy a polgári könyvkiadók még ráfizetés mellett sem vállalkoztak volna munkám kiadására vagy terjesztésére; szocialista könyvkiadóhoz pedig azért nem fordultam, mert külsőleg is kifejezésre akartam juttatni azt, hogy független vagyok a kiadótól még akkor is, ha az szocialista és hogy független vagyok a szocialistától is, ha az kiadó.

Elég számos keserves tapasztalatot tettem már a magyar könyvírás és könyvkiadás terén. Könyveimre ráfizettem és még azt sem tudtam elérni, hogy olvassák, illetve hogy olyanok kezébe jusson, a kik olvassák. Ha nem gyűjtöttem volna előfizetőket, akkor jelen munkára sem várt volna más sors. Már pedig ezt a munkát magyar nyelven ki kellett adnom.

A magyar ügyvédi karnak vagyok tagja és, habár csak inczidentaliter is, a magyar viszonyokat rendkívül szigorú kritika tárgyává teszem. Ha munkám csak német nyelven jelennék meg, akkor azt mondanék reám, hogy hazaáruló vagyok, a ki Magyarországot befeketíti a külföld előtt és a kiben nincs meg a

bátorság arra, hogy kritikájával Magyarországon álljon elő. Jól tudom, hogy ennek egy tudományos munka szerzőjét nem volna szabad befolyásolnia; rá vagyok utalva azonban arra, hogy Magyarországon mint ügyvéd keressem meg kenyeremet és ennél fogva sokkal többet kell az ilyen kicsinységekre adnom, mint tisztán a tudománynyal foglalkozó művek szerzőjének. Habár tehát meg vagyok arról győződve, hogy a magyarországi dolgokról mondott kritikám teljesen igazságos és habár biztosan tudóim hogy német nyelven megjelenendő munkámat a magyar szakférfiak közül többen olvasnák, mint olvassák ezen magyar munkát, mégis ki kellett adnom munkámat először magyar nyelven.

3. Munkám iránya, tárgya, stílusa stb.

a) Nem gyermekvédelmi kézikönyvet; nem a gyermekvédelmi intézmények bölcséletét akartam megírni; egyes egyedül azon kérdéseket akartam tárgyalni, melyek a modern tudomány és a társadalom fejlődéséből kifolyólag a gyermekvédelemre vonatkozólag tekintetbe jönnek.

Művem nem határozza meg a gyermek és a gyermekvédelem fogalmát, nem ismerteti a tényleges gyermekvédelmi viszonyokat, nem tartalmazza a gyermekvédelem történetét; mindenből csak annyi van művemben, a mennyi szükséges ahhoz, hogy a szóban lévő összefüggések kellő megvilágítást nyerjenek.

A ki tehát művemből tájékozást akar szerezni a gyermekvédelem egyes konkrét intézményei felől, az célját nem fogja elérni; és a ki a konkrét gyermekvédelmi intézmények ismerete nélkül olvassa művemet, az abból nem igen sokat fog érteni.

Száz meg száz kérdés, mely a gyermekvédelmi írók előtt nagy jelentőségűnek tűnik fel, művemben talán nincs is említve, (Ellenben számos máskülönb csekély fontosságú kérdést, a melyből következtetéseket lehetett levonni, igen részletesen tárgyaltam. Oldalakon keresztül foglalkozom oly intézményekkel, melyek ma még csak csirájukban vannak meg, de szép jövővel kecsegtetnek. Hogy e mellett ismétlések nem voltak kikerülhetők, az természetes.) Rendszerességre és teljességre épenséggel semmi súlyt sem fektettem; hiszen véleményem szerint egy ilyen társadalomtani munkának nem lehet más feladata, mint az eszméket és gondolatokat felvetni. Odáig megyek, hogy még azt is állítom, miszerint egy jó tudományos munkának nem is kell az összes felvetett kérdésekre választ adnia. Mihelyt a kérdések fel vannak vetve, a szerző elérte célját: és jó munka egyedül az, a hol a felvetett kérdésekre a szerző által felhozottak figyelembevételével az olvasó adja meg azt a választ, melyet a szerző akart volna adni, de nem adott.

Ez a szóban lévő felfogásom, melyet valószínűleg nagyon sokan fognak lehetetlennek és érthetetlennek találni, döntő befolyással volt a tárgyalandó kérdések kidolgozásának módjára nézve.

b) Már előre is szomorúsággal és bánattal konstatálom, hogy művemnek azon részeit tekintem a legkevésbé sikerülteknek, mely részekre vonatkozólag a legnagyobb elméleti és gyakorlati tudással bírok. Szomorúan vallom meg, hogy jogász vagyok és hogy mindaddig, míg könyvem tárgyával nem kezdtem tüzetesen foglalkozni, a gyermekvédelmet főleg jogászi szempontból tekintettem és tettem feldolgozás tárgyává. Sajnos, midőn ezen művemem dolgoztam, nem tudtam magamat eléggé a jogászi felfogásoktól emancipálni,

nem tudtam eléggé a kérdések konkrét jogi oldalát elhanyagolni, holott arra nyilván szükség lett volna. Azt azonban nagyon jól tudom, hogy a jogász urak viszont meg ép azt fogják mondani – feltéve, hogy olvasni fogják művemem, mire nincs sok reményem – hogy művem nem eléggé konkrét, nem eléggé jogászas. Ezen szemrehányás igazságos voltát nem vagyok hajlandó elhinni, és sokkal inkább félek a gyermekvédők, a szocialisták, a darwinisták kifogásaitól, a kik mindenekelőtt szememre fogják vetni, hogy nem ismerem eléggé a gyermekvédelmet, illetve a szocializmust, illetve a darwinizmust.

E tekintetben egy őszinte vallomást kell tennem.

Bizonyos fokig ezen szemrehányás kétségtelenül alapos. Ebben a műben bölcséleti jellege daczára száz meg száz kérdés van fölvetve és tárgyalva. Ezek a kérdések számtalan tudományszakból vannak merítve. A jogi tudomány minden szaka, a társadalmi tudomány számos ága, a nemzetgazdaságtan, a statisztika, a gyermekgyógyászat, a paedagógia és még számos más tudományszak azok, melyet valakinek a legnagyobb alaposággal kellene ismernie, hogy ezen könyv tárgyát kielégítően fejtegethesse. Más szavakkal kifejezve: temény telén szakkérdésről van szó ebben a műben, még pedig olyanokról, melyeket kellő alaposággal csak szakférfiú tudhat. Őszintén bevallom, hogy nem vagyok államférfiú, hogy nem vagyok gyermekorvos, nem vagyok paedagógus, hogy nem vagyok statisztikus. Nem is csodálhatni tehát, hogy a szaktudós számtalan hibát fog találni könyvemben. Talán olyan hibákat is, melyeket egy kis szorgalommal és utánjárással ki lehetett volna küszöbölni.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy, ha az ember ezt a tárgyat minden tekintetben

tökéletesen akarja feldolgozni, akkor soha sem lesz vele készen. Hiszen a szóban lévő tudománysszakok terén csak a legutolsó egynéhány év alatt száz meg száz új kérdés merült fel, a szakemberekre nézve érdekekkel bíró száz meg száz új intézmény létesült és pedig olyan nagy számban, hogy az ember nem is tud lépést tartani az eszmék és intézmények fejlődésével. Gondoljunk csak a statisztikai adatokra, melyek évről-évre változnak, gondoljunk csak arra, hogy a paedagógia és a gyermekbüntetőjog terén minden év egy csomó új intézményt hoz. Ha valaki túllelkiismeretes akar lenni, akkor egyszerűen kénytelen belátni, hogy sziszifusi munkát végez és akkor abba-hagyja a munkát. Annak pedig már igazán nincsen semmi értelme, hogy ilyen bölcséleti munkát többen készítsenek el; hiszen ott, a hol egy egységes bölcséleti felfogás kifejtéséről és alkalmazásáról van szó, társ-szerzőségnek épen nincs helye és véleményem szerint sokkal nagyobb baj, ha a munkában a szaktudományok szempontjából téves dolgok foglaltatnak, mint ha a bölcséleti felfogás egysége szenved csorbát. Azt a kifogást, hogy nem ismerem a gyakorlatból az összes konkrét intézményeket, szintén alaposnak tartom. Nem is lehet elvárni egyetlenegy embertől, hogy ismerje gyakorlatból csak hozzávetőleg is a fontosabb országokban lévő fontosabb intézményeket. Erre egy teljes emberéletben nincs elég fizikai idő és erre nincs is szükség. (Művemben néhol őszintén meg is mondom, ha valamit nem tudok.) Ha az író bizonyos számú intézményt a gyakorlatból ismer és a gyakorlati embereknek a konkrét intézményről szóló műveit kellő kritikával felhasználja, akkor bizonyos az, hogy körülbelül és hozzávetőleg tud annyit, a mennyi a szóban lévő műhöz ép elegendő. (Kérem

minden olvasómat, hogy megjegyzéseit, különösen pedig azokat, melyek a művemben ismertetett konkrét intézményekre vonatkoznak, címemre (Budapest, VI., Liszt Ferencz-tér 9.) haladéktalanul küldje be. Minden megjegyzést el fogok olvasni és a mennyiben alapos, azt művem újabb kiadásában és német fordításában figyelembe fogom venni.)

c) Hogy melyek azon művek, a melyeket jelen könyvhöz felhasználtam, azt nagyon nehéz volna megmondani és e tekintetben nem is tartom szükségesnek beszámolni. (Megjegyzem, hogy munkámhoz 1908 április elseje után már nem olvastam semmit s ezen időpont után csak a kész anyagot használtam fel.) Kiemelem, hogy az általam felhasznált művek érezhető nyomot és befolyást reám nem gyakoroltak. Tulajdonképen csak azt akartam tudni ezen könyvekből, hogy hogyan keletkeztek hozzávetőleg az egyes intézmények és hogy jelen mű tárgyára vonatkozólag milyen felfogások léteznek és milyen kérdések vannak felvetve. Az egyes intézmények részletes leírása, a tárgyalt kérdésekre adott válaszok engem épenséggel nem érdekeltek; ugyanúgy, a hogy az én véleményem szerint jelen munka legfőbb célja az olvasónak anyagot szolgáltatni a gondolkodás számára, ugyanúgy én a felhasznált műveket csak azon szempontból használtam fel, hogy nyújtanak-e nekem valami anyagot a jelen tárgyról való gondolkodásra.

Épen azért egyáltalán nem tartottam szükségesnek, hogy az általam felhasznált művekre hivatkozzam, vagy hogy az egyes kérdések irodalmát összefoglaljam. Polemizálni nem akarok senkivel, különösen pedig nem elszigetelten álló Íróknak a véleményével; azon tudományos irányok és felfogások pedig, a melyekkel

jelen műben számolnom és melyekre hivatkoznom kellett, oly annyira ismeretesek, hogy szinte teljesen függetlenek lettek az illető írók személyétől és műveitől. Még olyan írókra sem hivatkozom, a kiknek egyes konkrét felfogásait és adatait majdnem szóról-szóra felhasználtam; mert oly esetben, a midőn ezt tettem, azon felfogásból indultam ki, hogy ezen gondolatok és adatok művemnek szerves alkotó részei és hogy énnekem ezekre magamtól is rá kellett volna jönnöm. De különben is: jelen műnek egyáltalában nem célja az, hogy az olvasónak útbaigazítást adjon az egyes konkrét kérdésekről, a munka alapjául szolgáló egységes gondolatfonál pedig annyira sajátom, hogy azt igazán nem kellett mástól kölcsön kérnem.

Az olvasó nagyon szívesen el fogja nekem hinni, hogy a mindenféle irodalmi hivatkozások és idegen írókkal való polemizálások valamely műnek csak a tudomány óság látszatát adják, valójukban azonban a műnek egységes menetét csak zavarják és az író felfogásának megértését csak megnehezítik. Azt hiszem, nem is vitás, hogy midőn az ember valami könyvet olvas és annak adatait felhasználja, semminemű fáradságába nem kerül a szerzőt, könyvet és a lap számát egyszerűen megjegyezni és aztán arra könyvében * alatt hivatkozni.

d) Több kérdést veszek a gazdaságosság szempontjából beható vizsgálat alá; több intézmény fejlődését a tudomány fejlődésére vezetem vissza; túlnyomó részben lelkes hive vagyok annak, hogy bizonyos kérdések megoldásánál a célszerűségi belátás elmélete alkalmaztassék. Ez sokak előtt eklekticizmusnak, sőt az igazi tudományos gondolkodással összeférhetetlennek fog látszani. Művem érdemleges részében nem nyilatkozom erről a kérdéstről és megelégszem

avval, hogy a szocializmusz és a darwinizmusz viszonyát kellő megvilágításba helyezzem. Itt megelégszem annak a hangsúlyozásával, hogy véleményein szerint ugyanúgy, a hogy a helyesen felfogott szocializmusz és a helyesen felfogott darwinizmusz elvei közt nincs semmi ellentmondás, ugyanúgy nem áll ellentétben a szocializmusz és a darwinizmusz álláspontjával a gazdaságosság elve és a célszerűségi belátás elmélete. Sőt tovább menve még azt is mondom, hogy a tudomány óriási jelentőségének hangsúlyozása nagyon szépen összefér a történelmi materializmusz álláspontjával. Nagyon messze vezetne, ha azt mind részletesen ki akarnám fejteni és nagyon jól tudom, hogy a legrészletesebb kifejtés sem győzné meg azokat, kik egyoldalú szocialisták vagy egyoldalú darwinisták, álláspontom helyességéről. Minthogy én éppenséggel nem törődöm avval, hogy ezek az egyoldalú álláspontot elfoglaló egyének minő fogadtatásban fogják részesíteni művemet, egyáltalán nem is teszem meg ama kísérletet, mely csak mentegetőzésnek látszanék, hogy az ellenkezőnek látszó álláspontok egy kalap alatt való megférést kifejtsem,

e) A mi áll ezen elméletekről, ugyanaz áll az evolúció nagy elméletéről is. Bennem tisztán és kétségtelenül él az a tudat, hogy a kellően megértett és értelmezett evolúcióelmélet ellen még a leglelkesebb szocialista és darwinista sem támaszthatja a legkisebb kifogást. Ez a magyarázata annak, hogy nagy súlyt helyezek az intézmények fejlődésének kifejtésére: szilárd álláspontom ugyanis, hogy vannak bizonyos fejlődési tendenciák, hogy ezen fejlődési tendenciákat csak úgy lehet felismerni, hogyha az intézmények történetét tanulmányozzuk és hogy ezen fejlődési tendenciák felismerése révén tudjuk egyedül

meghatározni azon utat, a melyen haladnunk kell. Hiszen semminemű gyakorlati cselekvés nem vonatkozhatik másra, mint arra, hogy valamit a fejlődés irányában tegyünk.

Ugyanolyan joggal, a hogy művem a gyermekvédelem bölcseletének nevezem, adhattam volna annak azt a címet: „A gyermekvédelem jövője”. Szinte azt lehetne mondani, hogy a mű lényegileg nem áll egyébből, mint jóslásokból. Bár nagyon jól tudom, hogy jósolni hálátlan és nehéz dolog, sem zárkózhattam el attól, hogy a jövőbeli fejlődés irányára nagyjában rá ne mutassak és a jövőbeli cselekvések tekintetében gyakorlati tanácsokat és útbaigazításokat ne adjak. De épen azért, mert jóslásokba bocsátkoztam bele, tartózkodtam attól, hogy apró részletkérdésekre kiterjeszkedjem; hiszen a fejlődési irányzat legbehatóbb ismerete sem ad nekünk elegendő támpontot arra nézve, hogy teljesen jelentéktelen fejlődési fázisokra vonatkozólag konkrét és határozott véleményt mondjunk. Ez egy csöppet sem volna tudományos eljárás és minthogy már a közel jövő meghazudtolná az ilyen apró-cseprő jóslásokat, teljes bizalmatlanságot támasztana a nagy fejlődési irányzatok tekintetében mondottak helyességére nézve is, holott ezen jóslatok helyessége teljesen független ezen kis jóslatok igaz voltától.

f) És még valamit. Nagyjában és egészében meg lehet határozni és körül lehet írni azt, hogy mi a danvinizmusz és hogy mi a szocializmusz. Hogy azonban mi a gyermekvédelem, annak meghatározására és körülírására véleményem szerint nem igen lehet vállalkozni. Ahány fej, annyi felfogás. Hogy azonban nem minden, a mi a gyermekre vonatkozik, esik a gyermekvédelem fogalma alá, az kétségtelen.

A ki el fogja olvasni művemet, meg fogja érteni azon nagy nehézségeket, melyekkel a gyermekvédelem fogalmának elhatárolása jár és az meg fogja érteni, hogy bizonyos olyan kérdésekről is kellett néhány szóval nyilatkoznom, melyek tulajdonképen nem is tartoznak a gyermekvédelemhez.

g) Egy további ellenvetésre is meg kell felelnem. Kérdezhetnék tőlem, hogy, ha gyakorlati jelentőséget kívánok adni művemnek, miért nem vonom le a végső következtetéseket, mert nem mondok kritikát a magyar gyermekvédelemről és miért nem állapítom meg, hogy Magyarországon e téren mik a teendők? Egyesek még tovább mehetnek és szememre vethetik azt is, hogy külföldi példákat és külföldi statisztikai adatokat hoztam fel olyan esetekben is, midőn hasonló illusztráló erővel bíró magyar példákat és magyar statisztikai adatokat találhattam volna.

Ezen kifogásra a következőkben adom meg a választ:

Ha a magyar gyermekvédelemről és a magyarországi közállapotokról teljes nyíltsággal megmondanám véleményemet, akkor művemet nagyon szomorú sors érné: izgatást és más hasonló bűncselekményt fedeznének fel benne azok, a kik szeretett hazánkban a közrend védőiül vallják magukat, sőt művemet talán el is koboznák. Ez tudományos eredménynek és reklámnak talán elég szép volna, de mégis olyan babér, a mely után nem igen kívánkozom. Nincs is szükség erre. Az az egynéhány példa, a melyet felhozok, teljesen elegendő erővel bír, annál is inkább, mert azok, a kik számára ezen mű írva vagyon, a magyar közviszonyokat elég jól ismerik és a művemben elfogadott általános tételek

alapján a magyarországi gyermekvédelemnek a magyarországi közviszonyokhoz való viszonyát nagyon szépen megtudják magukban konstruálni. Épenséggel semmi szükség sincsen tehát arra, hogy Magyarországot egy külön fejezetben tegyem tudományos vizsgálat és kutatás tárgyává.

Magyarország nem is alkalmas arra, hogy speciális vizsgálat tárgyává tegyem. A kapitalizmus és szocializmus még nincs nagyon kifejlődve hazánkban, arról nem is szólva, hogy a darwinizmusról egynéhány, de csakis az elmélet terén működő emberen kívül a többiek nem is bírnak tudomással. Valljuk meg őszintén és szépen az igazat, a műveit Nyugateurópa bármelyik állama e szempontból sokkal tanulságosabb, annál is inkább, mert a statisztika és a tudományoknak azon részei; melyek az én szempontomból figyelembe jönnek, ezen államokra vonatkozólag sokkal részletesebb, kimerítőbb és pontosabb adatokat szolgáltatnak.

Ugyanolyan joggal, a hogy Magyarországot tárgyalnám, kellene tárgyalnom egy csomó más országot is, a mi épenséggel nem állana összefüggésben a munkának bölcseleti irányával.

A munka eredetileg nem magyar, hanem német nyelven készült, vagyis oly közönség számára, melyet Magyarország épenséggel nem érdekel jobban mint Európának bármely más állama.

h) A stílus tekintetében a tárgy rendkívül nagy nehézségeket okozott. A terminusz technikusokkal való állandó operálás lehetetlenné tette, hogy a munkát oly élénk és könnyed stílusban írjam meg, mint azt szerettem volna. A kiadói és pénzügyi nehézségek okozták azt, hogy a munka terjedelmét lehetőleg meg kellett szorítanom. Sokkal kevesebbet mondtam, mint a mennyit mondani akartam; és a

mit mondtam, sokkal tömörebb formában mondtam, mint a hogy kellett volna.

Munkám részekre, fejezetekre, pontokra, alpon-
tokra van osztva (lásd e tekintetben az egyúttal vezér-
fonálul szolgáló áttekintéseket) és hogy úgy mondjam
minden egyes gondolat meg van számozva és meg
van jelölve. A szükséges tömörség csakis ilyen egybe-
hangzó és szabatos rendszer alkalmazásával érhető el.
Ezen alaki szempont szintén egyik oka annak, hogy
egyáltalában nem citállok írókat és hogy épenséggel
nem közlök statisztikai adatokat.

Hogy a munka egységes menetét meg ne zavarjam,
teljesen mellőztem a jegyzeteket. Azt, a mi nem tar-
tozik legszorosabban a tárgyhoz, zárjelbe tettem és
a szöveg közt helyeztem el.

II. FEJEZET.

SZOCIALIZMUSZ ÉS FEJLŐDÉSTAN.

Áttekintés.

1. *A kapitalizmusz statisztikája.*

a) A kapitalizmusz lényege, b) A proletárok száma, c) A városok. d) A proletariátus lakásviszonyai és családi élete, é) A szocializmusz lényege, f) A kapitalizmusz és a szocializmusz fejlődési irányzata.

2. *A leszármazási tan.*

a) Átöröklés, b) Alkalmazkodás, c) Küzdelem a létért, d) Természetes kiválasztás, é) Nemi kiválasztás, f) A biogenetikai alaptörvény.

8. *A leszármazási tan alkalmazása az emberiségre.*

a) Az emberi faj, mint a legfejlettebb faj. b) Az ember gondolkodik, az állat nem. c) Az ember intézményeket létesít, az állat nem. ri) Az embernél nem egyedül a testi egészség az irányadó, e) Az ember nemcsak termel, hanem cserél is. f) Az állatoknál nincsenek osztályharczok. g) Az állatoknak nincsenek eszközeik. Vagyon és jogrend mint eszközök, h) A ravaszok és kíméletlenek győzelme, i) A létért VÍVOTT küzdelem nem végződik az egyén megsemmisítésével, k) A biogenetikai alaptörvény hibái.

4. *A szocializmusznak a fejlődéstanhoz való viszonya.*

a) Van-e a szocializmusz és a darwinizmusz közt ellentét? b) Miért nincs ilyen ellentét? c) A túlzó felfogások gyakorlati következményei. d) Példa: a kriminalitás és prostitúció okaira vonatkozó felfogások.

1. *Kapitalizmusz.*

a) A kapitalizmuszt statisztikai adatokban felüntetni igen nehéz. A kapitalizmusz ugyanis összetett fogalom, a mely számtalan jelenséget rejt magában. Még azt sem lehet pontosan meghatározni, melyek a kapitalizmusz egyes jelenségei, úgy hogy az egyes

jelenségekre vonatkozó statisztikai adatokat sem lehet csoportosítani. Szinte lehetetlen megállapítani, melyek a kapitalisztikus termelési rendszeren alapuló társadalom azon jellegző sajátosságai, a melyek semmiféle más társadalomban nincsenek meg. Még a legelemibb jelenségekről is legnagyobb elővigyázat mellett sem lehet határozottan megállapítani, hogy azok a kapitalizmusz lényegéhez tartoznak-e, hogy azok a kapitalizmusznak okai-e.

Mindenesetre ki kell küszöbölni mindazon jelenségeket és tényezőket, melyek nem a kapitalizmusz jellegző sajátosságai. Ez az egyedüli módszer, a melylyei meg lehet állapítani azt, hogy a kapitalisztikus termelési rendszeren alapuló társadalomban mely jelenségek okozott a kapitalizmusz és melyeket más tényezők.

Hü képét kell nyújtani mindenekelőtt azon jelenségeknek, a melyek egyedül a kapitalizmusz következtében állottak elő és fel kell sorolni egy csomó fontos jelenséget, a melyek semmi esetre sem a kapitalizmusz folytán következtek be. Ez annál is inkább szükséges, mert máskülönben felmerülne a gyanú, hogy számos jelenséget a kapitalizmusz lényegéhez tartozónak, illetve a kapitalizmusz által előidézettnek tekintünk és ezen oknál fogva tulajdonítunk a kapitalizmusznak a gyermekvédelemre vonatkozólag döntő jelentőséget.

b) A kapitalizmusz lényege a következő:

A javak termelése manapság úgy történik, hogy számos munkaerő egységes vezetés alatt jórészt gépek felhasználásával egyesül bizonyos áru előállítására. Az a sok egyén, a ki ilyenképen dolgozik, nem áll ugyanazon viszonyban a termelési eszközökhöz. A termelés vezetői, az úgynevezett burzsoák a termelési eszközök tulajdonosai és ők tulajdonosai ez

oknál fogva a termékeknek is. A többiek, vagyis azok, a kik az egységes vezetés alatt dolgoznak, az úgynevezett proletárok teljesen vagyontalanok; majdnem az egyedüli, a mi az övék, az a munkaerejük; hogy megéljenek, kénytelenek a termelési eszközök tulajdonosaival munkabérszerződést kötni, vagyis arra vállalkozni, hogy bizonyos munkát fognak végezni bizonyos bér fizetése ellenében.

Proletárok tehát első sorban az iparban vannak, de vannak a mezőgazdaságban és a kereskedelemben is proletárok.

c) Kétféleképen tudjuk megállapítani, hogy valamely ország népességének hány %-át képezi a proletariátus.

Nézhetjük a burzsoáknál alkalmazott munkások és azok hozzátartozóinak számát, nézhetjük a bizonyos jövedelemnél (például 1000 koronánál) kisebb jövedelemmel bíró egyének és azok hozzátartozóinak számát. Mindkét esetben azonos eredményre jutunk.

Az összes kapitalisztikus államokban a népességnek körülbelül valamivel több mint $\frac{2}{3}$ tartozik a proletariátushoz.

d) A proletariátus életviszonyai nagy mértékben összefüggnek azon körülménnyel, hogy a kapitalizmus minden tekintetben koncentrálnak. A nagy városok keletkezése jó részben a kapitalisztikus fejlődés következménye, mert a városokban koncentrálnak a kapitalisztikus módon üzemelő ipar és kereskedelem.

Vajon ezen koncentrálnak ellen fogja-e súlyozni a villamos és városi vasutak nagyarányú kifejlődése és gyáraknak a falukra való kitelepítése, nehezen dönthető el.

e) A proletariátus lakásviszonyairól az egészségügyet tárgyzó fejezetben, a proletariátus családi életéről a nevelést tárgyzó fejezetben lesz szó.

f) A proletariátus nagyon természetesen meg akarja javítani sorsát; mert épenséggel nincs megelégedve azon életviszonyokkal, a melyekbe őt a kapitalizmusz juttatta. A kapitalizmusz tehát oka a proletariátus felszabadulási törekvéseinek, az úgynevezett szocializmusznak.

g) A kapitalizmusz és a szocializmusz történetének tárgyalása helyett megelégszem a fejlődési irányzat megállapításával.

A fejlődési irányzat kétségtelenül a gazdasági életnek és a gazdasági élettől függő tényezőknek nagy mérvű szocializálódása. A fejlődési irányzat: átmenet az individuális államtól a szociális állam felé.

A midőn a mai államot individuális államnak nevezem, nem akarom azt mondani, hogy abban nincsenek szociális elemek és ugyanúgy, a mikor a szociális államról beszélünk, nem értek teljesen szocialista államot.

A kép, melyet a szocialisták a szocialista államról festenek, talán túlzott, vagy részleteiben helytelen. Ez azonban azon elvnek az igazságát, hogy a kapitalizmusz idővel meg fog szűnni, nem érinti. És ép azért nem helyezek súlyt a szociális állam hű és teljes képének megfestésére, a kollektiv termelési rendnek pontos rajzára, hanem megelégszem a fejlődés általános menetének megállapításával.

(A midőn a gyermekvédelem egyes ágainál arról beszélek, hogy azok miképen fognak alakulni a szociális államban, akkor is tartózkodom aprólékosan pontos rajztól.)

Mennyi ideig fog tartani azon fejlődés, a melynek végpontjában a szociális állam van, azt még megközelítő pontossággal sem lehet megmondani. Hogy ezen fejlődés már megkezdődött, azt minden tárgyilagos szemlélőnek el kell ismernie.

A mai individuális államban egyre szaporodnak a szociális elemek: a köz egyre inkább kezd gazdasági tevékenységet kifejteni, a szabad verseny elve egyre inkább vészit kizárólagosságából, az állam egyre fokozottabb súlyt helyez az alsóbb néposztályok egyéni érdekeinek kielégítésére.

2. A leszármazási tan.

E tan a következőket tanítja.

a) A szervezetek szaporodnak. A létesített új szervezetek többé-kevésbé az őket létesítő szervezetek tulajdonságaival bírnak. (Átöröklés.)

b) A szervezetek kisebb-nagyobb mértékben bírják a környezet által nyújtott létfeltételekhez való alkalmazkodás képességét, vagyis azon képességet, hogy a létezésüket kedvezően befolyásoló irányban átalakuljanak, hogy a létfeltételeikben való változásokra szerveik megfelelő átalakulásaival, elváltozásaival reagáljanak, hogy ezen átalakulásokat és változásokat utódaikra átörökötsék. (Alkalmazkodás.)

c) A faj valamennyi egyede egymás közt küzdelmet folytat a létért. (Küzdelem a létért.)

d) Minden élő lénynél a szaporodási képesség nagyobb a tényleges szaporodásnál; és a tényleges szaporodás is olyan nagy, hogy a megélhetési eszközök nem elegendők valamennyi egyed számára, minél fogva számos egyed elpusztul. Mennél kisebb a szaporodás, annál kisebb a halál által okozott pusztítás. Minthogy pedig a szülők és ivadékok közt való egyezőség nem teljes, minthogy a faj egyetlenegy egyede sem egyezik teljesen a faj más egyedeivel, minthogy az egyes szülők ivadékai sem egyeznek teljesen egymással, az egymással versenyző egyének közt vannak

erősebbek és gyengébbek, kisebb és nagyobb alkalmazkodási képességgel bírók. A létért való küzdelemben az erősebbek és a létfeltételekhez jobban alkalmazkodni tudó egyéneknek nagyobb kilátásuk van arra, hogy élni és szaporodni fognak, mint a gyengébbeknek és a kevésbé alkalmazkodni tudóknak. A létért való küzdelemben a gyengébbek és a kevésbé alkalmazkodni tudók elpusztulnak, míg az erősebbek és a jobban alkalmazkodni tudók életben maradnak és tulajdonságaikat átviszik utódaikra. A verseny tehát folytonosan javítja a fajt. (Természetes kiválasztás.)

e) A magasabb szervezetű állatoknál a nőstények előnyben részesítenek olyan hímeket, a kik szépek, vagy különleges tulajdonságokkal bírnak. Ennélfogva ezeknek a hímeknek vannak leginkább utódaik, ezeknek van a legtöbb kilátásuk tulajdonságaikat átörökíteni és a fajt megváltoztatni. (Nemi kiválasztás.)

f) Mindazon különböző élő lények, melyek ezen a földön vannak és voltak, a szerves élet egy közös és pedig egyszerű ősalakjától veszik eredetüket és alá vannak vetve a természetes és nemi kiválasztás által való folytonos és fokozatos átalakulásnak. A fajok fejlődéstörténetében tehát emelkedő irányzat észlelhető. Mindenik faj mindenik egyede fejlődése folyamán felmutatja (talán rövidebb, gyengébb és kevésbé észrevehető módon) azon fejlődési alakulatokat, melyek meg voltak őseinél, míg mostani alakjukhoz jöttek. (Biogenetikai alaptörvény.)

3. A leszármazási tan alkalmazása az emberiségre.

a) A fejlődéstan lényege egész helyes. Ezt bizonyítja minden tapasztalat és erre vonatkozólag nincs is aggály. Az emberre is áll a leszármazás tana, mert a „homo sapiens” nevű faj is csak egy láncz a fajok lánczolatában.

Mégis, minthogy az ember a legfejlettebb faj, rá nézve vonatkoznak bizonyos különleges szabályok is.

b) Az emberi faj és a többi fajok közt lényeges különbség az, hogy az ember gondolkodik, az állat pedig nem. (Hogy az ember beszél, az állat pedig nem, az kisebb jelentőséggel bír.) A létét való küzdelem tehát az állatok előtt öntudatlanul folyik le: az állatok küzdenek a létért a nélkül, hogy belátnák, mely körülmények kényszerítik őket ezen küzdelemre. Az emberek azonban ismerik ezen küzdelemnek és a fejlődésnek törvényeit, azokat fel tudják használni.

c) Az emberek intézményeket létesítenek, melyeknek történetük van; ez az állatoknál nincs meg.

d) Az állatoknál főleg vagy kizárólag a testi egészség az irányadó, ellenben az embereknél (és mindez még inkább áll a civilizáció magasabb fokán álló emberekre nézve) a szellemi és erkölcsi egészség, továbbá a bizonyos hivatáshoz való képesség legalább is ugyanolyan fontossággal bír. Míg ugyanis az állatfaj összes egyedei csak bizonyos módon tudnak megélni, addig az ember a munkamegosztásnál fogva választhat számos hivatás között és azon hivatást választhatja, a melyre leginkább hivatott.

Az egészség három faja nincs meg szükségén egy emberben; például valaki lehet testileg

gyenge, azonban úgy szellemi, mint erkölcsi tekintetben erős. Az egészség eme különböző fajai az egyes emberekben különböző mérvben vannak meg. Láthatni, hogy mindenféle testi hibában szenvedő emberek (vakok, süketek, betegek, gyenge elméjük stb.) találnak oly foglalkozást, mely által megszerzik azon minimumot, mely életük fenntartására szükséges.

e) Azon cselekmények, melyek által az állatok a fenntartásukhoz szükségeseket megszerzik, kizárólag a természetre való behatások; ezen cselekmények az embereknél nemcsak ilyen behatások lehetnek, hanem lehetnek jogi cselekmények is. Az emberek nemcsak termelnek, hanem cserélik is a termelvényeket.

f) Az állatoknál nem fordulnak elő osztályharczok. Ellenben az emberek egymással és egymás ellen harcolnak: egyének harcolnak egyénekkel egyén ellen, osztályok harcolnak osztályokkal osztályok ellen. Az emberiség története nem más, mint osztályharczok története; a társadalmi osztályok közt ma folyó küzdelem, vagyis a szociális mozgalom is csak osztályharcz.

Ez magyarázza meg, hogy egy minden tekintetben gyenge egyén is sikerrel állhat meg, sőt győzhet a létért vívott harcban; esetleg egy erős osztályhoz tartozik és ezen osztály erős tagjai védik és támogatják.

j) Az embernek eszközök (szerszámok) állanak rendelkezésére, melyek megkönnyítik neki a létért való küzdelmet, holott az állat csak testével küzd, ilyen eszközök nélkül. Ezen eszközök a leggyengébb embert erősebbé és jobban alkalmazkodóvá tehetik, mint a milyen a legerősebb és legalkalmazkodóbb, de ilyen eszközökkel nem bíró ember. Ezen eszközök kiegészítik az egyénben lévő testi, szellemi és erkölcsi erőket és meggyengítik annak erőit, a ki ellen felhasználtatnak.

Ezen eszközök nagyon különbözök. Ilyen eszközök a vagyon és a jogrend is.

A létért való küzdelemben az egyik ember vagyon nélkül, a másik pedig vagyonnal harcol. Az állat szülőitől csakis az életet öröklí, ellenben némely ember vagyont is. Vagyis némely ember már születésétől kezdve, a nélkül, hogy ujját megmozdította volna, bír egy olyan hatalmas eszközzel, mely a létért való küzdelemben döntő jelentőségű, mert rajta a többi eszközök mind megvehetők. A vagyonnal bíró a természet kedvezőtlen behatásai (például betegségek, hideg, meleg, vihar stb.) ellen jobban tud védekezni, mint a vagyonnal nem bíró. Az állat, a melynek rossz fogai vannak, vagy rövidlátó, tönkre megy, ellenben a vagyonos ember fogait plombáltatja, műfogakat tétet be, szemüveget vesz.

A létért való küzdelemben az egyik embert a jogrend jobban segíti mint a másikat, sőt segíti egyik embert a másik ellen. Némely ember születése által kedvező társadalmi állást és jogi előnyöket szerez meg magának, más ember ellenben nem. Sőt a jogrend legtöbbszörre ép azokat védi meg hatékonyan, a kiknek a másik döntő eszköz is rendelkezésükre áll, vagyis a gazdagokat, a magasabb osztályhoz tartozókat.

h) A létért való küzdelemben nem mindig a testileg, szellemileg, vagy erkölcsileg erősebb győz, (például épenséggel nem lehet mondani azt, hogy az alsóbb néposztályok gyengébbek mint a felsőbb néposztályok) hanem gyakran a legjobban alkalmazkodni tudó, a legravaszabb, a legkíméletlenebb. Sőt a létért vívott küzdelem egyáltalán nem zárja ki, hogy bizonyos körülmények közt, például egy rothadt környezetben, ne a leggyengébbek és a legrosszabbak győzzenek; erre sajnos, ma gyakran van eset.

i) A létért vívott küzdelem még az állatoknál sem végződik mindig bizonyos egyének teljes megsemmisülésével; annál kevésbbé áll ez az emberekre. Az embereknek a létért vívott küzdelme a legtöbb esetben nem a létért, hanem magas színvonalú életmódért vagy egyes magasabb szükségletek kielégítéséért vívott küzdelem.

A jogrend az eszközökkel nem bíró egyéneket sem hagyja teljesen vagy gyorsan tönkremenni. És pedig azért nem, mert attól fél, hogy ezek kétségbeesésükben olyat követnének el, a mi az eszközökkel biroknak kellemetlen volna vagy jogrendet sértené. Sőt a jogrendnek az eszközökkel nem bírókat határozottan védeni kell a külvilág behatásai (például betegségek) ellen, mert máskülönben a szerves kapcsolatnál fogva az eszközökkel bírók is szenvednének.

k) Az úgynevezett biogenetikai alaptörvény nem teljesen helyes. Szellemes, de nem mindenben találó. Például a civilizált szülők gyermekében szunnyadnak bizonyos tehetségek és képességek, a melyek primitív embereknél nem is léteznek.

4. A szocializmusznak a fejlődéstanhoz való viszonya.

a) Számos darwinista a szocializmusz és a darwinizmusz közt össze nem egyeztethető ellentétet lát. Indokolja pedig álláspontját a következőképen:

Minden faj egyedei közt egyenlőtlenség honol. Már születésükkor különbözök az egyes egyének létfeltételei. Különbözök az egyes egyének öröklött és megszerzett képességei. Természetesen különbözök az életfunkciók és ezek eredményei is. Vagyis a darwinizmusz bizonyítja, hogy a szocialisták által elérni kívánt teljes emberi egyenlőség csak álom.

A munkamegosztás elve, mely tudvalevőleg annál nagyobb jelentőséget nyer, mennél jobban fejlődött az élet, megkívánja, hogy az emberi egyedek hivatása különböző legyen; minthogy az egyes egyedek által végzett munka különböző, különböző a munka jutalma is,

A darwinizmusz arisztokratikus tan. Utal arra, hogy minden faj egyedeiből csak az előnyös helyzetben lévő kisebbség marad életben, a többség ellenben szenved és korán pusztul el; bebizonyítja, hogy a birtokos és műveit ennél fogva erősebb osztályoknak a többi osztályok felett való uralma szükséges, magától értetődő és természetes valami; utal arra, hogy az összes szerves lények közt kegyetlen küzdelemnek, melyben az erősebbek győznek, kell folynia a létért és folyik is, vagyis hogy az élő lények egymásközt való versenye kétségtelen tény. A szocializmusz megszüntetni törekszik a küzdelemért való létet; azáltal, hogy minden egyénnek biztosítja legfontosabb szükségletei kielégítését, tönkreteszi azon leghatékonyabb rugót, mely az embereket erő kifejtésre bírja.

b) Ezen felfogással szemben az igazság a következő:

A modern szocializmusz csak a fejlődési tan továbbfejlesztése. A darwinizmusz közvetlenül és szükségszerűen vezet a szocializmuszhoz.

A tudományos szocializmusz épenséggel nem vitatja az emberek egyenlőségét; elismeri, hogy férfi és nő, gyermek és felnőtt közt lényeges különbségek vannak, hogy nincs is két teljesen egyenlő egyén. A szocializmusz csak azt állítja, hogy minden ember ember és hogy ennél fogva joga van gazdasági egyenlőségre, arra, hogy biztosítva legyen emberi léte, ha dolgozik létfenntartásáért. (Dolgoznia pedig mindenkinek kell, mondja a szocializmusz.) Természetes, hogy a szocializmusz a lehető legerélyesebben tilta-

közik az emberek közt fennforgó óriási különbségek ellen, melyeket túlnyomó részben a kapitalizmusz és az azon alapuló individuális jogrend létesít.

A szocialis államban mindenki szabadon fogja képességeit kimutathatni és kifejthetni. Ennél fogva az ellenvetés, hogy a szocialis állam el fogja nyomni a személyiséget, teljesen alaptalan. A szocializmusz az összes emberek számára egyenlő létfeltételeket fog teremteni, úgy, hogy hasonló feltételek mellett fognak az emberek egymással versenyezhetni.

Az élettan egyik törvénye, hogy mennél magasabb rendű egy faj, aránylag annál több egyede áll meg a létért vívott küzdelemben. A létért vívott küzdelemben az embereknél enyhébbnek kell lennie, mint az állatoknál és az tényleg az emberiség fejlődése folyamán egyre enyhül.

A szocializmusz megfelelő kiválasztást fog létesíteni, holott ma még a természetes kiválasztás sem érvényesülhet a kapitalizmusz és a militarizmusz miatt.

c) Nagyon természetesen a túlzó darwinista és a túlzó szocialista közt óriási eltérések vannak a gyakorlati teendők tekintetében. A túlzó darwinista mindent csakis a természetes, illetve mesterséges kiválasztástól vár, ellenben a túlzó szocialista a viszonyok megjavulását egyedül a termelési eszközök kisajátításától reméli. Úgy a túlzó darwinizmusz, mint a túlzó szocializmusz teljesen helytelen és oly intézkedésekre vezetne, melyek az egyéni felelősségérzetet teljesen megszüntetik.

A helyesen felfogott darwinizmuszból és a helyesen felfogott szocializmuszból az egyes részletkérdésekre nézve ugyanazon következtetések folynak. Munkám erre vonatkozólag száz meg száz példát fog nyújtani.

d) Most csak egyetlenegy példát hozok fel.

A kriminalitás és a prostitúció okaira vonatkozólag van egy túlzó darwinista és egy túlzó szocialista felfogás. Az első felfogás szerint a bűncselekmények főoka az átöröklés, mert a büntettek nagy része született bűntettes; a másik felfogás szerint a bűncselekmények főoka a kedvezőtlen gazdasági viszonyok. Mind a két túlzó felfogás az egyénben azt a hitet keltheti, hogy ő nem tehet semmit arról, ha bűnös vagy prostituált lesz, mert őt a bűnre és a prostitúcióra rajta kívül álló okok, szülei illetve gazdasági viszonyok hajtják.

Valójában a bűncselekmények és a prostitúció okai tekintetében való helyes darwinista és szocialista felfogás, miként azt az illető helyen fogjuk látni, egy és ugyanaz, és egy és ugyanazon konzekvenciákra vezet.

Sőt ha a túlzó darwinista felfogás igaz volna is, akkor sem volna szabad azt hirdetni, mert az részben nihilizmuszra vezetne. Hisz, ha a bűnösök túlnyomó része született bűnös, akkor hiába próbáljuk a kiskorú bűnösöket nevelni, akkor hiába állítjuk őket a bíróság elé; akkor nem lehet mást tenni, mint kétségbeesni, vagy pedig minden egyes kiskorút a társadalomra nézve ártalmatlanná tenni.

III. FEJEZET.

SZOCZIALIZMUSZ ÉS GYERMEKVÉDELEM.

Áttekintés.

1. *A burzsoák a gyermekvédelem ellen.*

a) A burzsoák kifogásai, b) Ezek alaptalansága.

2. *Szegényügy és kapitalizmusz.*

a) A mai szegénység főoka a kapitalizmusz. b) A kapitalizmusz szükségszerű következménye a szegénységélyezés, c) A szegénységélyezés jellege hasonló a szocializmuszéhoz. d) A szegényügyyei járó terhek. e) Mi a mai szegénységélyezés feladata?

3. *Gyermekvédelem és kapitalizmusz.*

a) A szegény ügyről mondtak állanak a gyermekvédelemre is. b) A kapitalizmusz mint a gyermekvédelem oka.

4. *Gyakorlati vezérelvek.*

5. *Gyermekvédelem vagy szociáipolitika.*

a) A gyermekvédelem szükségessége mint hátrányos körülmény. b) A mai gyermekvédelem célja. c) Gyermekvédelem és szociáipolitika. d) Gyermekvédelem a szociális államban. Milyen eljárás követendő addig?

1. Burzsoák a gyermekvédelem ellen.

a) A gyermekvédelem ellen (különösen pedig a lelenczűgy ellen) a burzsoák számos kifogást hoznak fel.

Ilyenek a következők is:

Azt mondják a bölcsödékről és óvodákról, hogy azokban a gyermekek a többi gyermekektől könnyen kapnak fertőző betegségeket.

Azt mondják a lelenczházakról, hogy azok céljukat (a gyermekölések megakadályozása, a népesség szaporítása) nem érik el, a mennyiben a nagy halandóságnál fogva csak kevés számú egyént nevelnek fel; a kiket felnevelnek, azok is a társadalomra nézve inkább károsak mint hasznosak, mi abból is kitűnik, hogy a lelenczek túlnyomó része bűnössé vagy prostituálttá válik.

Felhozzák a legtöbb gyermekvédelmi intézmény ellen, hogy azok jutalmazták az erkölcstelenséget és ezáltal erkölcstelenségre buzdítanak.

Felhozzák, hogy a természet törvényei szerint a gyermeknek szülőivel együtt kell maradnia; a gyermekvédelem természetellenes, mert elszakítja a gyermeket szülőitől.

b) Ezen kifogások túlnyomó része alaptalan és pedig azért, mert a kérdés csak az lehet, vajjon a hiba az intézmény hibája-e, elválaszthatatlan-e az intézménytől, vagy pedig megszűnik-e megfelelő organizáció esetében illetve az intézmény fejlődésével.

A bölcsődék és óvodák ellen felhozott kifogásokból nem következik, hogy ilyen intézeteknek nem szabad fennállaniuk, hanem az, hogy fertőző betegségek behurczolását meg kell akadályozni, a mi kétségtelenül keresztülvihető.

A lelenczházak említett hibái nem az összes lelenczházak hibái, nem a lelenczügynek hibái, hanem következnek a lelenczügy hibás szervezéséből, a lelenczek veleszületett fogyatékos képességeiből. Lelenczügy létezik lelenczházak és forgóládák nélkül is. A modern lelenczügy nem is bír ezen hibákkal.

2. Szegényügy és kapitalizmus.

a) Szegénység már a kapitalizmus előtt létezett és létezik oly országokban is, a melyekben a kapitalizmus egész ismeretlen.

A szegénységnek lehetnek egyéni (belső) okai is. Főjelentőségük azonban a szociális (külső) okok; az individuálisoknak nevezett okok legtöbbszörre szociális okok.

A mai szegénység legfőbb oka a kapitalizmus. A kapitalizmus szüli a proletariátust, mely típusa a szegény néposztálynak oly annyira, hogy szegénység és proletariátus elválaszthatatlan, szegény és proletár egyértelmű. A kapitalizmus azonban nemcsak szüli a tömegnyomort (pauperizmust), hanem a tömegnyomor (például a tartalékmunkások létezése) egyúttal előfeltétele a kapitalisztikus termelésnek. A szegénység nagyobb – *ceteris paribus* – ipari államokban, mint földművelő államokban, városokban mint falukban. Szegénység alatt azonban itt nem azt értem, hogy az egy-egy személyre eső jóságok átlagos mennyisége kicsiny, hanem azt, hogy az illető helyen számos olyan egyén is van, a kire jutó jóságok mennyisége nagyon csekély. Más szavakkal: nem annyira a jóságok mennyiségét, mint inkább megoszlását tartom irányadónak.

b) A kapitalizmus nem létezhetik szegénysegélyezés nélkül. Kell a szegényeket segélyeznie, mert máskülönbén előállnak oly hátrányok, a melyek a kapitalizmusra épen nem kívánatosak. A szegénysegélyezés főleg arra szolgál, hogy megvédje a gazdagokat veszélyektől, illetve azon kétségbeesett cselekményektől, melyeket máskülönbén a szegények elkövetnének (hiszen a szegénység a bűncselekmények

főoka) és hogy megvédje a gazdagokat azon epidemikus betegségek ellen, melyek máskülönben keletkeznének (hiszen szegénység a betegségek főoka).

A polgári írók is következőkép indokolják az államnak a szegény ügybe való beavatkozási jogát:

A jogállam hivatása a tulajdon védelme. Ezt csak akkor töltheti be, ha gondoskodik arról, hogy lakosai ne pusztuljanak el az életök fenntartására szükséges eszközök hiánya folytán. A büntetőtörvények ugyanis hatálytalanok oly esetben, midőn a szegény, azért, mert nem kapta meg az élete fenntartásához szükséges eszközöket, önfenntartási ösztönénél fogva idegen tulajdon ellen támad. A jogrend által felállított szabályok egyszóval csak akkor kötelezők a szegényekre, ha a jogrend megvédi őket a legnagyobb nyomor ellen.

c) A szegénysegélyezés arra szolgál, hogy a szabad verseny hátrányos következményeit megelőzze és gyógyítsa; a szegénysegélyezés ép ellentéte a szabad versenynek és ezen jellegénél fogva hasonló a szocializmuszhoz. (Ez is példa arra, hogy az emberek az általok felállított elveket, például a szabad verseny elvét, csak addig követik, míg az szükségesnek és célszerűnek mutatkozik; és hogy azonnal eltérnek az elvektől, mihelyt ezen eltérés szükséges).

A szocializmusznak más tekintetben is egyező jellege van a szegénysegélyezéssel. A szocializmusz törekszik a vagyon- és osztályellentéteket megszüntetni vagyis nivellálni és demokratizálni. Ha, a mi azonban ritka eset, fontos okok nem indokolják az ellenkező eljárást, a szocializmusz megvédi a gyengét az erős ellen, a nőt a férfi ellen, a gyermeket a felnőtt ellen.

Ennek daczára nem helyez a szocializmusz súlyt a szegényügyre, sőt a szegényügy szükséges

voltát bizonyítéknak tekinti arra nézve, hogy a kapitalizmus hibás. A szocializmusz ellensége ugyanis a kapitalizmusznak; ellensége tehát minden társadalmi intézménynek, a mely csak a kapitalizmusz megvédésére szolgál. A szocializmusz a szegénységélyezést oly gyógyszernek tekinti, melynek alkalmazására csak a kapitalisztikus termelési rendszerben van szükség.

d) A terhek, melyeket a szegényügy a kapitalistákra ró, nem nagyok. A szegényügyre fordított javak csak elenyésző csekély részét képezik azon javaknak, melyek tulajdonképen a proletariátust illetik és melyek a proletariátus megfelelő életmódját lehetségessé tennék. A szegénységélyezés költségeihez a proletariátusnak is hozzá kell járulnia. A szegényügy költségei túlnyomó részben az államnak és a községeknek bevételeiből fedeztetnek, már pedig a modern adózási rendszer teljesen antiprogresszív. (Mennél kisebb valakinek vagyona és jövedelme, aránylag annál nagyobb részét kell adó fejében a községnek és az államnak adnia).

e) A szegénységélyezésnek bevallott feladata manapság csakis az individuális okokból származott szegénységen segíteni. Egyenesen megmondják a burzsoá theoretikusok és praktikusok, hogy a szegénységélyezésnek nem is célja a szegényügy szociális okait megszüntetni már csak azért is, mert ezeket az okokat nem lehet megszüntetni, a mennyiben minden korban lesz szociális okokból származó szegénység.

Azt is hangoztatják azonban a burzsoák, hogy a szegénység individuális okain nem is annyira a szegénységélyezés, mint inkább az individualizmusz segíthet. Ha az egyének takarékosak, igénytelenek és szorgalmasak, előrelátók lesznek, akkor aligha fognak szegénységbe esni, mert mindenki saját szerencsésének a kovácsa és segíts magadon, akkor az isten is megsegít.

3. Gyermekvédelem és kapitalizmus.

a) A mit itt mondtam a szegényügyről, áll bizonyos fokig a gyermekvédelemre is, már csak azért is, mert a gyermekvédelem számos ágai (például a lelenczűgy) a szegénységélezés egy részét képezik.

b) A XIX. és XX. században az emberek rendkívül sokat foglalkoznak a gyermekvédelemmel, sokkal többet mint az előbbi időkben.

A gyermekvédelemnek a XIX. és XX. században való fejlődése csak egy fázisa az általános fejlődésnek, melynek egy másik fázisa a kapitalizmus fejlődése.

A gyermekvédelem és a szocializmus bizonyos fokig már a kapitalizmus előtt létezett. Azonban a mai gyermekvédelem és a mai szocializmus szükség-szerű következményei a kapitalizmusnak és a kapitalizmus a szocializmus és gyermekvédelem nélkül nem is képzelhető el. A modern gyermekvédelemnek és a modern szociális mozgalomnak ugyanis egy közös oka van: a kapitalizmus. A kapitalizmus a társadalom testében egy csomó a burzsoákra nézve elég kellemetlen betegséget okoz, melyek nagy részét a kapitalizmus a gyermekvédelemmel próbálja gyógyítani.

A gyermekvédelem túlnyomó részben a szegény gyermekekre vonatkozik és a gyermekvédelem minden ágában a szegény gyermekek intenzívebb védelemre szorulnak mint a gazdag gyermekek. Ha tehát a kapitalizmus meg fog szűnni, akkor a gyermekvédelemnek a kapitalizmus folytán létesült ágai is meg fognak szűnni és többi ágai is lényegesen meg fognak változni.

A kapitalizmus és a gyermekvédelem okozati

viszonya nem szükségképen primär. Bizonyos gyermekvédelmi intézmények nem magának a kapitalizmusnak, hanem a kapitalizmus bizonyos okozatának a következményei; a gyermekvédelem bizonyos más intézményei a kapitalizmust létesítő és fejlesztő bizonyos okoknak következményei.

A konkrét viszonyoknak például egy országnak vizsgálatánál mindig figyelembe lesz veendő, hogy az illető ország gyermekvédelme és kapitalizmusa szorosan összefüggnek az illető ország általános fejlődésével, a mi megszakíthatja a kapitalizmus és a gyermekvédelem okozati Összefüggését. Vannak a gyermekvédelemnek ágai, melyek már a kapitalizmus előtt léteztek; de ezeket is okvetlen befolyásolta a kapitalizmus.

A kapitalizmus és a gyermekvédelem közt való közvetlen okozati összefüggés tehát nem mindig mutatható ki.

4. Gyakorlati vezérelvek.

Törekedni kell arra, hogy az elérendő cél a lehető legkisebb áldozattal éressék el.

A rendelkezésre álló eszközökkel a lehető legnagyobb eredményt- kell elérni.

A termelési költségeknek a termelvény értékénél nagyobbaknak nem szabad lenniök. Azon intézményeknek, a melyekkel járó haszon a fenntartási költségeknél kisebb, meg kell szűnniök.

A társadalomnak és az államnak nemcsak egy, hanem számos célt kell elérnie. Ha egy cél elérésére tulsok jószág használtatik fel, felhasználtatik a másik cél elérésére szükséges jószág egy része.

Megelőzni jobb mint gyógyítani. A célszerűen cselekvő ember megelőzi a bajt. A megelőzés hozzá-

tartozik a dolog természetes menetéhez. A megelőzés nemcsak az egyéni, hanem a társadalmi tevékenységnek is vezérelve. A fejlődés folyamán a represszió jelentősége egyre csökken, a megelőzés jelentősége egyre növekszik. (Például a fogantatások megelőzése is szolgálhat.)

Minden intézmény egy cél elérésére szolgál; minden intézmény eszköz valamely cél elérésére. Ha a cél jószágok feláldozása nélkül, illetve az illető eszköz nélkül érhető el, akkor a jószágok feláldozása és eszközök használata felesleges és káros. Minden intézmény tehát olyan, melynek rendeltetése magát idővel feleslegessé tenni.

A bölcs orvos nem úgy gyógyítja az emberi test betegségeit, hogy a tüneteket kezeli és azokat megszünteti, hanem úgy, hogy a tünetek okait megszünteti. Nagyon jól tudja ugyanis, hogy a tünetek megszüntetésére egyedül célzó eljárással nem érhető el más, mint pillanatnyi javulás vagy gyógyulás; azonban a tünetek okai megmaradnak és mindig új tüneteket idéznek elő. Ugyanez áll nemcsak az emberi szervezetre, hanem a társadalmi szervezetre is.

Ha a vizet folytonosan bepiszkítják a forrásnál, akkor a vízvezeték szűrőkészülékeinek állandóan kell dolgozniuk; ha azonban a vizet nem piszkítják be, akkor nem szükségesek a szűrőkészülékek.

5. Gyermekvédelem vagy szociálpolitika?

a) Hogy manapság gyermekvédelemre szükség van, az nem előny, hanem hátrány.

Azon ország, melynek sok javító intézetre van szüksége, nagyon rosszul áll és pedig annál rosszabbul, mennél több intézetre van szüksége. Ugyanez áll más

gyermekvédelmi intézményekre is. Ugyanúgy, a hogy kívánatos, hogy ne legyen szükség javító intézetekre, kívánatos, hogy ne legyen szükség más gyermekvédelmi intézetekre. Kívánatos egyszerűen, hogy ne forogjanak fenn az illető országban azon okok, melyek az illető intézményeket szükségessé teszik. Azon ország, melynek az illető intézményekre nincs szüksége, magasabb nívón áll, mint az, a melynek az illető intézményre szüksége van. (Nagyon természetes, hogy két ország közül, melynek az illető gyermekvédelmi intézményekre szükségük van, az, a melynek ezen intézményei megvannak, magasabb nívón áll, mint a másik, melynek ezen intézményei nincsenek meg. Különböző országok gyermekvédelmi viszonyainak vizsgálatánál ezt is mindig szem előtt kell tartani).

b) A mai gyermekvédelem arra törekszik, hogy a mai társadalmi szervezet lényegéből folyó bizonyos hibákat megszüntessen a nélkül azonban, hogy a társadalmi szervezet lényegén változtatna. A gyermekvédelem megszünteti a kapitalizmus bizonyos tüneteit, de nem akadályozza meg, hogy a kapitalizmus folyton új és új tüneteket létesítsen. A mai gyermekvédelem tehát sziszifuszi munka, illetve danaidák munkája. Tömi folyton a lyukakat (de azokat sem tömi be jól) és nem veszi észre, hogy munkája hiábavaló, mert folyton új és új lyukak keletkeznek.

A gyermekvédelem tehát nem jó gyógyszer. Jó gyógyszer ugyanis csak az, mely magamagát idővel feleslegessé teszi, a gyermekvédelem azonban magát soha sem teszi feleslegessé.

A gyermekvédelem egy elérendő cél. Azonban vannak fontosabb célok is. Ha a gyermekvédelemre tulsok jóság fordítatik, akkor a más célok elérésére

szükséges jószágok egy része feláldoztatik és fontosabb célok elérése válik lehetetlenné.

A gyermekvédelemre fordított kiadások hasznosak azon szempontból, hogy sok kárt megelőznek. Azonban valójában egy nagy részük egészen haszontalannak bizonyul a mai viszonyok közt, a mennyiben a gyermekvédelemmel megszüntetni kívánt bajok nem szűnnek meg. A kapitalizmusz szüli a gyermekvédelmet szükségessé tevő tényezőket; hiábavaló tehát a gyermekvédelemre fordított fáradság, ha az emberek másrészt olyasmiket tesznek, a mik a kapitalizmuszt védik, illetve erősítik.

A mai gyermekvédelem lényegileg represszív intézkedések tömege, melyek csak azért szükségesek, mert a kapitalizmusz az elérendő célokat nem akarja megelőzés útján elérni, a mennyiben a megelőzés a kapitalizmusz megszüntetésében állana. A kapitalizmusz megszüntetése tehát nemcsak szociális, hanem egyúttal gyermekvédelmi intézmény is. Az igazi gyermekvédelem, a jövőbeli gyermekvédelem a kapitalizmusz megszüntetésében áll. Igaz ugyan, hogy a gyermekvédelem bizonyos módon és bizonyos fokig segít számos kapitalizmusz által okozott bajon, bizonyos azonban az is, hogy ezen cél jobban, gyorsabban és alaposabban érhető el a kapitalizmusz megszüntetése útján. Ha megszüntetjük a gyermekvédelmet szükségessé tevő tényezőket, akkor nem lesz szükségünk gyermekvédelemre. A kapitalizmusz megszüntetése pedig megszüntetné a gyermekvédelmet szükségessé tevő tényezőket.

c) Sajnos, manapság a legtöbb író és politikus nem gondol a jogrend megelőző feladatára, nem gondol a represszív intézkedéseket szükségessé tevő tényezőkre, hanem a boldogulást csakis a represszív

tényezőktől várja. Azonban a szocializmus megelőzésre fekteti a súlyt. Meg akarja változtatni a mai társadalmi viszonyokat. Ellensége minden toldozó, foldozó reformnak. Nem akar folyton toldozni és foltozni, hanem újat akar teremteni. Megelőzés a jelszava. Készségesen elismeri, hogy a represszió jó, de azt tartja, hogy a megelőzés még jobb. A toldozást és foldozást a mai társadalmi rend szükségszerű hibájának tekinti, mely ékes bizonyságul szolgál a mai viszonyok fonákságára. Erélyesen tiltakozik az ellen, hogy a gyermekvédelem legyen az állam egyedüli szociálpolitikai tevékenysége. Nevetségesnek találja azon felfogást, hogy az állam a gyermekvédelemmel már teljesítette szociálpolitikai feladatait. Sajnálja azon országot, a mely védi a gyermeket, de elnyomja a felnőttet és azt mondja, inkább pusztuljon el a gyermek, mintsem hogy a bűn, a nyomor és a prostitúció számára nevelkedjék fel. A szocializmus sajnálja az országot, mely a proletárok gyermekeit menhelyekbe dugja, a proletárokat pedig fogházakba csukja; mely a gyermeket védi csak azért, hogy szaporítsa a népesség számát, de szinte erőszakkal kikergeti a felnőtteket az országból és kényszeríti őket a kivándorlásra; a mely az egyik kezével áld, a másikkal ver; a hol a munkabér éhbér és a hol a szegényeket csak a jótékonyosság tartja életben; a mely a szegény gyermeket felneveli, hogy belőlük proletárokat neveljen, munkásokat, a kik a többi munkások bérét elnyomják és hitvány sztrájktrörök.

Van számos ország, mely földjét gyermekvédelemmel trágyázza csak azért, hogy e földben a bűn, nyomor és prostitúció mennél jobban tenyésszék. Vagy megfordítva a képet: van számos ország, mely földjét bűnnel, nyomorral és prostitúcióval trágyázza,

csak hogy mennél szebb virágokat hajtson a gyermekvédelem fája. A zsarnok Oroszország gyönyörű gyermekvédelmi intézményekkel dicsekszik. Magyarország, mely különösen az utóbbi években a legreakcionáriusabb szociálpolitikát követi, oly gyermekvédelmi intézményekkel dicsekedhetik, a melyek legszebbek az egész világon.

(Arról nem beszélek, hogy a magyar gyermekvédelmi intézmények legnagyobb része csak papíron szép. Mert, hogy megfelelő közigazgatási gyermekvédelmet a magyar közigazgatási szervekkel és elvekkel nem lehet csinálni, az kétségtelen.)

d) Azon hibák, melyek ma a gyermekvédelmet szükségessé teszik, végleg csak a szociális államban fognak megszűnni. Felmerül tehát a kérdés, várni kell-e ezen hibák megszüntetésével és orvoslásával, a betegség tüneteinek kezelésével mindaddig, míg abban a helyzetben leszünk, hogy ezeken a hibákon egyszerűen és radikálisan segíthetünk.

A válasz az, hogy addig az időpontig nem lehet várni, hogy a legtúlzottabb szocialistáknak is kell bizonyos fokig gyermekvédelemmel foglalkozniuk.

A jó orvos küzd ugyan a betegség okai ellen, de nem hanyagolja el a tüneteket sem. Tudja ugyan, hogy a tünetek megszüntetésével maga a betegség nem fog megszűnni, mégis szükségesnek tartja, hogy a betegeknek oly orvosságot adjon, mely csak közvetlenül a tüneteket szünteti meg. A betegség tüneteinek ugyanis a betegre nézve számos esetben kellemetlenek, sőt veszélyesek és a beteget esetleg tönkre is tehetik addig, míg a betegség okait megszüntető tényezők teljes mértékben érvényesülnek. Azon orvosság, mely a tüneteket megszünteti, gyakran a beteg általános testi állapotára és a betegre magára is igen

kedvező hatással van. (Elvileg ugyan az sincs kizárva, hogy a gyógyszer magára a betegségre és a beteg általános testi állapotára kedvezőtlen hatást gyakorol és mégis szükséges nagyobb baj megelőzésére.)

A gyermekvédelem bizonyos ágai illetve a gyermekvédelem bizonyos fokig ma hasznosak és szükségesek. Jó és helyes szociálpolitika ugyan a legjobb gyermekvédelem és többet ér, mint a szó szoros értelmében vett gyermekvédelem, de azért a szó szoros értelmében vett gyermekvédelmet nem teszi egészen feleslegessé.

Hogy a gyermekvédelem mely ágával és mily mértékben kell manapság foglalkoznunk, arra a részletes választ könyveim azon részei adják meg, melyekben a gyermekvédelem egyes ágával foglalkozom és melyekben a gyermekvédelem minden egyes ágára vonatkozólag a lehető legnagyobb részletességgé kimutatom, hogy a gyermekvédelem illető ágának m a fejlődési irányzata, vagyis, hogy a gyermekvédelem illető ágára vonatkozólag az embereknek mily irányú tevékenységet kell kifejteniök.

IV. FEJEZET.

DARWINIZMUSZ ÉS GYERMEKVÉDELEM.

Áttekintés.

1. Darwinizmus? a gyermekvédelem ellen.

a) A szegénységélyezés hanyatló irányú kiválasztást idéz elő.
b) Ugyanez áll a gyermekvédelemre, *c)* Ezen felfogás kritikája, *d)* A kapitalizmus mint hanyatló irányzatú kiválasztás oka.

2. A kapitalizmus és a kiválasztás.

a) Utalás a mű egyéb részére, *b)* A modern katonai intézmények és a háború.

3. A nevelés és a kiválasztás viszonya.

4. A természetes (represszív) és a mesterséges (megelőző!) kiválasztás,
a) A természet eljárása, *b)* A nemzések megakadályozása.

5. A jövő generáció érdeke.

a) A mai jogrend ezt elhanyagolja, *b)* A szociális állam súlyt fog helyezni rá.

1. Darwinizmusz a gyermekvédelem ellen.

a) Némely darwinista küzd a szegénységélyezés ellen a következő indokolással:

A társadalom fejlődése és egyensúlya az erősebbek győzelmétől függ; vagyis a társadalomnak az az érdeke, hogy csak minden tekintetben egészséges egyéneknek legyenek ivadékaik, hogy beteg, illetve gyenge egyének ne szülessenek és illetve ha születtek, mentől előbb elpusztuljanak.

A szegénységélyezés (ugyanaz áll a közegészségügy némely ágára) ép a gyenge egyéneket támogatja.

Megkönnyíti még hozzá az alsóbb néposztályoknak, illetve a gyenge egyéneknek könnyelmű szaporodását az által, hogy azokban azt a biztos reményt kelti, miszerint gyermekeikről, ha azt ők nem fogják tenni, a társadalom fog gondoskodni; holott ezen egyének ellenkező esetben jól meggondolnák a házasságkötést és a szaporodást. (Például a lelenczházak számos szülőt csábítanak arra, hogy gyermeküket elhagyják és lelenczházaknak átadják; a kényszernevelés számos szülőt gyermeke nevelésének elhanyagolására csábít a végből, hogy a társadalom tőle a gyermeket elvegye.)

A szegénységélyezés az által, hogy javakat fordít a gyengékre, megfosztja ezektől az erőseket; ennél fogva az erősek kénytelenek a gyermeknemzést korlátozni, holott a gyengébbek ezt nem teszik. Így mozdít elő a szegénységélyezés hanyatló irányzatú kiválasztást.

A szegénységélyezés megakadályozza, hogy a társadalmi testből a beteg, kóros és elhasznált anyagok eltávolodjanak, holott ez a társadalmi szervezetre nézve ugyanolyan veszélyes, sőt káros mint az emberi szervezetre.

Csak az erősek védendők.

b) Mindez áll ezen darwinisták szerint a gyermekvédelemre is.

Csak az erős gyermekeket kell védeni, ellenben a gyengébbeket és betegeket nem; azonban a mai gyermekvédelem ép az ellenkezőt teszi. Meghosszabbítja néhány évvel olyan gyermekek életét, a kiknek életben tartása éppenséggel nem kívánatos és a kik máskülönben az első életévükben tönkremennének; esetleg egy teljes emberöltőn keresztül életben tart ilyen gyermekeket.

A gyermekvédelem küzd a nagy gyermekhalandóság ellen, holott az hathatós tényezője a faj kiválasztásnak, a mely megsemmisíti a gyenge gyermekeket. Oly országokban, melyekben nagy a gyermekhalandóság, a népesség erősebb, a későbbi korosztályok halandósága jóval kisebb, a népesség nagyobb része alkalmas katonai szolgálatra, a tuberkulózis kevésbé gyakori és kevésbé pusztító; oly éveket, a melyekben nagy a gyermekhalandóság, szükségszerűen követnek kis gyermekhalandóságú évek.

c) Ezen felfogás csak részben helyes.

Azoknak az álláspontja ellen, a kik csak az egészségeseket és erőseket kívánják védeni, mindenelőtt felhozható, hogy a betegek és gyengék sokkal inkább vannak ezen védelemre rászorulva.

Igaz, hogy a viszonyokhoz alkalmazkodni nem tudó elpusztul. Azonban a gyermekvédelem egyik főczélja a gyermekeket képesíteni arra, hogy a viszonyokhoz alkalmazkodni tudjanak; és ez a gyermekek túlnyomó részénél lehetséges. A többi gyermekeket, vagyis azokat, kiknél ez nem lehetséges, meg azért nem szabad elhanyagolni, mert lassú pusztulásuk közben a társadalomnak számos kárt okoznának.

A bizonyos tekintetben beteg vagy gyenge egyén hasznos tagja lehet a társadalomnak, mert más tekintetben erős vagy egészséges lehet.

A tudomány mai állása szerint alig dönthető el az, lesz-e a gyermek a társadalom hasznos tagja. Az első életévekben (és még kevésbé közvetlenül a születés után) azt sem lehet megállapítani, gyenge-e, beteg-e a gyermek bizonyos tekintetben. Számtalan példa bizonyítja, hogy testileg egész gyenge gyermek a társadalomnak hasznos szolgálatokat végezhet.

Ha nem volna gyermekvédelem, akkor oly gyer-

mekek is elpusztulnának, a kiknek életben tartása kívánatos. A gyermekvédelem tehát szükséges, daczára annak, hogy tényleg nagy fáradság és nagy áldozatok árán megment az életnek a társadalomra nézve hasznavehetetlen egyéneket is.

Épességgel nem helyezek súlyt az említett darwinista felfogás ellen felhozott következő érvre:

A gyengék védelme szükséges, mert ez tenyésztí a társadalomra nézve oly nagy fontosságú altruista érzelmeket; ha nem volnának gyengék, mesterségesen kellene létesíteni őket, csakhogy az altruista érzelmek el ne pusztuljanak.

cl) Nem áll, hogy csak a szegény és alsóbb néposztályok gyermekei szorulnak a gyermekvédelemre. Manapság épen a gazdag egyének hozhatnak nyugodtan a világra gyermekeket tekintet nélkül arra, gyengék-e vagy sem. A kapitalizmusz más tekintetben is megzavarja a kiválasztás megfelelő menetét. Mind-ezen bajokon manapság jórészben csak gyermekvédelemmel lehet segíteni.

2. Kapitalizmusz és kiválasztás.

a) Részletesen arról, hogy a kapitalizmusz mennyiben akadályja a helyes és megfelelő kiválasztásnak (úgy a természetesnek mint a mesterségesnek, úgy a neminek mint a természetesnek), művem egyéb részeiben szólok. (Utalok arra, a mit a házassági akadályokról, a gyermeküléstről, a magzatelhajtásról, az egészségügyről szóló helyeken mondok.) Itt csak – bár szorosan nem tartozik tárgyamhoz – egy érdekes jelenséget említek.

b) A modern katonai intézmény minden tekintetben előnyben részesíti a népességnek testileg gyenge

részét. A katonai szolgálat az erőseket évekre elvonja hivatásuktól és a szolgálati idő befejeztével is gyakran be kell vonulniok fegyvergyakorlatra. Ez által ők a gazdasági versenyben szenvednek, minek folytán a gyengék, vagyis a kik valószínűleg gyengébb ivadékok hoznak a világra, könnyebben és hamarabb alapíthatnak családot és hozhatnak a világra ivadékokat.

Nem tudom belátni, hogyan mondhatják, hogy a háború az egyes népek és az egyes egyének közt megfelelő kiválasztást gyakorol. A háború megsemmisít egy csomó egészséges emberéletet, megcsonkít számos embert, megtámadja számos katona egészségét, ellenben arra bírja a testileg betegeket és gyengéket, az improduktív korban lévőket, hogy azon idő alatt, a míg a többiek a csatatéren küzdenek, maguknak kedvező gazdasági helyzetet biztosítsanak és gyermekeket nemzzenek.

A szociális államban nem lesz sem hadsereg, sem háború.

3. A nevelés és a kiválasztás viszonya.

Nemcsak az állatoknál, hanem az embernél is fokozhatók a veleszületett képességek.

Egyedül a nevelés útján azonban a fokozás nem érhető el.

Manapság az emberek a gyermekanyagot adott tényezőnek veszik és azt hiszik, hogy ezen anyag minden egyes egyede tisztán csak nevelés útján a társadalom hasznos tagjává tehető.

Az átöröklés befolyásolása nélkül a jövő nemzedék képességeire igazán kedvező befolyás nem gyakorolható és az emberiség feladatainak elvégzésére teljesen alkalmas ivadék nem létesíthető. Magasabb

fokon álló generáció csakis a nevelés és átöröklés törvényeinek együttes felhasználása révén létesíthető.

Az örökölt képességének fokozásával kiszélesednek a nevelés által kifejleszthető képességek határai is.

Ugyanazon körülmények, melyek az átöröklés révén gyakorolnak kedvező illetve kedvezőtlen befolyást, a nevelés révén is szoktak gyakorolni kedvező illetve kedvezőtlen befolyást. Például derék szülők derék gyermekeket szoktak a világra hozni és azokat derék egyénekké szokták felnevelni; részeges szülők elfajult gyermekeket hoznak a világra és ezen gyermekeket rossz nevelésben részesítik.

a. A természetes (represszív) és a mesterséges (megelőző) kiválasztás.

α) A természet úgy választ ki, hogy millió és millió egyént hoz a világra és azok közül elpusztítja a bizonyos tekintetben meg nem felelőket. Ez a természetes kiválasztás tehát egyúttal represszív.

A mesterséges kiválasztás megakadályozza a meg nem felelő egyéneknek a világra hozását és elpusztítja öntudatosan mindazon egyéneket, a kik a társadalomra nézve hasznavehetetlenek vagy csak nagy költségek útján volnának hasznavehetők. Ez a kiválasztás jórészben megelőző is.

A természetes kiválasztás kegyetlen és nem gazdaságos. Az nem előfeltétele az emberi nem tökéletesedésének, sőt jórészben felesleges is. Az emberi nem tökéletesedése akkor is lehetséges, ha a létfenntartásához szükséges eszközök és az emberi nem számának viszonya nem olyan kedvezőtlen, hogy az emberek közt heves küzdelemnek kell kifejlődnie a létért; egyáltalán nem kell a fenntartási eszközök

által meghatározottnál nagyobb mérvű szaporodás ahhoz, hogy az emberi nem tökéletesedjék. Talán az emberi nem fejlődésének kezdetén az élelmi eszközök és az emberek száma közt lévő kedvezőtlen viszony lehetett a haladás egyik oka, ma azonban ez csak akadályja volna.

A természetes kiválasztás az emberiségnél már csak történeti jelentőséggel bír; a jövő a mesterséges kiválasztásé. A jelszó nem a természetes, hanem a mesterséges kiválasztás.

b) A tanács, hogy az ember teljesen tartózkodjék a nemi élvezetektől, nem követhető már csak azért sem, mert a teljes nemi tartózkodás az egészségre is hátrányos és mert a nemi vágyat nem is lehet megsemmisíteni. De azért bír az emberiség egy eszközzel, mely által a nemzések szabályozhatók és a minőség javítható. Ez az eszköz a nemzések megakadályozása. Újabb időben igen czélszerű, kényelmes és olcsó eszközöket találtak fel a fogantatás megakadályozására, melyek nagyrésze egyúttal megvéd a nemi betegségek ellen is.

5. A jövő generáció érdeke.

a) A mai jogrendnek a jövő generáció érdekeire nézve káros cselekményekről való felfogása teljesen helytelen. Manapság csak a mai generáció érdekeivel törődnek; a jövő generáció érdekeit nem is veszik figyelembe. A jövő generáció érdekei a véletlenre vannak bízva, a mai generáció a jövő generáció felett minden tekintetben előnyben részesül.

A mai jogrendben alig van intézkedés, mely megvédi a jövő generációt a mostani generáció túlzott nemi oktalansága és túlzott nemi egoizmusza ellen. Azt, a ki embertársa testét sérti, megbüntetik;

az alkoholistát, a szifilitikust, a ki egy gyermeket a világra hoz, ellenben nem büntetik, habár cselekményének következményei sokkal károsabbak.

Alig helyeznek súlyt manapság azon kérdésre, mely embereknek kell párosulniok ahhoz, hogy megfelelő képességeket öröklő ivadék jöjjön a világra. Igazán csodálatos, hogy manapság a növények és állatok tenyésztésénél meghatározott szabályok szerint járnak el a végből, hogy elérjék a faj megjavítását, ellenben az emberi faj tudatos tenyésztésére és megjavítására alig gondolnak.

b) A szocziális állam be fogja látni, hogy a társadalomra nézve csak az erős bír értékkel, ellenben a gyenge határozott veszteséget jelent. Be fogja látni, hogy nagy gyermekáldás magában véve nem előny, mert nemcsak a mennyiség, hanem a minőség is irányadó. Csak az egészségeseknek és erőseknek fogja megengedni a szaporodást és törekedni fog arra, hogy beteg illetve gyenge egyének ne szülessenek. Persze akkor az emberek már jobban fogják tudni mint ma, melyik gyermekből válhatik a társadalom hasznos tagja; és azon gyermeket, kinél ez ki van zárva, nem fogják életben tartani.

Befogják látni, hogy a helyes emberi faj kiválasztás nem annyira kényszer, mint inkább felvilágosítás révén érhető el; ép azért a legnagyobb súlyt fogják helyezni a pedagógia és a gyermekhygiene alapelveinek népszerűsítésére, a gyermekek és a felnőttek minden irányban való nemi felvilágosítására és helyes erkölcsi felfogások terjesztésére. A jövő generáció érdekeit sértő cselekményeket erkölcsteleneknek, sőt büntetendőknek fogják tekinteni. Törekedni fognak arra, hogy csak oly egyének kössenek házasságot, a kiknek házasságából egészséges ivadékok várhatók.

V. FEJEZET.

A NEVELÉSRŐL.

Áttekintés.

1. Bevezetés.

a) Mitől függ az egyén értéke? b) A pedagógia és az átöröklési tan viszonya.

2. A nevelés lényege.

a) A nevelés lényege, b) Az emberi karakter jellege.

3. A nevelés határai.

a) Mit lehet elérni nevelés útján? b) Mit tehet a társadalom a beteg karakterű gyermekekkel szemben?

4. A nevelés feladata.

5. A nevelés eszközei.

a) Példák, b) A jutalmazás és büntetés szerepe, c) A tekintély és kényszer befolyása, d) A testi fenyítés hibái, e) Milyen legyen a büntetés?

6. A nevelő egyének.

a) A szülők és gyermekek viszonya, b) A munkamegosztás és a pedagógiai tudás kérdése.

7. Osztálynevelés.

a) Nevelés az alsóbb osztályoknál, b) Nevelés a felsőbb osztályoknál, c) A cselédek szerepe.

8. A nevelés tényezői.

a) A környezet, a szülők és az iskola. b) A szülők és az iskola közt lévő viszony.

9. A nevelés fejlődési irányzata.

a) A nevelés fontossága, b) A nevelés mint a társas élet követelménye, c) A nevelés viszonya a társadalmi élethez, d) A mai háztartás mint a helyes nevelés akadályai, e) A nevelés a szociális államban.

1. Bevezetés.

a) Valamely egyén értéke következő két tényezőtől függ: aa) az átöröklés folytán szerzett tulajdonságoktól és képességektől; bb) a más módon, főleg

pedig nevelés útján szerzett tulajdonságtól és képességektől.

b) A pedagógia és az átöröklési tan tehát egymást kiegészíti. Utóbbi tannak a nevelés tekintetében sokkal nagyobb fontossága van, mint első pillanatra látszik.

2. A nevelés lényege.

a) A nevelés a gyermeki Karakter befolyásolása bizonyos külső tényezők alkalmazása útján.

b) Számolni kell avval (a mi talán a biogenetikai alaptörvényből is következik), hogy az emberi egyén Karaktere az egyén fejlődése folyamán (a nevelés közbenjövete nélkül is) változni fog. Ki kell indulni abból, hogy a gyermek Karaktere nem ugyanolyan mint a felnőtté.

Az emberrel vele született karakterben természet szerű szükségszerűséggel kell bizonyos fejlődési lehetőségeknek lennie; minden gyermekben megvan-
nak bizonyos fejlődési irányzatok, illetve a későbbi fejlődés előfeltételei. Ha az emberrel született karakterben nem volnának bizonyos fejlődési lehetőségek, akkor az ember épenséggel nem tudná megállani helyét a létért vívott harcban, mert hiszen azon viszonyoktól, a melyek közé az ember kerül, függ az, hogy a vele született karakter mely részeire lesz szükség.

Ha a gyermek Karaktere teljesen adott és változatlan valami volna, akkor minden nevelés lehetetlen volna. (Ez teszi érthetővé, habár nem is helyeselhetővé az átöröklés híveinek a neveléssel szemben tanúsított pesszimizmusát.)

Az emberrel született karakter nem egységes egész, hanem különböző részekből áll. A nevelés

ezen karakternek egyes részeit kifejleszti, más részeit pedig (azon természeti törvénynek, hogy a mely szerv nem használtatik, elsatnyul, felhasználásával) elsatnyítja vagy kihalásra bírja.

A nevelés nem is tételezi fel azt, hogy az emberrel vele született hajlamok megváltoztathatók, mert a nevelés célját el tudja érni úgy, hogy ezen hajlamok egyik részét felhasználja a másik rész elpusztítására.

Téves azon felfogás, hogy a gyermek a bűnös egyén összes jellegzetes sajátságaival rendelkezik. Még az is kérdéses, hogy a gyermek ösztönszerűleg inkább hajlik-e a rossz mint a jó felé. Igaz ellenben az, hogy a gyermek képtelen magát a hasznos illetve káros befolyások alól elvonni és okvetlenül a bűnnek esik áldozatul, ha ösztöne nem talál ellensúlyozást. A gyermek olyan mint a szűz termőföld; hogy mi terem rajta, attól függ, mit vetnek bele. A gyermek tökéletlen valami, a miben azonban minden megvalósítható. (Hiszen mennél kisebb a meglévő képzetek tömege, annál nagyobb egy új képzet hatása; a gyermekben lévő képzetek mennyisége pedig kicsi, úgy hogy minden új fellépő képzet még aránylag tekintélyes része a meglévő képzeteknek.)

3. A nevelés határai.

a) A nevelés útján tehát az ember hasznos tehetségei és képességei fejleszthetők, haszontalan és káros tehetségei és képességei elpusztíthatók. Azonban a nevelés nem tud kifejleszteni oly tehetségeket és képességeket, melyek csirája a gyermekben nincs benn. A legjobb nevelés sem képes egy teljesen rossz karaktert megjavítani, vagy egy jó karakterrel született, de már teljesen elromlott gyereket jó útra téríteni.

b) Mit tehet a társadalom a beteg karakterű gyermekekkel szemben?

Ha az ilyen karakterű gyermekben vannak egészséges karakterrészek, akkor azokat ki kell fejleszteni, úgy hogy azokat a gyermek használhassa. Vagyis az agyvelő egészséges részeiből kiindulólág kell az agyvelő beteg, de gyógyítható részeit használhatókká tenni.

Azonban teljesen beteg karakterű gyermekekkel a társadalom nem tehet egyebet, mint hogy őket a társadalomból kiküszöböli és őket ártalmatlanná teszi. A társadalom egészséges tagjai szenvednek, ha egy ilyen beteg karakterű gyermek nevelésére a társadalom időt és jószágot fordít.

Sajnos manapság e tekintetben a tudomány még nem haladt annyira, hogy teljes biztonsággal meg lehetne állapítani, melyek a nevelhetetlen gyermekek. Az orvosi tudomány eme mérvű fejlődéséig a társadalom nevelhetetlen gyermekek nevelésével is foglalkozni.

4. A nevelés feladata.

Kérdés, a nevelés feladata a gyermeket a társadalom számára nevelni avagy pedig a gyermek vele született képességeit a lehető legjobban kifejleszteni.

A nevelésnek sem az egyik, sem a másik nem lehet az egyedüli feladata, hanem csupán csak mind a kettő. A gyermeket képesíteni kell arra, hogy megállja helyét azon viszonyok közt, a melyek közé kerülni fog, egyúttal azonban képességeivel és hajlamaival egyező irányú nevelésben kell részesíteni.

(Minden egyénnek, úgy a gyermeknek mint a felnőttnek, az okozza a legnagyobb élvezetet, ha a

hajlamainak megfelelőleg foglalkoztatják és ha mások az ő hajlamai szerint cselekednek. Ez talán levezethető a fizika azon törvényéből is, hogy a mozgás a legkisebb ellenállás irányában halad)

(Azon kérdésnek, hogy mi a nevelés célja, részeit a népiskoláról szóló fejezetben tárgyalom.)

5. A nevelés eszközei.

a) A gyermek fejlődésére nagy befolyással vannak azon jelenségek, melyeket a gyermeknek megfigyelnie van alkalma. Épen azért, habár nem áll az, hogy a gyermek mindent ösztönszerűleg utánoz, a gyermek nevelésének egyik fontos eszköze a nevelő által nyújtott jó példa. Nem elég tehát, ha a nevelők csak beszélnek; szükséges, hogy a gyermek tapasztalja, miszerint a nevelők maguk is teszik azt, a mit helyesnek és követendőnek állítanak fel a gyermek előtt.

b) Azon felfogás, hogy sem a jutalmazást, sem a büntetést nem szabad a nevelés eszközeül felhasználni, téves. Kétségtelen ugyanis az, hogy a jutalmak és büntetések az emberek cselekvését befolyásolni képesek. A kérdés tehát csak az lehet, milyenek legyenek ezen jutalmak és büntetések és hogyan alkalmaztassanak azok.

Előre bocsátom, hogy e kérdésről csak annyit adok elő, a mennyi szükséges ahhoz, hogy a kérdésnek a büntetőjoggal (ifjúkori kriminalitás és gyermekkinzások) való összefüggése kellő megvilágítást nyerjen.

c) Nem helyeselhető, ha a gyermekekre egyedül tekintély és kényszer útján kivannak hatni; ha a gyermeket túlságosan elkényeztetik és állandóan jutalmazzák; ha a nevelő, a ki legtöbbször vádló (a sértett) (hiszen a gyermek cselekvése legtöbbször a

nevelő ellen elkövetett hibának tűnik fel) egyúttal vádló, bíró (kinek ítélete ellen nincs is felebbezés) és a büntetést végrehajtó közeg; ha alkalmazzák azon különösen régebben dívott rendszert, mely a gyermek minden hibáját testi fájdalom okozásával akarja megtorolni.

d) Különösen pedig nem helyeselhető, ha a gyermeket testi fenyítésben részesítik.

aa) A testi fenyítés a gyermek egészségére hátrányos. Régebben talán indokoltabb volt mint ma, mert akkor a gyermek szervezete és idegei nem voltak olyan finomak mint ma.

bb) A testi fenyítés a gyermeket lassanként érzéketlenné teszi testének érintése és felhasználása iránt. Néha úgy a fenyítőben mint a fenyítettben nemi érzéseket vált ki; különösen fontos ez a leányoknál, a kiket előkészít a prostitúcióra.

ce) A testi fenyítés úgy a nevelőt, mint a gyermeket eldurvítja és egyre nagyobb teret juttat az illető nevelő impulzivitásának.

dd) A testi fenyítés a gyermek akaratát megtöri. A gyermeket lealázza és pedig annál erősebben, mennél nagyobb a gyermek önérzete.

ee) A testi fenyítés a gyermeket alattomosá és ravasszá teszi. Arra inti, hogy máskor az illető cselekményt óvatosabban kövesse el, a mennyiben a gyermekben azon képzetet támasztja, hogy nem azért fenyítették meg, mert hibázott, hanem azért, mert rajta csípték.

e) A büntetés legyen mindig olyan, a mely ép azon erőket és vágyakat erősíti, a melyek gyengéknek való mutatkozása a büntetésre okot szolgáltatott. Semmi esetre se legyen a büntetés olyan, mely a gyermekben még csak megerősíti azon

hitet, hogy azon cselekvés, a miért megbüntették, helyes volt.

(Példák: ha egy gyermek megsért valamely cselédet, akkor büntetésül vele bizonyos, máskülönben a cseléd által elvégzendő munkát kell végeztetni; ha a gyermek valakit bántalmaz, akkor a nevelőnek nem szabad öt büntetésül bántalmaznia, mert ezen eljárás csak megerősítené a gyermeknek azon hitét, hogy az erősebbnek joga van a gyengébbet bántalmazni.)

6. A nevelő egyének.

a) Mennél alacsonyabb rendű valamely faj, annál gyorsabban fejlődnek az illető faj egyedei. Alacsonyabb rendű faj egyedei gyorsabban fejlődnek mint magasabb rendűé.

Ugyanez a viszony az alacsony rendű fajok és az emberi faj, az emberi faj alacsonyabb rendű alfajai és magasabb rendű alfajai, sőt (bizonyos módosításokkal) az emberi faj alfajainak alacsonyabb és magasabb rendű osztályai közt.

Annak, hogy az emberi faj fiatalsága tovább tart mint a többi fajké, következménye, hogy az emberi egyedek nevelése hosszabb ideig tart mint a többi fajok egyedeié, hogy az emberi egyedeknek hosszabb ideig van szülőkre szükségük, mint a többi fajok egyedeinek, hogy az emberi szülők hosszabb ideig élnek mint az állatfajhoz tartozó szülők.

Az emberi szülők nevelési kötelezettsége nemcsak erkölcsi kötelezettség, hanem egyúttal a jog által szabályozott kötelezettség is. Evvel nem mondom azt, hogy ezen kötelezettség az, a mit a jogászok jogi kötelezettségnek neveznek, ámbátor elvileg elképzelhető olyan szabályozás, mely mellett a gyermeknek

kikényszeríthető jogigénye van ahhoz, hogy anyja őt szoptassa, szülei őt tanítsák, neveljék, valamely hivatásra megfelelően előkészítsék.

Mennél fiatalabb a gyermek, annál inkább van utalva arra, hogy szülei neveljék; még pedig mennél fiatalabb a gyermek, annál inkább felülmúlja jelen-tőségben az anya nevelő befolyása az apáét.

Hogy a szülők a gyermekre nagy befolyást gyakorolnak, következik már csak abból is, hogy a szülők és gyermekek képességei és hajlamai összehangzók szoktak lenni. (Ha az ugyanazon hang különböző magasságú oktávéira hangolt hurok egyike megcsendül, az a másik hurra is befolyást gyakorol.) De ép ebben nagy veszély is rejlik.

b) Az állati szülők egyedül az ösztönnél fogva nevelik gyermeküket; az emberi faj egyedeinek felneveléséhez azonban már az ösztön magában véve nem elég, hanem kell hozzá még pedagógiai érzék és pedagógiai tudás is.

Tehát az emberi szülők (normális viszonyok közt) akarják ugyan lehető legjobb nevelésben részesíteni gyermeköket, de gyakran nem tudják, melyik a legjobb nevelés és ha tudják is melyik az, nem képesek abban maguk (idegen egyének segítségével) gyermeköket részesíteni. Az emberi szülők tehát gyermekök nevelésénél idegenekre szorulnak.

Nem is képzelhető el, hogy valamely egyén bizonyos hivatásnak éljen, elvégezze a háztartási teendőket és egyúttal gyermekének megfelelő nevelője legyen. Ehhez a szülőnek fizikai ideje és ereje nincsen és ép azért teljesen hibás a felfogás, mely csak azon nőt tartja jó családayának, a ki nemcsak neveli gyermekeit, hanem egyúttal a háztartási teendőket is végzi.

Az idők folyamán az egyre jobban érvényesülő munkamegosztás magával hozza, hogy a gyermeket is egyre inkább neveléssel hivatásszerűen foglalkozó egyének nevelik.

7. Osztálynevelés.

Az egyes osztályokhoz való tartozásnak igen nagy befolyása van a nevelésre. A mai nevelés tényleg osztálynevelés.

a) Minden ipari államban észlelhető a munkások családi életének bomlása. Ezen jelenségnek okai a következők:

A munkások keresete kicsiny és attól is részben vagy egészben megfosztják mindenféle körülmények, így például betegségek, sztrájk, bojkott, válságok stb. A munkás egész életét jellemzi gazdasági létének bizonytalan volta. Ezen bizonytalanságnak a következményei kedvetlenség és elkeseredés; ezek leginkább a családi életben nyilvánulnak meg.

A munkahely a lakástól gyakran több órányi távolságban van. Az asszony és az idősebb családtagok is munkába mennek. A szülők és a felnőtt családtagok reggel korán kelnek fel, mikor a gyermekek még alusznak; minthogy a munkaszünetek rövidek, nincs idejük napközben hazajönni, vagy pedig, ha mégis hazajönnek, nagy sietséggel kell az ételt lenyelniök; csak késő este jönnek haza, mikor a gyermekek megint alusznak. Sőt számos munkás a nagy távolság miatt az egész héten távol marad családjától és csak a hét végén jön haza. Este, ha a gyermekek még nem is alusznak, a szülők nem foglalkozhatnak velők, mert a hosszú és nehéz munka következtében fáradtak.

A lakás, miként arról másutt részletesen beszéltek, egyáltalán nem megfelelő; gyakran a gyermeket egyenesen erkölcstelenségre és bűnre hajtja és őt kikergeti az utczára.

A munkások gyermekei gyakran nem is maradnak a szülői házban, hanem bölcsődékbe, óvodákba, lelenczházakba, árvaházakba jönnek.

A proletár szülők a többi osztályokhoz tartozó szülőknél kisebb képzettséggel bírnak gyermekeik neveléséhez.

b) A magasabb osztályokhoz tartozó szülők inkább bírnak az anyagi eszközökkel, hogy gyermekeik nevelését idegen személyekre bízzák. Gazdagabb szülők cselédek tartanak és különösen a fiatalabb korú gyermekek nevelését részben azokra bízzák.

Azonban a gazdagabb gyermekek nevelése nem feltétlenül jobb mint a szegényeké. A felsőbb osztályokhoz tartozó gyermek nevelése legtöbbször azon hibában szokott szenvedni, hogy túl sokat törődnek és foglalkoznak vele, elkényeztetik és tevékenységét korlátozzák.

c) Manapság a gyermekeknek cselédek által való felnevelését szükségszerű és természetes valaminek fogják fel. A cselédek a gyermekekre nagy, de nem igen áldásos befolyással bírnak. A cselédből hiányzik a finomság és intelligencia, a pedagógiai tudásról nem is szólva. A cseléd jó nevelője lehet talán saját gyermekének, de semmi esetre sem egy idegen gyermeknek, a ki még hozzá társadalmi állás tekintetében is felette áll.

8. A nevelés tényezői.

a) A nevelésnek három tényezője van: a környezet, a szülők és az iskola. Valójában a másik két tényező is a környezet fogalma alá esik, mert hiszen a nevelés végeredményben nem más, mint a gyermekben belékvő képességeknek külső tényezők vagyis a környezet útján való befolyásolása. Czélszerű azonban eme három tényezőt egymástól pontosan elhatárolni.

A régebbi felfogás szerint a nevelésnek két tényezője van: a szülők és az iskola. Ezen felfogás hívei szerint a környezet nem gyakorol jelentős módosító hatást az emberre, illetve módosító hatást csak felnőttekre gyakorol, mert a gyermek nem is szokott annyira kitéve lenni a környezet behatásának.

Az idők folyamán a gyermek egyre nagyobb mérvben van kitéve a környezet behatásának, minek folytán a környezet egyre inkább érezteti nevelő hatását a gyermekekre.

A gyermek legfiatalabb korában majdnem egyedüli nevelői a szülők; midőn a gyermek valamivel idősebb, az iskola és a szülők; még később majdnem kizárólag a környezet.

Természetszerű követelménye a helyes nevelésnek, hogy a három tényező együtt és megfelelően működjenek közre. Nem lehet kiváló eredményt elérni akkor, ha a három tényező különböző irányban működik, vagy egymás eredményét ellensúlyozza. Hiába gyakorolja a legáldásosabb befolyást az iskola, ha a szülők ezt a hatást ellensúlyozzák; és meddővé válik az iskola és a szülők együttes munkája, ha a gyermek rossz környezetbe kerül.

b) Sajnos, a kapitalizmusz fejlődésével ilyen esetek gyakoriakká válnak. A szülői ház, melyben a

proletár gyermekek élnek, olyan, hogy ellensúlyozza a legjobb iskola áldásos hatását és sajnos, a proletár gyermekek egyéb környezete sem alkalmas arra, hogy megfelelő nevelő hatást fejtsen ki.

Épen azért merült fel legújabb időben az eszme, hogy az iskola ellensúlyozza azáltal a környezet és a szülői ház káros hatását, hogy magához von számos olyan gyermeknevelési teendőt is, melyeket régente a szülői ház és a környezet látott el.

Manapság sokat foglalkoznak azon kérdéssel, hogyan támogassák a szülők a tanító működését. Európában a viszonyok e tekintetben sokkal rosszabbak, mint az Északamerikai Egyesült Államokban. Európában a szülők örülnek, ha az iskola minél több terhet vesz le vállairól, a tanítók pedig mint megcsontosodott bürokráták szentségtörésnek tartanak azt, ha a szülőknek befolyást juttatnának a tekintetben, hogyan bánjanak ők t. i. a tanítók a gyermekekkel. Újabb időben elterjedt azon felfogás, hogy a szülőknek feladata a gyermeket annyira kitanítva a népiskola legalsóbb osztályába küldeni, hogy ezen az alapon a tanítók nyugodtan tovább építhessenek; és hogy a szülőknek a tanítókkal állandó érintkezésben kell állaniok.

Ez érintkezés nagyon sokféle lehet: a tanítók a tanítás minden fontosabb mozzanatairól értesítik a szülőket, sőt néha a szülők és tanítók fesztelen összejövetelek kíséretében megbeszélik a pedagógiai teendőket.

Épenséggel nem helyeselhető azon szülőknek eljárása, kik a tanítónak a gyermekkel szemben mindenben igazat adnak, vagy, a kik minden alaposabb tudás és bírálat nélkül együtt szidják a tanítót a gyermekkel. Az első eljárás teljes szolgaságra neveli a gyermeket, a másik eljárás pedig tönkre teszi azon tekintélyt, a melylyel a nevelőnek a nevelttel szemben kell bírnia.

9. A nevelés fejlődési irányzata.

a) A nevelés az idők folyamán egyre fontosabb szerepet játszik.

Ma sokkal nagyobb és raffináltabb a csábítás és kísértés, mely az ifjúságot környezi, mint a milyen volt a régebbi időben; az ifjúságnak tehát, hogy sikerrel ellenállhasson, alaposabb nevelésre van szüksége.

Manapság a bármely tekintetben elhanyagolt nevelésű gyermek az igények fokozódása folytán sokkal kevésbé fogja helyét megállani, mint megállotta régebben a bármely tekintetben elhanyagolt nevelésű egyén; manapság tehát sokkal nagyobb a valószínűség, hogy az ilyen egyén a társadalomra nézve hasznavehetetlen, sőt veszélyes lesz, mint volt régebben. Vagyis az elhanyagolt nevelésű és a megfelelő nevelésű egyének közt a különbség az idők folyamán egyre nagyobb lesz.

b) A nevelés az egyedül álló egyénre nézve nem is bír jelentőséggel, a nevelés csakis a társas életnek a követelménye, a nevelés egyre inkább lesz telítve társadalmi elemekkel, a nevelés irányzata a nevelést közügyvé tenni és a család kezéből egyre inkább kivenni. (Typikus például szolgálhat az utóbbi körülményre az annyira individuálisnak híresztelt Anglia, mely talán az összes államok közt a legelől áll a szülői hatalom megszorítása és a kényszernevelés tekintetében.)

c) Hogy milyen elveket követnek a gyermekek nevelésénél, attól is függ, hogy az illető államban mily kormányforma honol; mások a gyermeknevelés alapelvei abszolút fejedelem alatt álló államban, mások egy parlamentáris monarchiában, mások egy köztársaságban. A demokratikus köztársaságokban helye-

seknek elismert nevelési elvek azok, a melyek nekünk a nevelés fejlődési irányzatát megmutatják.

A jövőben is a nevelés elvei attól fognak függeni, hogy fog átalakulni általánosságban véve a társadalmi élet, milyen lesz a háztartás módja, milyen szabályozást fog nyerni a szülői hatalom.

d) A mai háztartás egy csöp ügyet sem vet a gyermekekre.

Gondoljunk csak arra, hogy mennyire akadályos az egyéni háztartás a háztartásban elvégzendő számos teendőnél fogva a gyermekek helyes nevelésének. A konyhai teendők folytán a gyermek állandó veszélynek van kitéve, például annak, hogy feldöntik, leforrázzák, megvágják. A mai lakások s azok bútorzata épenséggel nem számolnak a gyermekkel, például mindenütt szögletek, éles, kemény tárgyak vannak, melyek a gyermeknek kárt okozhatnak.

Előbb otthon fontak, szöttek, mostak, otthon készítették a szappant, otthon vágták le az állatokat és dolgozták fel azok húsát, otthon készítették a lisztet. Mindez már ma veszített jelentőségéből. Sőt számos család már ma vendéglőben étkezik, lakását központból fűteti, központból szellőzteti, központból világíttatja.

A mai háztartás kényelmetlen, drága; a mai háztartásban számos teendőt végeznek, a melyekházon kívül sokkal olcsóbban, célszerűbben és kényelmesebben végezhetők el.

Az idők folyamán egyre több háztartási teendő fognak végezni az emberek az egyéni háztartáson kívül, sőt idővel az egyéni háztartás talán meg is fog szűnni.

Az idők folyamán az embereknek lesz külön lakásuk, de nem lesz külön háztartásuk, illetve ha lesz, annak összes teendői egy központból fognak

végeztetni. Ez nagyon természetesen a mai individuális házipitési rendszer megváltoztatására is fog vezetni.

e) Úgy képezem el a szociális államot, hogy abban talán csak kezdetben lesznek egyéni háztartások, főleg a családos emberek részére, később azonban a központi háztartások rendszere fog behozatni.

A háztartásnak és a lakásrendszernek a már megjelölt irányban való megváltozása magával fogja hozni, hogy igen nagy súlyt fognak helyezni mindazon intézetekre, melyekben a gyermek nevelése történik.

A bölcsődék, óvodák, népiskolák óriási jelentőséget fognak nyerni és valószínűleg az ő feladatukat fogja képezni a gyermekekről minden irányban való gondoskodás, a gyermek minden irányú szükségleteinek kielégítése.

A jövőben a szülőknek (különösen pedig az anyának) több idejük lesz a gyermek nevelésével foglalkozni, mert kevesebbet lesznek a háztartási teendőkkel elfoglalva.

A jövőben a szülők sokkal magasabb színvonalon fognak állani, tehát sokkal inkább lesznek képesek gyermekeiket kellően felnevelni.

A gyermekneveléssel leginkább, sőt majdnem kizárólag hivatásszerű nevelők fognak foglalkozni. Ez áll a csecsemőknek, a kik okvetlen anyjuk által lesznek szoptatandók, kivételével a legfiatalabb kom gyermekekre is.

Hogy a jövőben az állam és a társadalom megfogja-e állapítani a gyermeknevelésnek az alapelemeit és kötelezővé fogja-e tenni az azok szerint való nevelést, ezt a kérdést nem igen merem eldönteni.

A nevelés jövőbeli iránya Összefügg a családjognak jövőbeli fejlődésével is; a háztartásnak és a családjognak átalakulása egymással kölcsönhatásban áll. (Arról azonban a családjogi fejezetben fogok beszélni.)

VI. FEJEZET.

A NÉPESEDÉSI STATISZTIKÁNAK (DEMOGRÁFIÁNAK) FONTOSABB IDEVÁGÓ ADATAL

Áttekintés.

1. Bevezetés.

a) Mily adatokról lesz szó? b) Miért nem hivatkozom forrásokra?
c) Miért nincs külön kriminalstatistikai fejezet? d) A népesedési statisztika fejlett volta.

2. A születések száma.

3. A születések rendellenes fajai.

a) Az egyes fajok, b) A statisztikai adatok megbízható volta.
b) Az egyes statisztikai adatok, d) Halvszületések csökkenése az idők folyamán.

4. A halálozások száma.

a) A halálozás nagysága, b) A halálozások számának ingadozásai.

c) Különböző hivatása emberek halandósága, d) A halandóság városokban és falukban, e) A halandóság csökkenése a XIX. században, f) A csecsemő-halandóság.

5. A férfi- és női nem számaránya.

a) Statisztikai adatok, b) A jelenség okai. c) A nőfelesleg befolyása.

d) Hogyan csökkenthető a nőfelesleg? é) A születendő egyén nemének meghatározása.

6. A házasságkötések és a házasságfelbontások száma.

a) Az adatok, b) A kapitalizmusz befolyása a korai házasságok számának emelkedésére, c) A házasságok számának csökkentése az idők folyamán, d) A házasságok bírói felbontása.

7. A népességnek kor szerint való megoszlása.

1. Bevezetés.

a) Nem akarok itten egységes és összefüggő tanulmányt adni a népesedési statisztikáról. Főszólyt helyeztem azon részekre és adatokra, a melyek szo-

rosan összefüggnek a darwinizmuszal és a szocializmuszal.

Engem tehát nem érdekelnek az egyes aprólékos részletkérdések és a kicsinységig pontos számok, hanem csak az és annyi, a mennyi művem többi részeinek megértéséhez szükséges.

b) Sokáig gondolkodtam a fölött, hogy az egyes statisztikai adatoknál vagy jellegzetes példáknál nem-e volna szükség mégis a művet és az író, a melyből illetve, a kitől azokat vettem, megjelölni. Hosszú gondolkodás után azon meggyőződésre jöttem, hogy még ez sem szükséges. Véleményem szerint ezek a mindenféle statisztikai adatok és példák épen séggel nem alkalmasak semmi másra, mint arra, hogy illusztrálják és megvilágosítsák a deduktív uton nyert következtetéseket. Nem tudok elzárkózni attól az eszmétől, hogy mindaz, a mit művemben elmondok, a jelenségek és társadalmi intézmények lényegéből folyik és hogy azon következtetésekre, melyekre én jöttem, az ember deduktív okoskodás révén jöhet a nélkül, hogy az intézmények részleteibe kellene behatolnia és részletes statisztikai adatokat kellene tanulmányoznia. Szinte leromboltam volna következtetésemnek értékét, ha azt a látszatot keltettem volna az olvasóban, hogy ezen következtetésekre csakis az intézmények részleteinek kutatása és százaléknyi pontossággal meghatározott statisztikai adatok tüzetes átvizsgálása után lehet jutni. Sőt ellenkezőleg: nekem az a szilárd meggyőződésem, hogy következtetésem a dolgok felszínén úsznak, hogy azokat onnan egy közönséges hálóval is ki lehet halászni és hogy épen séggel nincs is szükség arra, hogy az ember azok közül egyet-egyet nehézkes és lassú horgászás útján csípjén el. Engem ezért nem is érdekelték a konkrét

intézmények azon részletei, melyek csak nehéz statisztikai tabellákban és ehhez hasonlóknak fejezhető ki. A hol csak statisztikai adatokat említek művemben (vagyis nemcsak jelen fejezetben) már pedig erre elég gyakran van alkalmam, ott csupa olyan adatot említek, melynek értéke nem függ az adat lehető legnagyobb pontosságától, hanem mely egyszerűen, talán mondjuk kikerekítve, önmagában is kellő illusztráló erővel és súlylyal bír. Igazán teljes felesleges munka volna hivatkozni arra, hogy az ember ezeket a statisztikai adatokat honnan vette. A magam részéről bevallom őszintén, hogy mindent onnan vettem, a hol találtam. Nem tehetek róla, de kénytelen vagyok kinyilvánítani azon meggyőződésemet, hogy az én eljárásom van legalább is oly tisztességes eljárás, mint azok eljárása, a kik nyakra-főre idéznek, csak azért, hogy művöknek tudományos látszatot adjanak és idéznek oly műveket is, melyek sohasem kerültek szemük elé.

(V. ö. egyébként az „Előszó M.)

c) Azon kérdésre, hogy miért nem tárgyalom külön fejezetben a kriminálstatisztikának fontosabb idevágó tényeit és adatait is, csak a következőket válaszolom:

Az egyes országok és egyes korszakok kriminalitása közt való összehasonlítás nehéz és problematikus értékű. A bűncselekményekre vonatkozó adatok időnként, helyenként és országonként nagyobb eltéréseket és ingadozásokat mutatnak, mint a népességre vonatkozók; a bűncselekmények epizodikus és kóros jelenségek, míg a születések, halálozások, házasságkötések stb. fontos, általános és normális jelenségek. Hogy mi bűncselekmény és mi a kriminálstatisztika módszere, az az egyes országokban rendkívül eltérőleg van szabályozva.

A kriminalstatisztikának adatai tehát egyetemesség, pontosság és megbízhatóság tekintetében messze elmaradnak a népesedési statisztika adatai mögött.

d) A népesedési statisztika a statisztikának legfejlettebb része; a népesedési statisztika előtt az, a ki elfogulatlanul nézi a tudományos munkásságot, csodálattal és elismeréssel hajlik meg. Különösen áll ez a népesedési statisztikának azon részére, mely a gyermekhalandóságot tárgyalja.

A gyermekhalandóság irodalma számos rendkívül fontos és megbízható művet tartalmaz, minek talán főoka az, hogy a gyermekhalandóság kérdésének tárgyalása aránylag könnyű a többi nehéz népesedési problémákhoz viszonyítva. Ugyanis egy csomó tényező, mely a felnőttek halandóságánál figyelembe jön és zavaró befolyást fejt ki, itten elmarad és a statisztikai anyag, a mennyiben annak csak a születések és halálozások számát kell tartalmaznia, aránylag könnyen kezelhető.

Evvel azonban nem mondom azt, hogy a népesedési statisztika az Összes hozzá intézett kérdésekre képes megadni a kellő választ. Sőt azt is elismerem, hogy számos népesedési probléma van, melyről az említett tudományok egyelőre semmi felvilágosítást sem tudnak adni.

2. A születések száma.

Statisztikai szempontból helyesebb a születések számát a szülőképes (és egyúttal házas) női lakossághoz viszonyítani; az én szempontomból azonban megfelelő, ha a születések számát az egész népességhez, (tekintet nélkül a nemre és korra) viszonyítom és azt nézem, hogy 1000 egyénre évenként hány születés esik.

Európa civilizált államaiban a XX. században évenként körülbelül 30 születés esik 1000 egyénre. (Franciaországban körülbelül 21, Oroszországban körülbelül 49.)

A XIX. század utolsó negyedében minden műveit európai államban a születések száma csökkent. Csökkent a proletariátus keletkezése daczára, valószínűleg azért, mert a termékenység csökkent és mert az emberek inkább óvakodván a gyermekáldástól nagyobb megfontolással hoznak a világra gyermeket.

Falun nagyobb a termékenység és a születések száma mint városban; az alsóbb néposztályokban nagyobb a termékenység és a születések száma mint a felsőbb osztályoknál.

A születések számának (ugyanúgy mint a házasságkötések számának) kisebb időközökben való változásai bizonyos zavaró tényezőkre (háborúk, belső zavarok, drágaságok stb.) vezethetők vissza.

(V. ö. egyébként a gyermekhalandóság fejezetét.)

3. A születések rendellenes fajai.

a) Ezek az abortus (a terhesség befejeződik a harmadik vagy negyedik hónapban), az idő előtt való szülés (a szülés a terhesség ötödik, hatodik, hetedik hónapjában történik), a korai szülés, (midőn a szülés a terhesség hetedik, nyolczadik, kilencedik hónapjában, a tizedik hónap első felében történik), a halva születés.

b) Mindeme fogalmak a dolog természeténél fogva nagyon ingadozók nemcsak az elméletben, hanem a gyakorlatban is. Különösen vonatkozik ez a halvaszületések fogalmára. Különböző országokban különbözőt értenek halvaszületés alatt, sőt az egyes országok

orvosai, anyakönyvvezetői és halottkémei sem értik egy és ugyanazt halvaszületés alatt. Különösen pedig eltérő az eljárás az egyes országokban a tekintetben, hogy, ha a gyermek a születés után még bizonyos rövid időpontig él, illetve a születés közben hal meg, élve vagy halva születettnek tekintendő-e; ez akkor, ha a születések és halálozásoknak az egyes országokban talált számait Összehasonlítjuk, okvetlenül figyelembe veendő.

A születések rendellenes fajaira vonatkozó statisztikai adatok ennél fogva nem igen megbízhatók.

c) A XX. században Európa civilizált államaiban az összes születések körülbelül 5-9 %-a korai szülés, körülbelül 3-4 %-a halvaszületés (100 halvaszületett leányra körülbelül 130 halvaszületett fiú esik).

Az alsóbb néposztályoknál több a halvaszületés mint a felsőbb osztályoknál; az egyes néposztályokon belül a kedvezőtlen viszonyok közt élő egyéneknél nagyobb a halvaszületések száma, mint a kedvező viszonyok közt élő egyéneknél. Ipari államokban – ceteris paribus – nagyobb a halvaszületések száma mint földművelő államokban; hogy városokban nagyobb-e a halvaszületések száma mint falun, kétes. Nagyon fiatal és nagyon idős nőknél inkább fordulnak elő halvaszületések, mint más nőknél; elsőszülött gyermekeknél inkább fordulnak elő mint a többi gyermekeknél; legkisebb a halvaszületés valószínűsége a 20-25 éves nők által szült gyermekeknél.

d) Az idők folyamán az ipar óriási térfoglalása, a halvaszületések pontosabb konstatálása és pontosabb feljegyzése daczára a halvaszületések száma csökken, minek főoka az orvosi tudomány haladása.

4. A halálozások száma.

a) A XX. században Európa civilizált államaiban 1000 egyén közül évenként körülbelül 15-32 hal meg.

b) A halálozások évenkénti számában előidéznek kisebb ingadozásokat a drágaság (ez főleg az alsóbb néposztályoknál érezteti hatását, mely azonban az egész népességhez viszonyítva csekély), belső zavarok, háborúk, stb.

c) A különböző hivatásbeli emberek halandósága különböző; az alsóbb néposztályok halandósága nagyobb mint a felsőbbeké, a munkások halandósága jóval nagyobb mint a többi osztályoké.

d) A halandóság nagyobb városokban mint falun. (Ugyanaz áll a gyermekhalandóságra; hogy azonban ugyanez áll-e a csecsemőhalandóságra vonatkozólag is, vitás.) A városi halandóság a kórházaknál fogva, melyekben sok falusi is elhunyt, a ténylegesnél nagyobbnak tűnik fel.

e) A XIX. században a halandóság határozottan csökkent, minek főoka az orvosi tudomány haladása; a városoké nagyobb mérvben csökkent mint a faluké, mert az újabb időkben a városokban egyre megfelelőbb hygienikus rendszabályokat léptetnek életbe (csatornázás, vízvezeték, tejfel való ellátás stb.).

f) 1000 csecsemő közül a XIX. század végén és a XX. században Európa civilizált államaiban évenként körülbelül 100-300 hal meg.

(A csecsemőhalandóság kiszámításánál nem a népszámlálások anyaga használtatik fel, hanem mint már említettem, csak a születések és halálozások száma. A csecsemők nem. naptári évek, hanem koruk szerint vétetnek figyelembe, vagyis azt nézzük, hogy

1907. évben 1000 egy évnél fiatalabb gyermek közül mennyi hal el, a nélkül, hogy figyelembe vennők a születési évet, mely lehet nemcsak 1907, hanem 1906 is.)

5. A férfi- és női nem számaránya.

a) A XX. század minden civilizált államában több nő van mint férfi: 1000 férfira mindenesetre 1000-nél több nő esik. (Azonban 1100-nál több semmi esetre.) 1000 férfira 1000-nél kevesebb nő Európában csakis egynéhány civilizálatlan államban esik.

Ha nem az összes férfiak számát viszonyítjuk az összes nők számához, hanem csak a házasságképes korban lévő férfiak számát az összes házasságképes korban lévő nők számához, hasonló eredményre jutunk. Sőt statisztikailag bebizonyított tény, hogy az egyébként kevés nővel bíró országokban sincs a házasságképes korhoz tartozó nőkben hiány.

b) Ezen jelenségnek okai a következők:

Több fiú születik ugyan mint leány civilizált országokban (átlag a viszony 106:100; érdekes, hogy a házasságon kívül való születéseknél a fiútöbbség kisebb mint a házasságon belül való születéseknél) azonban a férfinemnek halandósága jóval nagyobb mint a női nemé. Különösen nagy a férfinem halandósága az első életévekben és a keresőképes korban. Az első életévekben azért, mert a fiúk kisebb ellentálló erővel bírnak; a keresőképes korban azért, mert egyrészt a hivatás veszélyei nagyok, másrészt mert e korban fenyegetnek a halandóságot kedvezőtlenül befolyásoló egyéb tényezők pl. alkoholizmus, kriminalitás stb.

A nőfelesleg tehát szorosan összefügg a mai termelési rendszernek azon sajátosságával, hogy sokkal

több férfit alkalmaz mint nőt. Látszik ez abból is, hogy a kenyérkereső nőknek halandósága nagyobb mint a többi nőké és hogy a nagy városokban a két nem halandóságának viszonya más mint falun.

c) A nőfeleslegnek nagy befolyása van a házasságkötések és a törvénytelen gyermekek számára, a prostitúcióra és egyéb jelenségekre. Azonban a nemi élet terén fennforgó összes visszás jelenségeket semmi esetre sem lehet a nőfeleslegre visszavezetni.

d) Hogy valamely országban a nőfelesleget csökkentjük, csökkentenünk kell nemcsak a férfiak kívándorlását, hanem a fiúhalandóságot is.

Valószínű, hogy a gyermekhalandóság csökkentése a fiúhalandóságot nagyobb mérvben csökkenti, mint a leányhalandóságot. Nem hiszem, hogy nagyobb fiúhalandóság elháríthatatlan.

Ilyképen a gyermekvédelem fontos tényezője a két nem számaránya megjavításának és mint ilyen is a társas élet számos terén üdvös hatást fejt ki.

e) A fiú- és leányszületések számának szabályozása nemcsak az érdekelt egyének, hanem a közszempontjából is igen hasznos volna. Sajnos, manapság a tudomány még nem állította fel azon vezérelveket, a melyek követendők, ha a szülők bizonyos meghatározott gyermeket akarnak a világra hozni. (Sőt még a születendő gyermek nemét sem tudja megállapítani.) Remélni lehet azonban, hogy idővel az orvosi tudomány ezen kérdéseket kielégítőbben fogja tudni megoldani, mint tudja ma.

*6. A házasságkötések és házasság-
felbontások száma.*

a) Ma európai civilizált államban éhenként 1000 lakosra 6-8, 1000 házasságképes korban lévő egyénre körülbelül 50 házasság öslik; 1000 tizenöt éven felüli férfi közül nők kb. 400-700, 1000 ugyanilyen nő közül kb. 440-640 (vagyis az eltérések a nőknél nagyobbak mint a férfiaknál).

A házasságkötések száma magában véve sem kedvező, sem kedvezőtlen jelenség.

Ezen szám a gazdasági viszonyoktól függ, az évenkénti emelkedések, illetve csökkenések (hullámzások) az illető év kedvező, illetve kedvezőtlen gazdasági jellegétől függnnek.

b) A kapitalizmusz folytán az ipari munkásság száma növekedett és a mezőgazdasági cselédek egy nagy részéből napszámosok lettek. Minthogy pedig az ipari munkások és napszámosok korán lépnek házasságra (holott a cselédek aránylag kis száma köt házasságot), a kapitalizmusz előidézte, hogy a XX. század második felében emelkedett a korai házasságoknak az összes házasságokhoz való aránya.

c) Hogy a házasságkötések számának a XIX. században észlelhető csökkenését a kapitalizmusz okozta-e, már nehezebben dönthető el. A kapitalizmusz létesített ugyan oly osztályokat; melyek korán lépnek házasságra (proletárok), azonban az idők folyamán egyre nehezebbé válik a szellemi munkásokra nézve házasságot egyáltalában vagy pedig fiatal korban kötni; nem vitás, hogy a műveltebb, a magasabb osztályokhoz tartozó, a gazdagabb emberek átlag később lépnek házasságra, mint a műveletlen, a szegény, az alacsony néposztályokhoz tartozó emberek. A kapitalizmusz

talán megváltoztatta a népesség kor szerint való megoszlását és ezáltal befolyásolta a házasságkötések számát. Sem a városi és falusi viszonyoknak (falun kétségtelenül nagyobb a termékenység, nagyobb a házasságkötések száma, talán átlagban falun korábban is házasodnak az emberek) sem a szegény és gazdag országok viszonyainak (szegény országokban nagyobb a házasságok száma, az emberek korábban lépnek házasságra) összehasonlítása nem nyújt erre vonatkozólag felvilágosítást.

d) A házasságoknak bírói felbontása a XIX. században egyre gyakoribbá lesz; nagyobb a felbontások arányszáma városban mint falun, sűrűbb népességű országban, mint ritka népességű országban.

7. A népességnek kor szerint való megoszlása.

Legfontosabb (különösen nemzetgazdasági szempontból) a produktív és improduktív kor megkülönböztetése. Produktív korban vannak a 15-64 éves korban lévők, improduktív korban az ennél fiatalabb és idősebb korban lévők.

A többi megkülönböztetések pl. iskolakötelesek s nem iskolakötelesek korosztálya (az iskolakötelesek az összes népességnek körülbelül $\frac{1}{6}$ -át teszik ki), fiatal és felnőtt bűnösök korosztálya stb. itt nem érdekelnek.

Európa civilizált államaiban a XX. században a 0-9 évesek a népességnek körülbelül 24, a 10-19 évesek körülbelül 20, a 20-30 évesek körülbelül 16%-át teszik ki; a népességnek körülbelül 30 %-a 15 évnél fiatalabb, még pedig úgy, hogy az 1-15 évig terjedő kor minden egyes 1-1 évi korosztályába a népességnek 2-3 %-a (a csecsemők korosztályába majdnem 3 %, a többi korosztályokba inkább 2 %

mint 3%) tartozik és hogy minden egyes 1-1 évi korosztályban több a fiú mint a leány.

A népesség korpiramisa függ a születések számától: a hol nagy a születések száma, vagy nagy a születések és halálozások száma közt lévő különbség, ott a piramis alapzata széles. Európa civilizált államaiban a népességnek körülbelül 35%-a 15 évnél fiatalabb, ellenben Franciaországban, a hol igen kicsiny a születések száma, a népességnek jóval kisebb aránya esik a 15 évnél fiatalabbakra.

Falun a gyermekek és az öregek korosztályai erősebben vannak képviselve mint városokban; különösen erősen van képviselve nagy városokban és ipari központokban a körülbelül 20 évesek korosztálya. Ennek a jelenségnek okai, hogy a születések száma falun nagyobb mint városban, hogy faluról a munkabíró emberek a városba költöznek, hogy a városokból az öreg emberek egy része falura költözik.

VII. FEJEZET.

A NÉPESEDÉSI TAN NÉHÁNY ELVE.

Áttekintés.

1. Népesedési törekvések és gyermekvédelem.

a) Bevezetés, b) A népesség szaporítása és a gyermekvédelem.
c) Példák ezen összefüggésre.

2. Túlnépesedés és kapitalizmus.

a) A kapitalizmus előidézi a túlnépesedést a javak kedvezőtlen elosztása b) a proletariátus létesítése által.

3. A fejlődés iránya.

a) A születések és a halálozások számának csökkenése, b) A viszony a két tényező között, c) Miért szükséges a születések számának csökkenése? d) A gyermekvédelemnek az alsóbb néposztályoknál kell kezdődnie.

4. A szociális állam népesedési viszonyai.

a) Nem lesz sem depopuláció b) sem túlnépesedés.

1. Népesedési törekvések és gyermekvédelem.

a) Az emberek mennyisége és minősége az emberiség fejlődésének legfontosabb tényezője.

Eddigél csak a népesség mennyiségére helyezték a fősúlyt és a népesség minőségét elhanyagolták, főleg azért, mert azt adott vagy esetleges tényezőnek tekintették.

Úgy a szocializmus mint a gyermekvédelem szorosan összefüggnek a mennyiségi és minőségi népesedési politikával. A szocializmusnak és a gyermekvédelemnek nagy befolyása van az emberek mennyiségére és minőségére; az emberek mennyisége

és minősége nagy befolyással bír a szocializmuszra és a gyermekvédelemre. Hiszen a gyermekvédelem két főcélja a nagy halandóság és a nagy kriminalitás megszüntetése. Már pedig a halandóság nagysága főleg a gyermekhalandóság nagyságától függ és a kriminalitás nagysága főleg az ifjúkornak kriminalitásának nagyságától függ. (A halandóság a mennyiségi elem, a kriminalitás a minőségi elem.)

b) A népesség szaporítására irányuló törekvés minden időben nagy befolyást gyakorolt a gyermekvédelem minőségére és fokára.

Azon közületben, mely oly számos egyénből áll, hogy a népesség számának növekedése nem kívánatos, egy egyénnek – *ceteris paribus* – kisebb értéke van, mint oly közületben, mely kisebb számú egyénből áll. Az első közület kisebb súlyt helyez a gyermekvédelemre mint a másik.

c) Az alábbiakban felhozok néhány példát, melyek mutatják a most kifejtett tétel helyességét és egyúttal illusztrálják azt, hogy a gyermekvédelem és a kapitalizmusz közt való viszonyt a népesedési viszonyok hogyan módosíthatják.

aa) A merkantilisztikus felfogásoknak, melyek tudvalévőleg nagy súlyt helyeztek a népesség számának szaporítására, következtében a lelenczügy nagy lendületet vett. (Vesd össze a lelenczügyi fejezetet.)

bb) Kétségtelen ugyan, hogy Malthus a népese-
désről irt világhírű művében csak azért támadja meg oly hevesen a lelenczházakat, mert egyedül a korlátlan gyermekfelvételen alapuló lelenczházakat vette figyelembe; kétségtelen azonban az is, hogy Malthusnak a lelenczházakról való felfogása teljesen összevág a túlnépesedés lehetőségéről és veszélyeiről való felfogásával.

cc) A gyermekvédelmet illetőleg Franciaország első helyen áll. Maguk a francziák azt, hogy miért helyeznek a gyermekvédelemre olyan nagy súlyt, a következőképen indokolják:

Szomorú, de igaz, hogy a születések száma csak egy csekélységgel nagyobb mint a halálozások száma, sőt hogy némely évben a halálozások száma felülmúlja a születések számát úgy, hogy a többi államok népessége gyorsabban növekszik mint Franciaországé. Ezen a bajon, mely okozhatja, hogy Franciaország Európában bírt nagyhatalmi állását elvesztheti, segíteni kell. Minthogy a születések számának emelését czélzó összes intézkedések hatálytalanok maradtak, keresni kell más eszközöket, melyek által a születések és halálozások száma közt való különbség kisebbithető. A halálozást kell csökkenteni. Minthogy pedig a halandóság nagysága főleg a gyermekhalandóság nagyságától függ, az államnak és a társadalomnak mindent el kell követnie, hogy a gyermekhalandóság minimális legyen. Ez csakis a gyermekvédelem által érhető el.

2. Túlnépesedés és kapitalizmusz.

Hogy van-e valamely államban túlnépesedés vagy sem, az nemcsak a népesség számától, hanem az illető ország egyéb társadalmi viszonyaitól is függ.

a) A kapitalizmusz a javak egyenlőtlen elosztása által túlnépesedést idéz elő. A kapitalista termelés ugyanis a munkaerők egy részét fényüzési czikkek termelésére használja fel, a minek következménye, hogy a fontosabb életszükségletek kielégítésére szolgáló jóságok nincsenek meg a kellő mennyiségben; illetve, ha meg is vannak a kellő mennyiségben, úgy

ezen jószágok, melyek kellő megosztás mellett a népesség összes tagjainak fontosabb szükségleteit képesek volnának kielégíteni, úgy vannak szétosztva, hogy a népesség kis része túlon-túl bővelkedik bennök, másik része pedig alig jut hozzájuk.

b) A kapitalizmus azonban más által is idéz elő túlnépesedést. Ugyanis a kapitalizmus a népesség egy nagy részét nyomorba dönti és nyomorban hagyja; már pedig a szegény embereknek több gyermekök van mint gazdagoknak s mennél szegényebb egy proletár réteg, aránylag annál több gyermeke van.

3. A fejlődés irányzata.

a) Kétségtelen tény, hogy a XIX. század utolsó negyedében az összes civilizált államokban a születések száma csökkent. Kétségtelen továbbá az is, hogy a csecsemőhalandóság a XVIII. század közepétől fogva a kapitalizmus daczára Európának majdnem minden országában és pedig úgy a fiuknál mint leányoknál csökkent, még pedig nagyobb mérvben mint az összhalandóság.

Hogy ezen jelenségeket mely okok idézték elő, azt részletesen nem kívánom kifejteni. Megjegyzem, hogy ezen jelenségek eddigelé csakis egyes kisebb területrészekre például egyes városokra vonatkozólag voltak konstatálhatók hiteles utón gyűjtött statisztikai adatokkal, mert csak egyes kisebb területrészekre vonatkozólag léteztek pontosabb anyakönyvi feljegyzések.

b) A születéseknek csökkenése szükségképen magával hozza a halandóságnak, főleg pedig a csecsemő- és gyermekhalandóságnak csökkenését.

Evvel nem azt mondom, hogy az idők folyamán a születések és halálozások száma között való különb-

ség nagyobbodik, hanem azt: ezen különbség az idők folyamán az által áll elő, hogy úgy azon szám, a melyből a másik kivonandó, mint pedig azon szám, a mely kivonandó, az idők folyamán egyre kisebb lesz. Ha azonban a végeredmény ugyanaz marad is, az, hogy milyen nagy számoknak egymásból való kivonása révén áll elő ez a végeredmény, nagy közgazdasági jelentőséggel bír. Óriási idő-, erő- és jószág pazarlás ugyanis, ha aránylag nagyszámú egyénnek kell születnie és meghalnia a végből, hogy ugyanazon eredmény jöjjön létre.

Az idők folyamán talán (nem merem biztosan állítani) a születések és halálozások közt lévő különbségsökkeni fog. Legalább is nagyobb szabályosságot és állandóságot fog mutatni, mint mutatott a régebbi időkben.

c) Kétségtelen az, hogy a halálozások száma sokkal nehezebben szabályozható, mint a születések száma. Az utóbbi tényezőt ugyanis az egyes egyéneken rejelő tényezők inkább befolyásolják mint a másik tényezőt, melynél a természet erői is döntő jelentőséggel bírnak. Meghalni mindenkinek kell, akár akarják hozzátartozói, akár nem; ellenben születni csak az fog, a kit hozzátartozói a világra akarnak hozni.

A helyes népesedési politika ott nyúl a dolgok menetébe, a hol aránylag könnyen tud valamit elérni. Nem mondom evvel, hogy a halandóság ellen való küzdelem elhanyagolandó, de mondom azt, hogy a születések nagy száma ellen való küzdelemre sokkal nagyobb súlyt kell helyezni, mint helyeztek mostanig.

Kétségtelen, hogy a születések száma az idők folyamán csökkenni fog. A jövőben az emberek jobban fognak alkalmazkodni a nemi élet dietetikájának azon szabályaihoz, melyek meghatározzák, hogyan kell a szülőknek viselkedniök a végből, hogy egészséges

gyermek jöjjön a világra (például beteg, kimerült, állapotban tartózkodni fognak a közösüléstől). Másrészt azonban a szülők jobban fogják tudni megakadályozni a fogantatásokat és a fogantatások egyre nagyobb része fog az idők folyamán tudatosná és szándékolttá válni.

Ma a neomalthuzianista elvek csak a jobbmóduaknál, illetve az intelligenseknél érvényesülnek, minek sajnálatos következménye, hogy ma ép a jobbmódú és intelligens emberek tartózkodnak a gyermeknemzéstől, holott ép az ellenkező volna talán a kívánatos. Csakis akkor, ha ezen elveket az összes néposztályok fogják követni, lesz a csecsemőhalandóság minimuma elérhető.

(Ez a minimum ma 7 %. Egyes családoknak minden tekintetben kedvező viszonyok közt lévő gyermekeinél még kevesebb, sőt főúri, fejedelmi családokban ennek a minimumnak fele, harmada.)

Hogy vajjon az idők folyamán a nőnek a terhességtől, a szüléstől, a gyermekneveléstől való félelme, a medenczének az idők folyamán való elsatnyulása fog-e hatást gyakorolni a születek számának csökkentésére, az vitás.

A neomalthuzianizmusz ellen felhozott azon ellenvetést, hogy a nagy gyermekhalandóság eszköz a túlnépesedés megakadályozására és hogy a konczepció megakadályozása a felelősségérzetet csökkenti, könnyelmű nemi viszonyok keletkezését megkönnyíti, csak említenem kell, de nem czáfolnom.

d) Minthogy, miként említettem, a csecsemőhalandóság nagysága első sorban az alsóbb néposztályok csecsemőinek halandóságától függ, kétségtelen, hogy a gyermekvédelem terén is minden reformnak az alsóbb néposztályok gyermekeinél kell kezdődnie.

4. A szocziális állam népesedési viszonyai.

a) A szocziális államnak nem fog kellene félnie a depopulációtól. Ép azért a népesség szaporítására irányuló törekvés nem is lesz erős.

b) A szocziális államnak nem fog kellene félnie a túlnépesedéstől.

Még elég talaj áll az emberek rendelkezésére. Az ember a természeti erők felhasználásában még óriási haladást fog tenni; a tudomány, különösen pedig a szerves chemia (főleg a szerves chemiának azon része, melyet agrikultur-chemiának neveznek) még óriási mértékben haladni fog oly annyira, hogy az élelmiszereknek korlátlan száma lesz mesterséges után előállítható.

Az ok, melynél fogva ma túlnépesedés van, vagyis a jószágok igazságtalan megosztása, a szocziális államban meg fog szűnni, miáltal a túlnépesedés is meg fog szűnni.

A szocziális államban nem lesz proletariátus, ellenben az összes polgárok jómódúak és intelligensek lesznek. Ezen körülmény folytán a fogantatások és születések száma kisebb lesz.

A szocziális államban tehát kicsiny lesz a születések száma, kicsiny lesz a halandóság száma, lassú, de egyenletes és állandó lesz a népesség szaporodása és megfelelő lesz a két nem viszonylagos száma.

Milyen lesz a javak megosztása a szocziális államban, a teljes egyenlőség, a generatív szempontból kiválóak előnyben részesítésének elvén vagy más elveken alapuló, annak eldöntésébe nem bocsátkozom.

VIII. FEJEZET.

A GYERMEKHALANDÓSÁG OKAI KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A CSECSEMŐHALANDÓSÁGRA.

Áttekintés.

1. Kisebb jelentőséggel bíró okok.

a) Helyi és klimatikus befolyások, b) Faji és vallási különbségek, c) A szülők szervezete.

2. Társadalmi viszonyok.

a) A társadalmi viszonyok döntő jelentősége, b) Az alsóbb néposztályok nagyobb gyermekhalandósága, c) Erre vonatkozó statisztikai kutatások.

3. Az alsóbb néposztályok gyermekeinek nagy száma.

a) Elhanyagolt nevelés, b) Élettani okok. c) Miért van a proletároknak több gyermekük? d) A fogantatások, a születések száma és a csecsemőhalandóság nagysága közt lévő viszony, e) Az okozati viszony megvilágítása. f) A kapitalisták és a proletárok gyermekszáma, g) Mennyi gyermeke legyen a munkásnak? h) Küzdelem a nagy gyermekszám ellen. i) A szoptatás mint újabb fogantatás akadály.

4. A csecsemőhalandóság városokban és falun, a lakások szerint, az évszakok szerint, a táplálás módja szerint, a törvénytelen gyermekeknél.

a) A városok befolyása, b) A lakás befolyása, c) Az évszakok és az időjárás befolyása, d) A táplálás befolyása, e) A törvénytelen csecsemők halandósága.

5. A csecsemőhalandóság és a darvinizmus.

a) Eredménye-e a nagy csecsemőhalandóság a természetes kiválasztásnak? b) Statisztikai adatok, c) A csecsemő- és a gyermekhalandóság, d) A létért vívott harc a csecsemőknél, e) A csecsemőhalandóság és a morbiditás, f) Az infekciós betegségek, g) A katonai szolgálatra való képességnek és a tuberkulózishalandóságnak viszonya a csecsemőhalandósághoz.

1. Kisebb jelentőséggel bíró okok.

Mindenekelőtt figyelembe kell venni azon tényezőket, melyek a közfelfogás ellenére a gyermek-halandóságra igen csekély befolyást gyakorolnak.

a) A statisztikai adatok kétségtelenül kimutatják, hogy a helyi és klimatikus befolyások közvetlen befolyással nem bírnak; a befolyás legfeljebb közvetett vagyis a társadalmi viszonyok útján érvényesülő.

b) Szórol-szóra ugyanez áll a faji és vallási különbségekről. A germán és szláv fajoknál, a keresztény és zsidó vallásúaknál a csecsemőhalandóság nagysága más-más. De ez nem faji vagy valláskülönbségeknek a következménye, hanem csakis a társadalmi viszonyok különbözőségének a folyománya. A faji és vallási különbségek is csakis a társadalmi viszonyok folytán gyakorolnak befolyást.

A szaporaság, mely tudvalévőleg döntő jelentőséggel bír a csecsemőhalandóságra, sem faji vagy vallási tulajdonság, hanem csakis azon társadalmi viszonyoknak, melyek közt a faj vagy a felekezet él, következménye. A zsidók és a szlávok tehát csak bizonyos társadalmi viszonyok közt szaporábbak, mint a keresztények és a germánok.

c) Befolyással bír a szülők szervezete, azonban ezen befolyás sem döntő jelentőségű; különben is a szülők szervezete a szülőkre ható társadalmi viszonyoknak a következménye.

2. Társadalmi viszonyok.

a) A csecsemőhalandóság tekintetében a külső vagyis a társadalmi viszonyok bírnak döntő jelentőséggel. Mindazon számos aprólékos tényezők, melyeket

e tekintetben említeni szoktak (a mesterségesen táplált csecsemők száma; az asszonyoknak az ipari munkában való részvételi aránya; az alsóbb néposztályok intelligenciája s a csecsemőkkel való bánásmódban való jártassága; a közegészségügy általános állapota, például az orvosi kezelés gyakorisága; hiszen még a civilizált államokban is a hivatalos statisztikai adatok szerint a meghalt csecsemők igen nagy száma semminemű orvosi kezelésben nem részesült; a törvénytelen születések száma stb. stb.) lényegileg társadalmi viszonyok.

h) Mindazok, a kik evvel a kérdéssel foglalkoznak, egybehangzólag mondják a következőket:

Az alsóbb néposztályoknak a halandósága nagyobb mint a felsőbb néposztályoké. Az alsóbb néposztályok egyes rétegeiben is annál nagyobb a csecsemőhalandóság, mennél kedvezőtlenebb az illető réteg helyzete. A csecsemőhalandóság nagysága első sorban a szülők szociális és vagyoni állásától függ. A gazdag szülő csecsemőinek nagyobb reményük van életben maradni, mint a szegény szülők csecsemőinek, minthogy az előbbieket kedvezőbb viszonyok közt élnek, minden tekintetben jobb nevelésben részesülnek. A legtöbb gyermek nem a velük született okok következtében, hanem a rossz és hibás nevelés következtében hal meg.

c) Mindezekre vonatkozólag oly számos, olyan megbízható és olyannyira kétségtelen statisztikai adatokkal rendelkezünk, hogy e tekintetben semminemű vita és semminemű kétely nem lehetséges. Akármily időszakot vizsgálunk, akármilyen helyeket teszünk vizsgálat tárgyává, akár kicsiny, akár nagy a vizsgálati anyag, a vizsgálat eredménye ugyanaz marad. Bebizonyított tény, hogy, míg a polgári csecsemők

halandósága csak körülbelül 8%, addig a proletár csecsemők halandósága körülbelül 30%. Még oly szubtilis mozzanatok is, mint a minők például, hogy a tanulatlan munkások csecsemőinek halandósága nagyobb mint a tanult munkások csecsemőié, hogy a napszámosok csecsemőinek halandósága nagyobb mint a többi munkásoké, hogy a magasabb osztályok egyes kedvezőbb helyzetű alosztályainak csecsemőhalandósága kisebb, mint a kedvezőtlen helyzetű alosztályoké, hogy a csecsemőhalandóságnak és a szülők jövedelmének nagysága fordított viszonyban áll, hogy a szegényebb vidékeken – ceteris paribus – nagyobb a csecsemőhalandóság mint a gazdagabb vidékeken, hogy ugyanazon város gazdagabb részeiben és utcáiban kisebb a csecsemőhalandóság mint a szegény városrészekben és a szegényebb utcákban, kétségtelen bebizonyítást nyertek.

3. Az alsóbb néposztályok gyermekeinek nagy száma.

a) Ezen jelenségnek oka, miként említettem, első sorban az elhanyagolt nevelés. Azonban ezen ok szerves összefüggésben van azon másik okkal, hogy a szegényebb emberek és alsóbb néposztályokhoz tartozó gyéneknek sok gyermekük van.

b) Mennél alacsonyabb rendű valamely faj, annál több gyermeke szokott lenni az illető fajhoz tartozó egyedeknek. Mennél alacsonyabb rendű ugyanis valamely faj, annál bizonytalanabb az existenciája, már pedig az illető faj csak úgy maradhat fenn, ha az existencia bizonytalanságát az utódok nagyobb száma ellensúlyozza. Vagyis kétségtelen, hogy a faji különbségek nagy befolyással bírnak, sőt, hogy minden faj minősége egyedeinek számával okozati összefüggésben áll.

Hogy azonban a mennyiség emelkedése (csökkenése) szükségképen a minőség emelkedését (csökkenését) idézi-e elő és hogy a minőség emelkedése (csökkenése) a mennyiség csökkenését (emelkedését) idézi elő, hogy az egyes fajokon belül az egyedeknek minősége közt lévő különbségek befolyással bírnak-e, az már vitás. Vitás tehát, helyes-e azon tétel, hogy valamely fajon belül mennél fejlettebb bizonyos a fajhoz tartozó egyéneknek szervezete, annál kevésbé szaporábbak az illető egyének és hogy mennél inkább fejlődik a faj, annál inkább csökken az egyedek szaporasága.

Az emberi fajokra vonatkozólag azt mondják némelyek, hogy az agyvelőnek bonyodalmasabb volta és nagyobb igénybevétele a termékenységet csökkenti.

Véleményem szerint az emberi fajnál semminemű élettani okok nem érvényesülnek, hanem tisztán csak társadalmi okok.

c) Az alsóbb néposztályok több gyermekkel mint a felsőbb néposztályok azért bírnak, korábban házasságra azért lépnek, házasságukból több gyermek azért születik, mert a következő okok forognak fenn:

aa) E mű más helyén említett okok folytán a proletárok előbb kénytelenek házasságra lépni, kisebb mértékben szenvednek nemi betegségben mint a felsőbb osztályok, a mi már magában véve is valószínűvé teszi, hogy több gyermeket fognak a világra hozni.

bb) A szegény embereknek az italon kívül a nemi élvezet az egyedüli élvezetük. A kapitalistáknak ez ellen nincs kifogásuk, mert ezen élvezetek kibékítik az alsóbb néposztályokat sorsukkal, illetve elfelejtetik velük szomorú sorsukat.

cc) A szegény emberek szűk lakása, együttes alvása is megnehezíti a nemi élvezetektől való tartózkodást.

dd) A szegény emberek kevésbé használják a fogantatást megelőző eszközöket mint a gazdag emberek.

ee) Gyakran a gyermek a szegény emberre nézve gazdasági előnnyel is bír, mert dolgozik a háztartásban, sőt a háztartáson kívül is keres kenyeret, holott a gazdag ember a túlságos gyermekszámtól életszükségletei színvonalának csökkenését várja.

a) Vizsgálnom kell most a fogantatások; a születések száma és a csecsemőhalandóság nagysága közt lévő viszonyt. Kétségbe nem vonható tény, hogy a fogantatások, a terhességek, a születések száma egyenes arányban áll a csecsemőhalandóság nagyságával. Áll ez a szabály pedig nemcsak egyes országokra, hanem az egyes családokra is.

Ezen jelenségnek magyarázata a következő:

Mennél több gyermeke van valakinek, annál kisebb ezen gyermekek halandósága, mert körülbelül ugyanakkora jövedelemből kell több gyermeket fenntartani, vagyis a jövedelemnek egyes gyermekre eső része jóval kisebb.

Ez még inkább áll a munkásokra. A munkás jövedelme úgyis oly kicsiny, hogy egy kis család számára is csak nehezen tudja az elsőrendű életszükségletek kielégítésére szükséges javakat megszerezni. Minden további gyermek ezen szükségletek megszorítását idézi elő. Ez egyenesen egészségellenes: egy gyermekre a lakás kisebb része, kevesebb táplálék jut. A szülők az esetben, ha több gyermekök van, egy gyermeknek nem tulajdonítanak oly nagy jelentőséget és fontosságot, mintha kevesebb volna.

A fogantatások, a terhességek, a születések által

az anyának a szervezete szenved, a mi az ilyen anya gyermekeire két okból hátrányos. Először azért, mert az ilyen nő gyengébb gyermeket szokott szülni (néha a terhesség vagy szülés következtében meg is hal), másodsor pedig azért, mert gyengébb szervezetű anya nem fordíthat oly nagy súlyt gyermekei nevelésére.

Gyakran a közösülések és fogantatások a férfi szervezetét is meggyengítik.

A fogantatások, a terhességek, a születések nagy száma nemcsak magángazdasági, hanem közgazdasági szempontból is káros. Azon államnak, mely megfelelő számú és megfelelő minőségű lakosságot akar, a legnagyobb súlyt kell helyeznie a fogantatások, terhességek és szülések kis számára. Nincs ugyanis kizárva, hogy a világra jött nagy gyermekszámból a kedvezőtlen körülmények folytán kisebb számú gyermek marad életben, mint a mely életben maradt volna kisebb számú gyermeknek a világra való jövelele esetében.

é) A kérdés már mostan az, hogy vajjon nem-e fordított az okozati viszony; vagyis a nagyobb gyermekhalandóság nem oka-e a fogantatások, terhességek, születések nagyobb számának.

Pszichológiai szempontból kétségtelen, hogy a nagy csecsemőhalandóság bizonyos fokig előidéző több fogantatást, több terhességet, több születést.

Ha ugyanis a nő holt vagy beteg gyermeket hoz a világra, vagy ha valamely gyermek meghal, akkor a szülők inkább kivannak új gyermeket a világra hozni és akkor a nő inkább veti magát alá új terhességnek és új szülésnek.

f) Azon körülmény, hogy a proletárnak sok gyermeke van, a kapitalizmuszra nézve annyiban kedvező, hogy nagy munkakeresletet idéz elő. Ezen

nagy munkakereslet viszont előidézi a munkabér csökkenését, a mi megint csak gyermekek nemzésére buzdít.

Látható, hogy a *d)* alatt említett okok folytán a kapitalizmusz a helyes faj kiválasztás elveivel ellentétes népesedési politikát követ és hogy a gyermekhalandóság csökkentésének legfontosabb tényezője a munkásság helyzetének javítása. Kétségtelen bebizonyítást nyertek ugyanis azon körülmények is, hogy a munkások közt a jobbmódúaknak aránylag kevesebb gyermekek van mint a többieknek és hogy a munkások helyzetének javításával a születek száma csökkent.

g) Egyes tudósok, a kik felvetik azon kérdést, hogy a különböző jövedelmű embereknek hány gyermekkel szabad bírniok a végből, hogy gyermekeiket tisztességesen legyenek képesek eltartani és felnevelni, azt állítják, hogy a munkásnak csak két gyermekkel volna szabad bírnia.

Ez az egész kérdés tárgytalan. A jobbmódú embernek szabad bírnia több gyermekkel, mégsem hoz több gyermeket a világra, ellenben a munkásnak nem szabad bírnia és mégis többet hoz.

Ha a munkásoknak jobb dolguk lesz, akkor ivadékaiknak két okból is a jövedelem nagyságánál nagyobb arányban fog csökkenni a halandóságuk. Először azért, mert a jövedelem emelkedésével egy személyre több jut, másrészt azért, mert a jövedelem nagyságával a gyermekek száma csökken.

h) Ismétlem, hogy a fogantatások nagy száma ellen minden elfogulatlanul gondolkodó egyénnek a legerélyesebben küzdenie kell. Ezen küzdelem két legfontosabb eszköze a munkabér emelése, a fogantatást megakadályozó eszközök használata.

i) Most csak azt kell vizsgálnom, hogy a csecse-

móknek az anya által való szoptatása nem akadály-e újabb fogantatásoknak. A tudomány még nem döntötte el ezt a kérdést, hogy a nő, a ki maga szoptatja gyermekét, ezen idő alatt eshetik-e terhességbe. Ha nem eshetik, akkor kétségtelen, hogy az anya által való szoptatás mint az újabb fogantatás akadály-a nemcsak az anya által szoptatott gyermekek elhalálozási valószínűségét csökkenti, hanem az illető gyermek többi gyermekeiét is és pedig az által, hogy megszabadítja ezen gyermekeket a nagy gyerekszám által rájuk nézve előálló veszélytől.

a. Csecsemőhalandóság városban és falun, lakások szerint, időszakok szerint, a táplálás módja szerint, törvénytelen gyermekeknél.

d) aa) A kérdés, hogy városokban nagyobb-e a csecsemőhalandóság mint falun, még nincs eldöntve.

Az idevágó statisztikai adatokat nagyon kritikus szemmel kell vizsgálni. A városi csecsemőhalandóság a ténylegesnél kisebbnek látszik, mert a városi csecsemők egy része kiadatik vidéki tápszülőkhöz és vidéken hal meg.

bb) Azon körülmény, hogy a városok a civilizáció magasabb fokát képviselik, kisebb halandóságot indokolna; azon körülmény pedig, hogy a városok lakosságának túlnyomó részét a proletariátus képezi, nagyobbat. Falun kisebb a mesterségesen tápláltak száma, ellenben a városokban a népesség intelligensebb (már ez oknál fogva is fogékonyabb a mesterséges táplálás megfelelőbb módjai iránt); a közegészségügyi viszonyok jobbak a városokban (bebizonyított tény, hogy a városokban a vízvezeték és csatornázás létesítésével a csecsemőhalandóság kisebbedett); váró-

sokban a jótékonyág hatékonyabban érvényesül, mint falun; a városokban kisebb a szaporaság, de nagyobb a nemi betegségek száma.

cc) Gazdagabb városokban kisebb a halandóság mint szegényekben, ugyanaz a viszony valamely város szegényebb és gazdagabb részei és utczái közt. A gazdagságnak a csecsemőhalandóságra oly nagy befolyása van, hogy nagy városok gazdag negyedeiben a csecsemőhalandóság csak 1-2%.

dd) A városi és falusi csecsemőhalandóság különböző nagysága tehát nem nyújt biztos képet a kapitalizmusznak a csecsemőhalandóságra való befolyásáról.

Bizonyos, hogy a kapitalizmusz befolyása jóval nagyobb, mint a melyet egyedül a városi és falusi csecsemőhalandóság eltérő nagyságából lehetne következtetni. A legjobb példa, hogy a német államok közt a legnagyobb a csecsemőhalandóság a kapitalizmusz terén legelői álló Szászországban.

b) A csecsemőhalandóság nagysága szoros összefüggésben áll a lakások minőségével.

Statisztikai adatok kétségtelenül kimutatják, hogy a valamely lakásban lévő csecsemők halandóságának nagysága a lakásban lakók számával egyenes arányban, ellenben a lakást alkotó helyiségek számával fordított viszonyban áll. A magasabb emeleteken lévő lakásokban lakó csecsemők halandósága nagyobb, mint a pinczehelyiségekben és az alsóbb emeleteken lakóké. Ugyanez a viszony jobb és rosszabb lakások között.

Ez természetes. A lakás a csecsemőre a napnak minden szakában és minden tekintetben érezteti befolyását. Szoros összefüggés van a lakás és a tejnek megfelelő kezelése között pl. megfelelőbb lakásokban könnyebb a tejnek hűtése, tisztántartása, sterilizálása stb. is.

c) aa) Az évszakok és az időjárás a csecsemő-

halandóságra szintén a vagyoni és társadalmi viszonyok révén gyakorolnak befolyást.

bb) A csecsemők halandósága annál nagyobb, mennél fiatalabbak a csecsemők. A gyermekkel veleszületett kedvezőtlen tényezők egy nagy része ugyanis közvetlenül a születés után érvényesül és a csecsemő ellenállási ereje annál kisebb, mennél fiatalabb. Tényleg az orvosok és statisztikusok nagy súlyt fektetnek annak kimutatására, hogy mennyi a csecsemők elhalálozási valószínűsége és halandósága napok és hónapok szerint.

cc) A csecsemőhalálozások túlnyomó része a nyári évszakra esik. Nyáron a tej megromlik és a megromlott tej a csecsemőben halálos betegségeket idéz elő. Kétségtelen bizonyítást nyert, hogy az egyes évek csecsemőhalandósága annál nagyobb, mennél melegebb az illető év nyara.

Ezen körülmények majdnem kizárólag a mesterségesen táplált csecsemőknél éreztetik hatásukat; ezek között is csupán azoknál, a kiknél a kedvezőtlen szociális körülmények következtében a mesterséges táplálás technikája nem megfelelő.

dd) Kimutatható-e összefüggés a gyermekszületek és a csecsemőelhalálozások időpontja között?

Azon hónapokban, a melyekben nagy a születések száma, a csecsemőhalandóságnak is nagyobbak kellene lennie mint a többi hónapokban. Tudvalevő, hogy a legtöbb gyermek egyrészt februárban és márcziusban, másrészt szeptemberben születik, mert legtöbb fogantatás egyrészt tavasszal, mikor minden új életre kel, másrészt pedig decemberben, mikor a természet pihen és a mezőgazdasági munka nyugszik, történik. De épen azon körülmény, hogy a csecsemőhalandóságot számtalan tényező befolyásolja, megakadályozza, hogy a születések időpontja és az

elhalálozások időpontja között levő összefüggés kimutatható legyen.

d) Kétségtelenül kimutatják a statisztikai adatok, hogy a csecsemőhalandóságra döntő befolyást gyakorol a táplálás módja. Kimutatják ezen adatok kétségtelenül; hogy – *ceteris paribus* – annál nagyobb a csecsemőnek halandósága, mennél messzebb áll a táplálásnak módja az anya által való szoptatástól: nagyobb a dajka által táplált csecsemők halandósága mint az anya által tápláltaké, az állattajjal tápláltaké, mint az emberi tejjel tápláltaké stb.

Figyelni kell azonban azon statisztikai hibaforrásra, mely előáll az által, hogy közvetlenül a születés után meghalt gyermeket azon indokolással, hogy nem szoptatták, mesterségesen tápláltnak veszik, minek folytán a mesterséges táplálás kedvezőtlen hatása tuloztatik.

(Ezen kérdésekről egyébként a csecsemővédelem fejezetében részletesen beszélek.)

é) A törvénytelen csecsemők halandóságáról részletesen beszélek a törvénytelen gyermekekről szóló fejezetben. Itt csak megemlítem, hogy a magánjogi helyzet a csecsemőhalandóságnál csakis a vagyoni viszonyok révén érvényesül.

5. *Csecsemőhalandóság és darwinizmusz.*

a) Egy felfogás szerint az első életévben azért hal meg több gyermek mint a későbbi életévekben, mert a természetes kiválasztás folytán az első életévben a gyenge gyermekek nagy része elpusztul, úgy hogy a későbbi életévekre maradó gyermekek színvonala sokkal magasabb. Ezen felfogás szerint a nagy csecsemőhalandóság szimptomája és szükséges

eszköze a természetes kiválasztásnak. Sőt ezen felfogás hívei még azt is mondják, hogy ott, a hol nagy a csecsemőhalandóság, kicsiny a felnőttek tuberkulóziszhalandósága és nagy a katonaképeseknek aránya.

b) A statisztikai adatok világánál ezen felfogás helytelensége azonnal kitűnik.

Bizonyos, hogy van valami összefüggés a csecsemőhalandóság, a felnőttek halandósága, az összhalandóság között. Az első életévüket meghaladott gyermekek halandósága jóval kisebb mint a csecsemőké, az öt évet meghaladottaké sokszorosán kisebb; a meghaltaknak körülbelül 30%-a a csecsemők közül, körülbelül 10%-a az 1-5 éves gyermekek közül, körülbelül 50% a 15 évnél fiatalabb egyének közül kerül ki. Az emberi élet legveszélytelenebb időszaka a 10-15 éves életkor.

Azonban 100 gyermek közül, a ki az első életévében hal meg civilizált államban, alig 20 hal meg szervezetének vele született hibái, illetve betegségei (gyengeség, atrófia, öröklött skrofulózis, tuberkulózis stb.) folytán.

c) Ha igaz volna a csecsemőhalandóságnak a gyengéket kiválasztó hatása, akkor nagy csecsemőhalandóságnak az egy évnél idősebb gyermekek kis halandóságát kellene maga után vonni és fordítva. Azonban az egyes országok viszonyainak vizsgálata kimutatja, hogy a csecsemőhalandóság nagysága és 1-5 évet meghaladott gyermekek halandóságának nagysága közt egyenes, nem pedig fordított viszony áll fenn. Különbösen is, miként már említettem, a halandóságnak a gyermekkor egyes fázisaiban való nagyságát az dönti el, hogy a gyermek annál kisebb ellentálló erővel bír, mennél fiatalabb.

d) A csecsemőknél a létért vívott harcra szó sem lehet. A csecsemők halandósága két tényezőtől

függ: a csecsemők veleszületett képességeitől és azon viszonyoktól, melyek között a csecsemők nevelkednek. A gyermeknek vele született képességei a csecsemőhalandóságnál kisebb szerepet játszanak, mint a gyermekhalandóságnál. Bizonyos betegségeknek, hogy egy nem egész megfelelő hasonlaltal éljek, a csecsemő, akármilyen kedvező veleszületett képességekkel bírjon is, époly kevésbé tud ellentállni, mint a mily kevésbé az ember, legyen bármily erős is, ellent tud állani egy nagy magaslatról rázuhanó sziklatömbnek. Kétségtelen ugyan, hogy az erősebb csecsemő a csecsemőket érő betegségek túlnyomó részének könnyebben tud ellentállni, mint a gyenge csecsemő; de hangsúlyozni akarom, hogy a csecsemők ellenállási képességeiben való különbségek semmi esetre sem oly nagyok, mint a hogy azt általánosságban hinni szokták és hogy semmi esetre sem igaz az a tétel, hogy az erős csecsemő a betegségeknek feltétlenül ellenáll. (Az ellenkezőt bizonyítják bizonyos bél- és gyomorbetegségek.)

De éppen azért, mert bizonyos betegségeknek, ha egyszer felléptek, a legerősebb csecsemő sem tud ellentállni, bír a csecsemőknél ezen betegségek megelőzése a legnagyobb fontossággal. Már pedig kétségtelen, hogy a betegségek annál jobban előzhetők meg, mennél kedvezőbbek azon viszonyok, a melyek közé a csecsemő kerül.

e) aa) Kétségtelenül téves észlelet, hogy az egy évnél idősebb gyermekek korosztályában nincsenek gyenge gyermekek. Az erős csecsemő sem lép ezen korba, ha kedvezőtlen viszonyok közt volt. Gyakori eset, hogy a csecsemő kigyógyul valamely betegségből, de a betegség utókövetkezményeként nagyon hosszú ideig gyenge marad. A nagy csecsemőhalandóság

nagy morbiditás következménye; de a beteg csecsemőknek csak egy része hal meg, a túlélő rész kedvező talaj új betegségek részére.

bb) Érdekes ellenbizonyíték a következő:

Az alsóbb néposztályoknál a csecsemőhalandóság nagyobb mint a felsőbb néposztályoknál. Ha a magas gyermekhalandóság kiválasztó hatást gyakorolna, akkor az alacsonyabb néposztályok egy éven felüli tagjainak halandósága kisebb volna, mint a felsőbb néposztályok egy éven felüli tagjainak halandósága. Azonban ép a fordított viszony áll fenn.

f) Az 1-5 éves gyermekek halandóságát főleg az infekciós betegségek okozzák. Ezen betegségek tudvalevőleg civilizált államokban sokkal enyhébben lépnek fel mint civilizálatlanokban. Vagyis az 1-5 éves gyermekek halandóságának nagysága főleg a civilizáció fokától függ, ellenben a csecsemőhalandóság nemcsak a civilizáció fokától függ.

g) Statisztikai adatokkal bebizonyított tény, hogy a katonai szolgálatra való alkalmasságnak és a tuberkulózishalandóságnak viszonya a csecsemőhalandósághoz nem az, a mit az említett darwinista felfogás hívei mondanak, hanem ép az ellenkező. Bizonyos az, hogy a tuberkulózisban elhaltak és a katonai szolgálatra alkalmasak száma oly tényezőktől is függ, melyek a csecsemőhalandóságra nem gyakorolnak befolyást. Bizonyos azonban az is, hogy azon tényezők, melyek a csecsemők nagy (illetve kicsiny) halandóságát okozzák, előidézik, hogy a tuberkulózisban elhaltak száma nagy (illetve kicsi) és hogy a katonakötelesek száma kicsi (illetve nagy). Legalább nagy városokban és első sorban iparral foglalkozó vidékeken a nagy csecsemőhalandósággal karöltve jár a tuberkulózisban elhaltak nagy száma és a katonai szolgálatra alkalmasak kicsiny száma.

IX. FEJEZET.

A GYERMEKVÉDELEM SZEREVEI ÉS KÖZEGEI.

Áttekintés.

1. Község, állam és társadalom.

a) A gyermekvédelem egyes feladatainak megoszlása ezen tényezők között, b) A községek szerepe, c) Az állam szerepe, d) Δ társadalom szerepe, e) Az állami gyermekvédelem kifejlődése. f) Egységes gyermekvédelmi törvény és egységes gyermekvédelmi hatóság kérdése.

2. Hivatalnokok, orvosok, nők.

a) Hivatalnokok, b) Orvosok, c) Nők.

1. Községek, állam, társadalom.

a) Az individuális államban a gyermekvédelemmel ugyanúgy, mint a jótékonyssággal, három tényező foglalkozik: a községek, az állam, a társadalom.

A gyermekvédelem egyes feladatai és egyes ágai az egyes országokban ezen három tényező közt különbözőképpen, körülbelül úgy, mint a szegénységélyezés egyes feladatai és egyes ágai, vannak elosztva. Hogy egy tényező előtérbe lép-e vagy sem, az teljesen az illető ország viszonyaitól függ; azon tényező, mely az illető országban általánosságban a főszerepet játsza, valószínűleg egyúttal a gyermekvédelemnek legfontosabb tényezője az illető országban. Azonban némely országban, melyben a szegénységélyezés nem

állami, mégis a gyermekvédelemnek némely ága (például a lelenczügy) az állam feladatát képezi; például szolgálhat a fakultatív szegénységélyezés klasszikus hazája, Franciaország.

Viszont előfordul, hogy némely állami szegénységélyezéssel bíró országban a gyermekvédelem némely fontos ága egyesületek kezében van; például szolgálhat erre vonatkozólag az állami szegénységélyezés terén legelől álló ország, Anglia.

Nagyjában és egészben az említett három tényezőnek körülbelül a következő szerepe van:

b) A hol főleg a helyi viszonyok veendő figyelembe, ott előállanak a községek. Ők ismerik legjobban a szükségleteket, ennél fogva ők tudják megfelelőbben és a legkisebb áldozatokkal a szükséges intézményeket létesíteni.

A községek által gyakorolt gyermekvédelemnek a legnagyobb hibája, hogy a községeket túlságosan befolyásolják az egyoldalú pénzügyi szempontok. Ennek legnagyobb részben az a magyarázata, hogy számos község nem is bír megfelelő anyagi eszközökkel és hogy számos község a nehezebben megérthető intézmények rendeltetését nem is tudja felfogni.

Ez a magyarázata annak, hogy a községek által létesített intézetek nem igen szolgálhatnak azon speciális célnak, a melynek szolgálniuk kell. Köztudomású, hogy számos községi árvaház, szegényház, dologház gyűlhelye mindenféle rossz elemeknek.

Sőt még manapság is előfordul, hogy községek az általuk ellátásban részesítendő gyermekeket nyilvános árlejtésszerű eljárás útján annak adják ki, a ki legkevesebbet kér azért.

c) Az államnak mindenekelőtt el kell látnia azon feladatokat, a melyeket pénzügyi okból a községek

nem láthatnak el. Ki kell elégíteni továbbá általános, eltérő helyi viszonyok által nem befolyásolt szükségleteket. Az egyes országokban szükséges egyöntetűséget és egyenlőséget a gyermekvédelem terén csakis az állam tudja biztosítani. Rendkívüli vagy igen nagy vagy sürgős szükségleteket csakis az állam tud kielégíteni.

d) A hol megszűnik a községeknek és az államnak a szerepe, ott kezdődik a társadalom szerepe. A hol a községek és az állam már nem akarnak beavatkozni, a hol a községek s az állam által nyújtott segítség nem alkalmazkodhatnék az egyes speciális esetekhez, ott a társadalomnak kell beavatkoznia.

e) Ennek daczára azt látjuk, hogy az állam a gyermekvédelem terén még előbb veszi át a társadalomtól, mint a községektől, a feladatokat. Egyáltalában az látjuk, hogy az egyházi és önkéntes gyermekvédelem és szegénységélyezés az államéval szemben az idők folyamán mindinkább vészit jelentőségéből. Míg az ókorban a magán jótékonyosság, a középkorban az egyházi jótékonyosság játszotta a főszerepet, addig az újkorban az állami jótékonyosság kezd döntő jelentőséggel bírni.

Ennek okai a következők:

A társadalmi jótékonyoságnak az a nagy előnye, hogy jobban tud individualizálni, mint az állam. Hogy egy hasonlattal éljek, az állam a fejével dolgozik, a társadalom azonban szívével és érzésével. De a társadalmi gyermekvédelem ezen előnyével szemben állanak kirívó hibák.

A társadalom által végzett gyermekvédelem gyakran nem egyéb, mint üres egyleti tevékenység. Ez a gyermekvédelem játszótérféle olyan emberek számára, a kik fontoskodni akarnak, személyiségüket előtérbe

akarják tolni, a mellett azonban semmit sem értenek a gyermekvédelemhez. A társadalmi gyermekvédelem nem tervszerű, nem egységes. Sok szükségtelent vagy épen károsat végez el, sok szükségeset rosszul vagy épen nem végez el. Sok időt és sok pénzt fecsérel el és nagyon kis eredményt ér el.

Az újabb időben keletkeztek ugyan az úgynevezett organizációs egyletek (Organisations vereine, charity-organisation) különösen pedig Angliában és az Északamerikai Egyesült Államokban. Ezen egyletek tulajdonképpen a filantropikus törekvések együttes és kölcsönös működését elősegítő központi szervek, melyek maguk közvetlenül nem is foglalkoznak szegénysegélyezéssel, illetve gyermekvédelemmel. Ezen egyletek ugyan óriási előnnyel bírnak, azonban a szegénysegélyezésnek, illetve a gyermekvédelemnek az állam által való szervezését még sem teszik feleslegessé.

Előbb az állam csak a szegényügy negatív oldalával (szegényrendészet) foglalkozott; a fejlődés folyamán az állam mindinkább átveszi a szegényügy pozitív oldalát (a szegénysegélyezést) is. Manapság nem létezik civilizált állam, melyben legalább a szegényügynek néhány ága ne volna állami. Épen a kapitalizmus fejlődése folytán keletkezett az irányzat, mely az állami szegénysegélyezés területét mindinkább kiterjeszteni törekszik. Az állami szegénysegélyezés ellenségei ma tagadhatatlan kisebbségben vannak és számuk egyre csökken. Nem tagadható, hogy az állami szegénysegélyezéssel össze vannak kapcsolva bizonyos hibák; kétségtelen azonban, hogy ezen hibák nincsenek elválaszthatatlanul összekapcsolva az állami szegénysegélyezéssel, hogy azok eltávolíthatók és az idők folyamán mindinkább meg is szűnnek.

Nagyon szépen látható a fejlődés ezen menete Angliában, az állami szegénységélyezés klasszikus hazájában.

Az állam kevésbé mozgékony, mint a társadalom. Azért kezdi a társadalom a szegényügy és a gyermekvédelem irtatlan területeit művelés alá venni. A gyermekvédelmi intézmények túlnyomó része tehát a társadalomnak köszönheti keletkezését és fejlődése első részét (például a magyar lelenczügynek a XIX. század utolsó negyedében való fejlődése is szolgálhat); mihelyt ezen stádium el van érve, mihelyt az intézmény kiállotta a tűzpróbát és állandó léte biztosítandó, a dolgot az állam veszi a kezébe. De ekkor is marad még a társadalomnak bizonyos feladata. T. i. az állam által végzett gyermekvédelem hibáit felfedezni és pótolni.

Minden egyes társadalmi intézménynek, mely széles alapon keletkezik és a köz számára van rendelve, koncentrációra és egységes szervezetre van szüksége. így van ez a gyermekvédelemmel is.

Különb is a fejlődés irányzata az állam hatáskörének egyre inkább való kiterjesztése és a köz összes fontosabb szükségleteinek az állam által való kielégítése.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az állami szegénységélyezés épenséggel nem zárja ki, hogy az állam megelégedjék a szegénységélyezésnek egységes és részletes állami szabályozásával, a szegénységélyezés körül egyes feladatok elvégzését pedig a községekre és a társadalomra bízson. Hogy ez félrendsabály, az kétségtelen. Bizonyos viszonyok közt azonban előnyös is lehet.

Midőn tehát a községek és a társadalom gyermekvédelmi szerepéről van szó, sohasem szabad elfelejteni azt, hogy a községek és a társadalom esetleg

az állam által rájuk ruházott hatáskörben járnak el. Különben is a szegénységélyezés és a gyermekvédelemnek a szegénységélyezés jellegével bíró része szorosán összefügg az állampolgárság és községi illetőség kérdésével, mert az állam esetleg csak a honpolgárokat akarja segélyezni és mert néhol azon jogi álláspontot foglalják el, hogy az illetőség által az illető megszerezte azon jogot, hogy az illetékes község segélyezze. Ilyképen összefügg a gyermekvédelem a közigazgatási jognak többi részeivel és így történik, hogy a község csak azért lát el bizonyos szegénységélyezési és gyermekvédelmi teendőket, mert a községi illetőség a legszorosabban össze van fűzve a községek érdekével.

A szociális államban, a mely a köz összes fontosabb szükségleteit maga fogja kielégíteni, a szegénységélyezés és a gyermekvédelem állami lesz, azt az állam fogja szabályozni és kizárólag állami közegek fogják elvégezni.

f) Sokan felvetik azt a kérdést, nem hozhat-e az állam egységes gyermekvédelmi törvényt és nem foglalkozhatik-e az összes gyermekvédelmi teendővel egy és ugyanazon hatóság.

A fejlődés irányzata kétségtelenül idefelé vezet; egyelőre azonban mindkét indítvány kivihetetlen.

A gyermekvédelem állandó és rohamos átalakulás előtt áll; az egységes gyermekvédelmi törvényen tehát évről-évre változásokat kellene eszközölni. Különben is van számos a gyermekekre vonatkozó intézkedés, mely a törvénykészítés technikájában rejlő, de gyakorlati okoknál fogva is célszerűbben foglalhat helyet más törvényekben.

Művem különböző részeiben van szó az egységes gyermekvédelmi hatóság eszméjéről. Így például ott, a hol a családi nevelésbe adott gyermekek tápszülőit

ellenőrző hatóságról, ott a hol a gyermekbíróságokról beszélek. Egyelőre czélszerűnek mutatkozik a többi hatóságokra is gyermekvédelmi teendőket ruházni.

Az említett indítványok is mutatják, hogy azok, a kik csakis egy gyakorlati kérdéssel foglalkoznak, nagyon egyoldalúakká válnak és oly egyoldalú kívánalmakat támasztanak, melyek az illető ország fejlődési fokában és a többi intézmények lényegében rejülő okok folytán nem valósíthatók meg.

2. Hivatalnokok, orvosok, nők.

a) Manapság a szegény segélyezésnek és gyermekvédelemnek számos teendőit magánosok látják el csak úgy mellékesen, mert egyéb hivatásuk is van. Ezen magánosok a teendők elvégzéséért fizetést nem kapnak, nem hivatalt, hanem csak tisztséget viselnek. Ezen egyének gyakran jobban végzik el teendőiket, mint fizetett és hivatásos, állandóan alkalmazott hivatalnokok. Talán többet individualizálnak, kevésbé bürokratikusak és több érzéssel intézkednek.

Ennek daczára véleményem szerint az ilyen magánosoknak gyermekvédelmi szerepe az idők folyamán egyre csökken.

A szegénysegélyezés és a gyermekvédelem ugyanis azoktól, a kik avval foglalkoznak, szaktudást kíván, a melylyel csak oly személyek bírhatnak, a kik szegénysegélyezéssel, illetve gyermekvédelemmel hivatászerűen foglalkoznak.

Kívánatos tehát, hogy a gyermekvédelmi teendőket egyre inkább állandóan alkalmazott és megfelelően fizetett hivatalnokok lássák el és ezen egyéneknek megfelelő és alapos előzetes kiképzésére nagy súly helyezendő.

b) A gyermekvédelem egyik legfontosabb feladata a gyermekek egészségének védelme. A gyermek egészségének védelmével megfelelően azonban csak azok foglalkozhatnak, a kik az egészségre vonatkozó szükséges szakismeretekkel bírnak, vagyis az orvosok, még inkább pedig a gyermekorvosok.

Manapság a gyermekvédelem legtöbb ágaiban már az orvosoknak igen fontos szerepük van és fontosságuk egyre növekszik. Az irányzat az, hogy az orvosok a gyermekvédelemnek majdnem összes ágai-ban előzetesen teljesítsék a gyermekek megvizsgálását, a gyermekek védelmének módjaira vonatkozólag megadják véleményüket, a gyermekvédelmi intézmények helyességét ellenőrizték. Sőt újabb időben felmerül a kívánság, hogy az összes gyermekek megfelelő és állandó orvosi ellenőrzésnek vétessenek alá. Hogy ezen intézmény lassacskán kezd megvalósulni, legjobban mutatja az iskolaorvosok intézménye, melylyel kapcsolatban újabb időben felvetik azon óriási fontosságú eszmét, nem kellene-e az iskolaorvosokat feljogosítani arra, hogy az iskolás gyermekek házi viszonyait is ellenőrizték.

Hogy a szorosan vett gyermekegészségügy terén az orvosoknak mily jelentőségük van, arról az illető fejezetben részletesen beszélek. Most csak említeni kívánom, hogy az orvosoknak fontos szerepük van a házassági akadályok konstatálása terén, a gyermek születését megelőzőleg és a gyermek születésénél, hogy az orvosok a csecsemővédelem, a lelenczügy, a dajkaügy terén óriási jelentőséggel bírnak, hogy a gyermekmunka terén is fontos tanácsadó és ellenőrző feladatuk van.

c) Felmerült a kérdés, mennyiben alkalmaztasanak nők a gyermekvédelem közegei gyanánt.

Könnyebben szerezhetik meg a védelemre illetve a segélyezésre szorulóknak, főleg pedig a nőknek (különösen az egyedül álló és a magukra hagyott nőknek) és gyermekeknek bizalmát. Ezen körülményeknél fogva és azért, mert a háztartás körül felmerült hibákat és azok orvoslását legkönnyebben tudják megállapítani, megtudnak olyan dolgokat is, melyeket férfiak nem tudnak meg és tudnak orvosolni olyan hibákat is, a melyeket férfiak nem tudnak orvosolni.

A nők alkalmazása ellen pedig a következő érveket hozzák fel:

aa) Nem lehet az asszonyokat kitenni azon kellemtlenségeknek és veszélyeknek, melyekkel a szegények látogatása és egyáltalán az ellenőrzési teendők járnak.

bb) Az asszonyok fecsegők, nagyon bizalmaskodók és puhaszívűek. Ezért nem tudnak tekintélyt tartani és hajlandók túlzott s meg nem felelő segélyezések nyújtására.

Ezen érvekre azonban nem helyezhető nagy súly. Különben is a kérdés csak úgy dönthető el, ha a gyermekvédelem egyes ágait nézzük.

Kétségtelenül megállják az asszonyok helyüket mint dajkák, mint óvónők, mint tanítónők, mint bábák, mint orvosok, mint iparfelügyelők, mint a hivatásos gyám bizalmi személyei, mint a nevelő szülők ellenőrzői.

Talán ott a hol a nép bizalmatlansággal viselkedik a női alkalmazottak iránt (például a hol a nép műveletlen), a gyermekvédelem azon ágaiban, a hol rendőri teendőkről van szó (erkölcsileg elhagyott gyermekek ügye stb.), ott a hol vagyon kezeléséről van szó (például vagyonos gyermekek felett való gyámság), ott nők nem alkalmazhatók.

A fejlődés irányzata az, hogy a nők egyre inkább alkalmaztassanak a gyermekvédelem közegeiként, mégpedig a gyermekvédelem fizetett közegeiként, hivatalnokaiként. Az ellen, hogy a burzsoá és arisztokrata nők mulatságból űznek játékonysági sportot és unalomból végeznek egyes gyermekvédelmi teendőket (elvégzik a betegágyban levő nők háztartási teendőit, ellenőrzik a tápszülőket), számos és alapos kifogást támaszthatni. Az ilyen nők munkája nem ér egy hajítófát és a mellett elveszi a kenyeret azon nőktől, a kik az ilyen teendőket megfelelőleg és hivatásszerűleg végezhetnék el.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

A) MAGÁNJOG.

I. FEJEZET.

HÁZASSÁG ÉS SZÜLŐI HATALOM.

Áttekintés.

1. Bevezetés.

a) A szülők szerepe az állatvilágban, b) Az emberi szülők szerepe.
c) A házasság.

2. A házassági intézmény fejlődése.

a) A múltban, b) A szociális államban.

3. A szülői hatalom egyes részletkérdései.

a) A szülői hatalom lényege, b) Gyermekvédelem és elhagyottság.
c) A szülői hatalom fejlődése az idők folyamán, d) A szülői hatalom szabályozása a modern államban, e) Ezen szabályozás indoka, f) Ezen szabályozás alapelvei.

4. A házasságjognak az átöröklési tan által előidézett átalakulása.

a) Az átöröklés általában, b) Az átöröklés egyes részletkérdései,
c) A kóros tulajdonságok átöröklése. d) Az egyes betegségek átöröklése.
e) A rokonok közt való házasságok, f) Gyakorlati következtetések, g) A szülők kora. h) A szülők beteg voltának jogi jelentősége, k) Az elmúlt idők házassági akadályai. l) A mai házassági akadályok, m) Az átöröklési tan jogi konzekvenciái. o) Ellenvetések ez ellen, p) A házassági akadályok érvényesítésének módzatai, q) A jövőbeli fejlődés.

1. Bevezetés.

a) Bizonyos rendű állatfajoktól felfelé az egész állatvilágban mindenütt a szülőknek feladatuk ivadéukat felnevelni. Mennél fejlettebb az állatfaj, annál hosszabb ideig tart a gyermekkor, annál hosszabb ideig szorul rá az ivadék szüleine. Az összes fajok

közt az ember a leggyámoltalanabb születésekor és az ember szorul leginkább és legjobban szüleiére.

b) Az emberi szülőknek kötelezettsége ivadékaikat felnevelni nemcsak természeti és erkölcsi, hanem jogi kötelezettség is.

Az egész úgynevezett családjog egy élettani tényezőn, az emberi szülőknek az ivadék iránt érzett szeretetén épül fel; ez a tényező egyúttal mérsékli és ellensúlyozza a jogi szabályozást, amely máskülönben igazságtalanságokhoz vezetne. Például szolgálhat a szülői hatalomnak a régebbi időkben a szülők érdekében való egyoldalú szabályozása.

A jogrend már csak azért is kötelezi az emberi szülőket arra, hogy gyermeköket felneveljék, mert ezen kötelezettség, vagyis az, hogy a nemi aktussal bizonyos hátrányok vannak összekapcsolva, számos embert visszatart a felesleges és túlzott nemi élvezetektől, a mi nemcsak fontos egyéni, hanem egyúttal fontos társadalmi érdek is.

c) A jogrendiek kezdettől fogva az a meggyőződése, hogy az ivadékok felnevelése akkor van a legjobban biztosítva, ha a különböző nemű egyének közt való jogi viszony helyesen van szabályozva. Ezen jogi szabályozásnak lényege minden időben az volt, hogy a nemi viszony bizonyos formái, vagyis a házasság, bizonyos kedvezményekben részesülnek, de egyúttal bizonyos kötelezettségekkel vannak összekapcsolva.

2. A házassági intézmény fejlődése.

a) Ez igen vitás és nehéz kérdés.

Vitás az, hogy vajjon a legelső fejlődési fázis a promiszkuitás-e.

Vitás, volt-e valamikor patriarchátus. Ennek a kérdésnek eldöntése fontossággal bír azért, mert számos modern tudós, a szoczialisták egy része is, a jövőbeli fejlődés megállapításánál hivatkozik arra, hogy volt már idő, melyben patriarchátus létezett.

Abból, a mi bizonyos, a mi szempontunkból csak annyi bír jelentőséggel, hogy a patriarchátus intenzitása az idők folyamán folytonosan hanyatlik (lásd erről részletesen alább); hogy a család, mely előbb fontos fogyasztási és termelési egység volt, ma már csak fogyasztási egység (mint termelési egység jelentőséggel ma már csak a mezőgazdaságban és a kiskereskedelemben bír); hogy a monogámia mint a nemi vágy bizonyos tekintetben való megszorításának leghatalmasabb tényezője határozott összhangban áll azon irányzattal, mely csökkenteni kívánja a természetes kiválasztásnak abbéli jellegét, hogy sok egyedet létesít és sok egyedet pusztít el.

b) Miképen lesz szabályozva a házasság intézménye a szociális államban?

Helytelen azon felfogás, melyet számos szocialista is oszt, hogy a monogámia intézményét meg kell szüntetni és annak helyébe a szabad szerelem intézményét kell létesíteni.

Nem is lehet megérteni, hogy egy szocialista hogy helyezkedhetik ezen álláspontra.

A mai időben számos kirívó igazságtalanság van a nemi szükségletek kielégítése tekintetében; azonban ezen igazságtalanságok meg sem közelítik azon igazságtalanságokat, melyek ma az emberek egyéb szükségleteinek (evés, ivás, lakás, alvás, szórakozás stb.) kielégítése tekintetében fennállanak.

A monogámia az emberek közt a nemi élet terén bizonyos tekintetben demokratikus egyenlőséget létesít,

a mennyiben a nemi élvezeteket az egyes emberek közt körülbelül egyenlően osztja szét. Legfeljebb az egyes embereknek, az egyes házasságokban pedig az egyes házastársaknak különböző tehetségei és képességei okozzák, hogy az emberek a házáséletben nemi szükségletüknek nagyon különböző mennyiségű és minőségű kielégítését találják.

A mai vagyonyjog, minthogy főleg a jogélet ezen terén szoktak a birtokos és birtok nélküli osztályok érdekei összeütközni, a szerződési szabadság elvén alapszik, mert ez elv a legkedvezőbb a birtokos osztályokra nézve. Ellenben már a mai családjog sem áll teljesen, sőt mondhatni csak csekély mértékben a szerződési szabadság alapján, mert a családjog terén ugyanazon osztálybeli emberek szoktak egymással szemben állani.

A legfontosabb reformok tehát, melyeket azoknak, kik a szociális kérdést meg akarják oldani, létesíteniök kell, nem a vagyonyjog, hanem a családjog terén létesítendőök. Hiába a szociális kérdés még sem nemi kérdés, hanem főleg gyomorkérdés.

Igaz ugyan, hogy a mai társadalomban a monogámia még egyéb kirívó bajokkal is jár, azonban ezen bajok sem a monogamiának, hanem a kapitalizmusnak a következményei. Minden időben, melyben a magántulajdon intézménye honol, a birtok őríási befolyással bír a házasság intézményére; bír tehát ma is.

aa) A mai házasságok aránylag nagy része érdek-házasság, vagyis olyan házasság, mely a házasulandók és azok hozzátartozói előtt vagyoni és egyéb külső tekintetknél fogva kívánatosnak tűnik fel. Ilyen házasságok azonban a társadalom szempontjából egy cseppet sem kívánatosak már csak azért sem, mert az ilyen szülők gyermekei szabály szerint nem állanak meg-

felelő színvonalon, *bb*) Másrészt a mai időben a társadalmi viszonyok számos egyénnek, a kik máskülönben megfelelő gyermeket hoznának a világra, lehetlenné teszi a házasságkötést, *cc*) Végül pedig a vagyoni viszonyoknál fogva számos egyén későbbi korban házasodik, mint a hogy a társadalom érdekében szükséges volna.

Az említett három körülmény a megfelelő fajkiválasztásnak lényeges akadályát képezi. Elképzelhető azonban, hogy a monogámia intézménye létezni fog a nélkül, hogy ezen káros következmények szükségképen beállanának.

Ellenben a szabad szerelem intézménye szervi hibában szenved. Ezen intézmény ugyanaz volna a nemi életben, a mi a szabad verseny és a szerződési szabadság a gazdasági életben. A ki küzd a szabad verseny és a szerződési szabadság ellen, annak küzdenie kell a szabad szerelem ellen is, mert ezen intézmény is a szabadság látszata alatt megállapítaná a hatalmasoknak és a birtokosoknak az uralmát. Ugyanúgy, a hogy a gazdasági harcban az erő, a műveltség, a hatalom, a vagyon az illetőknek oly túlsúlyt biztosítanak, melynél fogva másokat a javak élvezetéből kisebb-nagyobb mérvben ki tudnak zárni, ép úgy azon versenyben, melyet a szabad szerelem intézménye támasztana, a gazdagok és hatalmasok a többieket majdnem teljesen kizárnák a nemi élvezetekből, legalább is jóval nagyobb mértékben mint ma.

Mindezekből azt kell következtetni, hogy ugyanúgy, a hogy a civilizált időkben nem változott lényegesen a monogámia, ugyanúgy a későbbi idők folyamán sem fog lényegesen változni; a miből következik, hogy a családjognak a monogamiával szerves összefüggésben álló intézményei sem fognak lényeg-

gesen változni. (Ezen intézmények közé azonban a törvénytelen gyermekek és a gyámság intézményei semmi esetre sem tartoznak.) Lesznek egyes csekélyebb változások is, például a házasságok megkötése lényegesen nehezebb, a házasságok felbontása lényegesen könnyebb lesz mint ma. A magántulajdon megszűnésével meg fognak szűnni a monogámia számos hátrányai is; és a monogámia intézménye a szocziális államban is a nemi élet uralkodó formája lesz.

A szocziális államban is a gyermekek felnevelése a monogámia jogi alapján fog nyugodni. Elvileg a szülők kötelessége lesz a gyermekek felnevelése; ha a gyermekek nevelése közügy is lesz és az állam által fog történni, akkor is ez lényegileg a szülők költségén fog megtörténni. Erre vonatkozólag azonban valami pozitívet mondani igen nehéz.

3. A szülői hatalom egyes részletkérdései.

a) A gyermekek nevelése a szülői hatalom jogintézményének alapján történik. A mai időben a szülők kötelessége a gyermekeket felnevelni oly általános jogelv, mely alól csak egy kivétel van: t. i. a szülők kötelessége, hogy házasságon kívül született gyermekeket felneveljék, még mindig nincsen általánosságban elismerve.

A szülőknek ezen kötelezettsége az idők folyamán mindinkább olyan, hogy nemcsak a gyermekeknek van kikényszeríthető jogigényök, vagyis kereseti joguk ahhoz, hogy szüleik őket felneveljék, hanem az államhatalom ezen jogi kötelezettség teljesítését még egyéb kényszereszközökkel is kikényszerítheti.

b) A mai gyermekvédelem túlnyomó része tehát lényegileg olyan esetekre vonatkozik, melyekben a

gyermekek bizonyos tekintetben (anyagi vagy erkölcsi tekintetben, időlegesen vagy állandóan, teljesen vagy részlegesen stb.) szülőik által el vannak hagyva. Ilyen esetek: *a)* a szülők nem tudják a szülői hatalomban foglalt kötelezettségeket teljesíteni (például vagyontalanok, betegek, távol vannak a gyermektől); *b)* nem akarják ezen kötelezettségüket teljesíteni; *c)* visszaélnék a szülői hatalomban foglalt jogokkal.

Mindebből következik, hogy a jogrendszernek a gyermekvédelemre vonatkozó legfontosabb határozmányai teljesen ellentétben avval, a mit hinni szoktak, nem a büntetőjogban és a közigazgatási jogban, hanem a magánjogban foglaltatnak. A gyermekvédelem módja és foka lényegileg azon állásponttói függ, melyet az állam a családjoggal szemben elfoglal. Megjegyzendő, hogy a családjog megfelelő szabályozása a megelőzést jelenti, holott a büntetőjogban és a közigazgatási jogban mindig valami utólagos, megtorló elem foglaltatik.

c) Nagyon természetes, hogy, ha a családjog változáson megy keresztül, a gyermekvédelem is lényeges változást szenved.

aa) A fejlődés folyamán mindenekelőtt a következő nagy változás ment végbe a szülői hatalomban:

Élettani (gondoljunk csak a terhességre, a szülésre, a szoptatásra stb.) és lélektani okoknál fogva, továbbá azért, mert az anya többet van együtt gyermekével, az anya az utódokhoz való szeretet tekintetében magasabb fokon áll, mint az apa. A gyermek iránt való túlnagy szeretetnél fogva az anyának egyrészt nincs hatalomra szüksége, másrészt nem igen alkalmazza ezen hatalmat. Minthogy továbbá eddigelé minden időben maga az anya is némileg alá volt vetve az apának, a szülői hatalom eddig minden időben lényegileg apai hatalom volt.

Az idők folyamán azonban az apai hatalom lassanként szülői hatalommá változik át. Vagyis a szülői hatalomban foglalt jogokat és kötelezettségeket az anya az apával párhuzamosan vagy kiegészítően kezdi bírni. Ezen változásnak fő oka a gazdasági életnek azon nagy átalakulása, a melynek folyamán a nő is mindinkább szerepet játszik a kenyérkereset terén, a mi ismét okozza, hogy a nő és a férfi magánjogi állása közt való különbség mindinkább csekélyebb lesz.

Manapság ezen fejlődési folyamat kezdetén állunk.

bb) Előbb az apai hatalom lényegileg nem volt egyéb, mint az apának tulajdon jogszerű uralmi joga a gyermek felett. Mennél inkább szociális lesz az individuális állam, annál inkább bír az apai hatalom gyámsági jelleggel vagyis oly jelleggel, mely folyik a gyermeknek azon helyzetéből, hogy okvetlenül védelemre szorul és a mely lényegileg a gyermek érdekében áll fenn. Ezen szülői hatalomnál fogva a szülőknek joguk és kötelezettségük a gyerekekről minden irányban gondoskodni és ezen szülői hatalomból kifolyólag a szülők a gyermek törvényes képviselői.

A fejlődés második jellegzetes vonása tehát az, hogy a szülői hatalomban egyre több kötelezettség foglaltatik, hogy az állam a gyámhatóságok útján oly ellenőrzést gyakorol a szülők felett, a mely ellenőrzés a régebbi időkben majdnem ismeretlen volt.

d) A modern államok nagy része már így fogja fel a szülői hatalmat és ezen államokban már a következő felfogás honol:

A szülői hatalom jogokból és kötelezettségekből áll. A jogrend csak azért adja a szülőknek a jogokat, hogy a kötelezettségeket teljesíthessék. A szülőket megbízza a jogrend avval, hogy gyerekeikből minden

tekintetben egészséges egyéneket neveljenek fel; csak azért, hogy ezen cél elérhető legyen, bírnak a szülők jogokkal.

A jogrend nemcsak a tanítás terén (lásd kötelező népiskolai tanítás), hanem a nevelés terén is megkíván egy minimumot és ragaszkodik ahhoz, hogy ezen minimum szükség esetén még a szülők ellenére is eléressék.

e) Mi az oka annak, hogy a modern állam ilyen szigorú, a liberalizmusz és az individualizmus elveivel olyan ellentétes álláspontot foglal el a szülői hatalom tekintetében?

Az ok az, hogy a kapitalizmusz fejlődése és a proletariátus keletkezése következtében a szülői hatalommal való visszaélések tetemesen megnövekedtek, hogy ezen visszaélések túlnyomólag az alsóbb néposztályokban fordulnak elő (lásd ennek részletes kifejtését a gyermekkínzások fejezetében), hogy tehát az említett rendszabályok főleg az alsóbb néposztályok ellen irányulnak, hogy ezen rendszabályok nélkül a felsőbb néposztályok biztonsága tetemesen veszélyeztetve volna.

Angliában, a liberalizmusz és az individualizmusz állítólagos hazájában, a hol állítólag keresztül van vive a családi tűzhely és a családi hajlék sérthetlenségének az elve, a hol azonban az összes európai államok közül az ipari fejlődés a legmagasabb fokot érte el, már általános az a felfogás, hogy a hanyag szülőktől haladéktalanul el kell venni a gyermeket, hogy a hanyag szülőket meg kell büntetni. Sőt az Angliában keletkezett hatalmas gyermekvédő egyesületek fő célja a gyermekeikről megfedkezett szülők felfedezése és üldözése.

f) Az elvek, melyek szerint a modern állam a

szülői hatalom gyakorlása felett való ellenőrzést gyakorolja, a következők:

Azon körülmény, hogy némely szülő nem teljesíti kötelezettségét vagy jogaival visszaél, nem indokolja eléggé azon káros következményeket, a melyeket előidézne az, ha az állam más szülők jogkörébe beavatkozna. Ilyen beavatkozás ugyanis megnehezítené a nevelés sikerét, mert megingatná a szülők tekintélyét és tönkre tenné a családi élet bensőségét. Épenséggel nem volna indokolható az állam beavatkozása oly esetekben, midőn a szülőknek gyermekeikkel való eljárása csakis a célszerűség szempontjából kifogásolható, az állam nem is képes minden család benső életét ellenőrizni, millió szülő nevelési rendszerének helyességét megvizsgálni. Az állam ennél fogva csak azon esetekben léphet fel, melyekben meggyőződött arról, hogy a szülők eljárása a gyermek valamely irányú egészségét és ezáltal az állam érdekét komolyan veszélyezteti. Csak ha a szülői hatalom birtokosa büntetendő vagy erkölcstelen cselekménye által szétrombolja a szülői hatalom természetes alapját és méltatlannak mutatkozik azon bizalomra, melyet vele szemben a jogrend tanúsított azáltal, hogy a szülői hatalommal felruházta; vonja vissza a jogrend a szülőnek adott megbízást, korlátozza illetve megvonja a szülői hatalmat, vagy elrendeli a gyermek kényszernevelését.

Az esetek, a melyekben ennek meg kell történnie, nem határozhatók meg taxatív; az államnak meg kell avval elégednie, hogy megállapítja az alapelveket, a melyek szerint a bíróságok és a közigazgatási hatóságok discretionär eljárhatnak. Okvetlenül be kell azonban avatkoznia az államnak, ha a szülők erkölcstelen vagy rendetlen életmódot folytatnak, ha gyermeköket kínozzák vagy kihasználják, ha a gyermekneveléshez épen-

seggel nem értenek, ha súlyos betegség, alkoholizmusz, morfinizmusz, teljes szegénység folytán gyermekök felnevelésére képtelenek.

A beavatkozásnak, minthogy a bíróság előtt való hosszú tárgyalások sem a szülők., sem a gyermek érdekében nem kívánatosak, minden előzetes birói döntés nélkül kell megtörténniök. A szülőknek legyen joguk a bíróság döntését provokálni, a mi azonban a szükséges rendszabályok ideiglenes keresztülvitelét nem akadályozza.

Ámbátor a kényszernevelés elrendelése független attól, fedezni tudja-e a szülő ennek költségeit, mégis a kényszernevelésnek a szülők költségén kell megtörténnie. Ha az ellenkező mondatik ki, akkor a gyermek elhanyagolása csakis a szülők vagyoni tehermentesítésére, a hanyag szülők megjutalmazására vezetne, a mi nagyon természetes még inkább csökkentené a szülők felelősségérzetét.

(A szülők nevelési kötelezettségének büntetőjogi megtorlásáról a büntetőjogi részben lesz szó.)

4. A házasságjognak az átöröklési tan által előidézett átalakulása.

a) Az, hogy a valamely szervezet által a világra hozott új szervezet lényegileg hasonlít a világra hozó szervezethez, általános természeti jelenség.

Az emberi szülők is lényegileg hozzájuk hasonló egyedeket hoznak a világra.

A kérdés csak az lehet, hogy ez a hasonlóság mily mértékben van meg.

Mindenekelőtt tény az, hogy az emberi szülők lényegileg embereket hoznak a világra. A kérdés csak az, hogy azon konkrét tulajdonságok és képességek,

a melyek a szülőket más emberektől megkülönböztetik, mennyiben öröklődnek át a gyermekekre.

A kérdésnek teljesen részletes megvizsgálása nagyon természetesen nem történhetik ezen mű keretében; e tekintetben az átöröklésről írt monográfiákra kell utalnom.

Lehetséges, hogy a szülők tulajdonságai nem fordulnak elő a gyermekben; hogy bizonyos változásokkal, tehát más formában fordulnak elő; hogy látensek maradnak és csak az ivadékok utódainál fordulnak elő; hogy a szülők tulajdonságai a gyermekeknél nincsenek meg mindjárt a születéskor, hanem hogy ezen tulajdonságok az utódoknál csak abban a korban lépnek fel, a mely korban azok a szülőknél felléptek.

Vitás még mindig, hogy a szülők szerzett tulajdonságai átöröklődnek-e vagy sem és vitás az is, hogy hol a határvonal az öröklött és szerzett tulajdonságok között.

(A kérdés igen fontos, mert, ha a szerzett tulajdonságok nem örökölhettek át, akkor az emberi faj javulását egyedül a létért való küzdelemtől, a mely a gyengébb elemeket állandóan kiküszöböli, lehet várni.)

Kérdés, hogy az ivadékok a szülők tulajdonságait és betegségeit nem-e szerezhetik meg nemcsak átöröklés útján, hanem a nevelés és a szülőkkel való együttélés által is. Átöröklés és nevelés különben is együtt szokott érvényesülni, mert mindkét tényező az esetek többségében ugyanazon személyektől származik.

b) Az eddigiekben a tulajdonságokról általában beszéltem, vagyis elmondottam itten azt, a mit az átöröklésről már a darvinizmusról szóló fejezetben el kellett volna mondanom. Mielőtt áttérek a kóros tulaj-

donságok átöröklésének kérdésére, rövid vizsgálat tárgyává teszem: az egyik házastárs kóros tulajdonságai nem mennek-e át a másik házastársra és pedig nemcsak a közösülés, hanem az együttélés által is; az egyes kóros tulajdonságok nem mennek-e át a gyermekekre nem az átöröklés, hanem az illető tulajdonsággal bíró vagy a másik szülővel való együttélés, illetve a szülő által való nevelés útján; a kóros tulajdonságoknak a szülőknél való fennforgása a gyermekekre nézve nem jár-e egyéb hátrányokkal.

A kóros tulajdonságokkal bíró szülők gyermekeiket nem tudják megfelelően felnevelni. A szülők betegségének kezelése sok pénzbe kerül, számos anyagi gondot okoz, a mi a gyermekek érdekében egy cseppet sem kívánatos. A beteg szülők gyermekeiknél esetleg mennyiségben akarják behozni azt, a mi a minőségben mulasztanak, a mi pedig csak rosszabbítja a helyzetet. Betegen házasodott ember gyakran a házasságkötés után szemrehányást tesz magának illetve a másik házastársnak, a mi a betegséget még csak súlyosbítja. Beteg szülők házassága feldúlva szokott lenni, mi sajnos hátrányos a gyermekekre. Beteg szülők korábban halnak el, mint egészségesek, miáltal a gyermekek elárvulnak és nyomorak tétetnek ki.

A sexuális állapotok (eljegyzés, házasságkötés előtt való állapot, közösülés) érzelmi jellegüknél fogva, a terhesség és szülés mint a rendestől eltérő állapotok kedvezőtlen befolyással bírhatnak a beteges szervezetre, a betegség kifejlődését előmozdíthatják vagy siettethetik, sőt az illető halálát is okozhatják, mi épenséggel nem kívánatos a gyermekek szempontjából.

Előfordulhat tehát, hogy bizonyos embereknek a házasságkötés meg volna engedhető, de semmi esetre sem terhességi állapotnak vagy szülésnek

bekövetkezte; vagyis az ily házastársaknak szabad volna ugyan közöszlenniük, de a koncepcziót feltétlenül meg kellene akadályozniuk.

c) A kóros tulajdonságok átöröklése különösen a férfiakra nézve fontos, mert ők hozzák a házasságba a betegségek legnagyobb részét.

Bizonyos az, hogy beteg szülők (a beteg szót itt is mint mindenütt a legtágabb értelemben értve) szabály szerint beteg gyermekeket hoznak a világra és illetve gyermekeikből beteg egyéneket nevelnek fel. Figyelembe veendő azonban, hogy a szülők testi és erkölcsi hibái az ivadékoknál megváltozott formában léphetnek fel, hogy a betegség mint általános (testi, szellemi, erkölcsi) gyengeség öröklődhetik át, hogy a betegség mint az illető betegséghez való hajlandóság öröklődhetik át, hogy fordítva a betegséghez való hajlandóság átöröklődhetik az utódokra mint maga a betegség stb. Nem bizonyos azonban, hogy valamely konkrét esetben ki lesz-e mutatható, beteg-e a házasulandók egyike vagy másika. Kérdéses, hogy az esetben, ha az egyik házasulandó rokonsága beteg, kell-e (tekintettel az atavizmuszra és a látens tulajdonságok átöröklésére) káros következményektől félni.

Az összes jelen pontban tárgyalt kérdésekre vonatkozólag az orvosi tudomány megállapításainak óriási jelentőségük van. Azon állásponttól, melyet az orvosi tudomány elfoglal, függhet egyedül azon álláspont, melyet a jogrend elfoglal. Sajnos, a mai orvosi tudomány még mindig nem tud határozott és kielégítő választ adni az egyes kérdésekre és ennél fogva a kérdés megfelelő jogi szabályozása is csak azon időtől várható, a melyben az orvosi tudomány már előreláthatólag megfelelő választ fog tudni adni. Hogy a statisztikai adatok nemcsak hogy hiányosak, hanem

igen megbízhatatlanok is, természetes. Ugyancsak természetes, hogy a kérdés nem általánosságban, hanem csak az egyes betegségekre vonatkozólag dönthető el.

Az orvosi tudomány részletkérdései közül itten csak a szellemi betegségeknek, az alkoholizmusznak, a tuberkulózisznak, a nemi betegségeknek átöröklését, a rokonok közt való házasság kérdését és a szülők korának kérdését tárgyalom.

aa) Általánosan elfogadott tény, hogy az összes betegségek közül leginkább, a legkevésbé megváltozott formában az elmebetegségek öröklődnek át. Az elmebetegségek aethiológiájában az átöröklésnek lényeges szerepe van.

bb) Nem bocsátkozom azon kérdés vizsgálatába, hogy az alkohol speciális protoplazma-méreg-e; tény az, hogy az alkoholisták gyermekeinél is előlépnek valamilyen formában az alkoholizmusz káros hatásai annélkül azonban, hogy a gyermekeknek szükségképen alkoholistáknak kellene lenniök. Iszákosok gyermekei kegyetlenek, vadak, lusták, túlérzékenyek, iszákosak szoktak lenni, miáltal a társadalomra nézve rendkívül veszélyesek. Alkoholisták gyermekeinél gyakran fordulnak elő oly betegségek (például idiotizmusz, elme gyengesség), melyek a szülőknél nem voltak meg. Tapasztalták bortermő vidékeken, hogy mennél jobb bor terem valamely évben, annál butábbak az illető évben nemzett gyermekek. Gyakran sokkal erősebben érvényesül az alkoholizmusz hatása a gyermekben, mint a szülőben. Kétségtelenül bebizonyított tény, hogy olyan gyermekek, a kiknek mindkét szüleje iszákos volt, teljesen hiányos erkölcsi érzéssel bírnak és hogy az iszákosok gyermekei az esetek legtöbbségében bűnösökké válnak. Kétségtelen, hogy a szülők részeg állapotában fogant gyermekek határozottan

veszteséget jelentenek a társadalomra nézve. Ilyen gyermekek biztosan gyengeelméjűek. Az alkoholisták épen azért, mert az alkoholizmusz a nemi vágyat erősíti, azonban a potenciát csökkenti, több gyermeket hoznak a világra, mint más emberek, azonban a nagyobb mennyiséget a kisebb minőség több mint ellensúlyozza. És mert az alkohol a nemi vágyat erősíti, igen nagy azoknak a száma, a kiket szüleik részeg állapotban nemzettek.

ce) A mit itt mondtam az alkoholizmuszról, az bizonyos módosítással áll a morfinizmuszra.

dd) A tuberkulózis maga nem öröklődik át, csak a tuberkulózishoz való diszpozíció.

ee) A gonorrhoea csökkenti vagy megsemmisíti a termékenységet, úgy hogy a terméketlen házasságok 40-50%-ában a terméketlenség gonorrhoeas betegségre vezethető vissza. A gonorrhoea előidézhet ugyan az utódoknál betegségeket (például blenorrhoea neonatorum), azonban maga nem öröklődik át az ivadékokra.

ff) A szifilisz az esetek nagy részében átöröklődik. Szifilitikus szülők gyermekei gyakran gyengeelméjűek vagy hülyék, testileg vagy lelkileg degeneráltak, betegségekkel szemben kisebb ellenálló erővel bírnak.

e) Igen vitás kérdés a tudományban a rokonok közt való házasságnak az utódokra való káros hatása.

A statisztikai adatok igen hiányosak és hézagosak. Egyes tudósok által gyűjtött statisztikai adatok szerint 1000 házasságra körülbelül 7-11 ilyen házasság esik (?). Nagyon természetesen ez a szám bizonyos elzárt vidékeken, a hol az emberek a külvilággal nem igen érintkeznek, nagyobb.

A tudományban lényegileg két felfogással találkozunk. Az egyik felfogás szerint a rokonok közt

való házasságok vagy terméketlenek, vagy ilyen házasságokból testi, illetve szellemi hibákkal bíró gyermekek születnek; a másik felfogás szerint mindez legfeljebb csak akkor következik be, ha egyéb káros tényezők is szerepelnek. Egyszóval, vannak nemcsak radikális antikonsangvinisták, hanem radikális konsangvinisták is.

Kétségtelen, hogy nem ajánlatos sem oly emberek házassága, kik egymástól tulajdonságaik tekintetében nagyon eltérnek, sem pedig olyan egyéneknek házassága, a kik egymással tulajdonságaik tekintetében nagyon egyeznek. Bebizonyított tény, hogy különböző fajokhoz tartozó emberek házasságából született ivadékok épenséggel nem képeznek nagy nyereséget az emberiségre nézve; bebizonyított tény másrészt az, hogy a legközelebbi rokonok házassága a társadalom szempontjából semmi esetre sem kívánatos eredményeket létesít. A kérdés eldöntésénél tehát a tulajdonságok egyezőségének illetve különbözőségének foka igen nagy szerepet játszik.

Kétségtelen, hogy már a történeti időktől kezdődőleg az emberek az inczesztuózus házasságok iránt természetes ellenszenvvel viseltetnek; azonban épenséggel nem bizonyos az, hogy az exogámia intézménye (azon intézmény, a melynél a törzsbelinek ugyanazon törzsbelivel nem volt szabad házasságot kötni), azon alapul, miszerint az emberek a törzs véreinek idegen törzs vérével való keverése által való felfrissítését találták szükségesnek.

Lehetséges, hogy az emberek azért irtóznak az olyan egyénnel, kivel állandó érintkezésben és meghitt viszonyban vannak, való nemi érintkezéstől, mert ez az állandó érintkezés valamely okból lehetetlenné teszi az illetőkhöz való nemi vágy kifejlődé-

sét. Lehetséges másrészt, hogy az inczesztuózus házasságból származó ivadékok elméleti fogyatkozása sokszor arra vezethető vissza, miszerint az inczesztuózus viszony csupán a szülők elméleti fogyatkozásainál fogva létesült.

Nem tagadható, hogy számtalan eset fordult elő, melyben a közeli rokonok házasságából nagy számú és teljesen egészséges ivadékok származtak. Másrészt előfordul, hogy közeli rokonok házasságából életképtelen, dégénérít (különösen vak, süketnéma, idióta, elmebeteg, több ujjú, hibás testrészü) gyermekek jönnek a világra.

Valószínűleg a rokonok közt való házasságoknak veszélyes volta arra vezethető vissza, hogy ilyen esetben nagyobb a betegség átöröklésének lehetősége, mert a hatékony befolyások a nemzésnél összegeződnek, miáltal a szülők szervezetében levő kis hibák az ivadékoknál hatványozott mértékben lépnek elő. Rokonok házasságából származó ivadékoknál tehát a veszély, hogy valamely hiba náluk elő fog állani, azért nagy, mert a valóságban teljesen egészséges emberek nem léteznek és mert nagy a valószínűség, hogy az egymással rokon két szülő mindegyikében az illető hiba bizonyos mértékben meg van.

f) Kétségtelen, hogy teljesen egészséges szülőknek, a kik szerelemből kötöttek egymással házasságot, gyermekei a legegészségesebbek. Ebből azonban még nem lehet levonni azon következtetést, hogy az egyéb házasságok kötését meg kell akadályozni; ez igen messze vezetne és különben sem vihető keresztül. Legfeljebb arról lehet szó, hogy meg kell nehezíteni testi fejlődésben hátramaradt vagy nem eléggé jellegzetes nemi vonásokkal bíró egyéneknek (például gyenge mellű, gyenge csípőjű, gyenge medenczéjű

nőknek) házasságát még akkor is, hogyha ezen egyének nem mondhatók határozottan betegeknek.

g) A gyermek egészségére igen nagy befolyással bír a szülőknek kora.

A szülőknek nem szabad nagyon fiataloknak lenniök. Nem jó például, ha az anya 20 évnél, az apa 24 évnél fiatalabb. Az ilyen szülőknek gyermekei ugyanis gyakran gyengék és nem egészen egészségesek szoktak lenni.

Azonban a szülőknek nem szabad nagyon időseknek sem lenniök. Nem jó, ha az anya 40 évnél, ha az apa 50 évnél idősebb. Nemcsak azért, mert az ilyen gyermekek gyenge egészséggel bírnak, hanem azért is, mert igen fiatal korukban árvnak el.

Az sem jó, ha a szülők közt nagy a korkülönbség.

Legjobb tehát, ha mindkét házasulandó fiatalokorú, azonban nem túlságosan fiatal. Egyrészt a népesség szaporodása, másrészt a népesség minőségének emelése szempontjából előmozdítandó az ilyen házasságok kötése. A szülőknek minél fiatalabb korában jön ugyanis létre a házasság, annál több gyermek születik a házasságból, egyrészt azért, mert az ilyen szülők termékenyek, másrészt azért, mert az ilyen szülők házassága hosszabb ideig tart; minőség tekintetében pedig irányadó az, hogy a fiatalokorú házastársak gyermekei a legegészségesebbek szoktak lenni.

Tényleg látjuk, hogy szabály szerint a legtöbb házasság a szülőknek ilyen korában szokott köttetni; vagyis az ilyen házasság a normálházasság.

h) Jogi szempontból a szülők valamely irányú beteg volta jelentőséggel bír egyrészt mint a házasságnak jogi úton való megszűnését (felbontás, házasság megsemmisítése, érvénytelennek való kimondása) előidéző tényező, másrészt pedig mint házassági akadály.

Nagyon természetesen az utóbbi körülmény lényegesen fontosabb, már csak azért is, mert a megelőzésre kell helyezni a fősúlyt. Ez a magyarázata annak, hogy az első tényezőnek jogi szempontból való jelentőségére az emberek alig gondolnak.

i) Minden esetre meg kell könnyíteni azt, hogy a házasság felbontassék az esetben, ha a szülők valamelyike nem egészséges. Általános érvényű szabályul azonban ez nem igen állítható fel.

A házasság felbontásának megnehezítése vagy lehetetlenítése mellett szokták felhozni a házasságból származott gyermekek érdekét. Azonban a gyermekek érdeke épen azt követeli, hogy az ilyen házasság felbontassék és hogy a gyermek aztán az egészséges szülőnél maradjon. Az ellenkező csak tönkre tenné az egészséges házastársnak boldogságát is, a nélkül, hogy a másiknak használna. Bizonyos azonban az, hogy manapság számos házastárs csak azért nem válik el, mert az együttmaradást a gyermekek érdekében szükségesnek tartja.

k) Az elmúlt idők házassági akadályai lényegileg két csoportba oszthatók. Az első csoportba tartoznak az egyházjogi házassági akadályok, a második csoportba a rendőri akadályok.

aa) A katolikus egyházjognak álláspontja a házasság tekintetében a korlátozás volt. Az egyház korlátozni kívánta a nemi viszonyokat a házasságra, a házasság alatt nagyon természetesen monogamiát értve, monogámia alatt pedig egyházi házasságot, melynek lényege az, hogy szentség és hogy elválaszthatatlan és mely csak bizonyos formaságok közt köthető meg, de csak akkor, ha bizonyos vallási akadályok, a melyek egyedül látszottak irányadóknak, (valláskülönbség, fogadalom stb.) nem fojognak fenn.

bb) A rendőri akadályok legjobban virultak a XVII. és XVIII. században. Felállításuk indoka volt a félelem, hogy a házastársak és gyermekeik a közigazgatásnak terhére fognak esni. Az ily házassági akadályok lényegileg az alsóbb néposztályokat (főleg pedig a koldusokat, prostituáltakat, szegénységélyezés alatt állókat, rendetlen életűeket, elítélteket, büntető eljárás alatt állókat) sújtották. Az akadály daczára megkötött házasságnak az volt a jogi hatása, hogy az a közigazgatás (főleg pedig a községi illetőség, a szegénységélyezés) szempontjából nem bírt jelentőséggel és a házastársakra rendőri büntetést vont maga után.

cc) A mai időben az egyházjog a házasságjog terén is mindinkább elveszti jelentőségét; az egyházjog házassági akadályai inkább már csak történeti jelentőséggel bírnak. A rendőri akadályok is eltűntek a XIX. században, legfeljebb némely országban (például Bajorországban, Tirol és Voralbergben) vannak meg. Eltűntek főleg azért, mert ezen rendőri akadályok csak szaporították a konkubinátusok és a törvénytelen gyermekek számát, a mi a szegénységélyezés terheit nemcsak hogy nem könnyítette, hanem még fokozta. Azonban még a XIX. században is kívánják egyes politikai pártok (például a konzervatívpart) ilyen rendőri akadályok létesítését oly értelemben, hogy az alsóbb néposztályok csak akkor köthessenek házasságot, ha bizonyos kisebb vagyon bírását igazolják.

I) Azonban manapság is vannak házassági akadályok. A különbség csak az, hogy a vallási és az alsóbb néposztályokat sújtó akadályok helyébe mindinkább erkölcsi, egészségi és gazdasági akadályok keletkeznek, melyek a középosztályokat is sújtják. Például a mai állam cölibátust kíván a női alkal-

mazottaktól; megnehezíti nemcsak a tisztéknek, hanem bizonyos alsóbb rendű hivatalnokoknak is a házasságkötést; a katonakötelezettség nem teljesítése is házassági akadály. Az egyház abszolút cölibátust követel papjaitól. Mindezen akadályok gyakran megnehezítik egészséges embereknek, a kik valószínűleg egészséges gyermekeket hoznának a világra, a házasságkötést.

Azonban manapság olyan személyeknek, kiknek házasságából egészségi tekintetben nem megfelelő gyermekek várhatók, házasságkötése még alig van megnehezítve. Legfeljebb kiskorúakat, elmebajosokat, iszákosokat, gondnokság alatt állókat, közeli rokonokat akadályoznak meg a házasságkötésben.

m) Az átöröklési tan jogi konzegvenciáit azonban mindinkább kezdik levonni.

Még a kevésbé radikálisok is belátják, hogy olyan embereknek, kik valamely átvihető nemi betegségben szenvednek, feltétlenül meg kell tiltani nemcsak a házasságkötést, nemcsak mindennemű közösülést, hanem minden olyan aktust is, mely által valakit megfertőztethetnek (és pedig szigorú büntetések terhe alatt); belátják, hogy a mai tételes jognak azon álláspontja, mely a nemi bajok átvitelének csak egyes, az esetek nagy tömegéből kiszakított eseteit (példa a dajkának, a ki a reábizott gyermeket megfertőzteti, esete) bünteti, egyáltalán nem elegendő és hogy büntetéssel sújtandó mindennemű megfertőztetés.

n) Azok, a kik belátják a megfelelő megelőző irányú faj kiválasztásának szükséges voltát, tovább mennek és azt kívánják, hogy minden olyan egyénnek, ki előreláthatólag bármely tekintetben nem egészséges gyermeket hozna a világra vagy házastársát megfertőztetné, a házasságkötés a legszigorúbban tiltassék meg.

Főleg pedig meg akarják tiltani a házasságkötést a született bűnösöknek, azon embereknek, kiknek központi idegrendszere megvan zavarva (ilyenek az elmebetegek, gyengeelméjűek, epileptikusok, hiszterikusok, idióták, kretének, korlátolt beszámíthatósággal bírók stb.), a szifilitikusoknak, gonorrhéásoknak, a tuberkulotikusoknak, a rachitikusoknak, a nyomorékoknak stb. stb.

o) Az ilyen irányú házassági akadályok ellen a következő kifogásokat hozzák fel:

aa) Felhozzák, hogy ezen akadályok a személyes szabadságot korlátozzák.

Ez igaz.

Azon államnak, mely ilyen akadályokat létesít, eljárása a mai individuális állam eljárásától nem minőségileg, hanem csak mennyiségileg különbözik. A mai államban létező házassági akadályok is korlátozzák a személyes szabadságot; a mai állam azonkívül is számos olyan intézkedést létesít, mely a személyes szabadságot sokkal jobban korlátozza. Nem beszélek az oltási és egyéb ilyen irányú kötelezettségekről, hanem csak a katonakötelezettségről szólok: a mai állam megvizsgáltatja orvosok által a fiatal férfiakat és ha őket a katonai szolgálatra alkalmasnak találja, akkor bizony őket a férfikor legszebb életéveiben lefoglalja teljesen a maga számára.

Különben is az egyéni szabadság szempontja épenséggel nem döntő, mikor fontosabb érdekekről van szó.

bb) Felhozzák, hogy a házassági akadályok által csak törvényes gyermekek születését lehet megakadályozni, de nem azt, hogy az illető emberek egyáltalán ne hozzanak a világra gyermekeket. Arra utalnak, hogy azon emberek, kiknek a házasságkötést megtiltják, törvénytelen gyermekeket hoznak a világra.

A statisztika tényleg kétségtelenül bebizonyítja, hogy a házassági akadályok a törvénytelen gyermekek számát szaporítják. Kirívó példa erre a következő:

Bajorországban az 1868. évig korlátlan vétőjoggal élhettek a községek a csak munkabérből élő személyek házasságkötése ellen. A községeknek ezen jogát a törvény 1868-ban eltörölte. A következmény az volt, hogy a míg 1854-től 1868-ig 100 születésre 22.4 házasságon kívüli születés esett, addig 1869-1878-ig csak 14.2.

Kétségtelenül semmi esetre sem kívánatos, hogy a szóban lévő emberek törvénytelen gyermekeket hozzanak a világra, mert az ilyen törvénytelen gyermekekben az összes kedvezőtlen tulajdonságok és elemek öszpontosulva volnának.

Azonban büntetések és felvilágosítások által meg lehet akadályozni, hogy ilyen emberek házasságon kívüli viszonyt folytassanak; különben is az olyan emberekkel, a kiknek a házasságkötés meg van tiltva, nem igen fognak a nők házasságonkívüli nemi viszonyba belebocsátkozni már csak azért sem, mert az ilyen egyének a többieknél kisebb értékűeknek fognak tekintetni és mert az ilyen egyénnel folytatott viszonyt házasság nem igen követhet.

cc) Felhozzák, hogy a házassági akadályok megakadályozzák a boldogsággal kecsegtető házasságokat is, hogy számos ember nem a közösülés kedvéért köt házasságot, hogy számos beteg emberre a házasság igen üdvös hatást gyakorol betegségének megszüntetése vagy enyhítése által.

Ezen kifogásokra a válasz a következő:

Szörványosan és bizonyos körülmények közt a házassági akadályoknak ilyen kedvezőtlen hatásuk lehet. Elvileg nincs kizárva, hogy például az alkoholisták a házasság következtében mértékletes lesz; szá-

mos esetben a házasság folytán gyenge és törékeny testalkatú leányokból kövér és erős nők lesznek; lehet, hogy oly házasság, melyben a házasfelek nem közöszülnek, boldog; az is előfordulhat, hogy valaki csak azért megy egy beteg emberhez, mert sajnálja és ápolni akarja.

Az azonban, hogy a házasság a betegségre ilyen üdvös hatást gyakorol, mégis csak kivételes és szórványos jelenség, mely nem is látható előre. Ha már a házasság megtörtént, a házastársaknak nem lehet sem megtiltani, sem lehetetlenné tenni, hogy egymással közöszüljenek és gyermekeket hozzanak a világra.

Bizonyos az, hogy a házassági akadályoknak nem szabad túlságosaknak lenniök és hogy a kérdést nem szabad túlszigorúan kezelni. Máskülönben tényleg egy csomó egészséges embernek válnék lehetetlenné a házasságkötés és minthogy valamely betegség vagy hiba minden emberben van, házasság egyáltalában nem is volna köthető.

dd) Felhosszák, hogy jobb, ha a beteg megházasodik, mert akkor csak egy nőt tesz szerencsétlenné és csak egy néhány gyermeket hoz a világra, holott, ha a házasságot megtiltják neki, akkor, minthogy számos nővel érintkezik (különösen pedig prostituáltakkal), számos nőt fertőz meg és több gyermeket hoz létre.

Ezen évrre válaszul fel lehet hozni, hogy a fertőzés és a gyermeknemzés valószínűsége egy állandó viszonynál lényegesen nagyobb, mint nagy számú de múltó viszonyoknál.

ee) Felhosszák, hogy a házassági akadályok az osztályellentéteket fokozzák.

ff) Felhosszák, hogy beteg embereknek nem igen vannak utódaik.

Tuberkulotikus egyénekre és alkoholistákra nézve az ellenkező van bebizonyítva.

gg) Felhozzák, hogy házassági akadályok létezése mellett azok, a kiknek a házasságkötés megengedtetik, bizonyos mértékben menekülnek a felelősség alól és elvesztik a felelősségérzetet.

hh) Felhozzák, hogy a házassági akadályok akadályai a természetes kiválasztás érvényesülésének, mert lehetetlenné teszik a betegségek ellen való immunitás megszerzését és lehetetlenné teszik a regenerációt.

Azonban, a mi valamely a szülők által átöröklés útján szerzett betegségnek az illető betegség ellen való immunizáló hatását (például az öröklött szifilisznek a szifiliszre vonatkozó hatását) illeti, az arra vonatkozó adatok igen szórványosak és eddigelé azt látszanak bizonyítani, hogy ilyen immunizáló hatás nincsen.

Elvileg nincs kizárva ugyan, hogy bizonyos esetekben beteg embernek egészséges emberrel való házassága nem a faj rosszabbodását, hanem javulását idézi elő és pedig azáltal, hogy kedvező elemeket visz be az illető családba.

Bizonyos az, hogy a regeneráció kérdése még tüzetes vizsgálatra szorul. Vizsgálandó a kérdés az egyes betegségekre vonatkozólag s vizsgálat tárgyává lesz teendő az, hogy a gyermekek mily tulajdonságokat örökölnék az egészséges szülőktől, milyeneket az anyától és milyeneket az apától.

A legfontosabb érv az ezen regenerációs fel fogás ellen az, hogy kétségtelenül jobb utódok származnak az olyan házasságból, a melyekben mind a két szülő egészséges, mint az olyan házasságból, melyekben mind a két vagy az egyik szülő beteg. A követelmény tehát az, hogy egészséges emberek

egészséges emberekkel házasodjanak. Ezen körülményből pedig épenséggel nem folyik az a következtetés sem, hogy beteg embereknek egészséges emberekkel való házasságát elő kell mozdítani.

ii) Felhozzák, hogy a házassági akadályok logikai folyománya, miszerint egészséges emberek házasságra kényszeríttessenek, a mi pedig nyilván keresztülvihetetlen.

p) A mi ezen házassági akadályok érvényesítési módozatait illeti, utalok a következőkre:

A beteg emberek házasságkötésére vonatkozólag nem állíthatók fel általános szabályok, mert a kérdés csak esetről-esetre dönthető el és mert a betegségek legnagyobb része különben is olyan, hogy fenforgásuk csakis konkrét orvosi vizsgálat után állapítható meg. Vagyis nem lehet általánosságban azt mondani, hogy a tüdővészések házassága okvetlenül eltiltandó, hanem minden egyes tüdővészest előbb konkrét orvosi vizsgálatnak kell alávetni.

Szükséges tehát, hogy azt, a ki házasságot akar kötni, vizsgálja meg valamely hatósági orvos (a ki talán az anyakönyvi személyzethez tartozik) és aztán az orvos adjon véleményt, hogy ennek az embernek a másik megjelölt egyénnel való házassága megengedhető-e vagy sem.

(Az orvosi vizsgálat az esetek bizonyos számában ugyanis nem azt fogja megállapítani, hogy az illetőnek a házasságkötés egyáltalán nem engedhető meg, hanem csak azt, hogy a bizonyos személylyel való házasságkötés nem engedhető meg; ha tehát az illető egy másik személylyel fog akarni házasságot kötni, akkor egy új orvosi megvizsgálásnak fog kelleme magát alávetni.)

Az orvosi megvizsgálás másképp is elképzelhető.

aa) A házasulandók mindegyike a már manapság is a házasságkötéshez megkívánt okiratokon kívül legyen köteles orvosi bizonyítványt hozni arra vonatkozólag, hogy semmi a másik féllel való házasságot akadályozó betegségben nem szenved.

(Itt is felemlítem, hogy némelyek ezen okiratok mellé kívánnak egy olyan bizonyítványt is, mely tanúsítja, hogy a házasulandó előreláthatólag képes lesz gyermekét szoptatni, tanítani, nevelni.)

bb) A házasságkötés előtt a házasulandók orvosai tartsanak egymással konzíliumot és hozzanak határozatot, megengedhető-e a házasság.

cc) Minden házasulandó köteles legyen életét biztosítani és magát ezzel kapcsolatban orvos által megvizsgáltatni.

dd) Némelyek azt mondják, hogy nem is kell ilyen házassági akadályokat felállítani, azonban meg kell kívánni a házasulandók orvosi megvizsgálását s ezen orvosi megvizsgálás eredményének a másik házasulandóval való közlését. Ha a házasulandók ennek daczára is akarják a házasságkötését, akkor az történjék meg.

qu) Figyelembe véve, hogy az egészségügyi szempontból létesített házassági akadályok jelentősége a legújabb időben egyre emelkedik (például szolgálhatnak az Északamerikai Egyesült Államok néhány államának törvényei is), akkor kétségtelenül megállapítható, hogy ez a fejlődés irányzata és hogy az ilyen irányú házassági akadályok nagy szerepet fognak vinni a szociális államban.

A szociális állam álláspontja nyilván attól fog függni, hogy mily megállapodásra jutott addig az orvosi tudomány. Valószínűleg meg lesznek állapítva a főbb elvek és valószínűleg kötelező lesz minden egyes házasulandónak orvosi megvizsgálása.

II. FEJEZET.

A GYÁMSÁG ÉS A KISKORÚ KORLÁTOLT CSELEKVŐKÉPESSÉGE.

Áttekintés.

1. A gyámság jogi szabályozása.

a) A gyámság célja. b) A gyámság jogi jellege, c) A mai gyámság egy kirívó hibája, d) Ennek ellensúlyozása.

2. A mai gyámság további hibái.

a) Megfelelő gyám találásának nehézségei, b) A gyámok tapasztalatlansága és járatlansága, c) Összeütközések a törvényes képviselők és a szegénységélyező hatóságok közt. d) A törvénytelen gyermekek felett való gyámság hibái, e) A gyámok kiképzése és szervezése.

3. A kollektív gyámság és az intézeti gyámság.

a) Lényege, b) Előnyei, c) Hátrányai d) A hivatásos gyámság rendeltetése, e) A hivatásos gyámság története. f) A jövőbeli fejlődés.

4. A kiskorú védelme magánjogi cselekményeinek következményei ellen.

a) Bevezetés, b) Miért szükséges ezen védelem? c) Hogy történik ezen védelem? d) A szociális állam.

1. A gyámság jogi szabályozása.

a) A gyámságnak célja a kiskorúnak szülőit pótolni. A kiskorú gyámság alá kerül, d) ha nem áll szülői hatalom alatt, b) ha szülei nincsenek törvényes képviselőre jogosítva.

(Azonban elképzelhető, hogy a hivatásos gyámság a szülőkkal bíró kiskorúakra az itt meghatározott eseteken kívül is kiterjed.)

b) A gyámságnak a gyámolt személye és vagyona

tekintetében körülbelül ugyanaz a jogköre, mint a szülői hatalom birtokosának. Minthogy azonban a gyám és a gyámolt közt még sincs meg az a természeti kapocs, mely a szülő és a gyermek közt fenforog, a gyám jogköre korlátoltabb, mint a szülőé. Egyrészt kevesebb a joga és kevesebb a kötelezettsége, másrészt inkább van alávetve a gyámhatóságnak, mint a szülő. Például a rendesnél fontosabb jogügyletek érvényességéhez szükséges a gyámhatóság hozzájárulása, még oly esetekben is, melyekben a szülőknek ezen hozzájárulására nincs szükségük stb.

c) A mai gyámságnak végeredményben az a célja, hogy az árvák vagyonának megfelelő kezelését biztosítsa. Vagyis a gyámság a proletár árvák számára, a kiknek tudvalevőleg nincs vagyonuk, alig bír jelentőséggel, holott a proletár árvák megfelelő gyámságra sokkal inkább rászorulnak, mint a magasabb néposztálybeli árvák.

Szegény gyermekeknek egyedüli vagyonuk, akár vannak szüleik, akár nem (erre súly helyezendő), munkaerejük. Ezen munkaerő megfelelő felhasználása rájuk nézve sokkal fontosabb, mint a vagyonos gyermekekre nézve a vagyonnak megfelelő kezelése. De, bár szabály szerint mind a proletár gyermekek már kiskorúságuk alatt foglalkoznak kenyérkereső munkával, majdnem teljesen hiányoznak a mai magánjogban rendelkezések, melyek a kiskorú szolgálati viszonyai tekintetében a gyámnak és a gyámhatóságnak jelentős befolyást engednek. Csak így lehetségesek és érthetők a kiskorúak munkaerejének később tárgyalandó kizsákmányolásai.

d) Ezen hátrányok elkerülése végett szükséges, ámbár ez a forgalmat nagy mértékben korlátozza, a következők kimondása:

aa) kiskorúak szolgálati szerződéseit csak akkor érvényesek, ha azokhoz a törvényes képviselő és a gyámhatóság hozzájárult.

bb) Ezen szolgálati szerződések a törvényes képviselő által a gyámhatóság hozzájárulásával bármikor felbonthatók.

cc) A szülők, a kik hozzájárultak ahhoz, hogy a gyermek szolgálati szerződést kössön, illetve a kik a gyermeket kény szerítik, hogy kenyérkereső munkával foglalkozzék, nem bírnak igényyel a gyermek munkabérére. (Ez esetben jóval kevesebb szülő kényszerítené gyermekét kenyérkereső munkára.)

2. A mai gyámság további hibái.

a) Az idők folyamán egyre nagyobb nehézségekkel jár megfelelő gyám megtalálása. Különösen áll ez az alsóbb néposztályok gyermekeire.

Ennek okai a következők:

A proletariátus állandó hullámozása és vándorlása közben, a melynek egyik oka a forgalmi eszközök nagyszabású kifejlődése, melynek célja munka keresése, a proletárok tágabb értelemben vett családját összefűző kötelékek meglazulnak, sőt el is pusztulnak.

Mint hogy a gyám csakis a gyámolt vagyonaból kaphat munkájáért ellenszolgáltatást, a proletár gyermekek felett való gyámság lényegileg teljesen ingyenes tisztség. A proletár gyermek rokonainak áldozatkészségére és áldozatképességére nem lehet számítani; alacsonyabb néposztályokból való nem rokon gyámnak nem volna meg a kellő tekintélye, magasabb osztálybeli pedig épenséggel nem volna megfelelő.

Kisebb helységekben, a hol a viszonyok egyszerűek, a születések és halálozások száma kicsi, a

hol az egyik ismeri a másikat és a hol a gyám ügyszólván mindenkinek ellenőrzése alatt áll, a nehézségek nem olyan nagyok. Nagyobb községekben azonban nem viseltetnek az emberek egymás iránt részvétellel, nincsenek egymásra tekintettel, a népesség állandóan fluktuál, a népesség egy része faluról való és nem bír sem rokonokkal sem ismerősökkel a városban, a hatóságok pedig épenséggel nem ismerik a gyámi tisztségre alkalmas személyeket.

A tételes jogok szerint bizonyos meghatározott eseteken kívül a gyámság nem utasítható vissza; elképzelhető, hogyan végzik gyámi teendőiket az akaratuk ellenére kirendelt gyámok. (Ezek száma igen nagy.)

b) Igen nagy fontossággal bír azon körülmény, hogy a gyám (főleg pedig az alsóbb néposztályból kikerülő) tapasztalatlan, nem ismeri elegendőképpen a jogszabályokat, járatlan a hatóságokkal való érintkezésben, nem bír elegendő tekintélyvel idegenek és hatóságok előtt. Holott a gyámnak, mint a gyermek törvényes képviselőjének elég sokszor van dolga a hatóságokkal. Hogy a gyámolt a szegénységélyezést igénybe vehesse, meg kell állapítani a gyermek illetőségét és az illetékes községhez kell fordulni. Egyéb szegényügyi hatóságokkal is állandóan kell érintkezni.

c) A gyám (áll ez azonban a kiskorú egyéb törvényes képviselőjére is) a szegénységélyező hatóságokat nemcsak hogy nem segíti működésükben, hanem gyakran még meg is akadályozza és meg is nehezíti a szegényügyi hatóság által elérni kívánt cél elérését. Gyakran előfordul, hogy a törvényes képviselő a szegényügyi hatóságok gondozása alatt álló gyermekre karc s befolyást törekszik gyakorolni. Gyakran előfordul továbbá, hogy a törvényes képviselő, a ki előbb ügyet sem vetett a gyámokra, azonnal visszakéri a gyer-

meket a hatóságtól, mihelyt a gyermek oly korba lép, a melyben már keresni tud; ha a gyermeket a hatóság visszaadja a törvényes képviselőnek, akkor az esetek nagy részében a gyermekre már ráfordított fáradság kárba vész, a mennyiben a gyermek újból a régi kedvezőtlen befolyás alá kerül.

d) aa) A törvénytelen gyermekek felett gyakorolt gyámság igen nagy jelentőséggel bír főleg három oknál fogva:

aaa) A törvénytelen gyermekekre számos kedvezőtlen tényező hat és a gyámnak ezen tényezők ellen meg kell védenie a gyermeket.

bbb) A gyámnak meg kell védenie a gyermek érdekét a természetes apával és a szegényügyi hatóságokkal szemben.

ccc) Némely törvényhozásban minden egyes törvénytelen gyermeknek van gyámja.

bb) Ki legyen a törvénytelen gyermek gyámja?

Szóba jöhet az anya, az apa, a rokon, az idegen.

aaa) A legtöbb törvényhozás azon álláspontra helyezkedik, hogy a természetes anyának gyermeke felett nem szabad szülői hatalommal birnia. Sőt a törvényhozások egy része még tovább megy és a természetes anyának a gyermeke felett való gyámságot sem adja meg, vagy csak akkor adja meg, ha az anya már nagykorú.

Az ellen, hogy a nő gyermeke felett szülői hatalommal bírjon vagy a gyámságot gyakorolja, a következő kifogásokat hozzák fel:

A természetes anya az esetek nagy részében erkölcstelen és megbízhatatlan; anyagi viszonyai oly szomorúak, hogy már ezen körülmény miatt sem bírna kötelezettségének megfelelni. Gyakran a természetes anyának az a főtörekvése, hogy megszabaduljon

a gyermektől. A nő sokszor nem tudja vagy nem akarja kellőképpen érvényesíteni a gyermek jogigényét a természetes apa ellen, *aaaa*) büszkeségből és túlzott szeméremérzetből, *bbbb*) mert nem akar a természetes apával összeveszni, remélvén, hogy az őt el fogja venni, *cccc*) mert néha nem is tudja, hogy ki gyermekének apja. Mindezen körülmények annál súlyosabban esnek a latba, mert épp a törvénytelen gyermek szorul a leginkább megfelelő nevelésre.

Ezen álláspont ellen erélyesen küzdenek egyrészt a nőemancipáció hívei, másrészt a szocialisták és bizonyítják, hogy a természetes anya még mindig a legjobb a gyermekére nézve lehetséges összes gyámok közül.

bbb) A természetes apa semmi esetre sem lehet a gyermek gyámja. Hogy érvényesítse saját maga ellen a gyermek igényét?

(Néha előfordul, hogy az anya elhallgatja a természetes apa nevét és az apát ajánlja gyámul. Ép erre való tekintettel sokan ki akarják mondani az anyának azon kötelezettségét, hogy köteles a természetes apa nevét a hatóságnak megmondani.)

cc) A rokonság köréből kikerülő gyám sem jöhet figyelembe. Az anya rokonai a legtöbbször ép a törvénytelen gyermek születése folytán összevesztek az anyával; az apa rokonai pedig ugyanúgy nem rokonai a törvénytelen gyermeknek, mint a hogy a természetes apa sem az.

ddd) Az idegen már épenséggel képtelen a gyám-ságot megfelelően vinni. Legtöbbszörre nem is érdeklődik kellőképpen a gyermek iránt. A gyermek igényét a természetes apa ellen vagy nem akarja vagy nem tudja érvényesíteni. Nem akarja, mert lusta és kényelmes. Nem tudja, mert tapasztalatlan, járatlan, nem ismeri a törvényeket, nem tud a hatóságok előtt

eljárni, nem tudja az anya ellentállását legyőzni; soká tart, míg kinevezik, már pedig tény, hogy annál könnyebben érvényesíthető a gyermek igénye, mennél korábban járnak el az apa ellen; a természetes apa gyakran változtatja lakhelyét és a gyámnak nincs is módjában megfelelő információkat beszerezni az apa lakhelyére és vagyoni viszonyaira vonatkozólag.

e) Az egyéni gyámság ezen hibáin azáltal kívánnak segíteni, hogy a gyámokat alapos kiképzésben akarják részesíteni, a gyámokat szervezni próbálják stb. Az egyéni gyámságnak ezen hibái folytán merült fel a kollektív (generális, hivatásos) gyámság és az intézeti gyámság eszméje.

3. Kollektív gyámság és intézeti gyámság.

a) aa) A kollektív gyámság abban áll, hogy bizonyos személy (akár magán egyén, akár hatóság) számos gyermek felett gyakorolja a gyámságot, még pedig gyakorolja a gyermekeknek bizonyos (akár területi, akár más ismertető jel szerint meghatározott) csoportja felett rögtön az illető gyermek születése után ipso jure (tehát minden előzetes gyámhatósági kirendelés nélkül) és pedig gyakorolja úgy, hogy egyáltalán nem az ő jóakaratótól függ, valamely adott esetben akarja-e gyakorolni a gyámságot vagy sem.

Elképzeltető a hivatásos gyámságnak olyan szabályozása is, hogy az bizonyos gyermekek felett (például házasságon kívül született gyermekeknél vagy pedig szegénységélyezés alatt álló gyermekeknél) még akkor is gyakoroltatik, ha az illető gyermeknek szülője van. A hivatásos gyámnak azonban ez esetben is csak olyan ügköre van, a mely a gyámságból folyik; ellenben nem bír olyan jogokkal és kötelezett-

ségekkel, melyek csak a szülői hatalomból folynak, például nincs haszonélvezeti joga a gyámolt vagyona felett.

bb) Az intézeti gyámság lényege abban áll, hogy azon gyermekek felett, a kik valamely specziálisan gyermekneveléssel foglalkozó és a nevelés megfelelő volta tekintetében kellő garanciákat nyújtó intézet (például árvaház, lelenczház, javítóintézet), kötelékébe tartoznak, a gyámságot az intézet igazgatósága, illetve valamely az intézet igazgatósága által delegált egyén gyakorolja.

b) A hivatásos és az intézeti gyámságnak előnyei a következők:

aa) Azon hatóság, mely a szegénysegélyezést, vagy a hozzátartozók által dajkaságba adott gyermekek felett való ellenőrzést gyakorolja, bizonyos nagyobb terjedelemben gondoskodik nagyobb számú gyermekekről; ez az illető hatóság minden fáradság nélkül gyakorolhatja a gyámságot is. Még az ellen sem támasztható elvi aggály, hogy ez a gyámság a szülői hatalmat megelőzze, mert hisz ilyen esetekben a szülők a hatalmat úgysis csak jogilag, de nem tényleg gyakorolják. A mi pedig a kényszernevelést gyakorló hatóságokat illeti, azoknak már csak azért is, hogy feladatuknak kellőképen megfelelhessenek, a nevelést illető összes kérdésekben korlátlan hatalommal kell birniok.

Tényleg látjuk is, hogy a különböző feladatoknak egy hatóság kezében való egyesítése mindenütt fényesen bevált a nélkül, hogy az illető hatóságokra jelentékeny munkatöbbletet rótt volna. Sőt az erkölcsileg elhagyott gyermekekre vonatkozó hivatásos gyámság Európában még azon reménnyel is kecsegtet, hogy az alapul és kiegészítésül fog szolgálni a létesítendő ifjúkori bíróságnak és a probation officernek.

bb) A különböző feladatoknak ezen egy kézben való egyesítése különös fontossággal bír a törvénytelen gyermekek igényének érvényesítésére vonatkozólag. A természetes apa sokkal inkább respektálja a hivatásos gyámot, a kit hatóságnak tekint, mint a magángyámot. Németországban általánosan tapasztalták, hogy a természetes apák nagy többsége, ha a hivatásos gyám magához hívja, megjelenik, elismeri az apaságot, magáénak ismeri el a gyermeket és kötelezi magát tartásdíj fizetésére. A hivatásos gyám már csak a saját szegénységélyező szerepét is szem előtt tartva vagyis nehogy a gyermek kizárólag a szegénységélyezés terhére essék, a legnagyobb erélylyel hajtja be a tartásdíjat a természetes apától. A hivatásos gyám hatósági jellegénél és az eléje kerülő esetek tömegénél fogva a tartásdíjra vonatkozó bírói gyakorlatot a gyermek érdekében kedvezően tudja befolyásolni. Sőt az is előfordul, hogy a törvénytelen gyermek szülei a hivatásos gyám befolyása alatt törvényesítik a gyermeket és egymással házasságot kötnek.

cc) A hivatásos gyám nagyon természetesen már előre is bír némi jogi és paedagógiai képzettséggel és azáltal, hogy hosszú időn keresztül számos gyermek felett gyakorolja a gyámságot, még nagyobb képzettséget szerez. Ezen oknál fogva a hivatásos gyámhoz számos magángyám fog állandóan tanácsért fordulni.

dd) A hivatásos gyám gyámoltjának inkább tud szerezni megfelelő foglalkozást mint a magángyám. Hiszen ő jobban ismeri a munkaviszonyokat, jobban ismeri a munkaadókat, kevésbé áll érdekében, hogy a gyámolt azonnal kenyérkereső munkával foglalkozzék. Ezáltal a hivatásos gyám tanult munkásokat nevel számos gyámoltból, a kikkől máskülönbén csak

tanulatlan munkások váltak volna. De épen, hogy ezen célját elérhesse és már csak azért is, mert az iskolaköteles kort közvetlenül követő kor nagyon veszélyes a gyermekre nézve, a hivatásos gyámságnak a gyermek nagykorúságának elértéig kell tartania.

ee) A hivatásos gyámnak nagy előnye az, hogy feleslegessé teszi a magángyámok kirendelését és ezáltal lehetségessé teszi, hogy számos személy más tisztet és munkakört nyerjen.

ff) Különös előnye az intézeti gyámságnak az, hogy ennek révén az intézetnek az ifjúkorúra gyakorolt befolyása még azon időpont után is, a melyben az ifjúkora az intézetből kilépett, hatékony mérvben fennáll.

c) Felhozzák a hivatásos és intézeti gyámság ellen a következőket:

aa) Érdekösszeütközést idéz elő, a mennyiben a szegényügyi hatóságoknak tekintettel kell lenniök az adófizetők érdekére is, holott a gyámságnak első sorban a gyermek érdekét kell figyelembe vennie.

Ez a kifogás részben alapos. Kisebb községek, ha rájuk esik a szegény ügy terhe és ha nem bírnak megfelelő vagyonnal illetve jövedelemmel, nem igen vihetik megfelelően a hivatásos gyámságot.

bb) Az ellen, hogy a község vigye a hivatásos gyámságot, még azt is felhozzák, hogy nagy község nem ismeri megfelelően a viszonyokat, a kis községben pedig nem találni megfelelő személyeket a hivatásos gyámság viseléséhez.

cc) Arra is utalnak, hogy a hatóság már csak azért sem gyakorolhatja a gyámságot, mert a hatáskörök összeütközését idézi elő azon körülmény, hogy egy másik hatóságnak, a gyámhatóságnak ellenőrzése alatt áll.

dd) A legfontosabb ellenvetés azonban az, hogy a hivatásos gyámság az esetek nagy tömegénél fogva szükségképpen bürokratikus és nem individualizál eléggé.

Kézenfekvő, hogy az elvégzendő munkát a hivatásos gyám egymagában nem is tudja elvégezni, főleg pedig, hogy okvetlenül szüksége van bizalmi emberekre, a kik a családokhoz nevelés végett kiadott gyermekek felett a felügyeletet gyakorolják és a hivatásos gyámot a gyermekekre vonatkozó minden fontosabb tudnivalóról értesítik. Ilyen bizalmi személyek létezése esetében a hivatásos gyám nem tesz mást, mint hogy ellenőrzi ezen bizalmi férfiak működését, fontosabb ügyekben ezen bizalmi személyeket utasításokkal látja el, elvégzi a hivatásos gyámsággal összekötött irodai teendőket és végzi a gyámolt törvényes képviselőjével járó teendőket.

Az említett kifogás tehát túlnyomó részben alaptalan. A hivatásos gyám teendője ugyanis: a nevelés, a jogi teendők elvégzése, a megfelelő bizalmi személyek kiválasztása, *aaa)* A nevelésnél a legfontosabb a megfelelő nevelő szülők kiválasztása, a mit a hivatásos gyám képzettségénél és összeköttetésénél fogva megfelelőbben tud megcsinálni, mint az egyéni gyám. *bbb)* A jogi teendők elvégzése (például a tartási igény érvényesítése) minden nehézség nélkül történhetik sablonszerűen, *ccc)* Jóval könnyebb 10 megfelelő bizalmi személyt találni, mint 100 megfelelő magángyámot.

d) A kérdés manapság nem is az, hogy mi legyen, egyéni gyámság-e avagy hivatásos gyámság. Szó sincs arról, hogy a hivatásos gyámság célszerűbb volna, mint a megfelelően működő magángyámság. A kérdés mindig csak az, hogy olyan gyermekeknek, a kik számára nem lehet megfelelő magángyámot találni, legyen-e hivatásos gyámjuk vagy sem. A hiva-

tásos gyámságnak sohasem szabad akadályul szolgálnia, hogy az esetben, ha akad megfelelő magán-gyám, az lássa el a gyámságot.

e) Az idők folyamán a hivatásos gyámság mindinkább nyer jelentőségben.

Franciaországban a XVIII. század végén kezdik megvalósítani az eszmét, hogy a köz által segélyezett gyermekek felett a gyámságot a szegénysegélyezéssel foglalkozó hatóságoknak kell gyakorolniuk. Innen vették át az eszmét a többi államok, a miben döntő jelentősége volt azon körülménynek, hogy a kapitalizmus által létesített viszonyok folytán a magán-gyámság mindinkább kevésbé megfelelő lesz.

Németországban fakultative megengedi az általános polgári törvénykönyv életbeléptetési törvénye (1900) a hivatásos és intézeti gyámságot. Egyelőre a hivatásos gyámsággal csak nagyobb városokban találkozunk; kétségtelen azonban az, hogy a hivatásos gyámság tért hódít.

Franciaországban az erkölcsileg elhagyott gyermekekről szóló 1889. évi törvény megengedi, hogy a szülők önként lemondjanak a szülői hatalomról a közjótékonyság javára, mely esetben a gyámságot a segélyezett gyermekek megyei felügyelője gyakorolja. A segélyezett gyermekekről szóló 1904. évi törvény szerint a segélyezett gyermekek felett ugyanezen felügyelő gyakorolja a gyámságot. Nagyon természetesen Franciaországban a hivatásos gyám a természetes apja ellen igényt, ilyen igény ismeretlen lévén, nem érvényesít.

Angliában az 1899. évi törvény feljogosítja a szegényügyi hatóságokat, hogy bizonyos esetekben a gondoskodásuk alatt álló gyermekeket a szülők által való visszakövetelés daczára visszatartsák.

Svájc némely kantonja is ismeri a hivatásos gyámságot.

f) A hivatásos gyámság az állam azon jogán és kötelezettségén, hogy minden kiskorú felett ő viszi a főgyámságot, alapszik. A hivatásos gyámsággal csak azért foglalkoztam olyan behatóan, mert az tipikus példa egyrészt arra, hogy a magánjog mint alakul át közigazgatási joggá, hogyan lesz egy magánjogi tisztségből közhivatali teendő, másrészt arra, hogy a munkamegosztás ezen a téren is érvényesül és hogy hivatásszerűen teljesítenek és pedig mindinkább állami hatóságok olyan teendőket, melyeket az előtt magánügynek és nem hivatásszerűen végeztek.

A jövő folyamán tehát a hivatásos gyámság mindinkább fejlődni fog már csak azért is, mert ez teljesen megfelel a fejlődés általános irányzatának. Nem tévedek, ha biztosra veszem, hogy a szociális államban nem lesz magángyámság, hanem csak hivatásos gyámság.

4. A kiskorú védelme magánjogi cselekményeinek következményei ellen.

a) A kérdés szorosan összefügg a szülői hatalommal és a gyámsággal; tulajdonképpen a kérdés szabályozása a szülői hatalom és a gyámság szabályozásának csak egy részét képezi.

b) A kiskorú védelme magánjogi cselekményeinek következménye ellen a következő okokból szükséges:

A kiskorú nem bír ama szellemi érettséggel, mely szükséges volna ahhoz, hogy veszély nélkül léphessen fel önállóan a szabad versenyen és a szerződési szabadságon alapuló gazdasági rendben és az arra támaszkodó jogi forgalomban. Ezért követ el a kis-

korú gyakran oly magánjogi cselekményt, a melynek következményei igen kedvezőtlenek volnának rá nézve, ha ezen cselekmény joghatályos volna.

Az individuális jogrend ugyan mindenkit megvéd az uzsora és a kizsákmányolás igen kirívó fajai ellen és megadja mindenkinek a jogot, hogy megtámadhassa akaratnyilvánítását, ha erre őt kényszer vagy csalás bírta rá. Ezen intézkedés azonban a kiskorú érdekében már csak azért sem elegendő, mert a jogügylet megtámadása oly esetekben, midőn a jogügylet már realizáltatott, még problematikus értékkel sem bír. Különben is a gazdaságosság elve ellen van, hogy az emberek jogügyleteket kössenek és azután azokat megtámadják.

Az individuális jogrend a kiskorúnak azáltal nyújt oltalmat, hogy cselekvési képességét korlátozza, még pedig úgy, hogy az általa megkötött jogügyleteket rá nézve minél ártalmatlanabbakká teszi.

c) Ezen elv megvalósítása körülbelül a következőképen történik:

Megkülönböztetik azon jogügyleteket, melyek által a kiskorú jogokat szerez, illetve kötelezettségektől megszabadul, a többi jogügyletektől. Az első csoportba tartozó jogügyletek tekintetében a kiskorú cselekvőképessége nincs korlátozva, mert ezen jogügyletek által ő csak nyerhet. A többi jogügyletek tekintetében a kiskorú a törvényes képviselő beleegyezésére szorul.

d) Hogyan lesz ezen kérdés szabályozva a szociális államban?

Erre vonatkozólag két körülmény veendő figyelembe. Az egyik a szabad verseny megszűnése, a másik az interindividuális örökjog megszűnése.

aa) A szociális államban a jogi forgalom nem fog a szabad versenyen alapulni. Az interindividuális

forgalom minimális lesz. Az állam semmi esetre sem fogja tűrni, hogy joghatálylallyal bírjanak oly szerződések, melyek az egyik egyént a másiknak alávetik. Az erkölcsi tényezők hatása igen nagy lesz.

bb) Az interindividuális örökjog mellett a következő érveket szokták felhozni:

aaa) Az átöröklés természeti törvény, *bbb)* Az örökjog szocziális intézmény, mert az az izolált egyénekre nézve nem bír fontossággal, *ccc)* Az örökjog takarékosagra és szorgalomra buzdít, az egyént gyermekei számának korlátozására bírja, mert az egyén csak annyi gyermeket nemz, a mennyinek vagyont tud hagyni.

Az első érv csak a törvényes, de nem a végrendeleti öröklést indokolja. A második érv nem mond semmit, mert az izolált egyénre nézve semmi intézmény nem szükséges. A harmadik érv megáll ugyan; de a takarékosagra és szigorúságra való buzdítás, a gyermekek számának korlátozására való rábírás kisebb hátrányokkal járó módon is elérhető.

Eltörrendő az interindividuális örökjog, mert az a munkanélkül való megélés és nagy vagyonok felhasználásának lehetőségét nyújtja.

Az interindividuális örökjog jelentősége az idők folyamán egyre csökken. Előbb a közjog terén is birt jelentőséggel, ma csak a magánjog terén bír avval.

Nagyon természetes, hogy a közel jövőben az interindividuális örökjog nem szüntethető meg teljesen; a közel jövőben okvetlenül létesítendő reformok közül megemlítem a magas öröklési adókat, a végrendeleti szabadság megszorítását, a törvényes öröklés korlátozását a legközelebbi rokonokra.

(Az interindividuális örök jog megszorításának némelyek szerint logikai folyománya, hogy az állam

gondoskodik az összes özvegyek és árvák eltartásáról. Hogy ezen eltartás az érdekeltek kötelező biztosítása, mely hasonlít a mai kötelező munkásbiztosításhoz, által, vagy pedig az állami hivatalnokok özvegyeiről és gyermekeiről való gondoskodáshoz hasonló módon, vagy pedig más módon fog-e megtörténni, az oly részletkérdés, melynek megvitatásába nem bocsátkozhatom.)

A szocziális államban az interindividuális örökjog minimális jelentőséggel fog bírni, mert a dolgok túlnyomó része a köz tulajdonát fogja képezni és az egyén igen kevés jószág felett fog szabadon rendelkezni. Már csak ez okból is a szocziális államban az örökjog révén egyik generációról a másikra igen kis vagyonok fognak átmenni.

Mínthogy a gyámolt vagyona az esetek többségében öröklött vagyon, az a szocziális államban igen csekély jelentőséggel fog birni. Ennélfogva a gyámságnál tulajdonképeni vagyon kezeléséről alig lesz majd szó és a gyám tevékenysége a gyermek személyére fog szorítkozni.

III. FEJEZET.

A TÖRVÉNYTELEN GYERMEKEKRŐL.

Áttekintés.

1. *A házasságon kívüli nemi élet.*

a) Statisztikai adatok, *b)* A kapitalizmusz és a nemi élet. *c)* A nemi élet és a közerkölcsiség, *d)* Falu és város, *e)* A törvénytelen és a törvényes születések és a házasságok száma közt való viszony, *f)* Mitől függ a törvénytelen gyermekek száma?

2. *A törvénytelen gyermek mai magánjogi helyzete.*

a) A tételes jogi szabályozás, *b)* Az elismerés, az örökbefogadás, a törvényesítés. *c)* Ezen szabályozás jellege és irányzata, *d)* Ezen szabályozás indokolása.

3. *Az említett magánjogi szabályozással járó következmények.*

a) Háromféle felfogás, *b)* Melyik a helyes? *c)* A statisztikai adatok értelmezése, *d)* A születés következményei és kísérő jelenségei, *e)* A törvénytelen gyermekek halandósága közvetlenül a születés után. *f)* A törvénytelen gyermekek halandósága, *g)* A törvénytelen gyermekek kriminalitása, *h)* A törvénytelen gyermekek és a prostitúció. *i)* A törvénytelen gyermekek foglalkozása, *le)* A törvénytelen gyermekek különböző osztályainak helyzete.

4. *Magánjogi helyzet és gyermekvédelem,*

5. *Reformtörekvések.*

a) A fejlődés irányzata, *b)* A közfelfogás változása, *c)* A mostani irányzat, *d)* A közel jövőben megvalósítandó reformok.

6. *Az igazi reform.*

a) A törvényes és törvénytelen gyermekek teljes egyenlősítése. *b)* Ellenvetések ez ellen, *c)* Büntethető-e a gyermek szüleinek hibáért? *d)* A szocziális állam.

1. A házasságon kívüli nemi élet.

a) A nemi életre vonatkozólag megfelelő statisztika eddigelé nem áll rendelkezésünkre. A mi a kérdés egyik oldalát vagyis a házasságokat illeti, arra vonatkozólag a hivatalos statisztika még csak nyújt valamit; a mi azonban a házasságon kívüli nemi életet illeti, a tekintetben a törvénytelen gyermekekre vonatkozó adatok kivételével tisztán csak a magánszorgalom útján gyűjtött statisztikai adatokra vagyunk utalva.

A hivatalos és magánstatisztika által nyújtott fontosabb adatok a következők:

Európában évenként 600,000 gyermeknél több születik házasságon kívül. Az európai államokban az összes születések körülbelül 8-9%-a történik házasságon kívül. Minden nagyobb európai államban a házasságon kívül született egyének száma több millióra rug.

A házasságon kívül közösülő nőknek túlnyomó többsége a proletariátushoz tartozik. Áll ez úgy a természetes anyákra mint a prostituáltakra.

A törvénytelen anyákra vonatkozólag magánúton gyűjtött statisztikai adatok a tekintetben oly összehangzók, hogy kétely e tekintetben alig lehet. Minden civilizált országban a cselédek és a munkásnők teszik a természetes anyák túlnyomó részét.

(A természetes anyák száma sokkal nagyobb, mint a milyennek látszik. Eddigelé ugyanis csak a házasságon kívül és a házasságon belül született gyermekek számát hasonlították össze és nem vették figyelembe azt, hogy, míg egy férjes nőnek átlagban négy gyermeke van, addig a természetes anyának átlagban csak egy gyermeke van.)

Számításaim szerint, melyek a többi magánúton gyűjtött statisztikai adatokkal megegyeznek, a termé-

szetes atyáknak circa 45%-a tartozik a proletariátushoz.

(A prostituáltakra vonatkozó statisztikai adatokat más helyen közlöm. Lásd ott a nemi életre vonatkozó aethiologiai adatokat is.)

b) Ezen jelenségnek okai a következők:

aa) A kapitalizmusz folytán egyre több nő hagyja el avégből, hogy munkaerejét eladja, a házi tűzhelyt és a családot, melyek tudvalévőleg a leghatékonyabban tudják megvédeni a nő erényét. Ez előidézi, hogy egyre több nő erénye van veszélyeztetve, annál is inkább, mert a mai sexuális nevelés teljesen alkalmatlan arra, hogy a gazdasági küzdelembe lépő nőt figyelmeztesse az őt fenyegető veszélyekre és őt megtanítsa arra, miként kerülje el ezen veszélyeket. Ennélfogva a természetes anyák egyre nagyobb része kerül ki az önálló keresettel bíró (és ennélfogva a családi oltalmat nélkülöző) nők köréből.

Az alsóbb néposztályokhoz tartozó nők olyan szegényes viszonyok közt élnek, a bér, melyet a nőmunkások kapnak, oly csekély, az örömök, a melyekben részök van, oly csekély számúak, hogy elcsábítatják magukat és házasságon kívüli nemi viszonyokat kötnek. Sok cseléd és munkásnő a gazdája által való csábításnak esik áldozatul, mert, hacsak állását nem akarja kockáztatni, nem utasíthatja vissza gazdája kérését. Sok munkaadó szinte feljogosítva érzi magát arra, hogy női alkalmazottjait aljas céljaira felhasználja.

bb) Azon nők közül, a kik nem mennek férjhez, két csoport bír nagyobb jelentőséggel: az egyik a prostituált nő, a másik az aggszűz. A prostituáltak túlnyomó többsége a proletariátusból kerül ki, az aggszűzek túlnyomó többsége a burzsoák köréből kerül ki. Proletár aggszűzek igen ritkák és legfeljebb

azok közül kerülnek ki, a kik valamely idegen családnál személyi szolgálatokat végeznek.

A késői házasságok egyik oka, hogy míg régebben a nő termelt valamit a háztartásban, addig ma a nő csak a háztartásbeli fogyasztást intézi, ennélfogva a férj által eltartandó. Manapság tehát ezen szempontból véve a nő kisebb értékkel bír a férfira nézve, mint bírt előbb. Ma tehát a férfi csak akkor nősülhet, ha vagy ő, vagy pedig a nő bír megfelelő keresettel illetve vagyonnal. A mely nő sem keresettel, sem vagyonnal nem bír, annak kisebb esélye van a férjhezmenetelre, mint a többi nőknek. Minthogy pedig ilyen nők főleg a burzsoáknál fordulnak elő, azért találhatók főleg a burzsoáknál aggszüzek.

Nagyon természetesen azon nő, kinek nincs kilátása a férjhezmenetelre, inkább nyúl keresetforráshoz, mint más nő. De ha valamely nőnek van keresetforrása, akkor válogatosabb mint máskülönben, mert nem szorul annyira, hogy tisztán csak eltartása végett házasságot kössön.

A proletariátus házasságkötését tehát lényegesen megkönnyíti és a proletariátus nemi életét különben is nagyon befolyásolja azon tényező, hogy a fiatal proletárnő keresetforrással bír, egyébként is önálló és független, tehát szabadon választhatja meg, hogy kivel lép nemi viszonyba és kivel nem.

A mi a cselédekét illeti, azok a munkaadójukhoz való viszonynál fogva házasságra nem léphetnek; túlnyomó részük tehát házasságon kívüli nemi viszonyt folytat, elenyésző csekély részük pedig aggszüz marad.

cc) Már az eddigiekből is kiténik, hogy a proletár férfiakkal inkább és fiatalabb életkorban van módjukban nősülni, mint a más néposztály hoz tartozó férfiakkal.

A proletár férfiaknak korán kell is nősülniök, egyrészt gazdasági okokból (nincs pénzök cselédet, házvezetőnőt, szeretőt tartani, prostituáltakhoz menni stb.), másrészt fizikai okokból (nagyobb a nemi vágyuk stb.).

dd) A proletároknál tehát azon tényezők, melyek a rí ázassa gtól visszatartanak, sokkal kisebb jelentőséggel bírnak, mint a többi osztályoknál.

aaa) A kapitalizmusz majdnem lehetlenné teszi, hogy a proletár a jólét bizonyos fokát elérje. Már pedig számosan azok közül, a kik anyagi exisztenciájukat nem látják biztosítva és kikhél a házasság az életmód színvonalának hanyatlását idézné elő, mégha proletárok is, tartózkodnak a házasságkötéstől.

bbb) A munkabér állandóságra irányuló jellegénél és a kollektív szerződéseknél fogva a nőtlen de felnött munkásnak körülbelül ugyanolyan magas munkabére van mint a házasnak; a munkás tehát nem remélheti, hogy az idők folyamán munkabére emelkedni fog, már pedig ugyanolyan nagyságú munkabér mellett lehetetlen az, hogy az egész család életmódjának színvonala ugyanolyan magas legyen, mint a milyen volt a nőtlen munkás életmódjának színvonala.

ccc) Számos proletárt visszatart a házasságtól az, hogy a proletár házassága zilált szokott lenni, vagyis hogy ő kevés boldogságot várhat a házasságtól.

ee) A magasabb társadalmi osztályok számos férfitagja egyáltalában nem nősül. A többiek is szabály szerint sokkal később nősülnek mint az alsóbb osztályok férfitagjai. Kiképzésük tovább tart, később jönnek abba a helyzetbe, hogy egy családot rangszerűen eltarthassanak, életmódjuk hanyatlásának nagyobb fokát idézheti elő a házasság mint a proletárnál, sokkal elővigyázóbbak. Náluk házasságról azon életkorban, a melyben a nemi vágy a legerősebb, nem igen lehet szó. Házas-

ságon kívüli nemi viszonyokra vannak tehát utalva. Vagy prostituáltakat vagy más nőket kell használniuk; ezen nők túlnyomó része a proletariátushoz tartozik. Az alsóbb néposztályokhoz tartozó nőket nekik könnyebb megszerezniök, mint a proletár férfiaknak, mert azoknál intelligensebbek és vagyonosabbak.

ff) Házasságon kívüli nemi viszonyokra csábítanak a házassági akadályok és a dajkává válás lehetősége is.

c) Áttérek azon kérdés tárgyalására, mennyiben függenek össze a házasságon kívüli nemi viszonyok az erkölcscsel.

Már az előbbiekből is kitűnik, hogy épenséggel nem az erkölcsiségnek foka az irányadó, hanem a gazdasági viszonyok. Kétségtelen azonban az is, hogy az erkölcsi felfogás is befolyással bír. De sohasem szabad elfejteni, hogy az erkölcsi felfogás maga is csak a gazdasági viszonyok szülöttje. Az egyes osztályok erkölcsi felfogása lényegileg függvénye azon gazdasági viszonyoknak, melyek közt az illető társadalmi osztály él.

Csak természetes, hogy a proletár osztály erkölcsi felfogása lényegesen különbözik a többi osztályokétól. A proletárok a házasságon kívüli nemi viszonyt nem tartják olyan erkölcsstelennek, mint a milyennek azt a felsőbb osztályok tagjai tekintik. Azon felfogás, hogy a nőnek szüzi állapotban kell a házassági életbe belépnie, a proletároknál egyáltalában nem létezik. A nemi viszonyok közül erkölcsstelennek tekintik a proletárok a proletár nőnek magasabb osztályú férfihez való viszonyát, a proletár nőnek prostitúcióját.

A magasabb osztályok erkölcsi felfogása más. Erkölcsstelen szerintük a magasabb osztályhoz tartozó leánynak házasságon kívüli nemi viszonya; megengedhetőnek tartják, hogy egy magasabb osztályhoz tartozó férfi házasságon kívüli nemi viszonyban éljen egy

alsóbb néposztálybeli nővel, ellenben megengedhetlennek, hogy ilyen viszonyban éljen egy felsőbb néposztálybeli nővel. Erkölcstelennek tartják a nőt, a ki házasságon kívüli nemi viszonyt folytat, ellenben nem tartják erkölcstelennek a férfit, a ki ezt teszi. Enyhébben ítélik meg a házasságon kívüli nemi viszonyt, ha abból nem származik gyermek, vagyis előnyben részesítik a raffinait nőket és sújtják a kevésbé raffináltakat; mint erkölcstelent büntetik az anyaságot, de nem büntetik az anyasági állapot bűnös megakadályozását.

Nagyon természetesen az egyes néposztályok erkölcsi felfogása érezhetően befolyásolja a többi néposztályokét. Például ott, a hol sok a cseléd és a gyári munkás, ott a többi osztályok erkölcsi felfogása is megváltozik a házasságon kívüli viszony tekintetében és ott a házasságon kívüli viszony az egyéb osztályoknál is gyakoribbá válik.

A legnagyobb hiba volna a házasságon kívüli születések számát az erkölcsiség fokmérőjéül tekinteni. A házasságon kívüli születések számából még a házasságon kívüli viszonyok számára sem lehet következtetni, mert, a hol a nép intelligensebb vagy erkölcstelenebb, ott megakadályozzák a koncepcziót és elhajtják a magzatot, a mi a házasságon kívül való születések számát érezhetően befolyásolja.

Figyelembe jönnek bizonyos népszokások is, melyek már századokon keresztül fennállanak és melyek folyományai azon viszonyoknak, melyek között az illető nép hosszú évszázadokon keresztül élt. Például az egyházjog szerint az eljegyzés, ha ahhoz közösülés járul, házasság hatályával bírt. Sok helyen, például Németország, még inkább Dánia, de a többi országok paraszt népességénél is, az eljegyzést követi még a házasság megkötése előtt benső nemi viszony, mely

aztán az utólagos házasságban találja formai szankcióját. Erre vonatkozólag bírnak statisztikai adatokkal, így például tudjuk, hogy Dániában az elsőszülöttek 40-45%-a a házasságkötés előtt fogantatott. így kezd ez lenni mindinkább az ipari és kereskedelmi proletároknál is. (Nagyon természetesen előfordulhat, hogy a nemi viszony, különösen pedig a gyermek születése házasságot létesít olyanok közt is, kiknél a nemi viszony megkezdésekor nem volt meg a házasságkötési szándék.)

d) Vizsgálnom kell a falusi és városi nemi viszonyok közt lévő különbséget.

Teljesen tévesen hivatkoznak a városok romlott erkölcsével szemben arra, hogy falun a nemi élet terén jobbak a viszonyok. Sőt azt lehet mondani, hogy falun inkább szokás a házasságon kívüli nemi viszony mint városokban. A különbség legfeljebb az, hogy a falusi nemi viszonyokat nagyobb mértékben okozza az alkoholizmus mint a városiakat, kisebb mértékben kíséri nemi betegség mint a városiakat, nagyobb mértékben kíséri házasság mint a városiakat.

Ennek daczára a törvénytelen gyermekek száma városokban nagyobb mint falun, nagy városokban pedig szabály szerint még nagyobb az arányszám mint kisebb városokban. Ezen jelenségnek két oka van: az első ok, hogy a városokban vannak szülészeti intézetek, a melyek a házasságon kívül szülő nők egy részét magukhoz vonják, a másik még fontosabb ok, hogy a városi lakosságnak a proletariátus nagyobb részét teszi, mint a falusi lakosságnak.

e) Fontos kérdés a törvénytelen születések számának viszonya a törvényes születések számához és a házasságok számához.

Egy felfogás szerint, mennél nagyobb a házasságoknak bizonyos számú házasságképes egyénhez

viszonyított száma, annál kisebb a házasságon kívül való születések száma.

Ez a felfogás helytelen. A valószínűség arra, hogy a házasságok számának nagyobbodása (illetve csökkenése) a törvénytelen születések számát csökkenti (illetve nagyobbítja) és fordítva, nagy, de azért ez a viszony nem szükségszerű.

Ugyanis a házasságok nagy (illetve kicsiny) száma következménye lehet olyan tényezőknek, melyek a törvénytelen születések számát is emelik (illetve csökkentik); de ugyanúgy lehet, hogy a házasságkötések számának emelkedése (illetve csökkenése) következménye lehet olyan tényezőknek, melyek a házasságon kívül való születések számát csökkentik (illetve emelik).

f) Hogy valamely országban milyen számú nemi viszonyok vannak és mennyi törvénytelen gyermek születik, az tehát nem függ kizárólag a kapitalizmustól. Irányadók és döntők ugyan a gazdasági viszonyok, de némi szerepet játszanak népszokások, erkölcsi felfogások, faji jellegző tulajdonságok is. (így például egyik faj termékenyebb mint a másik. Nem erre lesz visszavezethető, hogy a germán európai államokban Anglia kivételével nagyobb a törvénytelen gyermekek száma, mint a román európai államokban?)

2. A törvénytelen gyermek mai magánjogi helyzete.

a) A magánjog néhány rendelkezésben, melyek kis terjedelme és rövidege kiáltó ellentétben áll nagy fontosságukkal, szabályozza a törvénytelen gyermekek jogállását.

Csak azon országokban, melyekben a törvénytelen gyermekek helyzete viszonylag kedvező, van

megengedve az apasági kereset. Ezen országokban a törvénytelen gyermek anyjával és annak rokonaival szemben a törvénytelen gyermek jogállásával bír. De ezen országokban sincs a természetes apának más kötelezettsége, mint a gyermeknek bizonyos életkorig (körülbelül a 16-ik életév befejeztéig) szegényes tartásdíjat fizetni. Ezen országokban is nagy nehézségekbe ütközik az apaság bizonyítása. A természetes apa mindenféle kifogásokat támaszthat (például feslett életmód, többekkel való közösülés), a melyek bebizonyítása esetén a gyermek tartásdíjra való igényétől elesik.

b) A magánjogban vannak mindenféle intézmények, a melyek által a törvénytelen gyermek helyzete javítható. Ilyen például az elismerés, az örökbefogadás, a törvényesítés. De ezek csak azon gyermekeknek válnak javára, a kik iránt a természetes apa különben sem viseltetik ellenséges érzülettel.

Ezen intézmények közül legnagyobb jelentőséggel bír a törvényesítés intézménye és pedig azért, mert a törvényesítés által a gyermek a törvényes gyermek jogállását nyeri el.

A mai jog a törvényesítés két főformáját ismeri: 1. törvényesítés utólagos házasságkötés által, 2. az uralkodó által való törvényesítés.

A törvényteleneknek körülbelül 25-30%-a törvényesítették. A törvényesítéseknek majdnem fele a gyermek első két életévében történik. Az első életévben történő törvényesítések túlnyomólag a gyermek második és harmadik hónapjára esnek. Mennél idősebb a gyermek, annál kisebb a valószínűség, hogy törvényesítettetni fog. 20,000 lakosnál nagyobb népességgel bíró városokban kisebb a valószínűség, hogy a gyermek törvényesítették, mint falukban. Hogy a törve-

nyesítések egyes fajai szám szerint hogy oszlanak meg, arra vonatkozólag megbízható statisztikai adataink nincsenek. Sejthető azonban, hogy túlnyomó rész az utólagos házasság által való törvényesítésre esik.

c) Azon intézkedések, melyeket a magánjog a törvénytelen gyermekekre vonatkozólag tartalmaz, meg-egyeznek a mai jogrend általános irányzatával.

A mai jogrend ugyanúgy, mint az összes eddigi jogrendek, hatalmi viszonyból származott és célja ugyanaz, a mi volt az összes eddigi jogrendeknek: t. i. az erőket segíteni a gyengék ellen. Nem is csoda, hiszen az erősek (a kapitalisták, a férfiak, a felnőttek) létesítik a jogszabályokat és nagyon természetesen olyanokat létesítenek, a melyek rájuk nézve, nem pedig a gyengékre nézve (proletárok, asszonyok, gyermekek) kedvezők.

A törvénytelen gyermekekre vonatkozó jogszabályok tehát olyanok, melyek kedveznek az egyénnek, a magasabb osztályoknak, a férfiaknak, a felnőtteknek, a csábítóknak, ellenben hátrányban részesítik a közt, a proletárokat, az asszonyokat, a gyermekeket, az elcsábítottakat.

a a) Ezen szabályozás kedvez az egyénnek és hátrányban részesíti a közt. Az egyén kicsapongásainak következményei, főleg pedig a gyermek eltartásának költségei, a közt terhelik; és ezen szabályozás a társadalmi testben számos betegséget idéz elő.

bb) Ezen szabályozás kedvező a férfiakra, kedvezőtlen a nőkre nézve. A férfi elhagyhatja a teherbe ejtett nőt és nem kell többet sem vele, sem gyermekével törődnie, hanem azért korrekt gentleman marad. A gyermek anyja nyakán van, ki és ráadásul még közmegvetésben is részesül.

cc) Minthogy az esetek túlnyomó többségében a férfi a csábító és az asszony csak az elcsábított, nyilván-

való, hogy ezen szabályozás kedvező a csábítókra és kedvezőtlen az elcsábítottakra.

dd) Ezen szabályozás kedvező a vagyonos osztályokra, kedvezőtlen a vagyontalanokra. A nő az esetek túlnyomó többségében a vagyontalan osztályokhoz tartozik.

A gyermeknek járó szükséges tartás legtöbbször szigorúan megszabott összeg szokott lenni. Ezáltal a gazdagok megint igazságtalan előnyben részesülnek, mert ugyanakkora összegű tartásdíj a szegény természetes apát sokkal inkább sújtja mint a gazdag természetes apát.

Azáltal, hogy az apa csak szűkös tartásdíjat tartozik gyermekének fizetni, gyermeket a proletariátusba taszítja, a minek folytán az mindörökké elidegenedik tőle.

Mennyire igazságtalan az, hogy a jogrend az alsóbb néposztályok nemi érdekeit oly gyengén védi meg, az csak akkor tűnik ki egész világosan, ha meggondoljuk, hogy a jogrend a vagyonos osztályok vagyoni érdekeinek csekély jelentőségű megsértését is szigorú büntetéssel sújtja.

d) Ezen jogi szabályozást a következőképpen szokták indokolni:

A házasság a mai társadalom alapja és ezen alap megingana, ha a törvénytelen gyermek magánjogi helyzete ugyanolyan volna mint a törvényesé.

A házasságon kívüli nemi viszonyokban élők és az ilyen viszonyból született gyermekeket joghatárnyban kell részesíteni, minthogy csak így lehet az embereket házasságra bírni és házasságon kívüli nemi viszonyoktól visszatartani.

Szabály szerint csakis a törvényes származás által létesült összeköttetés biztosítja azon erkölcsi alapot,

mely a családjogi jogok és kötelezettségek előfeltétele. Csakis a házasság és az azon alapuló családi élet nyújt megfelelő biztosítékot arra nézve, hogy az illető kötelezettségek teljesíttetni, az illető jogok pedig megfelelően gyakoroltatni fognak. A természetes apa és gyermek közt ne áll létesíthető olyan viszony, mint a mely van a törvényes gyermek és apa közt: ugyanis az esetek többségében az apa a törvénytelen gyermekkel szemben idegenül és közönyösen viseltetik, a gyermeket tehernek tekinti és egyáltalán nem érdeklődik a gyermek nevelése iránt. A családjogi kötelezettségek erkölcsi és tényleges előfeltételei megépenséggel hiányoznak oly esetekben, a melyekben az apaságot az apa nem ismeri el önként, hanem a hol az peres utón nyer megállapítást. Hozzájárul ehhez, hogy a természetes apaság megállapítása, ámbátor az nem lehetetlen, mégis lényeges nehézségekbe ütközik és olyan bizonytalan eredményt nyújt, a melyhez súlyos jogkövetkezményeket nem lehet fűzni.

A törvényes öröklés lényegesen megvédi a házassági intézményt és a magántulajdont; a házasság érdeke tehát szenvedne, ha a törvénytelen gyermek apja után bírna öröklési joggal.

Felhoznak még számtalan érvet, melyeket azonban nem tartok szükségesnek ismertetni. Tény az, hogy főleg a most felhozott érvek azok, a melyekre a mai jogrend lelkes hívei, az egyházi és állami férfiak, hivatkozni szoktak.

3. Az említett magánjogi szabályozással járó következmények.

a) A házasságon kívül való születés kedvező illetve kedvezőtlen volta tekintetében háromféle felfogással lehet találkozni.

aa) Az első felfogás azt mondja, hogy a törvénytelen gyermekek kedvező képességekkel jönnek a világra, mert olyan szülőktől származnak, a kik ifjak és kiket egymáshoz nem anyagi érdek, hanem a szerelem fűzött.

bb) A második felfogás szerint a házasságon kívül született gyermekek öröklött terhelttségben szenvednek, mely úgy testileg mint szellemileg érzeteti hatását. Hivatkoznak *ezen* felfogás hívei arra, hogy több tudósnak egybehangzó, magánúton szerzett statisztikai adatai szerint: a törvénytelen újszülötteknek (és pedig úgy a fiuknak, mint a leányoknak) testsúlya kisebb, testhossza ugyancsak kisebb, mint a törvényes újszülötteké. Hivatkoznak arra is, hogy a törvénytelenek hajlandósággal bírnak mindenféle szellemi betegségekre (degeneratív neurózis és pszichózis). Végül utalnak arra, hogy a törvénytelenek terheltége a ténylegesen kimutatottnál jóval nagyobb, minthogy tekintettel arra, hogy apjuk az esetek nagy részében ismeretlen lévén, a terheltég náluk kevésbé mutatható ki.

cc) A harmadik felfogás szerint a törvénytelen gyermekek ugyanolyan képességgel jönnek a világra, mint a törvényesek.

b) E három felfogásra vonatkozólag igen nehéz állást foglalni. Az első felfogás semmi esetre sem áll meg, már csak azért sem, mert a férfi részéről csakis igen gyakran érzéki vágy, a nő részéről pedig igen gyakran csakis anyagi érdek vezet az illető nemi viszonyhoz. A harmadik felfogás sem látszik elfogadhatónak, úgy hogy bizonyos fontosabb módosításokkal a második felfogás mellé csatlakozom.

A törvénytelen gyermekek története rendszerint igen szomorú volna, ha az állam és a társadalom, csak azért, hogy a magánjogi szabályozással egybe-

kötött hátrányokat némileg ellensúlyozza, nem állana elő a közigazgatási és büntetőjogi gyermekvédelemmel.

c) Rendkívül számos körülményt kell figyelembe venni a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozó statisztikai adatok értelmezésénél. Igazán megfelelő következtetéseket a statisztikai adatokból csak az esetben vonhatunk le, ha mindig szem előtt tartjuk, hogy mely viszonyok hasonlóak a törvényes gyermekeknél, vagyis mely körülmények vezethetők vissza tisztán a magánjogi szabályozás különböző voltára. Mindig azt kell nézni, hogy az ugyanazon társadalmi osztályokhoz tartozó törvényes gyermekeknek milyen a helyzetük és milyenek a viszonyaik. Teljesen téves volna a házasságon kívül szülöttek helyzetét és viszonyait a törvényes gyermekek átlagos helyzetével és átlagos viszonyaival és nem a proletár gyermekek átlagos helyzetével és átlagos viszonyaival összehasonlítani. Ha a helyes eljárást fogjuk követni, akkor látni fogjuk, hogy a házasságon kívül való születés mozzanata nem döntő jelentőségű tényező, hanem csak olyan tényező, mely a proletariátushoz való tartozás által előidézett kedvezőtlen helyzetet súlyosbítja.

d) A házasságon kívül teherbejuttatott nők legnagyobb része terhessége utolsó időpontjában minden anyagi eszköz híján és támogatás nélkül áll. Dolgozni nem tud vagy ha tud, ezáltal a méhmagzat szenved; megtakarított pénze pedig nincsen. A bekövetkező szegénységtől és nyomortól való félelem magzatelhajtásra bírja őt. Ezen kedvezőtlenül ható intrauterin mozzanatokhoz hozzájárul a szégyenérzet. Ez számos nőt visszatart attól, hogy egy nyilvános szülőintézetbe menjen, a melyben ingyenes orvosi segítségben volna része. Szülészeti klinikára sem akar menni, mert fél attól, hogy őt a tanítás céljaira fogják felhasználni.

A házasságon kívül szülő nők előtt egy csomó jótékonyági intézmény el van zárva.

A törvénytelen nők tehát *aa)* vagy nyilvános szülészeti intézetekben, szülészeti klinikákon, közkórházak szülészeti osztályain szülnek (ezekben a házasságon kívül szülő nők nagyobb aránya szül, mint a házasságban), *bb)* vagy ottan, ahol a viszonyok rendszerint igen kedvezőtlenek, *cc)* vagy valamely magán-szülészeti intézetben (nagyon természetesen a legselejtesebbek valamelyikében, mert pénze jobb intézetre nincs).

Mindezen körülmények nagy befolyást gyakorolnak a törvénytelen gyermekek morbiditására és mortalitására.

Mindazon körülmények, melyek a magzatelhajtásnak, kora szülésnek, halva születésnek okai, fokozott mértékben lépnek fel a házasságon kívül való születéseknél. Ilyenek: a magzat ellen irányuló bűncselekmények, a születés időpontjáig való dolgozás, a szifilitikus fertőzés, mely tudvalevőleg igen gyakran össze van kapcsolva a házasságon kívüli nemi viszonyokkal. Ezen tényezők nagyon természetesen városokban még erősebben lépnek fel mint falun.

Körülbelül azt lehet mondani, hogy Európában a házasságon kívül való születések közt körülbelül $\frac{1}{4}$ -t-del nagyobb a halvaszületések aránya, mint a házasságon belül való születések között.

Ezen statisztikai adatok jelentőségére vonatkozólag a következőket kell kiemelni, *aa)* A születés közben vagy közvetlenül a születés után történő bűnös üzemek elpalástolására számos törvénytelen gyermek, a ki élve született, jelentetik be halvaszületettnek; holott a törvényes születéseknél némely halvaszületett is élveszületettnek jelentenek be, mert

evvel gyakran vagyoni érdek van összekapcsolva.
bb) A törvénytelen születek nagy része első születés; de ezen körülményt, a melynél fogva a halvaszületek száma nagyobb volna mint a törvényeseknél, ellensúlyozza az anya fiatal kora.

e) aa) Közvetlenül vagy rövid idő múlva a születés után vele született okok (szifilis, atrofia, vele született testi gyengeség stb.) következtében nagyobb százaléka hal meg a törvénytelen gyermekeknek mint a törvényeseké.

bb) Döntő jelentőséggel bír továbbá az, hogy az anya közvetlenül a születés után újból munkába megy. Ezen munkát legtöbbszörre nem végzi otthon; de ha otthon végzi is, akkor is az olyan, a mely mellett nem fordíthat kellő gondot gyermekére. Ennek folytán a természetes anyák túlnyomó része közvetlenül a születés után kénytelen gyermekétől megválni; és pedig vagy ő illetve hozzátartozója adja a gyermeket valamely családhoz, vagy pedig a szegényügyi hatóság.

cc) Néhol a gyermeket az anya a szülés közben vagy közvetlenül a szülés után megöli, vagy kiteszi. Köztudomású, hogy gyermekölést gyermekkitételt majdnem kizárólag, magzatelhajtást pedig jó részben házasságon kívül teherbe ejtett nők követnek el.

dd) Az angyalcsinálás nem más mint a gyermekülésnek egy kegyetlen módja.

Okai a következők:

A természetes anyák túlnyomó része a proletariátushoz tartozik. Jövedelmük minimális: egy családnak a legjobb esetben évi 200-300 korona bére van, egy gyári munkásnőnek 500-600 korona, holott egy csecsemőnek a gyermekhygiéne követelményei

szerint való eltartása évenként (a tápszülők nyereségét nem is számítva) legalább 150 koronába kerül. Hogyan tudjon az anya gyermekéért megfelelő tartásdíjat fizetni?

A tápszülők, midőn átveszik a csecsemőt, nem számíthatnak arra, hogy a gyermek állandóan a családban fog maradni és annak hasznos tagja lesz. Az anya a tápdíjat csak nehezen és rendetlenül fizeti; kezdetben meg van benne az igyekezet és jóakarát, talán még van egy kis megtakarított pénze; esetleg fizet az apa tartásdíjat vagy legalább is ígér. Mihelyt a gyermek eltávolodik az anyától, az áldozatkészség megszűnik; az apa nem hallat semmit sem magáról; jön talán munkanélküliség vagy új terhesség. A tápszülők tudják, hogy a náluk elhalt gyermek helyébe könnyen kaphatnak más gyermeket nevelés végett; néha nincs is az anyának érdeke abban, hogy gyermeke életben maradjon: hogy is szeresse gyermekét, ha az távol van tőle, ha a gyermek eltartása tőle óriási áldozatokat kíván; miért ne kívánja gyermeke halálát, midőn az megváltás volna úgy rá nézve, mint a rossz és hiányos nevelés közt lassan elsorvadó gyermekre nézve?

Mindezen körülmények következtében gyakran az anya és a tápszülők közt megegyezés jön létre, a melyben a tápszülők kötelezik magukat, hogy a gyermekből a legrövidebb idő alatt angyalt csinálnak. A tápszülők a legritkább esetben büntethetők, mert a csecsemőnevelésnél nehéz megállapítani, hogy hol végződik az értelmetlenség és hol kezdődik a szándékosság.

f) A törvénytelen gyermekek halandósága nagyobb mint a törvényeseké.

(Valójában ez a halandóság még nagyobb, mint a milyennek azt a statisztikai adatok feltüntetik. Ugyanis

a törvénytelen gyermekek egy részét törvényesítik, úgy hogy egy rész, a mely a születésnél mint törvénytelen szerepelt, az elhalálozásnál már törvényesnek vétetik.)

A civilizált európai államokban a törvénytelen és a törvényes csecsemők halandóságának viszonya körülbelül 1:1.4. A viszony kedvezőbb a törvénytelen gyermekekre nézve ott, a hol a csecsemőhalandóság általánosságban elég magas. A falun lévő törvénytelen csecsemők halandósága kisebb mint a városokban lévőké. A különbség a bizonyos korbéli törvénytelen és a törvényes csecsemők halandósága között annál nagyobb, mennél közelebb van az illető kor a gyermek születéséhez. Mennél fiatalabb a törvénytelen csecsemő, annál nagyobb elhalálozási valószínűsége. Az egy évet elért törvénytelen gyermekek halandóságának viszonya az egy évet elért törvényes gyermekek halandóságához kedvezőbb mint a törvénytelen és a törvényes csecsemők halandóságának viszonya.

Ezen nagyobb halandóság okai: *aa)* A már említett tényezők (első születés, szifilisz, intrauterin mozzanatok stb.). *bb)* A hiányos táplálás és az ezek által előidézett gyomorbetegségek. (Lásd a csecsemővédelemről szóló fejezetet.) A táplálás és a nevelés, a melyben a törvénytelen gyermek részesül, az esetek legtöbbszörében épenséggel nem megfelelő.

g) Egybehangzó magán- és hivatalos statisztikai adatok szerint a törvénytelen gyermekek kriminalitása sokkal nagyobb mint a törvényeseké. Az arány az egyes országokban rendkívül különböző és ugyancsak más-más az arány az egyes bűncselekményeknél; azonban nincs ország, a melyben a törvénytelen gyermekek kriminalitása ne volna nagyobb mint a törvényeseké és alig van bűncselekmény, a melynél a törvénytelen gyermekek aránya ne volna nagyobb

mint a törvényes gyermekeké. Németországra, Angolországra és Olaszországra nézve ez a lehető legexaktabb adatokkal, az melyeket elitéltekre vonatkozó statisztika, a kény szernevelés alatt álló gyermekekre vonatkozó statisztika; a szabadságvesztésbüntetés végrehajtására szolgáló intézetekre vonatkozó statisztika nyújt, be van bizonyítva.

Figyelembe veendő azonban két körülmény, melyet sokan figyelmen kívül szoktak hagyni:

Itten nem abszolút, hanem csak viszonylagos számokról, vagyis az összes törvénytelenek bizonyos százalékáról van szó.

Ha azt hallom, hogy az elitéltek bizonyos százaléka törvénytelen születésű, akkor ezen százalékszámot nem szabad összehasonlítanom azon százalékszámmal, a melyet nyerek, ha nézem, hogy 100 születés közül mennyi a törvénytelen, hanem csak azon százalékszámmal, melyet nyerek, ha nézem, hogy az elitéltek korában lévő 100 egyén közül mennyi a törvénytelen. Ugyanis a törvénytelen gyermekek halandósága jóval nagyobb, mint a törvényeseké; a törvénytelenek száma a törvényesítések által is csökken: a fiatalok és felnőttek közt tehát törvénytelenek sokkal kisebb számban vannak mint az újszülöttek közt. A legheylesebb eljárás azt nézni, hogy 100 törvénytelen gyermekre több elitélés, több kényszernevelés esik-e mint 100 törvényes gyermekre.

Nem akarom részletesen ismertetni az idevágó statisztikai adatokat, csak megjegyzem, hogy majdnem minden civilizált országban a törvénytelenek kriminalitása körülbelül kétszer olyan nagy mint a törvényeseké és hogy a visszaeső, meg a súlyos bűncselekményeket elkövető büntetettek közt a törvénytelen gyermekek még nagyobb számmal vannak képviselve mint a többi bűnösök közt.

A törvénytelen gyermekek nagyobb kriminalitásának okai a következők:

Azon körülmények, melyek a bűncselekmények okai közt szerepelnek (hiányos nevelés, nyomor, öröklött terheltség) fokozott mértékben érvényesülnek a törvénytelen gyermekeknél. Hogy lehet a törvénytelen gyermeknél megfelelő nevelésről szó, midőn nemzője nem apja, hanem csak adósa, midőn az anya a legtöbb esetben kénytelen tőle megválni? A törvénytelen gyermek kedvezőtlen jogi, társadalmi és vagyoni helyzeténél, a megvetésnél fogva, melylyel őt mindenki, még iskolatársai is sújtják, elemi erővel odavitetik, hogy a társadalmon próbálja azt megtorolni, a mit a társadalom ellene elkövetett.

Hogy a törvénytelen gyermekek közt nagyobb számban vannak gyengeelműjük mint a törvényes gyermekek közt, azt az orvosi statisztika kétségtelenül bebizonyítja. Ez is olyan körülmény, mely a törvénytelen gyermekek nagyobb kriminalitásának magyarázatát nyújtja.

h) Nincsenek megbízható statisztikai adataim arra vonatkozólag, hogy a prostituáltak hány százaléka törvénytelen születésű. Az adatok körülbelül 30%-ot tüntetnek fel.

A viszonyok szükségképen magukkal hozzák, hogy a törvénytelen leányok nagyobb százaléka válik prostituálttá, mint a törvényeseké. Az ok kétségtelenül a törvénytelen gyermek kedvezőtlen magánjogi helyzete. A törvénytelen születésű leányok meg nem felelő nevelésben részesülnek. A világ megveti őket akkor is, ha tisztességesek maradnak; miért maradjanak tehát tisztességesek? A nőt, kit a csábító gyakran gyermekével együtt elhagy, a nyomor a prostitúcióba kergeti.

i) Fontos kérdés a törvénytelen gyermekek foglalkozása. A statisztikai adatokból kétségtelenül kitűnik, hogy a felnőtt törvénytelenek körülbelül 90%-a munkás és hogy ezen munkásoknak csak körülbelül negyedrésze tanult munkás. Más szavakkal: a törvénytelen gyermekek a proletariátusból származnak és a proletariátusban maradnak.

Statisztikai adatokból kitűnőleg a törvénytelen gyermekek közül aránylag 10-szer kevesebben bírnak egyéves önkéntességi joggal mint a törvényesek közül.

h) aa) Ha a törvénytelen gyermekek helyzetét kellőképpen meg akarjuk érteni, akkor tekintettel kell lennünk a törvénytelen gyermekek különböző osztályaira is. Az egyes államokban a törvénytelen gyermekekre vonatkozólag számos megkülönböztetés van. Például némely országban a jegyesektől született törvénytelen gyermekek helyzete aránylag kedvezőbb; más országokban az inczesztuózus házasságokból született gyermekek helyzete kedvezőtlenebb stb. stb.

bb) Nagy befolyással bír a törvénytelen gyermekek helyzetére azon körülmény, hogy nemzőik milyen osztályhoz tartoznak és hogy van-e a nemzők közt osztálykülönbség. Mennél magasabb a természetes anya társadalmi állása, annál rosszabb a gyermek sorsa, mert hisz mennél magasabb valamely társadalmi osztály, annál nagyobb bűnnek tekinti a nem házas nő házasságon kívüli viszonyát: az anyát családjá eltaszítja, a társadalom kiközösíti, a csábító elhagyja. Mennél nagyobb a természetes apa és a természetes anya társadalmi állása közt lévő különbség, annál rosszabb a gyermek sorsa; például ha az apa sokkal magasabb társadalmi osztályhoz tartozik mint az anya, akkor nem is akar hallani a gyermekről, nem akarja elismerni, nem akar érte tartásdíjat

fizetni, nem akarja örökbe fogadni, nem akarja törvényesíteni.

cc) Azt lehetne hinni, hogy, ha a természetes anya férjhez megy, akkor az esetek túlnyomó többségében természetes gyermekének apjához megy. Németországra vonatkozólag magánúton gyűjtött statisztikai adatok szerint azonban a természetes anyáknak majdnem 50%-a nem a természetes apához megy nőül.

A feltevés a mellett szól, hogy az ilyen gyermekek helyzete kedvezőtlenebb mint az utólagos házasság által törvényesítetteké.

A feltevés azonban nem igen válik be. A Németországra vonatkozó már említett statisztikai adatok szerint az ilyen mostoha apával bíró törvénytelen gyermekek helyzete körülbelül ugyanaz mint az ugyanazon társadalmi osztályokhoz tartozó többi gyermekeké. E mellett szól azon körülmény is, hogy a mostoha apa az ilyen nőt csak azért vette el, mert szereti és mert a gyermek ellen nincs kifogása; különben is a statisztikai adatok szerint az ilyen házassága sok is a gyermekek nagyon fiatal korában köttetnek, úgy-hogy a gyermek már fiatal korától kezdve valamely család körében él. Az azonban egyáltalán nem lehet vitás, hogy az ilyen gyermek helyzete sokkal jobb mint azon gyermekeké, a kiknek anyja nem megy férjhez.

Csodálatos és szinte hihetetlen, hogy azon törvénytelen gyermekeknek, a kiknek anyjuk meghal, jobb helyzetük van, mint azon törvénytelen gyermekeknek, a kiknek anyjuk él, de nem ment férjhez. Szinte szerencsének nevezhető az ilyen gyermekre nézve, ha elveszti anyját. A nevelés ugyanis, a melyben a törvénytelen gyermeket anyja részesíti, nagyon

rossz; az anya elvesztése az esetek túlnyomó többségében okozza, hogy a gyermeket a közjótékonyság teljes gondozásába fogadja.

4. Magánjogi helyzet és gyermekvédelem.

Minthogy a törvénytelen gyermekek halandósága és kriminalitása fontos tényezője az összhalandóságnak és az összkriminalitásnak;

minthogy a törvénytelen gyermekek halandósága és kriminalitása szorosan összefügg magánjogi helyzetükkel;

minthogy a gyermekvédelem főcélja a kriminalitás és a gyermekhalandóság csökkentése:

nyilvánvaló, hogy a törvénytelen gyermekek magánjogi helyzete döntő befolyással van a gyermekvédelem módjára.

A gyermekvédelem számos és fontos ága (például az úgynevezett lelenczügy) első sorban sőt majdnem kizárólag a törvénytelen gyermekekre vonatkozik és a gyermekvédelem többi ágaiban is a fősúlyt a törvénytelen gyermekekre kell helyezni. A hol a törvénytelen gyermekek magánjogi helyzete kedvező, ott kisebb a közigazgatási és büntetőjogi gyermekvédelem fontossága, mint másutt. A lelenczügy román és germán rendszere közt való megkülönböztetés lényegileg azon alapul, hogy a germán államok ismerik az apasági keresetet, a román államok ellenben nem. Mennél inkább elhanyagolja a magánjog a törvénytelen gyermekeket, annál többet kell velük a közigazgatási és büntetőjognak foglalkoznia, hogy megvédje őket és hogy megvédje tőlük a társadalmat.

Manapság már mindinkább kezdik belátni, hogy a gyermekvédelem legtöbb ágának, főleg pedig a

lelenczügynek reformja szükségképen kell, hogy a törvénytelen gyermekek magánjogi helyzetének javításával kezdődjék.

(Viszont felmerült a kérdés, hogy a közigazgatási és büntetőjogi gyermekvédelemnek, főleg pedig a lelenczügynek minő befolyása van a törvénytelen gyermekek helyzetére, különösen pedig azok számára. Általánosan elfogadott felfogás például, hogy a lelenczházak szaporítják a törvénytelen gyermekek számát. Ez a viszony azonban nem igen tisztázható, főleg azért, mert a lelenczházak nem okai, hanem következményei a törvénytelen gyermekek nagy számának és mert a gyermeknemzésnél csak kis szerepet játszik azon megfontolás, hogy a gyermek el lesz-e helyezhető valamely lelenczházban.)

5. Reformtörekvések.

a) A törvénytelen gyermekek helyzete az idők folyamán egyre javul. Régebben a törvénytelen születés az illetőre nézve közjogi és egyházi hátrányokkal is járt; manapság a törvényes és törvénytelen gyermekek közt alig vannak más különbségek, mint magánjogiak és azok is csökkenő irányzatot mutatnak.

b) A törvénytelen gyermekek helyzetének javulására lényeges befolyással bír azon körülmény, hogy a közfelfogás egyre enyhébben ítéli meg a házasságon kívüli nemi viszonyt. Minthogy a közfelfogásnak még nagyobb enyhülése várható; alapos a kilátás, hogy már csak ez oknál fogva is az idők folyamán a törvénytelen gyermekek helyzete javulni fog.

(Hogy a törvénytelen gyermekek helyzetére az anya hozzátartozóinak erkölcsi felfogása a házasságon

kívüli nemi viszonyról nagy fontosságai bír, ékesen mutatja a következő példa:

A zsidóknál a törvényes gyermekek halandósága kisebb mint a más vallásúaknál; minthogy azonban a zsidók nagyon szigorúan ítélik el a házasságon kívüli nemi viszonyt, a zsidó törvénytelen gyermekek halandósága jóval nagyobb mint a más valásuaké.)

c) Manapság a legtöbb államban kifejezetten észlelhető egy hatalmas áramlat, mely a törvénytelen gyermekek magánjogi helyzetének javítását czélozza. Észlelhető ez azon államokban is, melyekben az apasági keresetet ismerik. (Például az újabb időben Németországban ezen czélra egy hatalmas egyesület alakult.) A román államokban pedig mindinkább kezdik belátni, hogy az apasági keresetet be kell hozni. Számos államban már léteznek jogvédő intézmények (gyakran lelenczházakkal összekapcsolva), melyek a törvénytelen gyermekeknek tartási igényét kívánják biztosítani.

d) Azon reformok, melyek a közel jövőben okvetlenül megvalósítandók (és a melyek már részben meg is vannak valósítva), a következők:

Minden államban be kell hozni az apasági keresetet.

Az apaság megállapítására irányuló eljárást hivatalból kell megindítaniok és folytatniok a szegényügyi hatóságoknak.

A tartásdíjat nem fizető apa ellen erélyes rendszabályok (szabadságvesztés-büntetés, kényszermunka) foganatosítandók.

(Ilyen kényszer-rendszabályok már ma is ismeretesek némely államban.)

A tartásnak nem szabad úgynevezett szükséges

tartásnak lenni, hanem olyannak, mely a gyermek nevelésére okvetlenül elegendő. (Illő tartás.)

A természetes apának kötelessége legyen nemcsak tartásdíjat fizetni, hanem köteles legyen a szülési és betegági költségeket is megtéríteni és pedig ezen költségeket, valamint az első tartásdíjrészleteket a születés előtt vagyis azon időpontban, a melyben azokra az anya és a gyermek leginkább rászorulnak, kell lefizetnie.

Az apa által az apasági perben manapság felhozható már említett kifogások ne legyenek felhozhatók.

6. Az igazi reform.

a) A házasság intézményét legjobban a törvénytelen gyermekek születésének megakadályozása védi meg. Utóbbi csak azáltal érhető el, hogy a természetes apára a gyermekkel szemben ugyanolyan kötelességeket rovnunk, mint a minőket az apa törvényes gyermekével szemben bír. A férfiak ugyanis sokkal inkább tartózkodnak a gyermeknemzéstől, ha cselekményük súlyos következményekkel jár, mint akkor, ha az nem jár olyan súlyos következményekkel.

b) aa) Azon ellenvetés, hogy az emberek a szenvedély illetve a könnyelműség pillanataiban nem gondolnak a következményekre, nem áll meg, mert a nemzést az esetek legtöbbségében megelőzi olyan időszak, a mely alatt a férfi meggondolhatja cselekményének következményeit.

bb) Azon ellenvetés, hogy azon országban, melyben meg van engedve az apasági kereset, nem kisebb a törvénytelen gyermekek száma, mint azon országban, a melyekben az apasági kereset meg van tiltva, nem bizonyít semmit. Már csak azért sem, mert jelenleg

más viszonyok is befolyást gyakorolnak és mert lehet, hogy a germán országokban az apasági per azért létezik, hogy ezen viszonyok befolyását ellensúlyozza.

cc) Azon ellenvetés, hogy ilyen szabályozás a közérkölcshanyatlására fog vezetni és arra, hogy a nők könnyen fognak ilyen viszonyokat kötni, hogy ennél fogva a törvénytelen gyermekek száma emelkedni fog, már csak azért is alaptalan, mert az ellenkező jogi szabályozás a férfiak részéről ható tényezőknek enged befolyást.

Különben mindeme ellenvetéseket megdönti azon körülmény, hogy a mostanáig dívott szigorú büntetések és a szigorú erkölcsi megítélés az erkölcsteleneknek mondott házasságon kívüli nemi viszonyokat nem tudták megakadályozni.

c) A törvénytelen gyermek érdekében gyakran avval érvelnek, hogy a gyermek nem büntethető szüleinek hibáiért.

Ezen érvelés helytelen.

Eltekintek attól, hogy kétségtelenül nagyobb hiba egy világra hozott gyermeket megtagadni mint egy gyermeket világra hozni. Csak azt említem, hogy, ha a házasság és a társadalom érdeke tényleg megkívánja a törvénytelen gyermekek magánjogi helyzetének kedvezőtlen jogi szabályozását, akkor azon körülmény, hogy a gyermek ártatlan, nem jöhet figyelembe, mert a társadalom érdeke a döntő és ezen érdeknek szükség esetén ártatlan gyermekek is feláldozandók.

d) Véleményem szerint a szocziális állam nem fogja túrni azon számos hátrányt, melylyel a törvénytelen gyermekek magánjogi helyzetének kedvezőtlen szabályozása jár. A mai individuális jogrendtől teljesen eltérő álláspontra fog helyezkedni; s az egyént a törvénytelen gyermek nemzéséért felelősségre

fogja vonni, mert ezen felelősségre vonást a köznek és a házasság intézményének érdeke meg fogja kívánni. A szociális állam teljesen egyenlően fogja szabályozni a törvényes és törvénytelen gyermekek magánjogi helyzetét, a minek folytán a törvényes és törvénytelen gyermek közt való megkülönböztetés meg fog szűnni.

Különben is a törvénytelen gyermekek száma igen csekély lesz a szociális államban. Ugyanis azon körülmények, melyek folytán ma törvénytelen gyermekek születnek, vagyis a vagyon- és az osztályellen-tétek, melyek lehetőségessé teszik, hogy a gazdag férfi a szegény nőt, a munkaadó az alkalmazott nőt elcsábítsa, a melyek az embereket a házasságtól visszatartják s házasságon kívüli nemi viszonyokra csábítják, a szociális államban ismeretlenek lesznek.

IV. FEJEZET.

NÉHÁNY GYERMEKVÉDELMI SZEMPONT- BÓL FONTOS MAGÁNJOGI INTÉZMÉNY.

Áttekintés.

a) Törvényesítés. b) Örökbefogadás, c) Szerződéses jogviszony.

a) A törvényesítésről már szolttam.

b) Az örökbefogadás igen fontos gyermekvédelmi intézmény. Jogi szabályozása tekintetében utalok a magánjogi tan- és kézikönyvekre.

Az örökbefogadásra vonatkozólag megfelelő statisztikai adatokkal nem rendelkezem; véleményem szerint az örökbefogadások száma aránylag igen csekély.

Előfordul, hogy az apa törvénytelen gyermekét fogadja örökbe. Nincs kizárva, hogy azon körülmény, miszerint az örökbefogadás intézménye létezik, akadály a annak, hogy az apa gyermekét törvényesítse.

A törvényesítés ugyanis kétségtelenül kedvezőbb a törvénytelen gyermekekre nézve, mint az apa által való örökbefogadás; és sok esetben az apa, ha kevesebb nem volna lehetséges, a többet választaná.

Hogy a családi nevelésbe adott gyermekek tápszülőinek csekély része a náluk lévő gyermekeket örökbe fogadja, tény. Csak pártolható azon törekvés,

mely arra törekszik, hogy a kifogástalan tápszülők a náluk elhelyezett gyermekeket örökbe fogadják.

c) Röviden megemlítem azon viszonyokat, melyek előállnak, ha valaki szerződésileg vállalkozik valamely gyermek időleges vagy állandó, teljes vagy részleges felnevelésére.

Állandó és teljes felnevelés példája a lelenczügyi fejezetben említett tápszülők által való felnevelés. A tápszülők ezen kötelezettsége a kötelmi jog, de a közigazgatási jog által is szabályozott szerződésen alapszik.

Az időleges vagy részleges nevelés példái: a gyermek, a ki idegen helyen tanul, valamely családnál van teljes ellátásban; ott csak lakást és kosztot kap; a gyermek valamely alumneumban van; penzionátusban van; internátusban van.

Mindeme jogügyletek kötelmi jogi ügyletek ugyan, azonban nincs kizárva, hogy családjogi elbírálás alá essenek vagy hogy a tételes jog által a családjog körében szabályoztassanak (például az osztrák polgári törvényben említett tápolás is szolgálhat), mi azért fontos, mert a családjogi jellegből azon vélelem, hogy a nevelés ingyenes, megajándékozás! jelleggel bír, folyik.

B) BÜNTETŐJOG.

I. FEJEZET.

AZ IFJUKORÚAK KRIMINALITÁSA.

Áttekintés.

1. Bevezetés.

a) A mai büntetőjog fejlődésbeli helyzete, b) Új büntetőjogi eszmék és intézmények, c) Az ifjúkori büntetésekre vonatkozó része a büntetőjognak a legfejlettebb, d) Ezen rész mint laboratórium.

2. Kriminálstatisztikai adatok.

a) A mai kriminalitás jellege, b) Az ifjúkorúak kriminalitása általában.

3. Az ifjúkori kriminalitás és a kapitalizmus.

a) A született bűnösökről szóló tan. b) Ezen tan kritikája c) A kapitalizmus és elfajult egyének születése, d) Az alsóbb néposztályok kriminalitása, e) Gazdasági viszonyok befolyása a kriminalításra. f) Mennyiben áll mindez az ifjúkorúakra?

4. A klasszikus (orthodox) büntetőjog.

a) A korosztályok, b) Ezen szabályozás hibái, c) A korosztályokra vonatkozó reformeszmék, d) A mai büntetési rendszer büntetési nemeinek hiányai, é) A pénzbüntetés hibái, f) A szabadságvesztés-büntetés hibái. g) A cselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátás.

5. Három különleges büntetési nem.

a) Az iskolai büntetések, b) A bírói feddés, c) A verésbüntetés.

6. Az ítéletek két különös foka.

a) Feltételes elítélés. b) Határozatlan időtartamra szóló elítélés.

7. Az ítéletek enyhesége.

8. Az ifjúkori büntetések kényszernevelése.

a) Kényszernevelés a bűnös és az erkölcsileg elhagyott gyermekek-nél, b) Az intézeti és család nevelés kérdése, c) Az intézeti nevelés története, d) A javítóintézeti nevelés részletkérdései, e) Az Északamerikai Egyesült Államokban divó rendszer.

9. Radikális reform.

1. Bevezetés.

a) Azon fejlődésnek, mely a mostani büntetőjog teljes megváltoztatásával fog végződni, a közepén vagyunk. A klasszikus büntetőjog alapjai ingadoznak: új eszmék kezdenek uralomra jönni, új intézmények keletkeznek és fejlődnek. Az egész büntetőjogból lassacskán semmi sem marad, mert a fejlődés azon általános irányzatával, mely az egész jogból közigazgatási jogot csinál, megegyezően azonban a jogrendszer többi ágainál gyorsabban átalakul a büntetőjog közigazgatási joggá.

b) Az új eszmék közül a mi szempontunkból legfontosabbak:

A büntetőjognak ugyanolyan céljai vannak mint az orvosi tudománynak, mely tudvalévőleg nemcsak az egyes betegségi eseteket akarja meggyógyítani, hanem egyáltalán meg akarja akadályozni a betegségek keletkezését; a büntetőjog célja nem a megtorlás, hanem a javítás és a megelőzés. Nem az egyéni szabadság a fontos, hanem a társadalom érdeke. Nem a bűncselekményt, hanem a büntettest kell vizsgálni.

Az új intézmények közül csak a határozatlan időtartamú és a feltételes ítéleteket említem.

c) Az átalakulás nem történik egyenletesen a büntetőjog különböző részeiben. A büntetőjognak legelőrehaladottabb része az, mely az ifjúkori büntettekre vonatkozik. A büntetőjognak ezen része ellen emelik a megcsontosodott dogmatikusok a legtöbb kifogást: panaszkodnak, hogy az komolyan veszélyezteti az egyéni szabadságot és a szülői hatalmat.

Miért ép a büntetőjognak ez a része a legelőrehaladottabb?

A kapitalizmusz keletkezésével egyidejűleg az ifjúkori kriminalitás óriási mérvben megnőtt. A klasszikus büntetőjoggal nyert kedvezőtlen tapasztalatok és a gyermeklélektan tanulmányozása folytán belátták, hogy az ifjúkori kriminalitás azon forrás, melyből az összkriminalitás patakja táplálkozik és hogy a mai büntetőjogi rendszer ezen forrást nem zárja el. Azon meggyőződésre tehát, hogy az ifjúkorúakat nem kell büntetni, hanem nevelni, az emberek évtizedekkel korábban jutottak mint azon meggyőződésre, hogy a felnőtteket nem kell büntetni, hanem javítani (illetve a megjavíthatatlanokat ártalmatlanokká tenni).

A bűnös és erkölcsileg elhagyott ifjúságnak nevelés által való javítására a legkorábban és a legtöbbet tehát azon ország tette, melyben a kapitalizmusz a legkorábban fejlődött vagyis Anglia; és ma a legtöbbet szintén az ipari államok (Anglia, Belgium, Franciaország, az Északamerikai Egyesült Államok) teszik.

dj A büntetőjognak az ifjúkori bűnösökre vonatkozó része nemcsak az ifjúkori kriminalitás leküzdését célozza; hanem az egyúttal laboratórium az új intézményekkel való kísérletezés céljaira. A büntetőjog megvárja, hogyan sikerülnek az egyes intézményekkel való kísérletek; ha egy kísérlet jól sikerül, akkor az illető intézmény a büntetőjog egyéb részein is létesül. (Például az Északamerikai Egyesült Államokban ép azért, mert a reformatory system az ifjúkori bűnösöknél bevált, alkalmazzák azt a fiatal korhoz közeli korban lévő egyénekre vonatkozólag is.)

2. *Kriminálstatisztikai adatok.*

a) A XIX. században az összkriminalitás (a büntettek, a visszaesők száma, a bűncselekmények mennyisége és intenzitása) a népesség szaporodásánál gyorsabb arányban növekedett.

Csökcent a közrend, az élet és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények száma, de nagyon szaporodott az erkölcsiség és a vagyon ellen irányzott bűncselekmények száma. Csökkent a legsúlyosabb bűncselekmények száma, de lényegesen emelkedett a visszaesések száma.

Ennek oka nem az, hogy manapság büntetendők oly cselekmények, melyek az előtt meg voltak engedve; hiszen viszont régebben büntettek olyan cselekményeket, melyek ma meg vannak engedve. Az sem az ok, hogy az erkölcstelenség növekedett; hisz az erkölcstelenség nem nyilvánul szükségképen büntetendő cselekmények elkövetésében. Az sem az ok, hogy ma a nyomozó hatóságok tevékenysége sikeresebb. Az igazi okok a népesség sűrűsödése, a gazdasági életnek, különösen pedig a forgalomnak óriási fellendülése, az osztályellentétek nagyobbodása, az osztályharczoknak kíméletlenebbé váló alakulása.

A XIX. században Európa összes civilizált államaiban, kivéve Angliában, az ifjúkori büntettek száma és a fiatal korúak által elkövetett bűncselekmények száma rendkívül szaporodott és pedig nagyobb arányban nőtt, mint az összes bűnösök és az összes bűncselekmények száma; szaporodott az ifjúkorúak között a visszaesések száma; nőtt az ifjúkorúak által elkövetett bűncselekmények intenzitása illetve súlya. Szinte abban lehet a régi és az új kriminalitás közt a legfontosabb különbséget találni, hogy ma az ifjú-

kori és hivatásos bűnösök inkább lépnek előtérbe. (A két jelenség kétségtelenül szoros kapcsolatban van egymással, mert a hivatásos bűnösök legnagyobb része olyan, ki már fiatal korában kezdett bűncselekményeket elkövetni).

b) Manapság az összes civilizált európai államokban a bűncselekmények körülbelül 25%-át ifjúkornak követik el.

A fiataikorúak kriminalitása a statisztikai adatok által kimutatottnál jóval nagyobb. A statisztika ugyanis kihágási esetekre nem igen vonatkozik; a gyermekek által elkövetett bűncselekmények egy része a családban és a házon belül történik és ez oknál fogva eltitkoltatik; a gyermeket kevésbé jelentik fel, mint a felnőttet.

Hogy a gyermekek milyen korban követnek el legtöbb bűncselekményt és milyeneket, arra vonatkozólag nemcsak a statisztika, hanem a gyermek lélektana is nyújt felvilágosítást.

A gyermekek által elkövetett bűncselekmények minősége természetes folyamánya a gyermeki természetnek, melynek egyik jellegzetes sajátása az ösztönszerűség és az eltulajdonítási vágy. Ez főoka annak, hogy az ifjúkorúak által elkövetett bűncselekmények közt a legnagyobb számban a lopás, utána pedig a testi sértés van képviselve. Nagy erőt, nagy ügyességet, nagy megfontolást igénylő bűncselekményeket a gyermekek nem igen hajtanak végre. Nemi bűncselekményeket csak olyan gyermekek követnek el, kikben a nemi élet már legalább is ébredőben van. Az élet- és testi épség ellen pedig bűncselekményeket oly gyermekek követnek el, a kik testi erejük teljével bírnak. Komplikált és speciális bűncselekményeket csakis a kellő tapasztalatokkal és képzettséggel bíró gyermekek követhetnek el.

A fiatalabb gyermekek kevesebb s más jellegű bűncselekményeket követnek el, mint az idősebbek, mert kisebbek a képességeik és kevesebb alkalmuk van.

8. Ifjúkori kriminalitás és kapitalizmusz.

a) Azon elmélet szerint, mely a bűnösök túlnyomó részét született bűnösöknek tartja, az ifjúkori bűnösök túlnyomó része született bűnös.

Tény, hogy az ifjúkori bűnösök egy része (azonban csak csekély része) született bűnös. Az is tény, hogy számos ifjúkorú bűnös nem mondható ugyan született bűnösnek, azonban mint testileg, szellemileg vagy erkölcsileg elfajult egyén jött a világra.

b) Ezen elmélet nem szükségszerű folyománya a darwinizmusnak s a darwinizmus alkalmazva a bűncselekményeknek aethiológiájára nem vezet szükségképen a született bűnösökről szóló elmülethez.

Ezen elmélet a szocziális eszmékkel ellentétben nem áll. Ugyanis az úgynevezett született bűnösöket is csakis a viszonyok és a környezet teremtik; csakis a szülökre ható viszonyoktól függ az, születnek-e úgynevezett született bűnösök és csakis a született bűnösökre ható viszonyoktól függ az, megnyilvánul-e bűnös hajlamuk. Kétségtelen, hogy egy elfajultan született egyén sokkal inkább züllik el, ha az alsóbb néposztályokhoz tartozik, mint ha a felsőbb néposztályokhoz tartozik, mert utóbbi esetben inkább érvényesülnek a bűncselekmények okait képező többi körülmények is.

c) Több elfajult egyén születik-e ma, mint a régebbi időben és visszavezethető-e ez a kapitalizmusra?

Szifilitikus, tuberkulotikus egyéneknek, alkoholistáknak, prostituáltaknak, bűnösöknek gyermekeiből

nagyobb valószínűséggel lesznek bűnös gyermekek, mint egészséges egyének gyermekeiből.

Az ilyen egyének gyermekei az összes fiatalkorú bűnösök aránylag nagy részét képezik. A nemi betegségek, a tuberkulózis, az alkoholizmusz a legszorosabban összefüggnek a kapitalizmussal.

Itt csak az alkoholizmuszról szólok. Az alkoholisták utódai hajlandók a bűnözésre, mert a bűnös hajlam is átöröklődik. Már pedig az alkoholizmusz és a bűnözés szoros kölcsönhatásban áll egymással: karöltve járnak, egymást feltételezik és erősítik. A bűncselekmények nagy része ittás állapotban követtetik el. A chronikus alkoholisták nagyon gyakran kerülnek összeütközésbe a büntetőtvénkönyvvel. Az alkoholizmusz előidézi az egyénben mindazon tényezőket, a melyek a bűncselekmények okai (szegénység, lustaság, erkölcstelenség, stb.); ha pedig azok az egyénben meg vannak, akkor azokat erősíti.

d) Most nézmem kell, hogy a bűncselekmények másik két okát, vagyis a rossz nevelést és a nyomort mennyiben idézi elő a kapitalizmusz.

Az alsóbb néposztályok több bűncselekményt követnek el, mint a felsőbb néposztályok. A vagyon ellen elkövetett bűncselekmények túlnyomó részét, vagyis a leggyakoribb bűncselekményeket, főleg pedig a lopást, a többi bűncselekmények (pl. gyilkosság, ölés, gyújtogatás stb.) nagy részét az alsóbb néposztályok követik el. Az alsóbb néposztályok a jogrenddel csak akkor ismerkednek meg, a midőn megbüntetik őket; míg a felsőbb néposztályok joga a magánjog, addig az alsóbb néposztályok joga a büntetőjog.

Az alsóbb néposztályok tagjai közül pedig a szegényebbek, különösen pedig a tanulatlan munkások követik el a legtöbb bűncselekményt.

A mai gazdasági viszonyok folytán ugyanis még rendes viszonyok közt is egy csomó munkanélküli munkás van; ezek száma válságok, sztrájkok, bojkottok esetén csak szaporodik. A munkanélküli munkások közt túlnyomó számban vannak a tanulatlan munkások. A munkanélküli munkások, hogy megélhessenek, csavarognak és bűncselekményeket követnek el.

e) A gazdasági viszonyok óriási befolyással vannak a kriminalitásra. Kedvező gazdasági helyzetű országban (kedvező gazdasági helyzet alatt nemcsak gazdagságot értve) kisebb a kriminalitás mint kedvezőtlen gazdasági helyzetű országban. Kedvező időkben (például ipari fellendülés idején) kisebb a bűncselekményeknek, különösen pedig a vagyon elleni bűncselekményeknek száma mint kedvezőtlen időkben. Valamely ország különböző részeinek kriminalitása is az illető részek gazdasági helyzetétől függ.

Nagyobb a kriminalitás ipari államokban és ipari területrészekben mint földművelő államokban és földművelést űző területrészekben. Télen nagyobb a bűncselekményeknek, különösen a vagyon ellen elkövetett bűncselekményeknek a száma mint nyáron, mert kevesebb a munka, holott inkább van szükség élelemre, ruházatra és fűtésre. A nagyobb népsűrűség ceteris paribus szaporítja a büntettek számát.

A kriminalitás a városokban nagyobb és intenzívebb mint falun.

A város magához vonja a büntetéseket, főleg pedig a visszaesőket. A városokban nagyobb az értelmiség, kisebb az ismerősök által gyakorolt ellenőrzés, az egyes egyéneknek nagyobb elszigeteltségénél fogva könnyebben lehet elrejtőzni, több az alkalom bűncselekmények elkövetésére (kirakatok, bankok pénztára, népcsődületek stb.), nagyobbak a társadalmi ellentétek,

mert nagyobb a gazdagság és több a proletár. Legrosszabbak a viszonyok a nagy városokban, vagyis ott, ahol aránylag legnagyobb a proletárok száma.

f) A mit itten elmondottam a kriminalitásra vonatkozólag, az fokozottabb mértékben áll az ifjúkorúak kriminalitására.

A XIX. századbéli nagyszabású ipari fejlődésnek óriási ára van, t. i. az ifjúkori kriminalitás tetemes növekedése.

A proletár ifjúság nagyobb mértékben durvul el, mint a többi osztálybeli ifjúság.

A proletár osztályok gyermekei sokkal több bűncselekményt követnek el, mint a felsőbb osztályok gyermekei. Az ifjúkori proletárok közt még több a bűnös mint a felnőtt proletárok között. A városok az ifjúkorú kriminalitásnak valóságos melegágyai; manapság a nagy városoknak az utcán csavargó, elzüllött gyermekek épen olyan nélkülözhetetlen alkatrészei, mint az utcai lámpák.

A proletariátus viszonyai a gyermekek megfelelő nevelését még normális viszonyok közt is lehetlenné teszik; szó sem lehet nevelésről akkor, ha a proletár család viszonyai anormálisak, ha a proletár család körében a bűn, a prostitúció és az alkoholizmusz virul. Az ifjúkori kriminalitás főoka ép a proletár családi élete, a mely lehetlenné tesz minden nevelést és sokszor egyenesen bűnre kényszeríti a gyermeket. A proletár gyermekek nagy része még iskolai kiképzésben sem részesül vagyis analfabéta. (Már pedig köztudomású, hogy a bűnösök és a prostituáltak nagy részét az analfabéták szolgáltatják). A proletár gyermekek túlnyomó része már fiatal korában kereső munkával kénytelen foglalkozni. (Már pedig köztudomású, hogy a kenyérkereső gyermekek szolgáltatják az ifjúkori

bűnösök óriási részét). A proletár gyermekek túlnyomó része piszkos, szennyes, ronda lakásban lakik. (Már pedig az itt uralkodó piszok szükségszerűen bemocskolja az ember lelkét is.)

Az ifjúkornak kriminalitásának egyik fő oka az ifjúkorúakra közvetlenül (vagyis nem a nevelés és környezet közvetítésével) ható nyomor. Az visz a legtöbb esetben a bűnre. A legjobb nevelést nyert gyermeknek is lopnia kell, ha éhezik és fázik. A bűnös fiuknak körülbelül fele tolvaj, az elzüllött fiatal leányoknak körülbelül fele prostituált, mert a gyermekek a nyomornál fogva kénytelen olyan bűncselekményeket elkövetni, a melyek által gyorsan és közvetlenül enyhíthetnek nyomorukon.

4. A klasszikus (orthodox) büntetőjog.

a) Az úgynevezett klasszikus büntetőjog az ifjúkoru bűnösöknél több korosztályt különböztet meg:

aa) Az első korosztályba tartozó gyermekeknél feltételezi, hogy semminemű cselekmény elkövetésénél nincs meg a bűnösség felismerésére szükséges belátásuk, ennél fogva az ilyen gyermekeket sem bűnvádi eljárás alá vehetőnek, sem büntethetőnek nem tartja.

Ezen korosztályba a legszigorúbb törvényhozás szerint a 7, a legenyhébb törvényhozás szerint a 15 évnél fiatalabb gyermekek tartoznak; némely ország ezt a korosztályt nem ismeri.

bb) A büntetőjogi beszámíthatóság a második korosztálynál kezdődik. Ha valamely ezen korosztályba tartozó gyermek bűncselekményt követ el, vizsgálat tárgyává teszik, birt-e a cselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátással. Ha nem birt, nem

büntetik, ha bírt, büntetik. Az ezen korosztályra vonatkozó büntetési tételek alacsonyabbak, mint a felnőttekre vonatkozók. Ezen korosztályba a hetedik életévtől a 18. életévig terjedő kor valamely részében lévő gyermekek tartoznak.

ce) A harmadik korosztályba tartozó gyermekeknel feltételezik, hogy a cselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátással bírnak. Az ilyen gyermekekre vonatkozó büntetési tételek enyhébbek mint a felnőttekre vonatkozók.

b) A kapitalizmusz fejlődésével ezen rendszer nem felel meg. Hatálytalanságát a visszaesések óriási száma kétségtelenül kimutatja.

A visszaesők száma egyre inkább szaporodik és a kriminalitás egyre inkább a visszaesőkre szorítkozik. Sőt a bűnösök legtöbbszörre ugyanazon vagy avval rokon bűncselekményt, melynek elkövetése miatt megbüntették, követ el újból. Különösen áll ez a vagyoni deliktumokra. Mennél többször volt valaki büntetve, annál nagyobb és gyorsabb a visszaesés valószínűsége.

Valójában a visszaesés még nagyobb, mint a milyennek a hivatalos statisztika feltünteti. A visszaesési statisztika ugyanis csak a technikai (büntetőjogi) értelemben vett visszaesőket foglalja magában; azt sem veszi figyelembe, hányan, a kik újból elkövetnének bűncselekményeket, vándorolnak ki, hányan csak azon időpont alatt nem visszaesők, a mely idő alatt a szabadságvesztésbüntetést kitöltik.

Ezen körülmények folytán a dogmatikusok is kezdik mindinkább felismerni a klasszikus büntetőjog hibáit és szükségesnek találják az első és második korosztályba tartozó gyermekekre vonatkozólag a büntetés helyébe a büntetéssel kapcsolatos nevelés, illetve a nevelés behozatalát. Ez a felfogás tételes

megtestesülést kezd nyerni hátramaradt államok törvényhozásában is.

Belátják, hogy csak oly büntetések jogosak, melyek állandó nevelő hatással bírnak, melyek a gyermeket azon környezetből, a melyben volt, kivesszük és egy jobb, egészségesebb környezetbe teszik. Belátják, hogy a büntetés és nevelés közt nem abszolút, hanem csak relativ ellentét van, mert a nevelés nem nélkülözheti a büntető elemet és mert a helyesen alkalmazott büntetés nevelő hatást fejt ki. A legkorábban és leginkább pedig ezeket az ipari államokban látják be.

Vannak még ma is számosan, a kik az egyéni szabadság és a szülői hatalom szentségével (avval, hogy a kényszernevelés eszméje a gyermek egyéni szabadságát inkább sérti mint a büntetés, e mellett pedig a szülői hatalmat egyszerűen negligálja) érvelnek a kény szernevelés ellen. Sőt vannak olyanok is, a kik a modern eszmék ellen mindenféle jogi elméletekkel (például avval, hogy a büntetőbírósnak nincs joga a gyermeket nevelésbe utalni, hanem csak vagy felmenteni vagy megbüntetni) küzdenek.

c) A korosztályokra vonatkozó reformeszmék a következők:

aa) A legradikálisabb felfogás szerint azt a megkülönböztetést: ifjúkori büntettes és felnőtt büntettes, el kell törölni és ezen fogalom helyett a javulékony-ság fogalmával kell operálni.

Ezen indítvány azonban elfogadhatatlan.

A jogrendszer valamennyi ága, ennél fogva az anyagi és alaki büntetőjog is rászorul arra, hogy a fiatalkorúak és felnőttek fogalmával operáljon. Ez a megkülönböztetés talán megnehezíti csekély számú esetekben a bűnössel való megfelelő elbánást, azonban az esetek túlnyomó többségében lényegesen meg-

könnyíti a bíró munkáját és eszköze az individualizációnak.

Azon évrre, hogy a korosztályok kérdése egy nagyobb államra vonatkozólag a faji és regionár különbségeknél fogva egységesen nem szabályozható, semmi súlyt sem helyezek.

bb) Egybehangzólag kívánják a második kor felső határának legalább is a 14-ik életévig való felemelését. Ezen időpontban lép a gyermek a családból és az iskolából az életbe, mert hiszen csak ekkor végződik az iskolakötelezettség és csak ebben a korban lesz a gyermek keresőképes; ezen időpontban köszönt be a nemi érettség.

cc) Indítványozzák a harmadik korosztály felső határának felemelését és pedig következő indokolással:

Az egyén lelki fejlődése csak a 20-ik életévben, testi fejlődése pedig a 23-ik életévben ér véget. Következetlenség, hogy a büntetőjogi teljeskorúság előbb kezdődjék mint a magánjogi.

Az indítvány mégis elfogadhatatlan.

Ép a 18-21 éves korúak szokták a legtöbb és legsúlyosabb bűncselekményt elkövetni. Az előrehaladott korban lévőknél jóval kisebb eredménnyel kecsegtet a nevelés, mert a képzetek már szilárdabbak és mert nehézségekbe ütközik (?) a kényszernevelésnek a teljeskorúság elérte után való folytatása. A magánjogi és büntetőjogi cselekvőképesség kezdőpontja nem lehet azonos, *aaa)* mert valamely magánjogi cselekmény értelmének felfogásához több és nagyobb érettség kell mint valamely bűncselekmény ebbeli jellegének felismeréséhez, *bbb)* mert míg a magánjogi cselekmény csak egyes egyént sért, addig a bűncselekmény a közt is sérti, *ccc)* mert a magánjogi vétőképesség korhatára is

alacsonyabb szokott lenni mint a magánjogi egyéb cselekvőképességé.

d) A mai büntetési rendszer büntetési nemeinek nincs értelmök. Nemcsak hogy nem nevelnek, hanem még meg is akadályozzák a büntettes nevelését. A gyermekre nézve a büntetés nem bír elrettentő hatással, egyrészt impulzív természeténél fogva, másrészt azért, mert a büntetésről nincs tiszta fogalma.

Mindez áll úgy a pénz- mint a szabadságvesztés-büntetésre.

e) A pénzbüntetés főhibái a következők:

aa) A gyermek rendszerint nem ismeri a pénz értékét, *bb)* Ha van pénze, nem kell félnie a büntetéstől és akkor legfeljebb nagykorúságának elértekor érzi a büntetés súlyát. Azonban a büntetésnek nem lehet célja ilyen hosszú idő múlva érezhető joghátrány előidézése, *cc)* Ha az ifjúkori munkás a pénzbüntetést keresetéből fizeti le, akkor elveszti a munkához való kedvét, *dd)* Az ifjúkori büntettes legtöbbször a legszegényebb osztályhoz tartozik, ennél fogva képtelen a pénzbüntetést lefizetni. A szegény szülők különben is lebeszélnek gyermeküket, hogy a pénzbüntetést lefizesse. Már pedig a pénzbüntetésnek nem az a célja, hogy leüljék, *ee)* Ha a gyermek hozzátartozói fizetik meg a pénzbüntetést, akkor igazságtalanul bűnhődnek a gyermek által elkövetett bűncselekményért, sokszor bosszút fognak állni a gyermekben.

f) A szabadságvesztés lényegesebb hibái a következők:

aa) Nem mindig és nem mindenütt lehetséges elválasztani a fiatalokú foglyokat a felnőttektől és más fiatalokúak tói. Pedig ez múlhatatlanul szükséges. Ez a társaság, a melyben a legrosszabb részesül a legnagyobb tiszteletben, a melyben az ártatlant kigü-

nyolják és elcsábítják, semmi esetre sem való fiatalok számára. Ha pedig a fiatalok egyén magánzárkában van, kedélye szenved alatta; különben is ép a magánosság ösztönzi a foglyot arra, hogy érintkezzék fogoly társaival, a mi a legnagyobb elővigyázat mellett sem akadályozható meg.

bb) Felhozzák a szabadságvesztésbüntetés mellett és a kényszernevelés ellen, hogy az első elrettentő, a második azonban nem. Ép az ellenkező az igaz. A gyermek nem fél a fogháztól, mert ott jobb a sorsa mint a fogházon kívül. Hisz a proletár gyermek a fogházban lakást, élelmet, ruházatot, fűtést kap, a miért sem fizetnie, sem nehéz munkát elvégeznie nem kell, nem kínozzák, nem bántalmazzák. A bűnös gyermek jobban fél a kényszerneveléstől mint a fogháztól: a fogházban a gyermek apatikus, létét czéltalannak tekinti, holott a kényszerneveléssel egybekötött tanulási és munkálkodási kényszert a gyermek naponként mint valami újszerűt és szokatlant, mint súlyos nyomást érzi, mert ez figyelmet, szorgalmat és munkát követel tőle.

cc) Számos szülő egyáltalán nem bánja, ha gyermekét becsukják: sőt ez rája nézve könnyebbség, mert egy kenyérfogyasztóval kevesebb van a házban és nincs annyi bosszúsága sem.

dd) A szabadságvesztésbüntetés a bűn bélyegét nyomja a gyermek homlokára, mi azáltal, hogy majdnem lehetlenné teszi a gyermeknek a társadalomban való boldogulását, a gyermeket a hivatásszerű bűnösök közé taszítja. A gyermeknek ugyanis a szabadságvesztésbüntetés kitöltése után nehéz megfelelő munkát találnia, mert a legtöbb munkaadó igen könnyen érthető módon attól fél, hogy az ilyen gyermek nála is újból bűncselekményt fog elkövetni.

ce) A gyermek, a ki fogházban volt, már csak azért is visszaesővé válik, mert megszűnik benne a megbüntetése előtt még valamennyire visszatartó hatást gyakorló félelem a fogháztól.

A fiatalkorú sokkal könnyebben szokik meg valamit mint a felnőtt. Közelfekvő tehát a veszély, hogy a fiatalkorú megszokja a fogházat és hogy a fogházbüntetés eltöltése teljesen mentesíti a gyermeket a fogházbüntetés hatása alól.

ff) A statisztika szerint az elítélt gyermekek túlnyomó részét rövid tartamú fogházzal büntetik; vizsgálni kell tehát a rövidtartamú szabadságvesztésbüntetés hátrányait.

A gyermekek a rövid tartamú szabadságvesztésbüntetést a legnagyobb közönnyel fogadják és attól egyáltalán nem is félnek. A rövid tartamú büntetés a gyermeket a társadalom számára nem is teszi ártalmatlanná. Ilyen rövid idő alatt nevelő hatást nem is lehet elérni; már csak azért sem, mert a rövid tartamú büntetésre ítélt gyermeket az aránylag nagy költségekre való tekintettel nem speciális és megfelelően berendezett, hanem ép a legközelebb fekvő intézetekbe küldik.

Számos gyermek örül a szabadságvesztésbüntetésnek, mert ez számára az iskolai kényszer kellemes megszakítását jelenti. (Az ellen, hogy a gyermek a nyári szünidő alatt töltsse ki ezt a büntetést, ellenvethető, hogy ez a halasztás teljesen indokolatlan).

A rövid időre bezárt gyermek visszatér az iskolába és elrontja iskolatársait. Gyakran az iskolatársak az ilyen gyermeket dicsőítik és hősként üdvözlnek. Néha azonban megvetik, mi a gyermeket még mélyebbre taszítja.

Ha már kiszabnak rövid ideig tartó szabadságvesztésbüntetést, akkor az okvetlenül magánzárkában töltendő el.

gg) Az elmondottakból levonom a következtetéseket:

A társadalom nyugodtan bevárja, míg a bűnös gyermekek idősebb bűnösök lesznek és súlyosabb bűncselekményeket követnek el. A szabadságvesztésbüntetés végrehajtására szolgáló intézetek a kriminalitás főiskolái. A mai szabadságvesztésbüntetési rendszer a kriminalitás leghatalmasabb tényezője. A mai szabadságvesztésbüntetési rendszer olyan, hogy, ha egy fiatalkorút szaladni hagyunk, kisebb a valószínűség, hogy újból el fog követni bűncselekményt, mint, ha becsukjuk.

Ezen következtetések helyességét mindinkább többen látják be, minek folytán kezdik a szabadságvesztésbüntetést, melyet előbb a fiatalkorú büntettekre nézve szabályként alkalmaztak, csak kivételesen alkalmazni.

g) A bűncselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátás fogalmának mindenekelőtt az a nagy hibája, hogy csak az intellektuális elemet tartja szem előtt, holott a gyermekeknél okvetlenül meg kell különböztetni a szellemi és az erkölcsi érettséget.

A szellemi érettség fennforgása egymagában a gyermek büntetőjogi felelősségét nem állapítja meg. A szellemi érettség szabály szerint korábban következik be mint az erkölcsi. A gyermek már bír a kellő érettséggel ahhoz, hogy a jogosat a jogtalanától megkülönböztesse, a mikor még nem bír a kellő érettséggel ahhoz, hogy magát a jogtalan elkövetésétől visszatartsa.

Hogy a szellemi és erkölcsi érettség nem következik be egyidejűleg, arra a legtalálhatóbb például szol-

gálhatnak a kiskorú proletárok. Ezek egyrésze bizonyos korban éhez a korhoz viszonyítva szellemileg érettnek sőt túlrettnek mondható, míg erkölcsi tekintetben teljesen éretlen.

Mely tényezőket kell figyelembe venni annak megállapításához, bír-e a gyermek a kellő szellemi és erkölcsi érettséggel, azt nehéz meghatározni. Minden esetre nézni kell azt *aa)* helyesen fogja-e fel a gyermek a büntetés lényegét (számos gyermek ugyanis a büntetést csak valami iskolai elzárás-félének tekinti és nincs tudatában annak, hogy a büntetés még kitöltése után is káros következményeket fog maga után vonni); *bb)* tudja-e a gyermek, hogy cselekménye mily jogsérelmet okoz; *cc)* bír-e annyi erkölcsi érettséggel, hogy ezen két másik tényező tudatában is a bűncselekmény elkövetésétől magát visszatartani képes.

A kérdés majdnem minden egyes bűncselekményre vonatkozólag más-más megoldást nyer. Mennél súlyosabb a bűncselekmény, annál inkább és annál fiatalabb korban van tisztában e körülményekkel a gyermek. (Azonban nem közelfekvő néha azon feltevés, hogy nem bír a megkívánt erkölcsi érettséggel azon gyermek, a kit súlyos bűncselekmény elkövetésére csekély jelentőségű motívum bírt rá?)

De ezen három tényező nem határolódik el élesen. A gyermek érettsége számos fokozatot mutathat fel, mely fokozatok közt nem éles a határvonal és melyek igen nehezen különböztethetők meg. A bíróság ennek folytán sokszor szakértőkre szorul, a kik a gyermeket már hónapokon keresztül megfigyelték. De éppen az, hogy ilyen finomságok irányadók, teszi érthetővé, hogy a bírói gyakorlat a belátási képesség tekintetében miért oly rendkívül ingadozó mindenütt.

Érdekes, hogy a bíróság épen azon bűncselekményeknél, melyeket a gyermekek leginkább szoktak elkövetni (például a lopásnál), szokta a legtöbb esetben a belátást fenforgónak kimondani; holott talán ép az ellenkező gyakorlatnak kellene honolnia.

Következtetésem: a belátási képesség fogalmára nincs szükség.

5. Három különleges büntetési nem.

a) Indítványozzák, hogy az iskolaköteles gyermekek által elkövetett kisebb súlyú bűncselekményeket az iskola torolja meg és csak a súlyosabb eseteket utalja át a bíróságnak. A büntetést az esetek súlyosságához képest vagy az osztálytanító, vagy az igazgató és osztálytanító együttesen, vagy az egész tanári kar szabja ki. A büntetési nemek: feddés, büntetési dolgozatok, szégyenpadban való ülés, elzárás, testi fenytés stb. Az egyéb hatóságok által végzett nyomozás és vizsgálat nem felesleges, azonban könnyebb esetekben ezen nyomozás és vizsgálat eredménye az iskolának átadandó.

Ezen indítványt a következőkép indokolják:

Apró-cseprő bűncselekményeknél a nehézkes és költséges állami büntető apparátusnak mozgásba való hozatala czélszerűtlen és helytelen. Az államhatalom kicsinylésére és megvetésére vezet, ha ilyen apparátus aztán a gyermek ellen nevetségesen csekély súlyú büntetést szab ki. Az enyhébb eseteknek az államhatalom által való elbírálása elvonja az időt a nagyobb és fontosabb bűncselekmények kellő elbírálásától. Az elérni kívánt czél enyhébb és kevésbé költséges eszközökkel is elérhető.

Az indokolásban van valami igaz; az indítványt azonban az ezen fejezetben kifejtendő okoknál fogva

csak annyiban tartom helyesnek, a mennyiben azt kívánom, hogy olyan gyermekkori csínyek miatt, melyekből nem tűnik ki, hogy a gyermek kényszernevelésre szorul, a gyermekeket csak az iskola illetve a szülők fenyítsék meg.

b) A bírói feddés mellett felhozzák, hogy gyakran teljesen elegendő, ha a bíróság a gyermek eljárását megfelelő formák között szóbelileg helyteleníti.

Azonban ezen büntetési nem a gyermek impreszionábilis voltánál fogva csekély befolyással bír. A gyermek a becsületről még nem bír tisztult fogalommal és ennél fogva nem is bír érzékkel becsületének a bírói feddés által való kisebbitése iránt. A bírói feddésnek, mint minden büntetési nemnek végrehajtása szabály szerint csak az Ítélet jogerőre emelkedése után történhetik meg, minek folytán a cselekmény és a büntetés végrehajtása között oly hosszú idő áll elő, mely a feddést teljesen hatálytalanná teszi és üres alakisággá süllyeszti.

A bírói feddésnek a büntetési nemek közzé való felvétele ellen tehát alapos kifogásokat lehet támasztani, úgy hogy a bírói feddést csak kivételes esetekben lehet alkalmazni.

c) Indítványozzák, hogy bizonyos bűncselekményeket (különösen durvaságra való bűncselekményeket) elkövető gyermekek ellen a bíróság verésbüntetést szabjon ki.

Anglia, mely pedig a bűnös gyermekekre vonatkozólag eddigelé a legtöbbet tette, még alkalmazza a verésbüntetést, sőt Dániában 1905-ben behozták.

Azonban az érvek, melyeket a nevelési fejezetben a verésbüntetés ellen felhozok, olyan alaposak, hogy a verésbüntetést a leghatározottabban elleneznem kell.

6. Az ítéletek két különös faja.

a) aa) A feltételes elítélés lényege az, hogy az ítélet kiszabják, de nem hajtják végre, ha a próbaidő alatt az elítélt nem követ el új bűncselekményt. Ezen intézménnyel össze van kapcsolva néhol az, hogy utóbbi esetben az illető meg nem büntetettnek tekintetik.

A feltételes elítéléstől a feltételes megkegyelmezés abban különbözik, hogy a büntetést nem a bíróság, hanem a kegyelmi jogot gyakorló kormány engedi el feltételesen.

A feltételes elítélés intézménye ellen felhozzák, hogy a gyermek igen könnyen elfelejti, miszerint öt új bűncselekmény elkövetése esetén kettős büntetés fenyegeti; a feltételes megkegyelmezés ellen alkotmányjogi aggályokat is hoznak fel.

bb) Az elítélés felfüggesztését (probation) nem szabad összezavarni a feltételes elítéléssel, a büntetés feltételes elengedésével, a büntetés végrehajtásának elhalasztásával. Ezen intézménnyel egyáltalában ki akarják kerülni a gyermek elítéltetését és megbüntetését. Ezen intézmény az Északamerikai Egyesült Államokban alkalmaztatik. A bíróság discretionär jogát képezi, hogy a gyermek ellen ne is hozzon ítéletet, hanem a gyermeket kényszernevelésbe utalja; ha ezen nevelés nem válik be, vagyis a gyermek rosszul viseli magát, akkor a gyermek megint a bíró elé kerül és azonnal elítéltetik.

Ezen rendszer határozottan jobb, mint a feltételes elítélés rendszere. Azonban a feltételes elítélés szabályozása úgy is lehetséges, hogy össze van kapcsolva kényszerneveléssel és hogy a feltételesen kiszabott büntetést nemcsak új bűncselekmény elkövetése, hanem rossz magaviselet esetén is végrehajtják.

cc) A feltételesen való szabadon bocsátás európai rendszere abban áll, hogy a büntetés egy részének végrehajtása után a jó magaviseletű foglyot feltételesen szabadságra bocsátják; ha szabadsága alatt rosszul viseli magát, a büntetés hátralévő részét ki kell töltenie; ha jól viseli magát, egész büntetését kitöltöttnek veszik. Ezen rendszertől az Északamerikai Egyesült Államokban honos *on parole* elbocsátás abban különbözik, hogy a gyermek elbocsátása után még mindig nevelő irányzatú felvigyázat alatt áll. (A probationtól pedig az *on parole* abban különbözik, hogy az utóbbinál a büntetés egy része ki van töltve.)

dd) A probation és az *on parole* intézményei jobbak, mint az európai rendszerek, a melyeknek, mint-hogy neveléssel nem igen vannak összekapcsolva, nagy hatásuk nem is lehet. Kívánatos, hogy minden műveltebb állam törvényhozása az esetleg megkívánt módosításokkal a probation és az *on parole* rendszerét fogadja el, mi egyébként a fejlődés kétségbevonhatatlan irányzata.

b) aa) Európában mindenütt, az egyéni szabadság respektálásának szükséges voltára hivatkozva, kívánják, hogy a bírósága szabadságvesztésbüntetést határozott időtartamban szabja ki.

Ezen rendszer a büntetés céljával teljesen ellentétben áll.

Hogy a büntetéssel elérendő cél mennyi idő alatt lesz elérve, azt a bíró nem tudja megállapítani; hogy a cél már eléretett-e, azt azok, a kik a büntetés végrehajtásával meg vannak bízva, vagyis a kiknek körében az elítélt hosszú időt töltött, a bírónál sokkal jobban tudják konstatálni. Nem a bűncselekményben megnyilvánuló magaviseletnek kell a bün-

etés tartamára befolyást gyakorolnia, hanem egyedül az elítélést követő magaviseletnek.

Határozott tartamú szabadságvesztésbüntetésnél az elítélt nem tesz egyebet, mint nézi, hogy a büntetésből mennyit töltött ki és mennyit kell még kitöltenie. Ellenben a határozatlan tartamú szabadságvesztésbüntetésnél az elítéltnak minden igyekezetét arra kell fordítania, hogy megjavuljon, mert csak akkor éri el szabadságvesztésbüntetésének végét.

Az illető, a ki valamely bűncselekményt elkövetett, abnormis, beteg egyénnek tekintendő; s büntetésének addig kell tartania, míg a betegségből kigyógyul. Körülbelül ugyanúgy kell bánni e tekintetben a a bűnösökkel, mint az elmebetegekkel, a kiket ugyancsak határozatlan időtartamra visznek intézetbe.

b) Még hatalmasabbak az érvek, melyek a fiatalokura a határozatlan tartamú szabadságvesztésbüntetések kiszabását kívánják.

A kiskorúra kiszabott szabadságvesztésbüntetésnek nevelő hatásúnak kell lennie; hogy a nevelés ezen hatása mikor éretett el, azt előre nem lehet megállapítani.

Az ifjúkorúakra vonatkozó helyes büntetési rendszernek tehát alapfeltétele a határozatlan büntetések rendszere; tényleg látjuk, hogy Amerikában a reformatory systemmel az indeterminate sentence elválaszthatatlanul össze van kapcsolva és hogy az európai ítéletek némely esetben nem állapítják meg a javító-intézetben töltendő büntetés tartamát.

Ezen kérdés részleteiről alant lesz szó.

7. Az ítéletek enyhesége.

A klasszikus büntetőjog rendszere hibás. Nem rejlik-e a hiba a büntetések enyhességében?

Sokan a kriminalitás csökkentését egyedül a büntetések nagymérvű szigorításától várják.

A szokásos büntetésekre vonatkozólag ezt elengedhetetlennek tartom; az alkalomszerű büntetésekre és a fiatalkorúakra vonatkozólag azonban ettől semmi eredményt nem várok.

8. Az ifjúkori büntetéseik kényszernevelése.

a) Ezen kén y szernevelés (néhány, csak jogilag fontos körülménytől eltekintve) lényegileg ugyanazon jelleggel bír, mint a magánjogon alapuló kényszernevelés. Az eszme ugyanis az: azon gyermek, a ki bármely okból kényszernevelésre szorul, akár nyilatkozott ezen ok bűncselekmény elkövetésében akár nem, akár a szülők akár más személyek hibájából állott be a kén y szernevelés szüksége, kényszernevelésnek vetendő alá. Azon körülmény, hogy a büntettesnél a nevelés szükséges voltát általa elkövetett valamely bűncselekmény tette nyilvánvalóvá, az ilyen gyermeket még nem teszi mássá, mint a mi a bűncselekményt még el nem követett de már elzüllött gyermek; az ilyen gyermek is kényszernevelésnek vetendő alá és épenséggel nem kell addig várni, míg az ilyen gyermek is bűncselekményt fog elkövetni és züllött voltát kézzelfogható módon fogja kimutatni. Különben is a züllött és bűnös gyermekek körülbelül ugyanazon társadalmi osztályokhoz tartoznak és ugyanazon körülményeknél fogva válik kényszernevelésük szükségessé.

De ha a dolog így áll, akkor a bűnös gyermekek kényszernevelésének kérdését nem kell egyedül büntetőjogi, hanem ép olyan magánjogi és közigazgatásjogi kérdésnek tekinteni mint a züllött gyermekek kérdését. A bűnös gyermekekkel elsősorban ugyanazon hatóságoknak kell foglalkozniuk, a melyek az elzüllött gyermekekkel foglalkoznak, vagyis a gyámhatóságoknak és a szegénységélyezéssel foglalkozó hatóságoknak. Sőt tekintettel arra, hogy a bűnös gyermekek nevelése csak keveset különbözik a szegénységélyező hatóságok útján felnevelt gyermekek nevelésétől, felmerül a kérdés, hogy az ifjúkori bűnösökre vonatkozólag egyáltalán kellene-e büntetőjogkört gyakorló hatóságok. (Ezen kérdésre ott, a hol az alaki büntetőjogról beszélek, még vissza fogok térni.)

b) Vizsgálat tárgyává teendő, hogy a züllött gyermekek és az ifjúkori bűnösök intézetekben nevelteszenek-e, vagy pedig családi nevelésben részesüljenek-e.

A családi nevelés előnyei nem olyan nagyok a bűnös és az erkölcsileg elhagyott gyermekeknél mint az anyagilag elhagyott gyermekeknél.

A bűnös és erkölcsileg elhagyott gyermekeknek egy tömegben való felnevelése nagy mennyiségű az erkölcsre káros csirát gyűjt össze, mely csirák szétszórtan kevésbé fejlődhetnének és erősbödhetnének.

Még nehezebb megfelelő nevelő szülőket találni az ilyen gyermekek részére mint az anyagilag elhagyott gyermekek részére. Kevesebb nevelő szülő fog ezen feladatra vállalkozni s kevesebb nevelő szülő tud züllött gyermekeket megfelelően felnevelni.

Félni kell attól is, hogy a bűnös vagy züllött gyermek elrontja az őt felnevelő család kiskorú tagjait.

A szigor, melyet az ilyen gyermekekkel szemben ki kell fejteni, sokkal inkább kifejthető intézetekben vagy mezőgazdasági telepeken mint a család körében.

A kérdést tehát a következőképen kell megoldani:

Minden egyes esetben a gyermeket legelőször is gondos orvosi és paedagógiai vizsgálatnak kell alávetni. Ezen vizsgálat eredményétől kell függnie annak, hogy a gyermek valamely intézetbe vagy valamely családhoz kerül-e. Azonban az igazán rossz gyermekek kivételével a többiek családoknál helyezendők el. Az intézetnek nem szabad egyébnek lennie mint azon helynek; a hol a gyermekeket egy testi, szellemi és erkölcsi tisztító folyamatnak vetik alá; mihelyt ezen folyamat be van fejezve, akkor a gyermekek azonnal valamely családhoz helyezendők el. Vagyis a javító intézetnek, hogy célját elérje, ugyanazon három jellemvonással kell bírnia, melyekkel egy modern lelenczház bír: legyen a hely, a hol a gyermekeket a tisztító folyamatnak alávetik; legyen a hely, a hol a nevelő szülők által bármely okból visszaadott gyermekek maradhatnak, míg más nevelő szülőkhöz kerülnek; legyen az intézet, melyből a családi nevelésbe adott gyermekek ellenőrzése történik. Javító intézetek tehát még sokáig nem lesznek nélkülözhetők.

c) Az eszme, hogy a romlott ifjúság intézetekben helyezendő el, a XVII. század közepéről való. Ekkor a dologházakba és szegényházakba teszik, együtt felnőttekkel, csavargókkal, prostituáltakkal stb., a gyermekeket. A XVIII. század végén merül csak fel az eszme, hogy a különböző elemeket külön kell választani.

Azonban számos országban még ma is a javító-intézetek tulajdonképen nem javítóintézetek, hanem ugyanúgy mint a szabadságvesztésbüntetés végrehajtására szolgáló intézetek a romlás iskolái. Még ma

is számos javítóintézet kaszárnyai szervezettel bír: a gyermekek szigorú katonai fegyelem alatt állnak, szigorúan bánnak velők, de mégis jobban mint kint az életben az ifjúkori proletárokkal, a gyermekeknek szorgalmasaknak, tisztáknak és egészségeseknek kell lenniök. De az ilyen élet nem az igazi élet: az intézet tanítja, de nem neveli a gyermekeket, a gyermekek dolgoznak, de nem azért, mert szeretik a munkát; az intézetből a gyermekek kilépnek még kisebb munkakedvvel és még nagyobb romlottsággal; újból felelevenítik az életben azon barátságokat, melyeket az intézetben kötöttek és megvalósítják az intézetekben szőtt terveket.

Azon két ország, mely a legelől áll a javítóintézeti nevelés terén, Anglia és az Északamerikai Egyesült Államok. Azonban Angliában is csak a XIX. század első felének végén és az Északamerikai Egyesült Államokban is csak 1870 körül kezdődik a helyes javító intézeti nevelés korszaka. A többi országokban a helyes eszmék még ma is csak szórványosan érvényesülnek, minek egyik oka, hogy az emberek a jogi elméletek hatása alól nehezen tudják magukat kivonni és alig tudnak megbarátkozni azon gondolattal, hogy a javítóintézet nem fogház.

d) Igaz ugyan, hogy a javítóintézet is megfosztja a gyermeket szabadságától és kényszeríti, hogy egy intézetben maradjon; azonban a cél más a javítóintézetekben mint a fogházban. A javítóintézetnek nem kaszárnyához, hanem családdhoz hasonlónak kell lennie; vagyis nem a kaszárnyarendszert (kollektív rendszert), hanem a családi rendszert (cottage rendszert) kell alkalmazni. Az intézeti életnek szabadnak, fesztelennek kell lennie, a gyermekkel mint egy család tagjával kell bánni.

Nagy súlyt kell helyezni az individualizációra, vagyis a gyermekek osztályozására és elkülönítésére. Külön intézeteknek kell lenniök a fiatalabb és idősebb, a romlott és kevésbé romlott, az enyhébb és szigorúbb elbánást igénylő gyermekek részére; a gyermekeket ezen megkülönböztetéseknek megfelelőleg az egyes intézetekben is kell osztályozni és elkülöníteni. Javíthatatlan gyermekeket nem szabad felvenni, mert ez nemcsak az illető egyénre nézve céltalan, hanem a többiekre nézve is káros. Szükségesek megfigyelő intézetek, a honnan a gyermekek a megtörtént megfigyelés után az egyes különböző intézetekbe kerülnek; az egyes intézetekben is a gyermekeket előzetesen elkülönített megfigyelésnek kell alávetni, hogy aztán az intézet megfelelő osztályába legyenek beutalhatók.

A régi időkben nagy hibákat követtek el az individualizáció tekintetében. Ma ritkán fordul elő (nem is annyira a javítóintézetekben, mint inkább a közigazgatási és rendőrségi fogházakban, a szegényházakban), hogy a gyermekeket együtt helyezik el nemcsak nekik meg nem felelő gyermekekkel, hanem az emberi társadalom felnőtt korú salakjával is. Általában véve az újabb időben már nagy súlyt helyeznek az individualizációra, főleg Angliában, Franciaországban és az Északamerikai Egyesült Államokban. Különösen Angliában észlelhető határozottan azon törekvés, hogy az industrial schoolsba csak fiatalabb, a reformatory schoolsba csak idősebb gyermekeket vegyenek fel.

A javítóintézet célja kétségtelenül nem más mint a gyermeket megjavítani. Ez egyértelmű a gyermeknek önállóságra, a küléletben való szabad mozgásra való tanításával. Ez azonban csakis azáltal történhetik, hogy az intézetben is a gyermeknek

bizonyos szabadságot engednek, hogy a tetterőt és az érvényesülési vágyat, mely még a legromlottabb gyermekben is megvan, nem nyomják el, hanem fejlesztik.

A küléletben csak az állja meg helyét, a ki valamely munkát megtanult és szeret dolgozni. Az intézetnek ennél fogva a fősúlyt arra kell helyeznie, hogy a gyermekkel megkedveltesse a munkát és őt valamely munkaágban kiképezze. A munkának tehát, a melylyel a gyermeket az intézetben foglalkoztatják, nem szabad sem haszontalannak és lélekölőnek, sem olyannak lennie, mely csak felnőtt által végezhető; hanem olyannak, mely a gyermek erejének és képességének megfelel.

A régebbi intézetek sokat vétettek ez elv ellen. Hiányos berendezésüknél fogva haszontalan és lélekölő munkával foglalkoztatták a gyermeket; hiányos javadalmazásuknál fogva rá voltak utalva arra, hogy a növendékekkel olyan munkát végeztessenek, mely a növendékekre nézve semminemű értékkel nem bír, hanem tisztán csak az intézet fenntartásának költségeihez járul hozzá.

Minden egyes javítóintézetnek iskolai jelleggel kell bírnia. A javítóintézeti iskolai oktatás vezérelveinek majdnem azonosoknak kell lenniök a többi gyermekek számára való iskolák vezérelveivel. A fősúlyt az elemi iskolai oktatásra kell helyezni. Nagy gondot kell fordítani a gyermekek egészségére, testi nevelésére, önbizalmuknak felkeltésére. A gyermekkel való bánásmód vezérelve legyen a jóindulat és a bizalom. A bizalom olyan, mint a napfény; a fejlődésében hátramaradt virág napfény nélkül teljesen elpusztul, ellenben a napfény hatásának kitett virág a többi virágokat fejlődésükben utóléri. (Csak természetes,

hogy az erkölcstanításra nagy súly helyezendő, a vallástanítás teljesen mellőzendő.)

Kényes kérdés a javítóintézetekben elhelyezett gyermekek nemi érintkezésének kérdése. A teljes eltiltás egyéb káros hatásokon kívül homosexualitásra vezethet; nemi túlzások miatt intézetbe helyezett leányoknál (de más leányoknál és fiuknál is) oda vezethet, hogy a visszatartott nemi vágy az intézetből való kibocsátás után egyszerre és túlzott módon érvényesül.

e) Hogyan lehet ellenőrizni, megjavult-e a gyermek és hogyan kell a javító intézetből a szabad életbe való átmenetet eszközölni?

Ezen kérdések a legkielégítőbb megoldást nyerték az Északamerikai Egyesült Államokban; ép azért az alábbiakban az ott honoló rendszerekről van szó.

A javítóintézeti nevelés sikeres voltának előfeltétele a határozatlan tartamú ítélet. Még Amerikában sem teljesen határozatlan az ítélet, a mennyiben a maximum, a meddig a gyermek az intézetben tartható, meg van határozva. Mennél nagyobb a maximum, annál nagyobb a határozatlan tartamú elítélés hatása; ugyanúgy, mennél fiatalabb az illető elítélt egyén, mert hiszen annál többet várhat még az élettől, annál inkább érzi a határozatlan tartamú ítélet súlyát. A javítóintézetből a gyermek, a maximális büntetés végpontjának elérését kivéve, végleg csak akkor kerül a szabad életbe, ha javulásának teljesen megnyugtató tanújeleit adta.

A javítóintézetbe kerülő gyermek kezdetben apatikus. Azután felébred benne a határozatlan tartamú ítélet fontosságának tudata; belátja hogy csak akkor engedik ki, ha megjavul. Ideges azonban csakis kívánatos feszültség és nyugtalanság vesz rajta erőt.

A határozatlan tartamú elítélés tehát erős nyomást gyakorol a gyermekre, a gyermek sorsát saját kezébe teszi le; előidézi, hogy a gyermek érzelmi világában a vezető szerepet nem a félelem, hanem a remény játssza, hogy a gyermekben felkel a vágy és törekvés saját tevékenysége által megjavulni. Elvileg azonban nincs kizárva, hogy a szabad életbe a maximum végpontjának elérése előtt nem a végleg megjavult gyermekeket bocsátják, hanem a legjobban alkalmazkodni tudókat vagy olyanokat, a kik a legjobb véleményt tudják magukról felkelteni.

A jegy- és csoportrendszer (merit system) lényege következő. Három csoport van; az egyes csoportokban lévő gyermekek különböző bánásmódban részesülnek. A gyermek az intézetbe való belépésekor a harmadik csoportba jön; onnét a másodikba, majd a másodikból az elsőbe csak akkor kerül, ha bizonyos számú érdemjegyet kapott. Ezen jegyek vonatkoznak a gyermek magaviseletére, munkateljesítményére és az iskolai tanításban elért eredményre. A nem megfelelő viselkedés bizonyos számú jegyek elvesztését, sőt alacsonyabb csoportba való helyezését vonhat maga után. Az intézetből feltételesen csak az bocsátható el, ki már volt bizonyos ideig az első csoportban és ott kifogástalanul viselkedett. A legkedvezőbb esetben is, mely azonban csak a gyermekeknek egy kis részénél áll be, legalább is hat hónapig tart, míg valamely gyermek az első csoportba kerül és legalább is további hat hónapig, míg feltételesen elbocsátják.

Ezen jegy- és csoportrendszer azonban épen séggel nem tisztán számszerű, mert e mellett a gyermekkel való egyéni bánásmódra és a gyermek egyéni viselkedésére igen nagy súlyt helyeznek.

Azonban még a legmegfelelőbb intézet sem

helyettesítheti teljesen a szabad életet. Az intézet csak egy nagy család; azonban az életben azon családon kívül, melynek a gyermek tagja, még ezernyi család van, a melyek egymással és egymás ellen küzdenek. Ilyen küzdelem az intézetben nem létezik. Az intézetben a gyermek dolgozik; ha pedig az életbe lép, akkor munkát kell keresnie, a melyet gyakran nem talál. Az intézetben meg lehet kísérteni és véglegesnek lehet venni a javulást, azonban arról tökéletesen meggyőződni nem lehet; mert nem lehet megállapítani az intézetben azt, megtanulta-e a gyermek legyőzni a szabad élet nehézségeit. A javítóintézetből való elbocsátás után bekövetkező első időszak a legveszélyesebb a gyermekre, mert ezen időszaktól függ az leginkább, sikerül-e a gyermeknek a társadalomban kellő helyet elfoglalnia.

Mindebből következik, hogy az intézeti életből a szabad életbe való kilépésnek nem szabad átmenet nélkül történnie és hogy a javítóintézetből való kilépés után is kell lennie egy időszaknak, a melyben a gyermek még további ellenőrzés és nevelés alatt áll.

Az északamerikai intézetek ezen nehézségeket úgy győzik le, hogy a gyermeket először csak feltételesen bocsátják el és ezen átmeneti időszak alatt nemcsak támogatják, hanem ellen is őrzik. Ha a gyermek bizonyos ideig jól viselkedett, akkor végleg elbocsátják; ha rosszul viselkedett, visszajön az intézetbe újból a legutolsó csoportba.

Északamerikában közvetítő intézetek nem léteznek. Ugyancsak nincs – a maximumtól eltekintve – olyan időtartam megállapítva, a melynek lefolyása után az ideiglenesen elbocsátott okvetlenül véglegesen elbocsátatik; ezen időtartam végpontja helyébe az intézet végleges elbocsátási aktusa lép.

A feltételesen elbocsátottnak tehát jól kell viselkednie, szorgalmasan kell dolgoznia, saját magáról időszakonként pontos jelentést kell küldenie az intézetnek; végleges elbocsátásáig az intézet őrzése és gondozása alatt áll, mely az ideiglenes elbocsátási engedélyt bármikor visszavonhatja, véglegesen pedig csak akkor bocsátja el, ha az életben való megfelelő viselkedésének kielégítő próbáját adta.

A feltételesen elbocsátott gyermek az esetek túlnyomó többségében jól viselkedik, mert nagyon jól tudja, hogy a rossz viselkedésnek igen súlyos következményei vannak: mindazt, a mit már eddig megnyert, egyszerre elveszti és visszakerül az intézetbe, a hol az elbocsátásáért való küzdelmet előről kell kezdenie.

Némely amerikai javítóintézet (az Északamerikai Egyesült Államok kormányformájának mintájára), mint gyermekköztársaság (junior republics) van szervezve. Ezen rendszer mellett a gyermekek saját magukat kormányozzák és az intézet vezetősége csak főfelügyeleti joggal bír. Ezen rendszernek igen kedvező hatása van, a mennyiben a gyermekek felelősségérzetét fejleszti; különösen jól működik ezen köztársaságokban a gyermekek által alakított bíróság, minthogy a gyermekek társaikat a legjobban ismerik.

Az amerikai javítóintézeti rendszernek és egyáltalán a reformatory systemnek működésével Amerikában nagyon meg vannak elégedve és alig hallatszanak ellene elítélő hangok. Európában ellenetik, hogy a rendszer drága és hogy a bánásmód túl jó.

Hogy azonban valamely javítóintézet hogyan legyen szervezve és berendezve, azt a viszonyok határozzák meg. Amerikában az emberek közt való érintkezés fesztelenebb, mint Európában, az életmód

színvonala magasabb, mi nagyon természetesen az intézetekre befolyással bír. Különben is ezen jó bánásmód csak a javítható gyermekekre vonatkozik, nem pedig a szokásos bűnösökre, a kikkel Amerikában tudvalevőleg rendkívül szigorúan bánnak. A rendszernek egy-egy gyermekre eső költségei nagyobbak mint Európában, azonban az Európában elért megtakarítás, tekintettel a csekély eredményre, csak látszólagos.

Az amerikai rendszer egyéb hiányai összefüggnek az amerikai viszonyokkal. T. i. párt- és kormányváltások alkalmával nemcsak a felső ellenőrző személyzetnek, hanem a hivatalnoki személyzetnek is egy része megváltozik. A személyzet nagy része már csak ez oknál fogva is nem az egész életen keresztül foglalkozik hivatásosan a gyermekek javításával és a kellő előképzettséggel, holott ez feltétlenül szükséges, nem bír. Hogy Európában sem bírnak a javítóintézeti hivatalnokok kellő előképzettséggel (legalább a gyermekhygienében és a gyermeklélektanban nem), köztudomású.

9. Radikális reform.

Nem lehet elég erélyesen küzdeni azon felfogás ellen, a mely azt hiszi, hogy az ifjúkori kriminalitást néhány új büntetőjogi paragrafussal és néhány patronaget űző egyesülettel le lehet küzdeni.

A bűncselekmények legjobb ellenszere nem a büntetés, hanem a bűncselekmények okainak megszüntetése. Az ifjúkori kriminalitás csak akkor fog megszűnni vagy csökkenni, ha az ifjúkori kriminalitás tárgyalt okai meg fognak szűnni, vagyis ha nem lesz kapitalizmus és nem lesz proletariátus. A legjobb

kriminálpolitika az a szociálpolitika, mely kenyeret ad mindenkinek és a kiáltó osztályellentéteket megszünteti; ilyen kriminálpolitika a kapitalizmus halálát jelenti.

A szociális államban a most kifejtett elv a lehető legtökéletesebben lesz megvalósítva. Az ifjúkori kriminalitás és annak represszív intézkedésekkel való elnyomása tehát egész ismeretlen lesz.

II. FEJEZET.

BÜNTETŐ ELJÁRÁS.

Áttekintés.

1. *A mai büntető eljárás hibái.*

a) Általában, b) Az előkészítő eljárás, c) A főtárgyalás, d) A tárgyalás után.

2. *Reformeszmények.*

a) Az oppportunitás elve, b) A gyermek személyi viszonyai, c) A vizsgálati fogság, d) A vádhatóság szerepe, e) Nyilvánosság, f) Esküdtbíróóság, g) Egyes bíróság.

3. *Az Északamerikai Egyesült Államok.*

1. *A mai büntető eljárás hibái.*

a) A mai jogrendszer minden ágában érvényesül azon elv, hogy a kiskorúakat más elbírálásban kell részesíteni mint a felnőtteket. Az anyagi büntetőjog más szabályozást tartalmaz a kiskorúakra mint a nagykorúakra vonatkozólag. A polgári törvénykezés szerint a kiskorúak sem mint panaszosok sem mint panasziottak nem tehetnek fel panaszt.

Evvel szemben azt látjuk, hogy a büntető perrendtartás, ámbár az bonyodalmasabb a polgári törvénykezésnél és ámbár abban a kiskorúnak fontosabb érdekeiről van szó mint a polgári törvénykezésben, lényegileg egyenlő elbírálásban részesíti a kiskorúakat a felnőttekkel, a mi a fiatalok számára igen hátrányos.

b) Az előkészítő eljárás legnagyobb veszélyt rejt magában azon kiskorúakra nézve, a kik előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban vannak. Az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság lényegileg ugyanolyan veszélyekkel jár a kiskorúakra mint a szabadságvesztés-büntetés.

A főtárgyalás veszélyei a következők:

Az igazságügyi palota folyosóin és várótermeiben várja a kiskorú ügye tárgyalását. Lát itt egy új és előtte ismeretlen nyüzsgést-forgást, hallja, mit beszélnek a tanuk és a vádlottak, utóbbiak gyakran kitanítják őt, hogyan viselkedjek a vádlottak padján.

A nyilvános főtárgyalás épen séggel nem alkalmas arra, hogy a kiskorút megszégyenítse és benne felkeltse annak a tudatát, hogy rossz utón jár. Az ő kedvéért egy szép teremben nagyszabású apparátus működik. A bírák higgadt üzletszerűséggel és fontoskodó arczczal végzik munkájukat. A teremben csomó kíváncsi van, azok között a gyermek kortársai, a kiket a kíváncsiság és a tanulási vágy hozott ide; érdeklődéssel kísérik a gyermek sorsát és gyermeki ügyetlenkedéseit derültséggel fogadják. A kiskorú a főtárgyalási teremben úgy érzi, hogy ő egy dráma hőse és központja, a mi őt még inkább akadályozza abban, hogy a főtárgyalás menetét figyelemmel kísérje és magát kellően védje.

d) A tárgyalás után az újságok írják az esetről. Ha szabadlábon marad, kortársai körülvesszik, feszült figyelemmel és bámulattal hallgatják, mint beszéli el, gyakran kiczifrázva, az esetet.

2. Reformeszmék.

Lassacskán kezdik beismerni, hogy az ifjúkori bűnösök ellen való eljárásnak lényegesen különböznie kell a felnőttek ellen való eljárástól. A fontosabb reformeszmék a következők:

a) Nagy hiba, hogy a hatóságok a gyermeklélek hiányos ismerete folytán az ifjúkori csínyeket olyan nagy dolognak tekintik. Nem a legalitás, hanem az opportunitás elvének kell irányadónak lennie, vagyis gyermekcsínyeknél s egyéb kisebb jelentőségű dolgoknál nem is kell a gyermek ellen az eljárást megindítani.

b) Az előkészítő eljárásban a lehető legalapossabban ki kell deríteni a gyermek személyi viszonyaira vonatkozó összes adatokat; legczélszerűbb e végből azon egyéneket, a kik a gyermeket nevelik illetve tanítják, kihallgatni. A gyermek személyi viszonyaira vonatkozó adatok ismerete nélkül nem lehet kellően eldönteni, mily bánásmód követendő a gyermekkel szemben.

c) A vizsgálati fogságot semmi esetre sem szabad fogságban végrehajtani, hanem, ha már a gyermek őrzése szükséges, a gyermeket egy megfelelő bizalmi személy őrzésére kell bízni.

d) A vádhatóságnak legyen joga a gyermek érdekében szükséges bármely indítványt előterjeszteni, tehát azokat is, melyek a gyermek kényszernevelésére stb. vonatkoznak.

e) A főtárgyalásnak nem szabad nyilvánosnak lennie. Ugyanis nem a gyermekek büntetéséről, hanem neveléséről van szó, már pedig nevelő irányú rendszabályokat nem lehet a nagy nyilvánosság előtt tárgyalni. Szükséges azonban, hogy a tárgyaláson jelen legyenek a gyermek törvényes képviselője, a gyermekvédelmi hatóságok és a gyermekvédelmi egyesületek kiküldöttjei.

f) Ifjúkorúakat semmi esetre sem szabad esküdt-bíróság elé állítani. Az eljárás ezen módja ugyanis nagyon ünnepélyes és nehézkes; különben is az esküdtek úgy sem tudják a belátási képesség fenforogását megítélni. Legfeljebb az hozható fel az esküdtszék érdekében, hogy az esküdtek inkább mentenek fel és enyhébben minősítenek.

g) Szükséges, hogy a gyermek felett első fokon még a legsúlyosabb bűncselekményeknél is egyes bíróság ítéljen. Szükséges továbbá, hogy olyan bíró ítéljen, a kinek a paedagógiában és a pszichológiában kellő jártassága van, vagyis olyan, a ki állandóan kiskorú büntetésekkel foglalkozik. A mostani büntetőbírák legtöbbje a megfelelő gyakorlattal és képzettséggel már csak azért sem bírhat, mert, ha egyedül büntetőügyekkel is foglalkozik, az eléjük kerülő bűnösök túlnyomó része felnőtt egyén. Szükséges, hogy minden büntetőbírósnál legyen egy bíró, a ki csakis az ifjúkorúakkal foglalkozik.

Ezen bíró ott, a hol a bíróság gyakorolja a gyámhatóságot az árvaszéki ügyeket intéző bíró legyen. Ő ismeri legjobban bírótársai közül a gyermekeket. A gyermekek ellen való büntetőeljárás mindinkább a nevelési rendszabályok megválasztására vonatkozó eljárássá alakul át. Minthogy a nem büntetőjogi kényszernevelést a legtöbb esetben a gyámhatóság mondja ki, célszerű a büntetőjogi kény szernevelés elrendelése körüli teendőket is a gyámhatóságot gyakorló bíróságokhoz átutalni.

Szükséges, hogy a mai bíróságok ne legyenek osztálybíróságok; ez ugyanis nemcsak a felnőtt, hanem az ifjúkori bűnösökkel való megfelelő elbánásnak is lényeges akadályát képezi.

3. Az Északamerikai Egyesült Államok.

Az ifjúkorúakra vonatkozó büntetőeljárás legmagasabb fokon áll az Északamerikai Egyesült Államokban. Ép azért azt annak előrebocsátásával, hogy ezen eljárás egyre inkább helyeslésre és utánzásra talál Európában is, röviden ismertetem.

Némely államban vannak már külön gyermekbíró-ságok. Az első ilyen gyermekbíró-ság 1899-ben keletkezett. Ezen gyermekbíró-ság hatásköre kiterjed a gyermek által elkövetett összes bűncselekményekre; kivéve talán ép a legsúlyosabbakat. Ezen bíró-ság vagy a rendes bíró-ság, mely az ifjúkornak ügyében külön üléseket tart, vagy a rendes bíró-ságnak egy teljesen elkülönített osztálya. A gyermekbíró-ságnak igen tág hatásköre van: a gyermeket megintheti, megbüntetheti, az elítélést felfüggesztheti, a gyermeket kényszernevelésbe utalhatja (a mi mellett maga a bíró-ság határozza meg, hogy hová és kihez adja a gyermeket kényszernevelésbe), bármikor maga elé idézheti stb.

Azonban megfelelő, különösen pedig kellő előképzettséggel bíró segéd személyzet nélkül az ifjúkornak fölött ítélő bíró nagy eredményt nem érhetne el. Ezen segédek nem paedagogusok, nem orvosok, nem gyermekvédelmi szakférfiak; ezen segédeket nem mint szakértőket, nem is mint esküdteket alkalmazták. A gyermekek ügyében ítélő bíró-ságnak jobb keze az úgynevezett probation officer, egy intelligens, műveit ember, a ki a gyermeknevelésre vonatkozó ügyekben legtöbbször előzetesen elméleti és gyakorlati kiképzést nyert valamely philantropical schoolban. Nem rendőri közeg ugyan, de a rendőri közeg minden jogával bír. Ő végzi a bíró számára a vizsgálatot, a mennyiben kinyomozza az ifjúkora személyi viszo-

nyaira vonatkozó adatokat; ő tesz indítványokat a bíróságnak; ő áll tanácssal és tettel az ifjúkorúaknak és szüleinek rendelkezésére; ő keres ki szükség esetén megfelelő nevelőszülőket; ő vigyáz a gyermekre a próbaidő alatt, állandó érintkezésben áll vele és állandóan ellenőrzi.

Némely amerikai államban az egyénesítés és osztályozás annyira keresztül van vive, hogy a gyermekbíróság külön üléseket tart az iskolakerülő, a züllött, a bűnös gyermekek ügyeiben.

Némely amerikai államban nemcsak züllött és iskolakerülő gyermekek ügyei jönnek a gyermekbíróság elé; hanem felnőttek által elkövetett bizonyos bűncselekmények is, így például a gyermekkínzás, a gyermekmunkát szabályozó törvények elleni bűncselekmények. Ezen amerikai államokban kétségtelenül látható azon irányzat, mely a gyermekbíróságból a gyermekekre vonatkozó összes ügyekben ítélkező bíróságot csinál.

III. FEJEZET.

A PROSTITÚCZIÓ.

Áttekintés.

1. A prostitúció és a házasság.

a) A prostitúció lényege, b) A prostitúció és a házasság viszonya.

2. A prostitúció okai.

a) Miért foglalkoznak újabb időben e kérdéssel? b) A két szélső elfogás, c) Ezen felfogások kritikája, cl) Statisztikai adatok.

3. Prostitúció és gyermekvédelem.

a) Bevezetés, b) Kerítés, c) Nemi betegségek, cl) A munka árának csökkenése, e) A prostitúció befolyása a fiatalok erkölcsére, f) A prostituáltak gyermekei, g) A kiskorú prostituáltak védelme.

4. A prostitúció fejlődésirányzata.

1. A prostitúció és a házasság.

a) A prostitúciónak lényege a következő:

A nő a nemi aktusért pénzbeli ellenszolgáltatást kap. A nő a nemi aktusokból él. A férfi a prostituált nőben csak eszközt lát nemi szükségletének kielégítésére és a prostituáltat csak annyiban látja nőnek, a mennyiben az a női nemi szerv tulajdonosa.

b) A prostitúció olyan régi mint a házasság intézménye, mert annak szükségzerű kiegészítését képezi. A nemi vágyat a legtöbb ember nem tudja elnyomni; ha nem tud vagy nem akar házasságra lépni, akkor csak a prostitúció útján tudja nemi szükségletét kielégíteni.

A házasság intézménye egyes férfiaknak egyes nőkhöz kizárólagos jogot biztosít és ezáltal ezen nőktől elzárja a többi férfiakat. A prostitúció hathatós védelmet biztosít a házasság intézményének, különösen pedig a házasság nőknek (de a leányoknak is), mert azok erénye, ha prostitúció nem volna, sokkal inkább ki volna téve a férfiak támadásának. Vagyis a prostitúció feláldoz egyes nőket, hogy a többiek erénye védve legyen és hogy a többi nők szüzén léphessenek az oltár elé.

A férfiak, a kik a prostitúcióra szorúlnak, nem fordulnak nagy örömmel a prostituáltakhoz, sőt számos férfi undorodik a prostituáltaktól. Ha azonban nem választja az onaniát vagy a házasságot, akkor csak a következő választása van: vagy prostituált nőhöz megy, vagy elcsábít egy tisztességes nőt. Sokan megnyugtatták lelkiismeretüket azon érvvel, hogy a prostituált nőnek úgy sem ártanak, ellenben a más nők nemi erényének helyrehozhatatlan károkat okoznak.

2. A prostitúció okai.

a) Újabb időben különösen sokat foglalkoznak a prostitúció kérdésével. Felvetik a kérdést egyrészt a nőemancipáció hívei, a kik a prostitúcióban a női nem gyalázatát látják, másrészt azok, a kik a prostitúció okait kutatják.

b) A prostitúció okaira vonatkozólag ugyanúgy mint a kriminalitás okaira vonatkozólag két szélső felfogás van.

Az egyik szerint a prostituált nő degenerált, öröklött terheltségben szenvedő nő. Ezen felfogás szerint a prostitúció az a nőnél, a mi a kriminalitás a férfinál és ezen felfogás szerint, a mi a férfiak

közt a született büntettes, az a nők közt a prostituált. A másik felfogás szerint a prostitúció a társadalmi szervezetnek a kapitalizmusz által okozott betegsége.

c) Az első felfogás ellen s a második felfogás mellett a következő érvek s tények hozhatók fel:

Kétségtelenül vannak nők, a kikben átöröklés folytán megvan a hajlam magukat prostituálni. Gondoljunk csak a nimfomanikus nőkre. Azonban ezen nők az összes nőnek csak csekély részét képezik s azokból sem válik szükségképen prostituált, mert, ha gazdagabb családhoz tartoznak, beteges nemi vágyukat kielégíthetik a nélkül, hogy prostituáltakká kellene válniok.

Tény az, hogy a női büntettesek száma körülbelül ötszörte kisebb mint a férfi büntettesek száma. Mindez azonban még nem bizonyítja az említett felfogás helyességét. A nők által elkövetett bűncselekmények közt van ugyanis számos, mely a nőnek nemi jellegéből következik (pl. a magzatelhajtás, a gyermekülés stb.). Bizonyos ugyan, hogy a nők lényegileg azért követnek el kevesebb büntettet, mert a prostitúció által könnyen és talán előtűk kellemesnek látszó módon keresik meg kenyerüket, vagyis bizonyos az, hogy számos nő, ha férfi volna, nem volna prostituált, hanem bűnös és hogy számos férfi, ha nő volna, nem büntettes volna, hanem prostituált; azonban ez még nem bizonyítja, hogy a nőkben valami erre vonatkozó született hajlam vagy beteges nemi vágy létezik. A nő azért is követ el kevesebb bűncselekményt, mert kisebb az ereje és képessége bűncselekmények elkövetéséhez és mert kevésbé van kitéve a gazdasági létért vívott küzdelemnek. A kenyérkereső nők közül többen követnek el büntetteket mint a többi nők közül és ott, hol

számosabb nő foglalkozik kenyérkereső munkával, nagyobb a női bűnösök száma mint másutt.

Prostituálttá nem individuális, hanem társadalmi okok teszik a nőt. Ezen társadalmi okok leglényesebbike az osztályok közt való ellentét. Csak ott és csak akkor van prostitúció, a hol és a mikor osztályellentétek vannak. Az ókorban a prostituáltak a rabszolgánők köréből kerültek ki, a középkorban a jobbágy nők köréből (a középkori városokban a polgárjoggal nem bíró nők köréből) az újkorban a proletár nők köréből. Minden korban azokon a helyeken van főleg prostitúció, a hol legélesebbek az osztályellentétek, vagyis a városokban.

Manapság is a prostitúció főfészkeit a városok képezik. Azonban a városok közül is csak azok, a melyekben nagyon különböző, vagyis sokféle osztályhoz tartozó népelemek vannak. A hol a népesség egyöntetű, a prostitúciónak alig van tere; így például kifejezett gyárvárosokban vagy teljesen ipari területeken, egyszóval olyan vidékeken, a hol majdnem kizárólag csakis proletárok vannak.

A mai osztályharcokat lényegileg a kapitalizmusz idézte elő. A kapitalizmusz szüli mindazon tényezőket, melyek döntő szerepet játszanak az áruforgalomban, tehát a növényárban is: a keresletet és a kínálatot.

A kapitalizmusz szüli a keresletet az által, hogy számos férfinak lehetetlenné teszi vagy megnehezíti a házasságkötést. Áll ez főleg a felsőbb osztályokra. Míg tehát az alsóbb osztályoknál a házasság pótszere inkább a konkubinátus és az alsóbb néposztálybeli férfinak alig van szüksége a prostitúcióra, addig a felsőbb osztálybeli férfiaknál a házasság pótszere a prostitúció és ezen férfiak egyenesen rá vannak utalva arra, hogy maguknak az alsóbb osztálybeli nőket megvásárolják.

Ez a magyarázata a következő két jelenségnek is:

A városokban már csak azért is nagyobb a prostitúció mint a falvakban, mert a városokban nagyobb a későbbi korban nősülő tehát a prostitúcióra inkább rászoruló férfiak száma.

A proletárok sokkal kevésbé ítélik el a házasságon kívüli nemi viszonyt mint a felsőbb osztályok; ellenben a prostitúciót sokkal jobban ítélik el mint a felsőbb osztályok. A proletárok a prostitúciót már csak azért is megvetendőnek tartják, mert sérti osztályérzésüket, hogy a nő magát magasabb osztálybeli férfinak adja el.

Azonban a kapitalizmus sokkal inkább oka a kínálatnak, mint a keresletnek. A kapitalizmus szüli a nyomort, mely főoka a prostitúciónak. Evvel azonban nem mondom azt, hogy minden esetben a nyomor közvetlenül és azonnal ható ok, mert a döntő szerepet a nyomorral együttjáró és általa előidézett tényezők viszik.

A környezet, a melyben a proletár leányok élnek, nemi tekintetben nem igen kedvező rájuk nézve, sőt őket szinte előkészíti és fogékonyná teszi a prostitúcióra. A szeméremérésnek szükségképen ki kell vesznie belőlük, ha tömegesen laknak számos családtaggal, idegenekkel, sőt ágyrajárókkal együtt egy helyiségben, melyben főznek, étkeznek, alusznak, közöszülnek. Hozzájárul ehhez, hogy a proletár gyermekek már korán rossz társaságba jönnék.

A proletár nő dolgozik, de bizony nem keres annyit, a mennyi szükséges volna ahhoz, hogy elemi szükségleteit kielégítse. Van számos iparág, a melyben a nőmunkások olyan alacsony fizetést kapnak, hogy mellékfoglalkozásként szükségszerűen rá vannak utalva a prostitúcióra. Ezen iparágak közül a legtöbb

csak azért tud fennállni, mert rendkívül alacsony munkabéreket fizet. (Felmerül ugyan a kérdés, hogy az alacsony munkabér és a prostitúcióval mellékeresetként való foglalkozás között melyik az ok és melyik az okozat.) Alig van iparág, a hol a nő csak megközelítőleg keresne annyit, a mennyit egy prostituált nő keres. Már mostan mi tartsa vissza a nőt a prostitúciótól, ha látja, hogy a legkeservebb és a legszorgalmasabb munkával se tud semmit sem megkeresni és nem tudja elérni leelemibb szükségleteinek kielégítését?

A statisztika teljesen bebizonyítja a női munkabérek magassága és a prostitúció között lévő ezen viszonyt. A hol alacsonyabbak a munkabérek, ott – ceteris paribus – nagyobb a prostitúció; ha valamely helyen a női munkabér emelkedik, akkor ott a prostituáltak száma csökken és fordítva. (Mint hogy a prostituáltak száma befolyással bír a prostituáltak árára, a női munkabér magasságára a prostituáltak ára is befolyással van.) Gazdasági fellendülés idején a prostituáltak száma csökken; és a szezonban dolgozó munkásnők a szezon megszűntével nagy részben ideiglenesen vagy állandóan prostituáltakká válnak.

(Midőn itten prostituált nőkről beszélek, akkor nem gondolok csakis rendőri ellenőrzés alatt álló nőkre, vagyis a hivatalos prostituáltakra. Ilyen nőknél a más pályára való visszatérés lehetősége igen csekély.)

Azonban nemcsak a nőmunkásokból lesznek prostituáltak. Más foglalkozású nőkből is lehetnek prostituáltak és vannak nők, a kik prostituáltakká válnak a nélkül, hogy előbb kenyérkereső munkával foglalkoztak volna. A nőmunkások nem képezik a prostituáltaknak túlnyomó részét; kevésbé esnek a prostitúciónak áldozatul már csak azért is, mert

kezdettől fogva a városi viszonyok közt nőttek fel és mert intelligensek. Minthogy a szervezetség nagy befolyással bír a munka állandóságára és a munkabér magasságára, bizonyos, hogy a nőmunkások közül még kevesebb prostituált kerülne ki, ha a nőmunkások megfelelően szervezve volnának.

Tudjuk, hogy a pinczérnök, színésznők jó része is prostituált nő.

A prostituáltak túlnyomó része a cselédek köréből kerül ki.

Ezen jelenségnek okai a következők:

A cselédek túlnyomó része faluról való, vagyis oly helyről, a hol a nemi viszony tekintetében szabadabb (de lényegileg egészséges) a felfogás. Ezen felfogásokkal aztán a cselédek a városba jönnek, azt hiszik, hogy a házasságon kívüli nemi viszonyt itt is házasság fogja követni. Azonban ezen várakozásukban keservesen csalódnak, a nyomor és a prostitúció szakad rájuk.

A cselédek a falun nevelkedtek fel, nagy részük még írni-olvasni sem tud, nemcsak hogy nem intelligens, hanem gyakran egyenesen naiv és csak természetes, hogy igen könnyű őket elcsábítani.

A cselédek egy hajlék alatt laknak magasabb osztályokhoz tartozó egyénnel, izoláltan állnak egy rájuk nézve teljesen idegen, szinte természetellenes, őket nem nevelő környezetben, elszakadván a szülői háztól, mely tudvalevőleg legbiztosabb paizsa a női erénynek. A házbeliek közül a férfiak (különösen pedig a munkaadók és azok fiai) elcsábítják őket és aztán ott hagyják.

Túlhosszú a cselédek munkaideje, ennél fogva a csekély rendelkezésükre álló időt intenzíven fel akarják használni. A cselédek rövid ideig maradnak

egy helyen és munkátlanság idején különösen a rossz társaságnál fogva nagy erkölcsi veszélyeknek vannak kitéve.

A cselédek magasabb igényű és szükségletű egyének közt élnek, ők is kezdenek ugyanilyen igényekkel és szükségletekkel bírni és ezeket csak úgy elégíthetik ki, ha prostitúcióra adják magukat. A cselédek alávetett helyzetben élnek, jogi helyzetük igen kedvezőtlen. Szinte zsarnokság nehezedik rájuk, mely szervezkedéseket lehetetlenné teszi, egyéni akarataikat állandóan elnyomja, mi szinte előkészíti őket későbbi pályájukra, a hol szintén elnyomás lesz a részük. (Az elmondottak magyarázzák egyúttal azt, hogy a cselédek nagy része miért szenved nemi betegségben és miért oly kedvezőtlen gyermekeinek helyzete.)

d) A prostituált nőkre vonatkozó statisztikai adataink igen hézagosak és igen kevésbé megbízhatók. Minthogy egy-egy ország különböző részeiben is más-más a prostitúció jogi rendezése, egységes statisztika nem is igen képzelhető. A statisztikai adatokra egyébként sem fektetnek súlyt, mert csúnyának és aljasnak tartják a prostituált nőekkel való foglalkozást, vagyis a személyi viszonyokra vonatkozó adatok felderítését. Maguk a prostituáltak, már csak családjukra való tekintettel, sem igen adnak személyi viszonyaikra vonatkozólag megbízható felvilágosításokat; előéletük különben is nagyon bonyolódott, mert számos nő igen hosszú úton megy keresztül, a míg a prostitúcióhoz jut.

Az egyes, nagy városokra vonatkozó adatokból kitűnőleg a prostituált nők között az alacsonyabb osztálybeli nők még nagyobb arányban vannak képviselve, mint a milyen nagy azon arány, a mely az alsóbb osztálybeli nők és az összes nők között fenáll. Ugyancsak

egyres nagy városokra vonatkozó adatok szerint a rendőri ellenőrzés alatt álló nőknek körülbelül 60%-a a cselédek köréből kerül ki.

3. Prostitúció és gyermekvédelem.

a) A prostitúcióval oly behatóan azért foglalkozom, mert a prostitúció szorosan összefügg a gyermekvédelemmel.

b) A fiataikorú nők erénye ellen intézett támadások túlnyomó részének az a ez élj a, hogy a prostitúciónak mindig friss és új anyagot szolgáltatson. Prostitúált nőkké ugyanis nemcsak testi szépség tekintetében selejtesebb nők válnak; hiszen azok között, a kik a prostitúcióra rászorulnak, vannak igen nagy fizetőképességgel bíró és ennél fogva nagy igényeket támaztó egyének is.

A kerítés, mely csak egyik eszköze az újabb időben óriási jelentőséget nyert leánykereskedelemnek, ma igen nagy mérveket ölt; az elsőrendű fontosságú iparággá válik, a melylyel ma ezren és ezren foglalkoznak.

Hogy a fiatal leányok, a kikre a kerítők kivetik hálójukat, leginkább proletárleányok, az kézenfekvő.

c) A prostitúció előidéz egy oly tényezőt, mely állandóan szükségessé teszi a gyermekvédelmet: a prostitúció ugyanis állandó forrása a nemi betegségeknek.

Valamely vidék nemi megbetegedési viszonyai szorosan összefüggnek az illető vidék prostitúciónális viszonyaival. Azon helyek, melyek a prostitúció főfészkei, egyúttal a nemi betegségek melegágyai.

d) Hogy a prostitúció csökkenti a munka árát, arról már beszéltem.

e) Hogy a prostitúció a fiatakorúak nemi erkölcsét megmetyeljezi, az szintén kézzelfogható; gondoljunk csak arra, hogy a prostituáltak legtöbbször olyan városrészekben, utcákban, házakban laknak, a melyekben a lakosság túlnyomó része proletárokból áll.

f) Beszélmem kell azon kérdéstről, vannak-e a prostituáltaknak gyermekeik és mily irányú intézkedéseket tesz a gyermekek fenforgása szükségessé.

Hogy hány gyermek születik prostituáltaktól, arra vonatkozólag hivatalos statisztikai adatok nincsenek; nagyobb városokra vonatkozó magánstatisztikai adatok szerint 100 prostituáltra évenként körülbelül 2 születés esik.

Sokan azon körülményt, hogy a prostituáltaknak, habár annyit közösülnek, nincsen gyermekek, a természet megoldatlan rejtélyének tekintik.

Ez nem áll. A női nemi szerv éppen a túlzott használat által elveszti megfelelő irányú képességét; hogy egy hasonlaltal éljek, azon utakon, melyeken mindenki tapos, nem nő fű. Egyébként a közösülés és a nemzés nem jár szükségképen együtt, már csak azért sem, mert a közösülés alkalmával úgy a prostituáltban mint a vele közösülő férfiban hiányzik a gyermeknemzési szándék.

Ezen körülményből érvet merítenek a prostitúció mellett és azt mondják: már csak azért is szükséges a prostitúció, mert akadályozza nagyobb számú törvénytelen gyermek születésének.

Az ezen érvben felhozott tény még való volta esetén sem lehet indok a prostitúció mellett.

A statisztika ép az ellenkező tény bizonyítja. Ahol nagy a prostitúció, ott nagy a törvénytelen gyermekek száma is; legalább nagy városokban ez a viszony. Ez különben könnyen érthető, a mennyiben a prosti-

túczió nagy elterjedése párhuzamos a minden fajtájú házasságon kívüli nemi viszonyok számával.

Természetesen a prostituált nők gyermekeit kényszernevelésnek kell alávetni.

g) A prostituáltak nagy része kiskorú; a prostituáltak nagy része fiatalkorában kezdte a prostitúciót. Statisztikai adatok erre vonatkozólag is hiányoznak; de hát természetes, hogy a férfiak a túlvén prostituáltakat nem igen kívánják meg.

Felmerül ennél fogva a kérdés, hogy a kiskorú prostituáltakat ettől a foglalkozástól hogyan lehet visszatartani.

Nem helyezkedem azok álláspontjára, a kik a prostituáltakat degeneráltan született egyéneknek tekintik és ennél fogva minden javításukra irányuló kísérletet hiábavalónak tartanak. Mégis legnagyobb sajnálattal kell konstatálnom, hogy ezen törekvéseket csak igen ritkán és igen kis mértékben koronázza siker.

A dolog igen könnyen érthető. Ha a prostituált nő nem is dégénérait egyén, akkor is a prostitúció (mint hosszas állapot) őt degenerálttá teszi. A prostitúció kifejleszti a nőben mindazon tényezőket, (lustaságot, fényűzési vágyat, túlzott nemi vágyat stb.), melyek lehetetlenné teszik az embernek, hogy tisztességes munkával keresse meg kenyerét.

Általánosan tapasztalták, hogy a kényszernevelés fiuknál sokkal hatékonyabb mint lányoknál és hogy más irányban züllött lányoknál jóval hatékonyabb mint prostituáltaknál.

Ha pedig a lány már egyszer erkölcsrendészeti ellenőrzés alatt állott, akkor menthetetlenül el van veszve; a rendőri ellenőrzés megtöri minden ellenállási erejét, megvetette teszi és végleg kiközösíti az

ügynevezett tisztességes társadalomból. (Már csak ezért is megengedhetetlennek tartom, hogy kiskorú lányokat erkölcsrendészeti ellenőrzés alá vessenek).

De ép azért, mert a prostituáltat majdnem lehetetlen hivatásától eltéríteni, kell a megelőzésre a legnagyobb súlyt helyezni; minden áron meg kell akadályozni, hogy valamely lány prostituált legyen.

4. A prostitúció fejlődésirányzata.

Leginkább az szól a prostitúció ellen, hogy még eddigelé nem sikerült a prostitúció szabályozásának megfelelő módját találni. Egyik rendszer több hátránnyal jár mint a másik és számosan még azok közül is, a kik hívei a prostitúciónak, minden erkölcsrendészeti ellenőrzést, az avval járó hibák és hátrányos következmények miatt, eltörlendőnek vélelmezik.

A jövőbeli fejlődés körvonalai ma még alig derengenek: tiszta sejtelen alapul azon véleményem, hogy az intézetek (a bordélyházak), a prostitúció rendőri ellenőrzése jóval előbb fognak megszűnni mint maga a prostitúció.

A prostitúció a mai polgári társadalommal szükségképen együtt jár; végleg eltűnni tehát csak a mai társadalmi renddel fog.

A szociális államban a prostitúció ismeretlen lesz, mert a két nem közt való viszony megfelelően lesz rendezve, mert vagyoni- és osztályellentétek nem fognak létezni, mert dégénérait nők születését meg fogják akadályozni. Legfeljebb egyes nők fogják magukat kivételes testi és szellemi tulajdonságaiknál fogva prostituálni.

IV. FEJEZET.

BŰNCSELEKMÉNYEK GYERMEKEK ELLEN.

Áttekintés.

1. A gyermekek, ellen elköveteti bűncselekmények két csoportja.

a) Általában, b) Az első csoportba tartozó bűncselekmények büntetésének mérvé, c) Mely bűncselekmények tartoznak a második csoportba? d) A büntetett jogkörének elvonása vagy korlátozása, é) A szociális állam.

2. Gyermekülés.

a) Az enyhébb büntetés indoka, b) Az angyalcsinálás, c) Falu és város, d) Reformeszmék.

3. Magzatelhajtás.

a) Gyermekkitétel, b) A magzatelhajtás fajtái, c) A magzatelhajtás története, d) A magzatelhajtás oka. e) Reformeszmék, f) A szociális állam.

4. A női becsület védelme.

a) A proletár gyermekek, b) A mai büntetőjogi védelem, c) Reformtörekvések, d) A fiúk nemi becsületének védelme, e) A szociális állam.

5. Gyermekkínzás.

a) Jogi jellege, b) Tárgya, c) Módjai, d) Okai. e) Személyei. f) Következményei, g) Az alsóbb néposztályok, h) A gyermekkínzás története. i) Küzdelem a gyermekkínzás ellen.

6. Speciális bűncselekmények létesítésére irányuló törekvések.

a) Általában, b) A szülői hatalomra vonatkozó speciális bűncselekmény, c) Gyermekmunkára vonatkozó bűncselekmények, d) A gyermekek koldulására és csavargására vonatkozó bűncselekmények, e) Küzdelem az alkoholizmus ellen, f) Küzdelem a nikotin ellen, g) Küzdelem a fertőző betegségek ellen.

1. A gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények két csoportja.

d) Eddigél a gyermekek által elkövetett bűncselekményekkel foglalkoztam. Most áttérek a gyermekek ellen elkövetett bűncselekményekre.

Megfelelő statisztikai adatok hiányoznak. Hivatalos statisztikai adatokkal bírunk, de egyedül a második csoportba tartozó bűncselekményekre vonatkozólag; a többi bűncselekményre vonatkozólag, minthogy a statisztika a sértett személyre súlyt nem helyez, legfeljebb csak magánúton gyűjtött statisztikai adatok jöhetnek figyelembe. A statisztikai adatokról ép azért az egyes bűncselekményeknél beszélek.

A bűncselekmények két csoportba oszthatók. Az első csoportba azok tartoznak, melyeknek nem tényálladási elemök az, hogy gyermek ellen követik el; a második csoportba pedig azok, melyeknek ez tényálladási elemök.

Mely bűncselekmények tartoznak az első és melyek a második csoportba, az minden államban különbözőképen van szabályozva. E tekintetben egyszerűen a tételes büntető törvénykönyvekre utalok,

b) Az első csoportba tartozó bűncselekményeknél a következő kérdések bírnak fontossággal:

Az, hogy a bűncselekmény nem felnőtt, hanem gyermek ellen, nem idegen, hanem a büntettes valamely irányú gondozása alatt álló gyermek ellen követtetett el, képezzen-e súlyosító illetve enyhítő körülményt? Nem kellene-e a büntető törvénykönyv általános részében illetve az egyes bűncselekményeknél az említett körülményeket mint súlyosítókat illetve mint enyhítőket felsorolni?

Azon körülmény, hogy a gyermek szervezeténél fogva az ellene intézett bármely irányú támadás ellen kisebb ellentállást képes kifejteni, a gyermek fokozott büntetőjogi védelmét vagyis az ellene elkövetett bűncselekmények szigorúbb megtorlását indokolja. És pedig annál szigorúbbat; mennél fiatalabb a gyermek; mert például egy 10 éves bántalmazott gyermek segítségért kia-

bálhat és elszaladhat, ellenben a csecsemő teljesen védtelen.

A gyermek ellen elkövetett bűncselekmény gyakran már csak azért is súlyosabban torlandó meg, mert a tettes durvaságát és aljásaságát árulja el.

Súlyosítónak veendő azon körülmény, hogy a gyermek a büntetett valamely irányú gondozására volt bízva. Azonban nem felejtendő el, hogy a szülők, a gyámok, a gondnokok, a tanítók által a rájuk bízott gyermek ellen elkövetett bűncselekmény gyakran csak a rájuk bízott hatalommal való jóhiszemű visszaélés, melynek szigorú megtorlása a gyermek ellen felkeltett elkeseredésnél fogva néha a gyermek érdekében sem kívánatos.

Nagyon természetesen ezen kérdések csak ott bírnak jelentőséggel, a hol határozott tartamú büntetéseket szabnak ki. A szociális államban be lesz hozva a határozatlan tartamú büntetések rendszere, ennélfogva ott ezen kérdések nem fognak jelentőséggel bírni.

c) A második csoportba tartozó bűncselekmények közt legnevezetesebbek a gyermekölés, a gyermekkitétel, a magzatelhajtás (ezen három cselekményt leginkább törvénytelen gyermekek ellen követik el), a női szemérem ellen irányuló bűncselekmények (például erőszakos nemi közösülés, fajtalanság stb.).

Ezen bűncselekmények a kapitalizmus fejlődésével egyidejűleg nagyon megsaporodtak; azonban a hivatalos statisztika szerint ezen bűncselekmények egyikének száma sem haladja meg az összes bűncselekmények 1%-át, sőt a legtöbb még ezen 1% mögött marad.

d) Okvetlenül szükséges minden olyan esetben, a mikor a bűncselekmény által a tettes elárulja, hogy a szülői hatalmat, a gyámságot, a gondnokságot, a tanítói, a nevelőszülői tisztet nem képes megfelelően ellátni, a

tettetől ezt a jogkört azonnal elvonni. Elveendő pedig ez a jogkör nemcsak a sértett gyermekekre vonatkozólag, hanem szükség esetén egyáltalában. A ki egy gyermekkel szemben súlyosabb bűncselekményt elkövet, szabály szerint nem érdemli meg, hogy gyermekek felett jogkört gyakoroljon. Az illető gyermek a ki ellen a cselekmény elkövetetett, már csak azért sem hagyható az illető jogkörében, mert hisz a büntettes bűncselekménye kitöltése után főleg rajta állna bosszút. Szükséges pedig, hogy ezen megvonást ne csak az ítélet mondja ki és ezen megvonás ne csak az ítélet jogerőre emelkedése után hajtassék végre, hanem hogy ez már az előkészítő eljárásban megtörténjék.

Ellenvetik azt, hogy ezen jogkör megvonása a legtöbb esetben nem a büntetőbírósághoz, hanem a gyámhatósághoz tartozik.

Ezen felfogás nem egészen helyes.

Elvileg az említett teendő a gyámhatósághoz tartozik. Azonban a valamely bűncselekmény következtében szükséges teendők nagyobb hátrány nélkül nem oszthatók meg különböző hatóságok közt. A legtöbb esetben azonnal szükséges intézkedni. Az említett jogkörök nem mások mint köztisztviségek; vagyis a bíróságnak, mely kimondhat mellékbüntetésül hivatalvesztést és kimondhatja a politikai jogok felfüggesztését, jogosítva kell lennie az ezen jogkörtől való megfosztás kimondására is. Ha a bíróság a nyilvános iskolában működő tanítót eltilthatja a tanítástól, akkor kétségtelenül eltilthatja a szülőt, a gyámot, a nevelőszülőt is a neveléstől és a tanítástól.

e) Ezen bűncselekmények a szociális államban majdnem ismeretlenek lesznek. Egyrészt azért, mert nem lesznek törvénytelen gyermekek és így nem

lesznek törvénytelen gyermekek ellen irányuló bűncselekmények sem; másrészt pedig azért, mert a szociális államban nem lesz prostitúció, már pedig a női szemérem ellen irányuló bűncselekmények nagy részének egyedüli célja a prostitúció számára árut szolgáltatni. (Azon okokról, a melyek folytán a szociális államban az emberek bűncselekményeket általában nem fognak elkövetni, itt nem szólok).

2. Gyermekölés.

a) A gyermekölés enyhébb büntetése a XVIII. században kezdődik.

Az enyhébb büntetés szükségességét a következőkép indokolják:

aa) A születés aktusa folytán az anya testi és szellemi egyensúlya megbillen, az anya a korlátolt beszámíthatóság állapotában van.

bb) A házasságon kívül szülő nőnél a szülési folyamat alatt a szégyentől való félelem és a gyermek eltartására vonatkozó aggodalom fokozott erővel lépnek fel. (Ezért bünteti némely törvényhozás enyhébben a házasságon kívül szülő nőt mint a házasságon belül szülő nőt.)

cc) Úgy a lelelenzházakba való titokzatos és korlátlan felvétel, mint a legszigorúbb büntetések képtelenek ezen bűncselekményt megakadályozni. Például Franciaországban a gyermekölést a lehető legszigorúbban büntetik. (1906-ig, a mely évben a halálbüntetést eltörölték, halállal büntették.) Ez azonban a nőt a gyermeküléstől nem tartja vissza. Egyrészt azért, mert az apasági kereset meg nem engedett voltánál fogva a gyermek eltartása tekintetében felmerülő aggályok a szülésnél óriási erővel lépnek fel, másrészt azért,

mert az esküdtek belátják, hogy a bíróság által kiszabandó büntetés igazságtalan volna s inkább nem bűnösnek mondják ki a gyermekölő nőt.

Azonban eddigelé nem minden modern törvényhozás helyezkedett az enyhébb álláspontra; néhol a gyermekölés nem képez speciális bűncselekményt, illetve azt ugyanúgy sőt szigorúbban büntetik mint a felnőtt ember ölését.

b) A gyermekölés modern formájáról, az angyalcsinálásról a házasságon kívül született gyermekekről szóló fejezetben beszéltem.

c) Falun aránylag nagyobb a gyermekölések száma mint városban. Ez összefügg avval, hogy a falu messze van a gyermekmenhelytől és hogy falun aránylag kisebb a magzatelhajtások száma mint városban.

d) Olyan gyermek, a kiből előreláthatólag nem lesz a társadalomnak hasznos tagja, (például nagyobb fokbeli nyomorék, kretén, idióta, vízfejű stb.) manapság kénytelen egy hosszú martiréleten keresztül-menni. Az emberek ugyanis igen nagy buzgalmat és fáradságot fordítanak reá és felhasználják az orvosi tudomány minden eszközét, hogy öt mennél hosszabb ideig életben tartsák; nagy intézeteket építenek és rendkívül örülnek, ha évek hosszú során át kifejtett fáradságos munkájok eredményeképen a kis idióta néhány szót tud beszélni vagy leírni. Az emberek egészen elfelejtik, hogy az elért eredmény teljesen negatív valami, egyrészt azért, mert az ilyen egyén csak káros a társadalomra nézve, másrészt azért, mert a szocziálpolitika más ágaiban ugyanannyi idő és ugyanannyi jószág feláldozásával jóval különb eredmény érhető el.

Felmerül tehát a kérdés, nem szükséges-e az ilyen gyermekeket, ha valamely ok következtében

mégis a világra jöttek, gyors és ártalmatlan módon elpusztítani.

A mai erkölcsi felfogás nemcsak hogy borzad ilyesfajta erélyes rendszabályoktól, hanem minden rendszabályt, mely egyéneket, bármilyen értéktelenek legyenek is, feláldoz a faj érdekében, erkölcstelennek sőt bűnösnek tekint.

Valójában pedig máskép van a dolog. Ahogy a mai individuális állam a mai generációra nézve ártalmas bizonyos egyéneket ártalmatlanokká tesz, körülbelül ugyanúgy kell a társadalomra nézve hasznavehetetlen, a mostani vagy jövő generációra nézve káros gyermekeket ártalmatlanná tenni. (Ez nagyon természetesen csak oly gyermekekre vonatkozik, a kikre vonatkozólag az orvosi tudomány kétségtelenül megállapítja, hogy semmi esetre sem lehetnek a társadalom hasznos tagjai, sőt hogy fenntartásuk a fajra nézve egyenesen káros.)

Mihelyt az embereket át fogja hatni az a tudat, hogy a jövő generáció érdeke van olyan fontos mint a mostani generációé, hogy a faj érdeke van olyan fontos mint néhány a társadalomra nézve hasznavehetetlen egyéné, mihelyt az esetek száma, a melyekben gyermekek elpusztítására szükség lesz, megfelelő megelőzés következtében kicsiny lesz: az emberek az ilyen gyermekek elpusztítását szükségesnek és erkölcsösnek fogják tekinteni. (Ez is bizonyítékul szolgál a mellett, hogy az emberek olyan bűncselekményeket, melyeket manapság a büntetőjog szigorú megtorlásban részesít, a jövőben esetleg megengedetteknek sőt erkölcsösseknek fognak tekinteni.)

Hogy erre vonatkozólag mily módot fognak választani, az lényegtelen. Valószínűleg valamilyen gyorsan és kínok nélkül ható narkózis útján fogják ezen gyermekeket a másvilágra küldeni.

3. Magzatelhajtás.

a) Előrebocsátom, hogy a gyermekkítételről a lelenczügyi fejezetben szólok.

b) A magzatelhajtás vagy erőszakos utón előidézett koraszülés vagy a magzat megölése az anyatestben.

c) A magzatelhajtás minden korban nagyon gyakori cselekmény.

A régi időben a legtöbb népnél (például a görögöknél) nem is büntették. A rómaiaknál azon indokolással, hogy a magzat a nőnek egy része, legfeljebb akkor büntették, ha az az apai hatalom megsértését képezte, vagyis ha a férj beleegyezése nélkül követtetett el. A keresztény Európában a XVIII. századig nem büntették, ha elkövettetett a magzat „megelevenülése” előtt, mielőtt „anima rationalis” ment a magzatba, vagyis a fogantatást követő 6–10 héten belül. Felállították az élő és életlen magzat, a terhesség első és második fele, a terhességnek azon stádiuma, melyben a magzatnál a mozgások még nem lépnek fel és azon stádiuma, a melyben már fellépnek, között lévő megkülönböztetéseket. (Utóbbi megkülönböztetés az angol jogban ma is jelentőséggel bír.) Ezen álláspontnak magyarázata az, hogy az első fejlődési fokon a magzat még nem igen látszik lélekkel bíró lénynek.

Ma a magzatelhajtás büntetendő cselekmény, de ennek daczára óriásilag el van terjedve. A hivatalos statisztikai adatok meg sem közelítik a valóságot, mert a legtöbb magzatelhajtás titokban marad. Ma a sebészeti technika óriási fejlettségénél fogva szakember sebészeti utón magzatelhajtást minden nehézség nélkül eszközölhet. Minden nagyobb városban van egy csomó orvos, ki egyedül magzatelhajtással fog-

lalkozik. A szülésznők sem riadnak vissza az ilyen műveletektől. Minden nagyobb helységben van több nagyobb intézet, mely alkalmat nyújt a nőknek, hogy ballépésük következményeit magzatelhajtás útján eltávolítsák.

d) A magzatelhajtásra vezető okok férjes nőknél a gyermektől, az életmód csökkenésétől, a születési aktustól való félelem; házasságon kívüli terhességnél az anya és a gyermek jövőjére vonatkozó aggodalom, még sokkal nagyobb mérvben a szégyentől való félelem és a terhesség eltávolítására irányuló törekvés.

Vagyis magzatelhajtásokat nemcsak házasságon kívül teherbe ejtett és nemcsak proletár nők követnek el.

Nagyon természetesen a magzatelhajtást a proletár nők nem tudják olyan ügyesen eszközölni; mert nem fordulhatnak olyan drága és ügyes szülésznőkhöz és orvosokhoz. Ez az oka, hogy a proletár nők által elkövetett magzatelhajtások aránylag nagyobb részét fedezik fel.

Városokban aránylag nagyobb a magzatelhajtások száma mint falun és városokban magasabb színvonalon áll a magzatelhajtási technika mint falun.

e) Az újabbi időben indítványozzák, hogy a magzatelhajtást egyáltalában ne büntessék. (Némelyek megelégednek avval, hogy az anyát ne büntessék.) A kétségtelenül helyes indítványt a következőképen indokolják:

aa) A büntető szankció úgyis hatálytalan; a büntetés nem a cselekményt, hanem a szegénységet és az ügyetlenséget sújtja.

bb) Minden esetre megengedendő a magzatelhajtás a következő esetekben:

aaa) Ha a közösülés, mely a terhességet okozta,

a nő beleegyezése nélkül történt (például erőszakos közönség volt).

bbb) Ha valamely speciális orvosi szempont megkívánja (például ha a terhesség vagy szülés a konkrét esetben a nő életét komolyan veszélyezteti és a nő élete kétségtelenül többet ér mint a születendő gyermeké).

ccc) Ha kétségtelenül gyenge, beteg, a társadalomra nézve hasznavethetetlen illetve káros gyermek születnék; pl. ha egy súlyos elmebetegségben vagy krónikus alkoholizmusban szenvedő egyén ejt teherbe egy nőt vagy ha valaki egy súlyos elmebetegségben szenvedő, egy epileptikus, egy idióta nőt ejt teherbe. (Ennyiben a magzatelhajtás büntetlensége a darwinista eszmék folyománya.) Hogy az anya mely betegségeinél és mely konkrét esetben indikált vagy antiindikált a mesterséges abortus, e tekintetben az orvosi tudományra utalok.

cc) A magzatelhajtás büntetlensége mellett felhozott többi érvekre (hogy mindenki szabadon rendelkezhetik testével, tehát az anya azt tehet a magzattal, mit akar, már csak azért is, mert az embrió a biogenetikai törvényből kitűnőleg nem ember, hanem az embernél alacsonyabb rendű állatfaj), épenséggel nem helyezek súlyt és ezen érvekre nincs is semmi szükség.

Az ezen indítvány ellen felmerülő aggályok elosztatása végett megjegyzem, hogy a magzatelhajtási technika fejlődésével a magzatelhajtás majdnem teljesen veszélytelen lesz és hogy a büntetésnél jobban akadályozza meg a magzatelhajtást a nő felvilágosítása a magzatelhajtás veszélyességének esélyeiről.

Ha a magzatelhajtás büntetlen lesz, akkor is azt, ha a férjes nő férje beleegyezése nélkül követi el,

a házasság felbontására okul szolgáló körülménynek kell tekinteni.

f) A szocziális állam a magzatelhajtás tekintetében kétségtelenül a most ismertett álláspontra fog helyezkedni.

4. *A női becsület védelme.*

a) Hogy az idevaló bűncselekményeket főleg a proletár gyermekek ellen követik el, köztudomású.

b) Manapság a büntető törvénykönyv csak a női becsület ellen intézett súlyosabb támadásokat (ilyenek az erőszakos nemi közösülés, a megfertőztetés, a kerítésnek néhány kirívó esete) torolja meg.

c) Az idevágó reformtörekvések a következők: Belátják, hogy a női becsületet, különösen pedig a fiatal lányok becsületét sokkal erélyesebben kell megvédeni, mint az ma történik.

aa) A korhatár, a melynél fiatalabb korú nővel való közösülés feltétlenül büntetendő, legalább is a 18-ik évre felemelendő. Már csak azért is, mert nemcsak a nemileg éretlen nővel való közösülés, hanem a kezdődő nemi érettség korában való nővel való közösülés is a nőre nézve igen súlyos és veszélyes következményekkel járhat.

bb) Büntetni kell nemcsak azt, a ki a nőt erőszakkal, vagyis fenyegetéssel bírja a vele való közösülésre, hanem azt is, a ki a nőt ravasz fondorlattal, házassági ígérettel, a nőnek vele szemben való függési viszonyának felhasználásával bírja arra.

cc) A kerítést általában véve sokkal szigorúbban kell büntetni, mint az ma történik.

d) A fiúk ellen elkövetett nemi cselekményeket a fiúk bizonyos koráig épen olyan büntetőjogi meg-

torlásban kell részesíteni mint a leányok ellen elkövetettek; mert bizonyos korig a fiúk ugyanolyan védelemre szorulnak rá mint a leányok.

e) A szociális államban a két nem közt való viszony egészségesebb alapon fog nyugodni, a nemi bűncselekmények száma tehát igen csekély lesz. (A kerítésről már szólottam.)

5. Gyermek kínzás.

a) A gyermekkínzás lényegileg a bűncselekmények első csoportjába tartozik. Nagy fontosságánál fogva azonban külön fejezetben foglalkozom avval.

b) A gyermekkínzás elkövethető idegen gyermek ellen (ez ritkább eset) és elkövethető a büntettes valamely irányú gondozására bízott gyermek ellen.

c) A gyermekkínzás lehet vagy fizikai vagy pszichikai.

A gyermekkínzás fontosabb fajai a következők:

aa) A verés.

bb) Megvető bánásmód. (Evvvel kapcsolatban felvetem a kérdést, elkövethet-e a szülő gyermeke ellen becsületsértést.)

cc) Munkára való kényszerítés. Ez lehet aaa) túlterhelés iskolai és házi feladatokkal, bbb) lehet kenyérkereső munkára való szorítás, ccc) lehet koldulásra való kényszerítés.

Itten most csak az utóbbiról kell beszélnem.

A koldulás annál eredményesebb, mennél inkább kelt a gyermek szánalmat, vagyis mennél szegényebbnek, nyomorultabbnak, betegebnek, gyengébbnek néz ki. Gyakran a gyermeket csak azért kínozzák, nyomorgatják, sőt megcsonkítják, hogy mennél nagyobb szánalmat keltsen.

Sokszor meg van határozva, mennyi az a minimális összeg, a melyet a gyermeknek haza kell hoznia, mert különben verésben és kínzásokban lesz része.

Parisra és Londonra vonatkozó megbízható adatokból kitűnőleg ott gyermekeket koldulás céljaira kikölcsönöznek, sőt ilyen gyermekekre vonatkozólag valóságos börze áll fenn.

A koldulásnak a gyermekre vonatkozólag igen súlyos erkölcsi hátrányai vannak: a kolduló gyermek leleményes lesz ugyan, de színlelő, munkakerülő, élvhajhászó stb.

d) A gyermekkínzások közvetlen okai a következők:

aa) A gyermek beteges, gyenge volta, a mely a szülők előtt gyakran mint roszaság tűnik fel.

Beteges, gyenge gyermeket a szülők inkább kínoznak mint egészségeset. A gyengeelmjúséget különben is nehéz felismerni. Szomorú, hogy sokszor a szülő a gyengeelmjúségnek, mely miatt a gyermeket kínozza, sajátmaga az oka.

bb) A szülők beteges, ideges volta.

Beteges, ideges szülők inkább kínozzák gyermekeiket mint egészségesek. Némely elmebetegnek a kínzás örömet okoz.

cc) Nyereségvágy.

A koldultatásról, a kereső munkára való kényszerítésről már szoltam.

Gyakran a gyermek biztosítva van nagyobb összegre halála esetére. Minthogy a gyermek halála esetén a szülők kapják meg a biztosítási összeget, a szülő gyermeke halálára vágyik. Igen gyakori volt ez Anglia ipari központjaiban, a míg külön törvény meg nem tiltotta.

Gyakran a szülők örökölnék a gyermek után és ezért kívánják a gyermek halálát.

dd) A szülők durvasága és nevelési képtelensége.

ee) Hibás felfogások a nevelésről.

Közfelfogás szerint a verés a nevelés szükséges tényezője. Persze a gyermek megszokja a verést, minek folytán az hatálytalan lesz; erre a nevelő még erősebb, még kízóbb eszközökhöz nyúl.

ff) Az alkoholizmus.

Ez a gyermekkínzásnak nemcsak közvetlen, hanem közvetett oka is. A részeges férj, a ki családját részeg állapotában bántalmazza, ámbátor talán józan állapotában e felett lelkifurdalást érez, állandó typus.

gg) Vallási felfogások.

Gyakran a gyermekkínzást azért követik el (különösen apácák, szerzetesek és lelkészek), mert azt hiszik, hogy a lélek üdvének előmozdítása végett szükséges a testet kegyetlenül sanyargatni.

Egyébként is a túlzott jámborság összefügg a sexuális perverzitásokkal.

hh) Sexuális mozzanatok.

A gyermekkínzások nagy része a kízóban lévő sexuális mozzanatokra vezethető vissza.

A kízás azonban nemcsak a kízóban, hanem a gyermekben is kiválhat sexuális érzéseket.

Az ilyen kízások leginkább a felsőbb néposztályoknál fordulnak elő.

ii) Rossz viszony a házastársak között.

Ha a szülők közt a viszony fel van dűlva, akkor gyakran az egyik szülő csak azért kínozza a gyermeket, mert a másik szülő szereti a gyermeket.

e) Kik szokták a kízásokat elkövetni?

aa) A hozzátartozók között első helyen áll a természetes anya.

A kízott gyermekek közt a törvénytelen gyermekek

nagyobb arányszámmal vannak képviselve mint a törvényesek.

Általános felfogás, hogy rendkívül kínozzák a törvénytelen gyermekeket, ha anyja nem az apjához, hanem más férfihoz megy nőül: kínozza a férj, mert hisz ez mostoha gyermeke; kínozza a nő, mert a gyermek folyton rontja a férjével való viszonyt (ez vonatkozik egyébként az összes mostoha gyermekekre) és őt folyton a házasság előtt való most már erkölcs-telennek tekintett életére emlékezteti. E felfogás nagyon túlzott; lásd a törvénytelen gyermekről szóló fejezetet.

bb) A hozzátartozók közt másodsorban jön a természetes apa.

cc) Harmadsorban jön a hozzátartozók közt a mostoha anya.

Azonban a mostoha anya szerepét az irodalom nagyon szokta túlozni. A mostoha anya által való kínzás sokkal inkább menthető mint az édes szülők által való kínzás. Utóvégre is a mostoha anya nem szeretheti a gyermeket úgy, mint a hogy az anya szereti vérbeli gyermekét és csak természetes, hogy a mostoha anya másképen bánik mostoha gyermekével mint saját vérbeli gyermekével. A mostoha gyermek tehát inkább van kitéve kínzásoknak, ha a mostoha anyának egyúttal saját gyermekei is vannak.

dd) A mi a törvényes szülőket illeti, úgy az anya inkább szokott kínozni mint az apa. Az atyai szeretet nem is lehet olyan nagy mint az anyai szeretet, de az atyai gyűlölet sem lehet olyan nagy mint az anyai gyűlölet.

ee) A tanítók egy része is szokott kínzásokat elkövetni. Ennek daczára ritka eset, hogy a tanítók ellen gyermekkínzás miatt folyamatba teszik az eljárást. Számos gyermek hazulról hozzá van szokva a kínzások-

hoz, számos szülő ezt természetesnek találja vagy fél panaszt emelni stb.

ff) Hogy a nevelő szülő inkább kínoz mint az édes szülő, az folyománya annak, hogy a nevelő szülőből hiányzik a szülői szeretet.

f) A kínzásnak igen szomorú következményei vannak a gyermek testi, lelki és szellemi egészségére.

A kínzott gyermek rossz, gyáva, hazudozó lesz, a mi csak még nagyobb kínzásoknak okává válik. A kínzott gyermek elveszti nemcsak a kínzó iránt való szeretetét és bizalmát, hanem idegeneket sem szeret és idegenekben sem bíz. Kifejlődik benne a gyűlölet és bosszúvágy nemcsak a kínzó, hanem idegenek, sőt az egész társadalom ellen.

A kínzott gyermek maga is kínoz és bántalmaz másokat.

Az elnyomott gyermekben nincs semmi akarat-erő és semmi becsvágy.

A kínzás következtében gyakran a gyermeknél előállnak szellemi és lelki betegségek. Ezek tekintetében a pszichológiai kézikönyvekre utalok.

A kínzások folytán számos gyermek elhagyja a szülői házat és csavargó lesz. Számos kínzott gyermekből büntettes lesz.

Számos kínzott gyermek öngyilkosságot követ el. Az öngyilkosságok száma az idők folyamán szaporodik, mi valószínűleg összefügg a kínzásoknak az újabb korban való térfoglalásával. Azon okok, a melyek a legtöbb gyermeket öngyilkosságra bírják, lényegileg nem mások mint a kínzástól való félelem (a szülőktől, a tanítóktól, az iskolától illetve a kiszabandó iskolai büntetéstől, az osztályzattól, a vizsgától való félelem stb.).

g) A gyermekkínzások legnagyobb részét az alsóbb néposztályok követik el. Ezt a statisztikai adatok (a melyek nem is hivatalosak és épen azért e tekintetben talán kevésbé irányzatosak) kétségtelenül kimutatják. Ezen adatok szerint minden ipari államban a kínzó szülőknek körülbelül 90%-a az alsóbb néposztályokhoz tartozik.

Mindenekelőtt rá kell mutatnom egy néhány tényezőre, mely a valóságosnál nagyobbak tünteti fel az alsóbb néposztályoknak a gyermekkínzásban való részvételét, *aa)* Az alsóbb néposztályok által elkövetett kínzás leginkább durva testi bántalmazás, mely könnyebben derül ki. *bb)* A testi bántalmazást a mostani törvények üldözik, holott a gyermekkínzások számos súlyosabb, de raffináltabb eseteit nem is torolják meg. *cc)* Szűkös lakásviszonyaiknál fogva kevésbé tehetik az alsóbb néposztályok a kínzásokat titokban. *dd)* Az emberek az alsóbb néposztálybelieket inkább merik feljelenteni és inkább mernek ellenük fellépni mint a felsőbb néposztálybeliek ellen.

aa) A gyermeknek az alsóbb néposztályoknál más szerepe van mint a felsőbb néposztályoknál; önáluk a gyermek nem névnek vagy vagyonnak képviselője, hanem gyakran csak kenyérpusztító, ki miatt a szülők még jobban kénytelenek igényeiket megvonni és ki miatt mindenféle kellemetlenségeik vannak, *bb)* Az alsóbb néposztályok durvábbak, szenvedélyesebbek, kevésbé gyengédek mint a felsőbb osztályok. A proletár egész nap dolgozik, nem csoda, ha érzelmvilága eltompul és eldurvul. A proletár maga sem részesült kellő nevelésben, *ce)* A proletárt mindenki elnyomja; az egyedüli, a kivel erejét és fölényét éreztetheti, hozzátartozója, *dd)* A proletár inkább rabja az alkoholizmusnak. *ee)* A proletár

sokszor rá van utalva arra, hogy gyermeke a legfiatalabb korban keressen valamit.

A felsőbb néposztályoknál mindeme tényezők nem szerepelnek, *aa)* Nagyobb műveltséggel és finomabb érzésvilággal bírnak, *bb)* A nevelést átengedik fizetett személyeknek; ennek folytán tanúi volnának kínzásaiknak. Kevesebbet is érintkeznek a gyermekkel.

h) Gyermekkínzás már a régi időkben is létezett. Azonban talán akkor nem helyeztek rá olyan nagy súlyt, mert sokkal kevésbé mertek a családi élet viszonyaiba beleavatkozni.

A viszonyokat, a melyek folytán a proletárok inkább követnek el gyermekkínzást mint a felsőbb osztályok, a kapitalizmusz szüli. Ott van aránylag a legtöbb és a legkegyetlenebb gyermekkínzás, a hol a legerősebben érezteti hatását a kapitalizmusz, vagyis a nagy városokban.

i) Áttérek a gyermekkínzás ellen való küzdelemre.

A gyermekkínzásra a gyermek helyes felnevelése végett épenséggel nincs szükség, sőt ellenkezőleg a gyermekkínzás egyenesen akadály a helyes nevelésnek.

A gyermekkínzások felderítésében és megakadályozásában igen fontos szerepe van egyrészt a tanítóknak, másrészt a gyermekkínzás ellen küzdő egyesületeknek.

A tanító látja, kínoztatik-e az iskolás gyermek és ennek révén a kínzott iskolás gyermek többi testvéreinek kínzásáról is tudomást szerezhet. A tanítót nemes munkájában sikeresen támogatja az iskolaorvos.

A gyermekkínzás ellen küzdő egyesületek igen hatalmasak és igen nagy jelentőségűek. Különösen áll ez az Északamerikai Egyesült Államokra és Angliára. Az Északamerikai Egyesült Államokban lévő egyesü-

leteknek köszönhető a külön gyermekbíróságok felállítására. Angliában talán ezért fektetnek olyan nagy súlyt a gyermekkínzások megakadályozására, mert Angliában a házasságon kívül született gyermekek sorsa igen rossz.

Három helyes indítványról is meg kell emlékezniem.

Az első indítvány szerint azon személy által, a kinek bármely irányú gondozására van bízva a gyermek, a gyermek ellen elkövetett kínzás hivatalból legyen üldözendő.

A második indítvány szerint a gyermeket kínzó szülőtől azonnal el kell venni a szülői hatalmat, mert máskülönben a szülő büntetése kiállása után csak még jobban kínozza a gyermeket és jobban vigyáz arra, hogy fel ne fedezzék.

A harmadik indítvány szerint mindenki, a ki tud gyermekkínzásról, köteles legyen azt feljelenteni. Ezen indítványt avval indokolják, hogy a gyermek nem védheti magát és nem tehet feljelentést, hozzátartozója ellen már épenséggel nem.

6. Specziális bűncselekmények alakítására, irányuló törekvések.

a) Újabb időben számos cselekményből kívánnak specziálisan gyermek ellen irányuló tényálladékkal bíró bűncselekményeket konstruálni és számos cselekményt a mainál jóval súlyosabb büntető szankció alá vonni.

b) Kezdi hangsúlyozni, hogy a szülői hatalomban foglalt jogokkal való visszaélést és a szülői hatalomban foglalt kötelezettségek megszegését nemcsak magánjogi, hanem büntetőjogi szankcióval is kell sújtani. Nem találják kielégítőnek a mai büntetőjognak, mely csak egyes

kirívó esetekben, például ha a szülők gyermekök tartását teljesen elhanyagolják (gyermekkitétel), vagy ha a szülői hatalom határát igen nagy mérvben túllépik (súlyos testi bántalmazás), büntet, álláspontját.

Egyre többen helyeslik azon indítványt, hogy a tartási illetve nevelési kötelezettség elhanyagolását illetve megszegését egységes, általános bűncselekménnyé kell konstruálni és mint ilyent kell szabályozni.

A bűncselekmény fogalom meghatározása körülbelül a következő volna:

„Büntetendő a szülő, a ki, ámbátor arra képes,

a) tartási kötelezettségét szándékosan nem teljesíti,
 b) rendetlen életmódja által magát képtelenné teszi arra, hogy ezen kötelezettségének megfeleljen, c) hibája által gyermekének elhagyottságát előidézzi.

Ezen intézkedés a gyermek egyéb hozzátartozóira, a gyámra, a gondnokra, a nevelő szülőkre megfelelő alkalmazást nyer.”

A cselekmény egyik tényálladási eleme a szándékosság illetve a kirívó gondatlanság. Ha ugyanis a gondatlanság minden fajtáját büntetnék, akkor a szabályozás főleg az alsóbb néposztályok ellen irányulna, mert a gondatlanság esetei túlnyomólag ezeknél fordulnak elő. Azonban a „rendetlen életmód” esetében szándékosság nem kívántatik meg, mert a munkakerülőket, a szenvedélyes játékosokat semmi esetre sem szabad kímélni. A csekélyebb mérvű gondatlanságot, ha ennek folytán a gyermek elhagyottsága bekövetkezik, azért tartom büntetendőnek, mert ilyen esetben a gyermekről a köz tartozik gondoskodni, már pedig semmi esetre sem szabad megengedni azt, a mi sajnos elég gyakran előfordul, hogy némely szülő elhanyagolja gyermeke nevelését, csakhogy gyer-

mekéről a köz gondoskodják és ő ennek folytán a gyermektől megszabaduljon.

A bűncselekménynek semmi esetre sem szabad indítványinak lennie. Sem a gyermek, sem törvényes képviselője nincs az esetek többségében abban a helyzetben, hogy indítványt előterjeszthessen; a cselekmény által sértett fél különben is nem csupán a gyermek, hanem egyúttal az állam is, mely megbízta a büntettest a gyermek bizonyos irányú gondozásával.

Ellenvetik, hogy ezen bűncselekmény főleg az alsóbb néposztályokat sújtaná, hogy büntetéssel senkit sem lehet szeretetre kényszeríteni, hogy a szülői hatalom határainak túllépését nehéz megállapítani.

Azonban mindezen ellenvetések tárgyaltalanok az esetben, ha csak az említett kirívó eseteket sújtják büntetéssel s ha minden egyes esetben, midőn az szükségesnek mutatkozik, a gyermeket a büntettes hatalma alól elvonják.

c) Indítványozzák, hogy a gyermekmunkára vonatkozó törvények ellen vétő egyének fölött ne az iparhatóság ítéljen, hanem a rendes bíróság, hogy ezen cselekmények közül a súlyosabbak ne kihágást képezzenek, hanem vétséget illetve súlyosabb esetekben büntetést, hogy ez oknál fogva az ipartörvényből átvéssenek a büntető törvénykönyvbe.

Tényleg kiáltó ellentét, hogy apró-cseprő becsület-sértési vagy könnyű testi sértési ügyekben a bíróság ítéljen, ellenben a sokszor súlyosabb gyermekkizsákmányolási ügyekben az iparhatóság. Az iparhatóság különben sem bír a bírói függetlenség kellékeivel és legtöbbszörre a munkaadók illetéktelen befolyása alatt áll; a kihágási büntetés maximuma pedig olyan csekély, hogy ezen büntetés rizikóját a gyermekmunka kizsákmányolása által elért nyereségtöbblet több mint ellensúlyozza, annál is inkább, mert az

esetek 90%-ában nem is csípi meg a munkaadót. Azok a kirívó igazságtalanságok, melyek ma a gyermekmunka kizsákmányolása tekintetében mindenütt történnek, csak akkor fognak megszűnni, ha a bűncselekmény szankciója olyan súlyos lesz, a bűncselekménnyel járó kockázat olyan nagy lesz, hogy a munkaadóknak borsódzani fog tőle a hátuk: pénzbüntetést szívesen fizet a munkaadó, hisz telik a nyereségből, azonban börtönben már nem ül szívesen.

d) A gyermekek koldulására és csavargásra való kényszerítése is legyen kihágás helyett vétségként szabályozva.

e) Minthogy a gyermekekre erősebben hat az alkohol mint a felnőttre, büntetőjogi úton is meg kell akadályozni, hogy a gyermekekre az alkohol veszélyes befolyást gyakoroljon.

Büntetés terhe alatt meg kell tiltani, hogy a fiatakorúaknak nyilvános helyiségben bármilyen szeszes italt kiszolgáljanak és büntetni kell azon egyént, a ki valamely fiatakorú részegségét okozza az által, hogy a gyermeknek szeszes italt ad vagy adat.

f) Minthogy a nikotin a gyermekekre nézve olyan káros mint az alkohol, a nikotinra vonatkozólag is lényegileg hasonlóan kell intézkedni.

g) Előfordul, hogy a szülők a gyermek egészségére vonatkozólag szükséges teendőket nem teszik meg és ezáltal a közegészségügyet is veszélyeztetik.

Szigorúan kell büntetni azon szülőt, a ki beteg gyermekéhez orvost nem hivat, a ki fertőző betegségben szenvedő gyermekét illetve, ha a családban más gyermek van, azt az iskolába járattja.

(Az *e-f-g* alatt említett indítványok mindeddig nem igen nyertek tételes megvalósítást; azonban arra igen alapos a remény.)

C) KÖZIGAZGATÁSI JOG.

I. FEJEZET.

GYERMEKVÉDELEM A SZÜLETÉS ELŐTT, A SZÜLETÉSNÉL, KÖZVETLENÜL A SZÜLETÉS UTAK

Áttekintés.

1. A születés előtt.

a) Általában, b) A terhes nők kitanítása. c) A szifilisz, d) Magzat-elhajtás, e) Nehéz munka.

2. A szülésnél.

a) h) c) A szülésnél érvényesülő okok és azok megelőzése.

3. Közvetlenül a születés után.

a) A mai helyzet, b) A társadalom tevékenysége, c) Az állam tevékenysége, d) Idő előtt világra jött gyermekek.

4. Anyaságbiztosítás.

a) A felvetett javaslatok, b) Az anyaságbiztosítás mai helyzete. c) Ellenvetések az anyaságbiztosítás ellen, d) Túlzó törekvések.

5. A fejlődés irányzata.

1. A születés előtt.

a) Az ember testi, szellemi és erkölcsi egészsége nagy mértékben függ azon körülményektől, a melyek közt fogantatott és a melyek között született.

A gyermekre a születés előtt ható tényezőkről művem más részeiben, melyekre itt csak egyszerűen utalok, van szó.

b) Súly helyezendő arra, hogy a nő a terhesség alatt megfelelően viselkedjék. A terhes nőknek megfelelő kitanítása égetően szükséges.

c) Minthogy a szifilisz egyik oka a születés rendellenes fajainak, vigyázni kell arra, hogy a méhmagzat ne legyen egyúttal szifiliszt is okozó közösetés gyümölcse és hogy a méhmagzat utólagosan ne inficziáltassék szifilisz által. E tekintetben a prostitúció megszüntetése a legjobb gyermekvédelmi eszköz.

d) A terhesség elején szoktak történni a magzathajtások.

e) A terhesség későbbi stádiumában vigyázni kell arra, hogy a nőnek ne kelljen nehéz munkát végeznie.

aa) Statisztikai adatok kétségtelven bizonyították, hogy a gyermek – ceteris paribus – annál életképesebb, mennél több időt töltött anyja a születése előtt egy szülészeti intézetben.

A helyes eljárás tehát az volna, hogy a nők terhességük hatodik hónapjában lépjenek be egy nyilvános szülészeti intézetbe, a hol körülbelül a születés időpontjáig végeznének könnyebb házi teendőket. Sajnos ezen eljárás a nagy költségek miatt egyelőre kivihetetlen.

bb) Egy másik, kevésbé radikális eljárás az volna, megtiltani a terhes nőknek, hogy a születés előtt bizonyos ideig, mondjuk 8 hétig dolgozzanak. (A manapság létező hasonló tilalom azonban csak a születés után bizonyos időpontig való munkáltatást tiltja és csakis nőkre vonatkozik.)

Ezen eljárás ellen következő aggályok merülnek fel:

aaa) A tilalom az ellenőrzés nehézségeinél fogva csakis a gyárakban és műhelyekben dolgozó nőkre vonatkozhatik.

bbb) A tilalom folytán a terhes nők, ha megfelelő anyagi kárpótlásban nem részesülnek, vagy a

prostitúcióra fogják magukat vetni, vagy más, igen gyakran még terhesebb munkálatokat (cselédmunkák, vasalás, mosás, varrás, házi ipari munkálatok) fognak végezni. (Ma a gyárosok s nagyobb műhelyek tulajdonosai nincsenek a nő terhességére tekintettel, holott más munkáltatók nem igen hajlandók terhes nőket foglalkoztatni. Gondoljunk csak a cselédekre. Ma számos terhes nő csak azért megy valamely gyárba vagy műhelybe, mert más munkát nem kap.)

ccc) A tilalom behozatala feltételezi a terhesség kötelező bejelentését.

2. A szülésnél

Úgy az anya mint a gyermek egészsége szenved, ha a szülés alkalmával és a betegségben a nő nem részesül bába és orvos által való kezelésben. Legtöbbszörre a következő okból nem részesül *a)* szegény, *b)* titokban akarja tartani a terhességet (főleg házasságon kívüli terhességnél), *c)* falun a viszonyok mostohaságánál fogva nehezen vagy nem elég korán jöhet szülésznő illetve orvos a szüléshez és falun a szülésznők és orvosok által nyújtott segítség, azok gyengébb képzettségénél fogva, nem igen megfelelő.

Ad *a)* Szükséges, hogy szegényebb nőknek ingyenes szülésznői és orvosi segítség álljon rendelkezésükre. Ez különbözőképpen érhető el.

aa) Lehetséges úgy, hogy a nőt lakásán kezeli ingyenes bába és orvos, a bábát és orvost pedig az állam, a község, illetve a jótékonyság szervei fizetik.

bb) Lehetséges úgy, hogy a nő díjmentesen kezeltetik nyilvános szülészeti intézetben, klinikán, közkórház szülészeti osztályán.

cc) Némely országban a betegsegélyző pénztárak

segítik a nőt, (legtöbnyire csakis a gyárakban és műhelyekben dolgozó nőt) a terhességet követő néhány héten keresztül és gondoskodnak arról, hogy a nő lakásán részesüljön ingyenes szülésznői és orvosi segítségben.

Ad *b)* Szükséges, hogy a házasságon kívül teherbe ejtett nők kötelesek legyenek a születésnél szülésznők segítségét igénybe venni. Kivihetetlen azonban, ámbátor némely törvényhozás már ismerte, azon újabb indítvány, hogy az ilyen nők s mindenki, a ki azok terhességéről tud, büntetés terhe mellett kötelesek ezen állapotot a hatóságnak bejelenteni.

Ad *c)* Szükséges gondoskodni arról, hogy szülésznők és orvosok legyenek a falukban megkívántató számmal, hogy minden községben legyen legalább egy orvos és egy szülésznő. A szülésznők kiképzésére nagy súly helyezendő, szigorú köteleességükké teendő, hogy a legkisebb veszély esetén is orvost hívjanak.

Az orvosoknak a szülészetben való megfelelő kiképzése is nagy fontossággal bír.

3. Közvetlenül a születés után.

a) A szülészeti intézetekben a nők a szülés után csak körülbelül két hétig maradnak. Azután szomorú testi és lelki állapotukra való tekintet nélkül elbocsátatnak. Ennek szomorú következményei vannak.

aa) A nőknek a szülés után három-négy hónapon keresztül való megfelelő ápolása mindenekelőtt a gyermek érdekében, a ki ép ezen időpontban van leginkább ráutalva az anyatejre, feltétlenül szükséges.

bb) A nőnek a szülés után való meg nem felelő ápolása számos veszélyt hozó betegségnek lehet a forrása. Ha például a nő közvetlenül a születés után

kezd dolgozni, vagyis még mielőtt a szülés alkalmával működő szervek visszafejlődése megtörtént volna, nagy valószínűséggel szerez valamelyes akut vagy chronikus női betegséget.

cc) Ha a nőt rövid idő múlva a szülés után kitzásítjuk az utczára, akkor egyrészt azért, mert nincs pénze (hiszen a terhesség és a szülés összes megtakarított pénzét igénybe vette), másrészt azért, mert attól kell félnie, hogy a munkaadójánál birt helyét más valaki elfoglalja, kénytelen munkába menni.

b) Mindezeket belátják már manapság és létesítenek mindenféle intézményeket, így például hajlékokat betegágyas nők számára, hajlékokat, a melyekben a nő a szülés után egy ideig gyermekével maradhat. Léteznek egyesületek, melyek a betegágyas nőt lakásukon ápolják, illetve a betegágyas nők házi teendőit ellátják; ezek igen csekély jelentőséggel bírnak már csak azért is, mert a legnagyobb részük csak férjes nőt karol fel.

c) Az állam eddigelé a betegágyas nők érdekében igen keveset tett. A mi eddig történt, azt túlnyomó részben a társadalom tette.

d) Kezdenek intézeteket létesíteni, melyek el vannak látva megfelelő eszközökkel (*couveuse*, melegítő kamra stb.), a hol az idő előtt világra jött gyermekek azon időpontig, a melyben a normális testi szervezetet elérik, maradhatnak.

4. Anyaságbiztosítás.

a) Az újabb időben (különösen a nőemancipáció hívei) felvetik az anyasági biztosítás eszméjét.

Az eszme hívei indokolásul hivatkoznak *aa)* azon hátrányokra, a melyekkel a terhes, a szülő nők és

az újszülöttek elhanyagolása jár, *bb)* arra, hogy a szülés igen fájdalmas és nehéz munka, *cc)* hogy a szülés által a nő a társadalomra igen hasznos tevékenységet fejt ki.

Indítványozzák, hogy az anyaságbiztosítás lássa el a jelen fejezetben említett összes feladatokat. Vagyis: támogassa a terhes, szülő, betegágyas nőket és az újszülött gyermekeket; adjon a nőknek a születést megelőző és a születést követő 8-8 héten keresztül legalább is a munkabérnek megfelelő segítséget, a születéseknél és a betegágyban ingyenes szülésznői és orvosi segítséget és egyéb ápolást; az anyaságbiztosítással foglalkozó szervek létesítsenek a terhes, szülő nők és az újszülöttek számára megfelelő hajlékokat és az azokban bentlevő nőket és gyermekeket támogassák.

Az anyaságbiztosítást kötelezővé kívánják tenni egyrészt az összes munkásnőkre, másrészt az összes nőkre, kiknek vagy a kik férjének jövedelme bizonyos minimumot nem ér el. Mindezen nők járulékokat fizessenek. Egyébként is az anyagi biztosítás költségei körülbelül olyképen fedezendők mint a betegsegélyző pénztárak fenntartásának költségei.

b) Az anyaságbiztosítás intézménye manapság jelentőséggel bír Németországban, Franciaországban és Olaszországban. Az említett államokban az illető nők kölcsönösségi alapon nyugvó szövetkezeteket, egyesületeket létesítettek (mutualité maternelle). Hozzájárulnak a költségekhez első sorban maguk a biztosítottak, még pedig az összesek, tekintet nélkül arra, hogy szegények-e vagy jómódúak; vagyis az anyaságbiztosítás épenséggel nem bír szegénységélyző intézmény jellegével. Az egyes szövetkezetek anyaságbiztosítási pénztárakat létesítenek a betegsegélyző pénztárak

mintájára és ezek a pénztárak egymással szoros összefüggésben vannak (Mutterschaftskassenverbände). A hatóság nem tesz egyebet, mint hogy ezen pénztárak keletkezésénél és szervezésénél segít és azokat ellenőrzi.

Az intézmény fényesen beválik. így például tapasztalták azt is, hogy a biztosított anyáknak jóval nagyobb része szoptatja maga gyermekét mint azon anyáké, kik nincsenek biztosítva, de a kiknek viszonyai egyébként ugyanazok.

Olaszországban terveznek állami anyaságbiztosítást; hogy az illető javaslat törvény lett-e már és életbe lépett-e már, azt most hamarjában nem tudom.

c) Az anyaságbiztosítás ellen a következő érveket hozzák fel:

a a) Az anyaságbiztosítás nem nyugodhatik szilárd alapon. A születések száma ugyanis nem enged megfelelő valószínűségi számítást, minélfogva a járu-lékok nagysága és az anyaságbiztosítás által nyújtott segélyezések nagysága nem állapítható meg a meg-kívántató határozottsággal és szabatossággal.

Ez az érv a tények nem tudásán vagy félre-ismerésen alapszik. Bizonyos adott viszonyok közt a születések száma kiszámítható körülbelül ugyan-olyan pontosan mint a halálozások száma.

bb) Az anyaság egy rendes élettani folyamat, nem pedig betegség.

Ezen ellenvetés is alaptalan.

aaa) A terhesség és a szülés alatt a nő orvosi segítségre szorul, bbb) Különben is a betegségi bizto-sítás feladata sem egyedül a betegek gyógyítása, hanem egyúttal a betegségek megelőzése; már pedig

a terhes és szülő nők megfelelő kezelése által számos betegség előzhető meg. *ccc)* A terhesség és a szülés következtében a nő kiadásai fokozódnak. A nő már csak azért is, mert a terhességet vagy születést nem is lehet színlelni (a betegség színlelését szokták ugyanis érvül felhozni a betegsegélyző pénztárak ellen), nyugodtan részesíthető bármilyen magas betegsegély - zésben. Az pedig, hogy a nők tisztán csak a nekik jutandó járulékok és segélyezések kedvéért tegyék ki magukat terhességnek és szülésnek, nem igen képzelhető el.

d) Néhányan még tovább mennek. Az *a)* pontban említett indokoláshoz hozzáadják azon érvet, hogy a gyermekszülés közgazdaságilag ugyanolyan fontos tevékenység mint a férfi kereseti tevékenysége, hogy tehát annak ugyanazon ellenszolgáltatást kell nyernie; és kívánják, hogy az anyaságbiztosítás biztosítsa a gyermek felnevelését a keresőképeség eléréséig.

Ezen kívánságot azonban az anyaságbiztosítás legradikálisabb hívei is túlzottnak és ezidőszerint meg nem valósíthatónak tekintik.

5. A fejlődés irányzata.

Az anyaságbiztosítás intézményével szemben nagyon rokonszenvesen viseltetem. Hogyan fognak alakulni a szociális államban a viszonyok, vajjon azok az anyaságbiztosítás eszméjének továbbépítésén fognak-e alapulni, azt nem tudom. Kétségtelennek tartom azonban, hogy a szociális államban az összes terhes és szülő nők megfelelő ápolásban fognak részesülni. A terhesség bizonyos stádiumától kezdve a születés után való bizonyos időpontig a nőknek meg lesz tiltva kenyérkereső munkát végezniök.

A terhesség előrehaladottabb stádiumában lévő nőket, a szülő nőket, a betegágyban lévő nőket majdnem kizárólag intézetekben fogják ápolni; ezen intézetek száma nagy lesz. Következtetem ezt abból, hogy *a)* a háztartás veszíteni fog jelentőségében, *b)* az ilyen nők intézeti ápolása megfelelőbb és olcsóbb mint intézeten kívül való ápolásuk, *c)* a fejlődésnek iránya, hogy a betegek intézetekben kezeltessenek.

II. FEJEZET.

CSECSEMŐ VÉDELME.

Áttekintés.

1. Bevezetés.

a) Általában, b) Élettani adatok, c) Az anya által való szoptatás előnyei, d) Ezt illusztráló adatok.

2. A mesterséges táplálás.

a) Adatok, b) A szoptatási képtelenség elmélete, c) A nem szoptatás okai. d) A proletár nők. e) Kapitalizmus. f) Törvénytelen gyermekek. g) Dajkaügy. h) ügy érdekes példa.

3. Tehéntej.

4. A mesterséges táplálás egyéb módjai.

5. A csecsemők intézeti nevelése.

a. Az egyik felfogás, b) A másik felfogás.

6. A bölcsődék.

a) Előzetes megjegyzés, b) A bölcsődék szükségessége. c) A bölcsődék célszerűsége. d) A törvénytelen gyermekek kitiltása a bölcsődékből. e) A társadalom szerepe, f) A fejlődés irányzata, g) Gyári bölcsődék és családi bölcsődék.

7. reformeszmék.

a) A szüléssznők kiképzése és fegyelmezése, b) Az anyák kitanítása. c) Nevelési képesítvény. d.) Mintaintézet.

8. Radikális reformok.

a) A gyermekvédelem célja. b) Az anyák kötelessége gyermekeket maguk szoptatni. c) A szociális állam.

1. Bevezetés.

a) Minden állatfajnál az egyed születése után bizonyos ideig szüleire van utalva. Az emberi egyén, miként már említettem, az összes fajok közt a leggyámoltalanabb születésekor. A csecsemő minden

külső segítség nélkül épenséggel nem tud megélni. Mennél fiatalabb az emberi egyén, annál inkább van ráutalva másokra. De mennél fiatalabb, annál kevesebb irányú a róla való gondoskodás: a csecsemőnek csakis az evés, ivás, alvás, ruházkodás tekintetében vannak szükségletei. Mennél idősebb az egyén, annál inkább növekednek szükségletei.

b) Minden állatfajnál, mely emlőssel bír, az egyed érdeke megkívánja, hogy anyja szoptassa. Ennek oka az, hogy minden állatfaj teje tartalmaz épen ezen állatfajra nézve jellegzetes anyagokat, a mely körülménynél fogva a más állatfajhoz tartozó egyén által való szoptatás káros behatással van.

Az ember is emlős állat. Az emberi csecsemőnél szinte ki van zárva, hogy más állatfajhoz tartozó egyén szoptassa. Az emberi faj egyedei körülbelül olyan hosszú ideig mint a mennyit töltöttek az anyatestben, vagyis körülbelül 10 hónapig, rá vannak utalva anyjukra. Az emberi faj teje lényegesen különbözik más állatfajok tejétől; pl. az emberi tej egyik sajátossága, hogy védőanyagokat tartalmaz bizonyos emberi betegségek ellen, a mely anyagokat a tehéntej sokkal kisebb mértékben vagy épen nem tartalmazza. Épen azért, mert az emberi tej más mint a tehéntej, törekszenek a tehéntejet hígítással, cukrozással az emberi tejhez hasonlóvá tenni.

c) aa) A természet követelményeinek nem felel meg más mint az anya által való szoptatás; az döntő jelentőséggel bír a gyermek későbbi egészségére. A mesterséges táplálás következményei betegség, sokszor élet-hosszig tartó gyengeség és sorvadás, korai halál.

Bizonyos határon túl mennél hosszabb ideig szoptatják a gyermeket, annál kedvezőbbek megbetegedési és halálozási viszonyai, annál nagyobb ellenállási ereje és annál nagyobbak szellemi képességei.

Még egyébként kedvezőtlen viszonyok közt élő csecsemők is előnyösebb helyzetben vannak mint egyébként kedvező viszonyok közt élő, de mesterségesen táplált csecsemők.

Az anyjuk által szoptatott gyermekeknél az emésztési zavarok ritkábbak és könnyebb természetűek; a dajka által tápláltaknál gyakoriabbak és makacsabbak, csak ritkán életveszélyesek; a mesterségesen tápláltaknál nagyon gyakoriak, nagyon komolyak és gyakran halálosak.

Ha a mesterséges táplálás módja és technikája rossz, akkor a halandóság óriási, a haláltól megmentett gyermekek rachitikusok vagy vérszegények s gyengék lesznek és ezáltal a későbbi életkorban könnyen a skrofulózis vagy tuberkulózis áldozataivá válnak.

bb) A természetes táplálás nemcsak jobb, hanem olcsóbb is mint a mesterséges táplálás. (Nagyon természetesen irányadó a mesterséges táplálás módja is. Például sokszor túl sok tejet adnak a csecsemőnek, holott arra nincs is szükség). A mesterséges táplálás mégis csak mesterséges, technikai valami; annak elvégzéséhez tehát a természetes táplálással ellentétben kevésbé elegendő az ösztön.

cc) Azon változások, melyeket a természet a terhesség és szülés folytán a nő emlőiben előidéz, figyelmeztetik a nőt anyai kötelességének teljesítésére. A természet parancsának megszegését esetleg egészségi hátrányokkal sújtja.

dd) Arról, hogy a szoptatás megakadályozza-e az újabb terhességet és ezáltal csökkenti-e a gyermekhalandóságot, már szóltam.

Vitás, hogy az anyatej által nem vitetnek-e át betegségek a csecsemőre. Még vitásabb, vajjon a

szoptatás által nem vitetnek-e át az anyának bizonyos szellemi illetve erkölcsi sajátosságai, pl. kedély, erkölcsiség stb.

d) Hogy milyen fontos az anya által való szoptatás és hogy milyen nagy a különbség a mesterséges és a természetes táplálás közt, mutatják a következő példák:

Svédországban és Norvégiában a leggazdagabb nők is maguk szoptatják gyermekeiket; ez országokban a csecsemőhalandóság nem is 10%, holott a többi legkedvezőbb viszonyok közt levő európai államokban is 12-15%.

(Teljesen tévesen mondják, hogy Svédországban van törvény, mely a nőket arra kötelezi, hogy gyermeküket maguk szoptassák; ilyen törvény nem létezik.)

1000 elhalt csecsemő közül egyes orvosok adatai szerint 450 hal meg az emésztési szervek betegségeiben vagy atbrepsiában. Egyes orvosok szerint 1000 elhalt csecsemő közül 700-800 hal meg azért, mert nem anyjuk szoptatja.

Párizsban az ostrom alatt (1870-1871) a csecsemőhalandóság 30%-ról 17%-ra csökkent. Az ostrom alatt ugyanis a párizsi nők kénytelenek voltak gyermekeiket maguk szoptatni, mert az ostromzár folytán nem lehetett tejet szállítani vidékről és a vidéki nők nem jöhettek dajkáknak.

2. A mesterséges táplálás okai.

a) Nem bocsátkozom azon kérdés vizsgálatába, hogy mikor lépett fel az emberiség történetében a mesterséges táplálás.

Tény az, hogy ma a csecsemők idegen nők által való szoptatásának és mesterséges táplálásának

óriási jelentősége van, mindenesetre nagyobb mint az elmúlt időkben.

Hivatalos statisztikai adatok arra vonatkozólag, hogy az összes csecsemők hány százalékát szoptatja az anyja, hány százalékát idegen nő, hány százaléka részesül mesterséges táplálásban, hiányzanak. Egyes adatok szerint nagy városokban a csecsemők felénél többet nem anyja szoptatja. Állítólag Franciaországban a csecsemőknek csak 30-40%-a részesül anyja által való táplálásban. (Megjegyzendő, hogy Franciaországban e tekintetben kedvezőtlenebbek a viszonyok mint másutt.)

b) Némelyek azt állítják, hogy az idők folyamán egyre több asszony képtelen szoptatni gyermekét. Indokolják ezt többek közt azzal is, hogy azon szerv, melyet nem használnak, képtelen lesz feladatának megfelelni; ugyanígy van ez a női emlőkkel, a szoptatás képtelensége pedig nemcsak átöröklődik, hanem még meg is marad az összes utódoknál.

Ezen felfogással szemben egy felfogás, melyhez én is csatlakozom, azt hangoztatja, hogy kellő utasítás és kitanítás mellett a nők 90%-a tudja szoptatni gyermekét. (Ha nem is teljes 10 hónapig, akkor rövidebb ideig, ha nem is teljesen, de tehéntej segítségével.) Bizonyos az, hogy az orvosok és bábák sokat tehetnek e tekintetben; sajnos, előfordul, hogy ők mindenféle körülményeknél fogva a szoptatásról számos anyát, habár arra nincs is ok, lebeszélnek.

Bizonyos az, hogy vannak nők, a kik nem tudják gyermeküket szoptatni. Bizonyos az is, hogy vannak nők, a kik tudják ugyan szoptatni gyermeküket, de a kik által való szoptatás részint a nő, részint a gyermek érdekében antiindikált. Például a terhes nő nem tudja szoptatni gyermekét, mert a szervezet

nem elég erős, hogy kettős feladatának megfeleljen; idült alkoholizmusban vagy morfinizmusban szenvedő nőnek nem szabad szoptatnia gyermekét, mert a morfium illetve az alkohol aránylag elegendő mennyisége, átmehet az anyatejbe.

c) Manapság annak, hogy valamely nő nem szoptatja gyermekét, két főoka van: *aa)* nem akarja, *bb)* nem tudja.

Ad *aa)* Ezen ok a felsőbb osztályokban játszik jelentős szerepet. Kényelmesség, lustaság, a testi bájak eltűnésétől való félelem, társadalmi kötelezettségek és élvezetek, melyek sok időt vesznek igénybe és melyekről nem akarnak lemondani, befolyásolják ezen nőket.

Ad *bb)* Ezen ok a proletariátusnál játszik döntő szerepet. A proletár nő szegénységénél fogva gyakran egész nap kénytelen házon kívül dolgozni.

Hogy a proletár anyáknál gyakrabban fordulnak-e elő azon esetek, midőn a nő szervezeti hibáknál fogva képtelen gyermekét szoptatni, nincs eldöntve.

d) Ha a proletár anya nem maga szoptatja gyermekét, akkor, minthogy a proletariátusnak nincs pénze dajkát fizetni, a gyermek mesterséges táplálásban részesül.

Ha a proletár anya mesterséges táplálásban részesíti gyermekét, akkor valószínűleg a mesterséges táplálás valamely kevésbé megfelelő módját választja. Nincsen pénze megfelelő tejre, nincs elég ideje a tejjel való megfelelő bánásra és arra, hogy a tejet kis adagoként megfelelő időközökben adja a gyermeknek.

Egyáltalában téves az a felfogás, hogy a szegényebb néposztálybeli anyák kisebb része szoptatja gyermekét mint a gazdagabb néposztálybelieké. Csak az tény, hogy a nem az anyjuk által szoptatott gyermekek között a felsőbb néposztályok gyer-

mekeinek kisebb százalékát szoptatják dajkák mint az alsóbbakét, hogy a felsőbb néposztálybeli gyermekek dajkáinak nagyobb része házi, nem pedig külső dajka, hogy a felsőbb néposztálybeli gyermekek nagyobb százaléka részesül megfelelőbb mesterséges táplálásban.

e) Azonban a kapitalizmusz nemcsak megakadályoz számos nőt abban, hogy gyermekét maga szoptassa, hanem kényszerít számos nőt arra, hogy idegen nő gyermekét szoptassa.

A dajkák legnagyobb része a proletariátus köréből, leginkább pedig a természetes anyák közül kerül ki. Férjes nők kevésbé hajlandók gyermeküket feláldozni idegen gyermekek kedvéért. Talán ép azért, mert aránylag könnyen és olcsón lehet megfelelő dajkát találni, mond le számos nő arról, hogy maga szoptassa gyermekét. Ezáltal a kapitalizmusz oka annak, hogy a felsőbb néposztályok anyái nem szoptatják maguk gyermeküket.

A dajkák gyermekei vagy mesterséges táplálásban részesülnek, vagy azokat más nők szoptatják. Szomorú sorsuk és az első életévben való óriási halandóságuk közismert. Azáltal tehát, hogy egy nő dajának megy, két gyermek szenved: *aa)* a dajka által szoptott gyermek; *bb)* a dajka gyermeke, a kit máskülönben legnagyobb valószínűséggel anyja szoptatna.

A dajkaipar érdekében felhosszítják, hogy a dajkák gyermekei az anya bőséges jövedelménél fogva jó nevelésben részesülnek, holott máskülönben rossz nevelésben volna részük. Hogy ezen érv merő szofizma, az kézenfekvő.

f) Kétségtelen tény, hogy a törvénytelenek kisebb számát szoptatja anyja és hogy a törvénytelenek nagyobb száma részesül mesterséges táplálásban mint a törvényeseké.

A természetes anya szegény, a születés a legnagyobb nyomorba dönti, az apától nem mindig kapja meg a tartásdíjat. Hogy megélhessen, vagy más nők gyermekét kell szoptatnia, vagy munkába kell mennie.

g) Ha a gyermeket nem anyja szoptatja, akkor vagy más nő szoptatja, vagy mesterségesen táplálják; és pedig a gyermek vagy anyjánál marad, vagy házon kívül helyeztetik el.

A gyermekre nézve jobb, ha házi dajka szoptatja mint külső dajka. A házi dajka felett nagyobb ellenőrzés gyakorolható és nagyobb kényszer fejthető ki. A házi dajka cseléd, a ki szolgálati szerződésben áll a gyermek hozzátartozóival, holott a külső dajkának (tápszülőnek) kötelezettsége természetben teljesítendő szerződéses tartási kötelezettség.

A valamely lelenczház kötelékébe tartozó gyermekeknél nagyon természetesen jobb, ha azokat külső dajka szoptatja.

Ha a csecsemő házon kívül van elhelyezve, akkor két eset lehetséges. Vagy hozzátartozói helyezik el, vagy a jótékonyság.

(Az angyalcsinálásról a törvénytelen gyermekekről szóló fejezetben beszéltem.)

h) Felső-Ausztriában erdő- és vadászterületekké alakulnak át újabb időben területek, a melyeket előbb legelők és rétek gyanánt használtak fel; sőt számos birtokos a szénát eladja a vadak tulajdonosának a vadak etetésére. Ennek folytán a szarvasmarhatenyésztés és a tejtermelés hanyatlik. Minthogy pedig itten a gyermekek mesterséges táplálása dívik, tej pedig az említett körülmény következtében kevés van, az anyatej helyett mindenféle alkalmatlan pótlékokkal töltik meg a gyermek gyomrát. Hogy ilyen körülmények között a

csecsemőhalandóság nagy és a gyermekek testi fejlődésükben hátramaradnak, csak természetes. Így idézi elő az uradalmi vadászterületek kiterjedése a csecsemőhalandóság növekedését.

3. *A tehéntej.*

a) Az anyatej legjobb surrogatuma a jó tehéntej.

Sajnos annak ára ma olyan magas, hogy az alsóbb néposztályok nem igen vehetik meg. Nagy súlyt helyezendő ennél fogva arra, hogy az alsóbb néposztályok olcsón juthassanak jó tejhez.

Újabbán kezdenek nagy súlyt helyezni a tejjel való ellátás megjavítására. A hatóságok befolyást kezdenek gyakorolni a tej termelésére és szállítására, azt egészségügyi ellenőrzésnek kezdik alávetni.

Az olcsó és hygienikus tej (úgynevezett gyermektej) előállítására nemcsak jótékonyági egyletek, hanem hatóságok is kezdenek súlyt helyezni. Különösen pedig a városokban, a hol a jó tejjel való ellátás tudvalevőleg még nagyobb jelentőséggel bír mint a falvakban.

Némely városban (főleg Franciaországban, Kémetországban és Angliában) létesítenek helyiségeket („tejkonyhák”, gouttes de lait), amelyekben a szegények gyermektejet kapnak ingyen vagy mérsékelt árakon. A hiányt az egyesek és a hatóságok hozzájárulásából és a jómódú embereknek szállított tejen nyert összegből fedezik.

A legutolsó években némely angol város a tejkonyhát saját kezelésbe veszi át.

h) Újabb időben ezen tejkonyhák lényeges változáson mennek keresztül.

Belátják, hogy ezek a konyhák magukban véve inkább károsak mint hasznosak. Azáltal, hogy olcsó

vagy ingyen tejet osztanak szét, jutalmat adnak azon anyáknak, a kik nem maguk szoptatják gyermeküket, hanem azt mesterségesen táplálják, a mi számos nőt, a ki máskülönben szoptatná gyermekét, a szoptatástól visszatart. Franciaországban hangsúlyozzák, hogy hiába adnak az anyáknak (különösen a természetes anyáknak) jutalmat a végből, hogy gyermeköket maguk szoptassák, ha másrészt létesítenek olyan intézeteket, melyek a gyermeköket mesterségesen tápláló anyákat jutalmazták.

Belátják azt is, hogy az ilyen tejkonyhák, ha nincs meg az orvosi felügyelet a tejkonyha és a tejkonyhát igénybevevő anyák gyermekei felett, nem is biztosítja azt, hogy az anyák a tejet a gyermek megfelelő mesterséges táplálására fogják felhasználni.

Különösei) Franciaországban szükségesnek találják ennél fogva, hogy a tejkonyhák össze legyenek kapcsolva a csecsemők állandó orvosi megvizsgálásával, az anyának való orvosi tanácsok adásával, a tej felhasználásának ellenőrzésével, az anyáknak a szoptatásra való rábeszélésével. A francia tejkonyhák ma már körülbelül ilyen jelleggel bírnak és össze vannak kapcsolva az úgynevezett consultation des nourrissons-nal.

A consultation des nourrissons lehetségessé kívánják tenni az anyáknak, hogy a csecsemőtáplálás minden kérdéseire vonatkozólag orvosi tanácsokat kapjanak. Hetenkint többször vannak rendelő órák, a melyeken erélyes propagandát folytatnak az anya által való szoptatás érdekében, a mely propaganda hatékonyságát anyagi jutalmazások emelik. Ha a szoptatás nem érhető el vagy éppen nem lehetséges, akkor az anyáknak utasításokat adnak a megfelelő mesterséges táplálás tekintetében és ezen táplálás elérésében

segédkezet nyújtanak nekik. Az ezen rendelő órákon adott utasítások és tanácsokat azután ellenőrzik az illető anyák hajlékában is.

A gouttes de lait-nél tehát az eredeti rendeltetés mindinkább háttérbe szorul, különösen, ha a consultation des nourrissons össze vannak kapcsolva poliklinikával (mint az némely egyetemenl bíró városban már meg van) vagy csecsemőkórházzal, bábaképző-intézettel, gyermekágyas nők számára való hajlékkaal (utóbbi is valószínűleg nemsokára megvalósítást nyer).

A gouttes de lait-nek és a consultation des nourrissons-nak semmi esetre sem szabad szegénységélyező intézetek jellegével bírnioek, mert máskülönb en előáll a veszély, hogy nagyon sokan, a kik azok használatára rá vannak szorulva, nem fogják igénybe venni. Hiszen tudvalevő, hogy a szegénységélyezés bizonyos fokig elrettentő hatással bír. Különb en is szabályként lehet felállítani azon elvet, hogy a csecsemőhalandóság megakadályozására szolgáló intézeteknek semmi esetre sem szabad szegénységélyező jelleggel bírnioek.

Statisztikai adatok által bebizonyított tény, hogy mindazon gouttes de lait, a melyekben a tejet individualizáló orvosi előírás szerint adják, a melyek orvosi ellenőrzés alatt állanak és a melyek össze vannak kapcsolva consultations des nourrissons-al, a melyek csak olyanoknak adnak kedvezményes vagy ingyenes tejet, a kik alávetik csecsemőiket időszakonként való megvizsgálásnak, az anya által való táplálást nagyban előmozdítják és a csecsemőhalandóságot lényegesen csökkentik.

A gouttes de lait fejlődése, mely egyébként még végpontját nem érte el, mutatja, hogy a gyermekvédelem terén is idővel az eredetileg különböző jel-

léggel bírt intézetek összeolvadnak. (Másik példa ugyanerre az, hogy a lelencz házakat össze akarják kapcsolni gouttes de lait-vel, dajkaskolával, a lelenczházakban lévő gyermekek jogigényeit érvényesítő intézményekkel stb.)

4. A mesterséges táplálás egyéb módjai.

Ezeknél nem történik megfelelő tehéntej alkalmazása. Ezekről nem mondok mást, mint azt, hogy azok pofonütik a hygiene és a józan ész követelményeit. Mindenkinek, a ki a társadalom érdekét szíven viseli, arra kell törekednie, hogy a mesterséges táplálás ezen módjai teljesen megszűnjenek.

5. A csecsemők intézeti nevelése.

a) A csecsemők intézeti nevelésére vonatkozólag a vélemények igen eltérők.

Az egyik felfogás a következőket hangoztatja: Ha a csecsemő intézeti nevelése meg akar felelni teljesen a hygienikus követelményeknek, akkor nagyon drága. Már ezen oknál fogva is csakis a gyenge és beteg csecsemőkre vonatkozólag jöhet figyelembe. (Eddig ezen felfogással teljesen egyetérték én is.) Azonban egészséges csecsemők számára épen-séggel nem valók intézetek. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a legmodernebb és a legjobb vezetés alatt álló lelenczházakban és csecsemőkórházakban is felszoktak lépni mindenféle endemikus betegségek (tüdőgyulladás, szemgyulladás, dyphtheria, bélhurut stb.) és hogy az ezek ellen való harcz nem igen eredményes.

b) Evvel szemben a másik felfogás, melyhez én is csatlakozom, a következőkre utal:

A csecsemők intézeti nevelése eddigelé elég fogyatékos eredményekkel járt, sőt azon veszélylyel is fenyegetett, hogy bizonyos, az intézetben szerzett betegségek teljes erejükből csak azután fognak jelentkezni, miután a gyermekeket a nevelő szülőkhöz kihelyezték.

Ennek megvannak a maga okai.

aa) Az ilyen intézetekben, főleg pedig a lelenczházakban lévő gyermekek igen gyenge szervezetűek, mert már a születés és a lelenczházba való belépés előtt rájuk kedvezőtlen körülmények gyakoroltak befolyást.

bb) Az úgynevezett „kórházi befolyásnak (kórházi marasmusz), mely nagy jelentőségű, főoka a gyermekek megfelelő individualizálásának, a therapeutikai imponderabiliáknak hiánya. (Ágyban való folytonos fekvés, romlott levegő, kellő tisztántartás hiánya stb. stb.)

cc) Megfelelő higiénie hiánya folytán nagy az infekciós betegségek keletkezésének és továbbterjedésének veszélye.

dd) A mesterséges táplálás ezeket a bajokat még csak súlyosbítja.

Ezen felfogás szerint a magukban az intézetekben rejlő hibák kiküszöbölhetők. Szükséges azonban a modern és gondos kórházi higiénie, individualizáció minden téren, különösen pedig individualizáló táplálás (dietetika) és pedig dajkák útján.

Megfelelő minőségű és megfelelő számú dajkát szerezni persze nagyon nehéz. E végből is szükséges, hogy a csecsemőkórház szülészeti intézettel vagy terhes nők számára való hajlékkal legyen összekapcsolva.

6. A bölcsődék.

a) (Előrebocsátom, hogy az e pontban mondottak bizonyos csekély, a dolog természetéből rejlő módosításokkal állnak az óvodákra is.)

b) A legtöbb esetben a szegényebb család minden egyes felnőtt tagjának dolgoznia kell, úgyhogy nincs a családnak egy tagja sem, a ki a család legfiatalabb tagjaival megfelelően és állandóan foglalkozhatnék. Különösen pedig vonatkozik ez olyan családokra, a melyek tagjai házon kívül dolgoznak, még pedig olyan helyen, a hová a legfiatalabb családtagok nem vihetők. Ha a paraszt feleségével és idősebb gyermekével a mezőn dolgozik, akkor még elvihetik magukkal a legfiatalabb gyermeket és vigyázhatnak rá a mezőn. Az ipari munkás vagy munkásnő azonban a gyárba vagy műhelybe alig viheti magával a gyermeket. Minthogy pedig pénzre ahhoz, hogy cselédet tartson, nincs, felmerül a kérdés, mi történjék a gyermekkel azon idő alatt, a mely alatt a család többi tagjai dolgoznak.

Felvigyzat nélkül semmi esetre sem szabad a csecsemőket hagyni, mert mindenféle veszélyeknek (konyha tüzén való megégés, az ablakból való kiesés, stb.) vannak kitéve. Idősebb gyermekre a csecsemő nem bízható, mert azáltal az idősebb gyermek testileg és szellemileg szenved (czipelnie kell magával a csecsemőt, nem mehet iskolába stb.). A gyermeket házon kívül teljes ellátásba adni nem megfelelő, mert az először is drága, másodszer pedig teljesen elszakítja a csecsemőt a szüleitől, a mi gyakran eltávolítaná a természetes anya elől az utolsó motívumot, mely őt az erkölcstelenségtől visszatartja.

Szükséges tehát olyan intézetek, a melyek-

ben a csecsemők hozzátartozóik munkaideje alatt elhelyezhetők.

Tényleg a gyáripár növekvésével keletkeztek ilyen intézetek. Nevük bölcsőde.

c) Megjegyzem, hogy a bölcsődék nemcsak csecsemőkről, hanem 1-3 éves gyermekekről is gondoskodnak.

Ezen intézetek czélszerű és szükséges volta kétségtelen. Igazi jótétemény a szegény szülők számára, ha a lakás vagy munkahely közelében van egy intézet, a mely a munkaidő alatt egy csekély díj ellenében gondoskodik a gyermekről. Az anya gyermekét, mielőtt munkába megy, az intézetbe viszi, a déli munkaidő alatt esetleg az intézetbe megy a gyermeket megszoptatni és este hazaviszi a gyermeket.

d) Helytelenítem, hogy néhány helyen a bölcsődékből a törvénytelen gyermekek ki vannak tiltva.

Az intézkedést avval indokolják, hogy a könnyelmű nőket nem szabad gyámolítani és hogy a férjes nők vonakodnának gyermekeiket törvénytelen gyermekekkel együtt egy intézetben hagyni.

Mindinkább belátják ez érvelés helytelenségét és eltérnek ezen eljárástól.

Persze csak olyan törvénytelen gyermeket szabad bölcsődébe felfogadni, a ki egyébként anyja háztartásában van; de nem olyat, a ki nevelő szülőknél van elhelyezve. Különben is nevelő szülők, kik a gyermeket bölcsődébe adják, nem felelnek meg hivatásuknak; a ki nem tud a gyermeknek időt szentelni, az ne vállalkozzék gyermek felnevelésére.

e) A bölcsődéket a legtöbb országban a társadalom létesíti és a társadalom tartja fenn; az állam csak ellenőrzi őket.

(Magyarország az egyedüli ország, a mely a

községeket kötelezi, hogy óvodákat létesítsenek s fenntartsanak és ma is létesít s fenntart óvodákat és óvónőképző intézeteket.)

f) Remélhető, hogy a bölcsődék rövid idő múlva állami intézetek lesznek, hogy számuk növekedni fog, hogy inkább fogják őket igénybe venni, hogy meg fognak szünni azon hiányok, a melyekkel ma bírnak. Ezen hiányok közül említem, hogy a személyzet nem bír a gyermekápolásban megfelelő ismeretekkel, hogy az intézet berendezése nem megfelelő, hogy nincs orvosi felügyelet vagy az hiányos, hogy a csecsemőket mesterségesen táplálják, hogy az intézetek messze vannak a gyártól, a műhelytől, a munkás-lakásoktól, minek folytán előmozdítják a mesterséges illetve a dajkák által való táplálást.

g) A bölcsődék közül az én szempontomból nagy jelentőséggel bírnak a gyári bölcsődék és a családi bölcsődék.

aa) Némely gyáros talán humanizmusból, talán jól felfogott érdekből a gyárban dolgozó nők csecsemői számára bölcsődéket létesít és gondoskodik arról, hogy a nők időszakonként szoptathassák gyermeköket.

bb) Újabb időben felmerült a családi bölcsődék eszméje. Lényege abban áll, hogy valamely egyesület bizonyos korlátolt számú gyermeket (nemcsak csecsemőt, hanem olyan gyermeket is, a ki máskülönben óvodába járna) napközben elhelyez egy asszonynál, a ki azért fizetést és lakást kap.

A családi bölcsődék előnye mindaz, a mit a csecsemők családi elhelyezése mellett fel lehet hozni. Feltétlen előnyük az intézetek felett, hogy lehetségessé teszik a decentralizációt, vagyis a lakástól való távolságnak minimumra való csökkentését. Hátrányuk, hogy nem igen felelhetnek meg teljesen a hygiene

követelményeinek (továbbá, hogy nagyobb gyermekek nem foglalkoztathatók rendszeresen).

A családi bölcsődék nagyobb elterjedése nem igen várható.

7. Reformeszmék.

Ezek közül említem a következőket:

a) A nőknek a szülés után sokszor a szülésznők a tanácsadói. A szülésznők gyakran rossz tanácsokat adnak egyrészt azért, mert nem igen járatosak a csecsemőápolás tudományában, másrészt kényelmi szempontból, a mennyiben a szülésznő feladatával hamarabb lesz készen és kevesebb teendője van, ha az anya nem szoptatja gyermekét. Szükséges tehát e tekintetben a szülésznők megfelelő kiképzése és fegyelmezése.

b) Szükséges azonban az anyákat is megfelelően kitanítani. Németország némely városaiban az anyakönyvi hivatalok a szülések bejelentésénél a bejelentőnek egy papírlapot adnak át, a melyen a csecsemőre, különösen pedig a táplálásra vonatkozó fontosabb tudnivalók fel vannak jegyezve. Az elv igen üdvös, baj csak az, hogy ezek az utasítások igen hosszúak és ép azért alig olvassák el őket.

c) Indítványozzák, hogy minden házasulandó nő vagy bizonyítsa, miszerint elsajátította a csecsemő-higiene és a csecsemőnevelés alapelemeit, vagy pedig legyen köteles a házasság megkötése után számított hat hónapon belül a hiányokat (esetleg e célra berendezett iskolákban) pótolni. Az indítvány igen üdvös, habár épen ezen konkrét formában való megvalósítása nem igen lehetséges.

d) Említendő, hogy Németországban nagy propaganda indult meg egy mintaintézet létesítésére

vonatkozólag. Ezen intézet feladata a csecsemő egészségére, különösen pedig táplálására vonatkozó tudományos kutatások eszközlése, erre vonatkozó tudományos folyóirat kiadása, erre vonatkozólag mindenkinek tanács és felvilágosítás nyújtása, előadások és továbbképző tanfolyamok tartása orvosok számára a csecsemőkkel és a betegágyas nőkkel való bánásmódban. Tervezik az intézet összekapcsolását terhes nők számára való otthonnal, szülészeti osztálylyal, csecsemőhajlékkal, csecsemőpoliklinikával, csecsemőkórházzal, kémiai, bakteriológiai laboratóriummal, mintatehénistállókkal és más tejtermelő teleppel.

8. Radikális reformok.

a) Az elmondottakból kitűnőleg a gyermekvédelem fontos céljai elérni, *aa)* hogy a csecsemőt anyja szoptassa, *bb)* hogy, ha anyja nem szoptatja, ne részesüljön mesterséges táplálásban, hanem házi dajka szoptassa, *cc)* hogy olyan esetekben, a melyekben a mesterséges táplálás ki nem kerülhető, annak módja és technikája legyen a lehető legjobb.

A mai magánjognak főleg két intézkedése mozditja elő hathatósan a dajkaügyet s akadályozza a gyermekvédelmet *aa)* alatt említett célja elérésében. Az első a törvénytelen gyermekekre vonatkozó intézkedés; a másik intézkedés pedig az, hogy a szülők bizonyos határon belül szabadon határozhatják meg gyermekök eltartásának módját, így például az anya jogosítva van csecsemőjét más nő által szoptattatni vagy mesterségesen táplálni.

Az eddigiekből levezethető azon következtetés, hogy a dajkaügy csak akkor fog megszűnni, ha a proletariátus meg fog szűnni és ha a magánjog egy-

részt a törvényes és törvénytelen gyermekek jogállását egyenlően fogja szabályozni,; másrészt pedig az erre képes összes anyákat kötelezni fogja arra, hogy gyermeköket maguk szoptassák.

b) Az utóbbi indítványt sokan nagyon radikálisnak, a szerződési szabadság és a családi élet sérthetlenségének elvei ellen ütközőnek találják.

Az említett elvek azonban üres frázisok és nem jöhetnek figyelembe a dajkaügygyel járó hátrányos következmények mellett.

Az említett intézkedés által az anya és gyermeke közt lévő viszony bensőbbé fog alakulni és ezen intézkedés a jobbmódú nők kényelemszeretetét és elvhajzását korlátozni fogja.

Egyébként is a mai magánjognak az az álláspontja, hogy a szerződő felek személyes bizalmán alapuló kötelmeknél csakis a kötelezett fél által személyesen végzett teljesítés van megengedve és hogy a valamely családjogi viszony alapján elvégzendő cselekmények a kötelezett által személyesen végzendők el. Csak logikus azon követelmény, hogy a gyermeknek legalább az első két hónapban való táplálásánál, vagyis oly aktusnál, a mely tulajdonképpen csak folytatása és befejezése a közösülésnek és a terhesség által előidézett állapotnak, a mások által való helyettesítés ne foglalhasson helyet.

A mi pedig a szerződési szabadság elvét illeti, úgy az már manapság is a családjog terén csak korlátolt mérvben nyer alkalmazást, nem beszélve arról, hogy a szerződési szabadság elvének meg kell dőlnie, mihielyt a szabad versenyen alapuló gazdasági rend megdőln.

Kétségtelen, hogy ezen intézkedés nagy mértékben korlátozná a személyes szabadságot. Azonban

semmi esetre sem nagyobb mérvben mint a mai individuális állam azon intézkedései, a melyek az ember testére vonatkoznak (katonáskodási kötelezettség, himlőoltási kötelezettség, bizonyos betegségek esetén kényszergyógykezelés stb. stb.).

A szóban lévő javaslat megtestesülést eddigelé tudtommal csak a porosz Landrechtben öltött; a mai tételes jogokban ilyen intézkedés ismeretlen. Ismeretlen pedig azért, mert nem annyira az alsóbb néposztályok mint a felsőbb néposztályok női ellen irányulna és az utóbbiakat erősebben is sújtaná. (Ezen intézkedésnek ugyanis logikai folyománya az alsóbb néposztályokbeli nőknek a szoptatás idejére megfelelő anyagi segítségben való részesítése.)

c) A szociális államban szabályképen minden nő, hacsak egészségi szempontok az ellenkezőt nem indokolják, maga fogja szoptatni gyermekét. Dajkaügy a szociális államban ismeretlen lesz, már csak azért is, mert azon körülmények, a melyek folytán ma a nők dajkáknak mennek (szegénység, házasságon kívüli terhesség stb.), meg fognak szűnni.

III. FEJEZET.

LELENCZÜGY ÉS DAJKAÜGY.

Áttekintés.

1. Fogalommeghatározások.

a) A lelenczügy fogalma, b) A lelenczügy rendszerei.

2. A lelenczügy története.

a) Miért bír ez fontossággal? b) A gyermekölés és a gyermekkítétel megakadályozása, c) A forgóláda. d) A román rendszerű lelenczházak átalakulása, e) A lelenczekről való gondoskodás lelenczházak nélkül. f) A germán rendszer átalakulása, g) A lelenczügy néhány modern formája, h) A román és a germán rendszer hasonlóná váló alakulása

3. A dajkaügy és a lelenczügy viszonya.

a) A dajkaügy fogalma, b) A lelenczügy és a dajkaügy viszonya. c) Lelenczügy és dajkaügy hasonlóná alakulása.

4. Intézeti vagy családi nevelés.

a) Érv az intézeti nevelés mellett, b) Érvek az intézeti nevelés ellen, c) Érvek a családi nevelés mellett, d) Mít mutatnak a statisztikai adatok? e) A családi nevelés hibái, f) A fejlődés irányzata.

5. A családi nevelést szabályozó elvek.

a) A dajkaságba adott gyermekek ügye. b) A tápszülőkre vonatkozó kívánalmak, c) Folytatás, d) A táppénz nagysága, e) A tápszülők ellenőrzése. f) Gyermekek elhelyezése falun és városokban.

6. A kapitalizmus.

a) Mi válik a lelenczekből? b) Példák, c) A kapitalizmus irányzatának helytelensége.

7. A fejlődés irányzata.

a) A tények konstatálása. b) Következtetés levonása a tényekből. c) Lelenczügy a szocziális államban.

1. Fogalommeghatározások.

a) A „lelenczügy” szót mindenütt a legtágabb értelemben veszem.

„Lelenczügy” alatt értem a hatóságok illetve a közjótékonyosság által felnevelt gyermekekről való gondoskodást. A lelenczügy fogalma tehát egyértelmű avval, a mit a németek Armenkinderwesen-nek neveznek. A lelenczügy tehát nem jelenti az összes elhagyott gyermekekről való gondoskodást; nem jelenti csak a talált gyermekekről való gondoskodást; jelenti ellenben a hozzátartozóik által egészen és állandóan elhagyott gyermekekről való gondoskodást.

A „lelenczügy” szó helyes meghatározására annál nagyobb súlyt kell helyeznem, mert Németországban és Angliában a leghevesebben támadják a lelenczügyet és a mellett elfelejtik, hogy a lelenczügy tulajdonképpen egész más valami, mint a mit ők gondolnak. A „lelenczügy” szónak ma egész más az értelme, mint ami régen volt; ugyanez áll a „lelenczház” fogalmára is. Lelenczügy nemcsak olyan országokban létezik, a melyekben lelenczházak vannak. Németországban és Angliában is létezik lelenczügy (a lelenczügy germán rendszere), de nem nevezik lelenczügynek, hanem másnak.

b) Hogyan van szabályozva a lelenczügy egy államban, az főleg két körülménytől függ: *aa)* a szegényügynek az illető országban való állásától (a lelenczügy nem lévén más mint a szegényügynek része), *bb)* a törvénytelen gyermekeknek az illető országban való magánjogi helyzetétől (minthogy a lelenczek legnagyobb része törvénytelen gyermek).

A román rendszer lényege, hogy az elhagyott gyermekeket lelenczházak közvetítésével támogatja.

Ezen rendszer főleg olyan országokban létezik, a melyekben nem létezik apasági kereset. (V. ö. lejjebb.)

A germán rendszer lényege, hogy nincsenek lelenczházak és hogy az elhagyott gyermekek a többi szegényekkel egyenlő elbírálás alá esnek. Vagyis: a gyermeket, ha hozzátartozói élnek, csak akkor tekintik segélyre szorulóknak, ha az arra kötelezettek tartási kötelezettségüknek nem tudnak eleget tenni, vagy maguk is segélyre szorulnak; a segélyezést pedig nem a gyermek, hanem az kapja, a ki a gyermekről gondoskodni köteles; a gyermek mint a hozzátartozóival együtt segélyezett egyén hozzátartozóinál marad.

(A román rendszernél a természetes anyákra vonatkozólag hasonló eljárás dívik, *secours temporaire, secours aux filles-mères*. Hogy az anyának ne kelljen a gyermeket lelenczházba adnia, vagyis hogy a lelenczház ne terheltesse a gyermek költséges felnevelésével, az anya havi segélyt kap. Persze ezen eljárás, a mely egyébként lényeges hibái daczára állandóan terjed, össze van kapcsolva az anyáknak sajnos hiányos ellenőrzésével).

2. A lelenczügy története.

a) Azért foglalkozom olyan részletesen a lelenczügy történetével, mert a lelenczügy a gyermekvédelemnek olyan ága, a melyre számosan nagy súlyt helyeznek és a mely tekintetében a lehető legtévesebb felfogásokat találni úgy a laikusok mint a nem laikusok körében.

h) A lelenczügy már olyan időkben létezett, a melyekben még a kapitalizmusznak nyoma sem volt.

Már olyan időkben, midőn a rómaiaknál a gyermekölés és gyermekkitétel meg volt engedve (Krisztus születése után néhány évtizeddel), ezt

hacsak nagy szegénység által nem volt indokolva, a közvélemény helytelenítette. Még inkább áll ez a gyermekölésről mint a gyermekekkitételről. Utóbbi esetben ugyanis előfordulhat, hogy egy harmadik a gyermeket megmenti és felneveli. Az egyház kezdettől fogva úgy a gyermekölést mint a gyermekekkitételt erkölcstelennek és helytelennek tekintette. Mit tehetett azonban az első cselekmény megakadályozása végett? Az első cselekmény következménye volt annak, hogy az egyház és a közvélemény a házasságon kívüli viszonyt nagyon szigorúan ítélte meg; ezen cselekmény leginkább a természetes anya által szokott elkövetettni. Az egyház nem tehetett egyebet, mint hogy kedvezett a másik cselekménynek. Túrte a kisebb bajt, hogy megelőzze a nagyobbat. Nagyon természetesen az egyháznak gondoskodnia kellett arról, hogy a kitett gyermekek ne menjenek tönkre. A papok nyilvánosan felszólították az egyházközségbeli bukott nőket, hogy gyermekeiket tegyék ki a templom elébe. Több templomban márványtálak voltak felállítva, a melyekbe a gyermekek be voltak helyezhetők; számos községben a templomszolgák voltak a gyermekek összegyűjtésével megbízva. így lett a gyermekkitétel ezen módjából a tartási kötelezettségnek magánjogi jelleggel bíró le- és áthárítása egy másik személyre; a gyermekekkitétel egyéb módjai szigorú büntetés alá estek.

c) Az egyház később intézeteket létesített, a melyekbe a gyermekeket titokban és korlátlan számban vették fel.

Körülbelül 1200 körül keletkezett a forgóláda. Azóta évszázadokon keresztül ez volt a titkos felvétel eszköze. A forgóláda egyik oldaláról nyitott láda, a mely a lelenczház külső falának egyik nyilasában van

elhelyezve és egy tengely körül forog; ha valaki egy gyereket el akar helyezni az intézetben, akkor nem kell mást tennie mint a forgóláda közelében lévő csengőn csengetnie; a forgóláda megfordul, mire az illető nyilasba beleteszik a gyermeket; a forgóláda újból megfordul, a gyermek bent van az intézetben; az illető nyugodtan eltávozhatik.

d) A régi lelenczházak valóságos siralomházak voltak, a melyekben a csecsemőhalandóság 60–95% volt. Az orvosi és a pedagógiai tudomány haladásával, a házasságon kívüli viszony enyhébb megítélésével a lelenczházak nagy átalakuláson mennek keresztül. A legtöbb országban a forgóládák megszűnnek, úgy hogy ma már csak igen kevés országban és igen kevés lelenczházban nyernek alkalmazást. A korlátlan és titokzatos felvétel helyébe a korlátolt és nyílt felvételt, az intézeti nevelés helyébe az intézeten kívül való nevelést, a mesterséges táplálás helyébe a természetes táplálást hozzák be. Ezáltal elérik a gyermekeknek sokkal jobb nevelését és sokkal kisebb halandóságát.

Idővel a lelenczházak nemcsak lelenczeket (vagyis kitett, megtalált gyermekeket) és törvénytelen gyermekeket vesznek fel, hanem más olyan gyermekeket is, a kikről az arra kötelezettek nem gondoskodnak. A lelenczházak kezdik az árvaházak szerepét is átvenni. A valamely modern lelenczházba felvett gyermekek csak addig maradnak ott, amíg nevelőszülőkhez jönnek; és csak akkor jönnek be újból az intézetbe, ha a nevelőszülőknél betegek lettek; a beteg állapotban felvett gyermekek, mihelyt egészségesek lesznek, nevelőszülőkhez jönnek. A nevelőszülők fizetést kapnak és ellenőrzés alatt állanak. Egy modern lelenczház tehát *aa)* gyermekdepó, *bb)* gyermekkórház, *cc)* a

hely, a melyből a nevelőszülőkhöz adott gyermekek felett a felügyeletet gyakorolják.

e) Azon európai országokban és vidékeken, a melyekben lelenczházak nem keletkeztek, vagy ha keletkeztek, megszűntek (pl. a reformáció folytán), a hűbér urak, a kiknek tudvalevőleg a területükön élő szegényekről gondoskodniuk kellett; gondoskodtak a területükön talált gyermekekről is. Az ilyen országban később a lelenczket a hatóságok vagy családokhoz vagy pedig árvaházakba illetve más intézetekbe adták. A germán rendszerben nem léteznek lelenczházak (a merkantilizmus folytán ideiglenesen protestáns államokban is létesültek lelenczházak); a külső nevelésbe adott gyermekek felett pedig közvetlenül a szegényügyi hatóságok felügyelnek.

f) Az idők folyamán a germán rendszer a következő fontosabb változásokon ment keresztül.

Idővel belátják, *aa)* hogy okvetlenül szükségesek depók, a melyekben a gyermekek azon időpontig, a míg egy családhoz jönnek, maradhatnak (gyakran előfordul például, hogy egy gyermek rögtön a születés után közjótékonyásra szorul; az ilyen gyermek egyáltalán nem helyezhető el másutt mint egy depóban); *bb)* hogy a családi nevelés megfelelőbb mint az intézeti nevelés.

Ennélfogva kezdenek depókat létesíteni és a családi nevelésre sokkal nagyobb súlyt helyezni. Például Angliában a workhouse-system jelentősége egyre kisebb lesz, a boarding-out-system-é és módosulásaié egyre nagyobb lesz.

Az árvaházak is, habár nagyon lassan, olyasforma változáson mennek keresztül, a milyenen keresztül mentek a lelenczházak. A jövőbeli árvaház előreláthatólag nem lesz egyéb mint egy lelenczház és szóról-szóra ugyanolyan jelleggel is fog bírni.

g) Áttérek a lelenczügy néhány modern formájára s előrebocsátom, hogy azok erkölcsileg elhagyott gyermekekre nézve is alkalmazást nyerhetnek.

aa) Mindenekelőtt az úgynevezett Rettungsanstalt-ról beszélek. Ez tulajdonképen nem egyéb mint olyan árvaház, a melynek czélja züllött vagy erkölcsileg elhagyott gyermekek felnevelése. Az ezen téren való törekvések tulajdonképen az árvaházakból nőttek ki. Ilyen intézetek és a javítóintézetek közt ma már nincs is más különbség mint az, hogy a javítóintézetekben vannak a bíróság által odaküldött gyermekek is, ilyen intézetekben ellenben nem.

bb) A földművelőkolóniákon és az iskolahajókon való nevelést csak említem.

cc) Említem a Kindergruppenfamilien-System-et (cottage-system, Mettray-system, scattered homes) is. Ezen rendszer eredetét azon törekvésnek, csoportok képzése által pótolni a családot, köszönheti. Középhelyet foglal el az intézeti és a családi nevelés között és össze akarja kapcsolni az intézeti nevelésnek bizonyos előnyeit a családi életnek a kedélyre való hatásával. A rendszer lényege az, hogy valahol a mezőn kis házakat építenek és azokba a gyermekeket kis csoportokban beosztják. Egy házban van 8-12 gyermek, vagyis annyi, a mennyi gyermekgazdag családban még megtalálható. Ezen házakban elhelyeznek egy-egy földműves vagy kézműves családot. A férfi szabadon mehet munkája után, ellenben az asszony teljesen a gyermekeknek köteles magát szentelni. A gyermekek a falu iskolájába járnak, a falubeli gyermekekkel érintkeznek, a fiukat a férfi tanítja mesterségre, a leányokat pedig a nő tanítja a háztartási teendőkben.

h) Az idők folyamán a román rendszer nagyon megváltozott; azonban a germán rendszer is. Ezen

változások következtében a két rendszer egymáshoz hasonló, majdnem egyenlő lett.

A modern germán és a modern román rendszerek közt manapság alig léteznek szemmel látható különbségek és azok is mindinkább csökkennek.

A fejlődés kétségbevonhatatlan irányzata a lelenczűgy különböző rendszereinek egyenlősítése.

3. A dajkaügy és a lelenczűgy viszonya.

a) A „dajkaügy” szónak kettős értelme van. A szűkebb értelemben vett dajkaügyről a csecsemővédelem fejezetében beszéltem. A dajkaügy tágabb értelemben – s erről a dajkaügyről beszélek most – jelenti a hozzátartozóik által tápszülőikhez kiadott gyermekek ügyét.

b) A lelenczűgy szorosán összefügg a dajkaüggyel. A hozzátartozóik által teljesen és végleg elhagyott gyermekek ugyanis szintén tápszülők (dajkák) által neveltetnek fel. A főkülönbség lelenczűgy és dajkaügy között, hogy a lelenczek előbb egy lelenczházba jönnek, mielőtt tápszülőkhöz elhelyeztetnének és hogy őket a hatóság helyezi el, ellenben a többi kihelyezett gyermekeket (Haltekinder) hozzátartozóik helyezik el és pedig egy lelenczház közbejövetele nélkül.

Ezek a gyermekek nagyjában fiatalabbak szoktak lenni mint a lelenczek és pedig azért, mert a családokhoz való elhelyezés szüksége rögtön a születése után szokott fellépni.

Talán azért, mert a lelenczek felett való felügyelet jobb, halandóságuk kisebb mint a dajkaságba adott gyermekeké.

A dajkaügy állami szabályozása a legtöbb államban csak a legelső néhány életévre vonatkozik (és

csak az ellenszolgáltatás ellenében dajkaságba kiadott gyermekekre), holott a lelenczügynél ez eset nem forog fenn.

A lelenczügy román rendszerével bíró országokban, vagyis azokban, a melyekben nincs apasági kereset (például Franciaországban, Olaszországban), a dajkaügynek kisebb jelentősége van mint azon államokban, a melyekben van apasági kereset. Utóbbi államokban ugyanis a természetes anyák jóval nagyobb része kap támogatást a természetes apától és ennél fogva a törvénytelen gyermekek nagyobb részét adják hozzátartozóik dajkaságba.

b) Manapság a legtöbb országban ugyanazok a kívánalmak a hozzátartozóik és a hatóság által dajkaságba adott gyermekek dajkái és tápszülői által bírándó kellékekre vonatkozólag. A dajkák és a tápszülők eme két kategóriájára vonatkozó ellenőrzés is már majdnem egyenlő; mindinkább belátják ugyanis, hogy a legczélszerűbb, ha a dajkák és tápszülők által bírándó kellékek tekintetében ugyanazon kívánalmakat támasztják és ha ugyanazon hatóság gyakorolja az összes dajkák és tápszülők felett ugyanazon elvek szerint az ellenőrzést.

4. Intézeti vagy családi nevelés?

a) Ha a gyermek nem nevelhető otthon, akkor felmerül a kérdés, idegen családban vagy intézetben neveltessék-e?

A kérdés irodalma óriási.

A csecsemők intézeti neveléséről már szólottam.

Az egészségügyi fejezetben szólok arról, hogy bizonyos testileg vagy szellemileg beteg gyermekek számára okvetlenül szükségesek intézetek.

Néhány oldallal előbb beszéltem arról, hogy a családi nevelés rendszere mellett is kellene intézetek, melyek azonban depó jelleggel bírnak. Hozzáteszem itt azon érvet, hogy ilyen depók azért is szükségesek, mert az árva gyermekek közvetlenül az őket ért baleset után nagyon le vannak törve és fel vannak izgatva, ennél fogva, mielőtt valamely családhoz jönnek, egy intézetben bizonyos ideig csillapodniuk és vigasztalódniuk kell.

b) Az intézeti nevelés ellen a következő érveket szokták felhozni:

aa) Az intézetben nehéz a gyermekek egyéniségének kifejlesztése. Különösen nehéz pedig az érzelmi élet ápolása: épenséggel ki van zárva, hogy az intézetben lévő összes gyermekek igazi szeretetben legyenek részesíthetők, egyes gyermekek részesítése pedig csak irigységet keltene. Az intézetben a gyermekek nem tudnak a családi élet mindennapi eseményeiről (kenyérkereseti nehézségek, apró-cseprő bajok), ellenben napirenden vannak ott olyan dolgok, a melyek a családi életben megdöbbenítőnek tűnnek fel (például betegségek, halálozások).

bb) A gyermek az intézetben sohasem érezheti magát teljesen szabadon, mindig úgy érzi, mintha örökös kényszer nehezédnék rá.

cc) Könnyen elterjednek epidemikus betegségek.

dd) A rossz gyermekek könnyen elrontják a jókat.

ee) Az intézeti nevelés nem ismerteti meg a gyermeket az élet szükségleteivel, a létért való küzdelem nehézségeivel, holott ez annál inkább szükséges volna, mert az intézetből kikerülő gyermekeknek az életben előreláthatólag keservesen fog kelleni küzdeniök a mindennapi kenyérért. A mire a gyermeknek szüksége van, azt megkapja az inté-

zetben. Ezáltal felébred benne azon hiedelem, hogy egy magasabb hatalom feltétlenül gondoskodik mindennapi szükségleteiről. Az intézetben a gyermeknek nem kell áldozatokat hoznia, nem kell erőlködni. Az intézetben nincs alkalom a gyermek ellenállási képességének kipróbálására, az intézetben nincs alkalom a gyermeket a külvilág csábításai ellen megedzeni, mert ilyes csábítások az intézetben nem fordulnak elő.

ff) A gyermek teljes iskoláztatásához, mesterség elsajátításához az intézet egymagában nem elegendő. Az intézeti nevelés okvetlen kiegészítendő mesternél, tanítóműhelyben való neveléssel.

gg) Az intézeti nevelés drágább mint a családi nevelés.

hh) Csakis a családi nevelés pótolja a gyermeknek a családot, egyedül ez a nevelésnek természetes módja, holott a legjobb intézeti nevelés is mechanikus és számos hiánnyal bír.

c) A családi nevelés mellett még a következő érvet is hozzák fel:

Az állam meghatározza azon elveket, a melyek szerint a nevelőszülőknek a rájuk bízott gyermeket fel kell nevelniök. Az állam a nevelőszülőket megfelelő utasításokkal, a melyek a nevelőszülőknek a gyermekhygiene minden ágára vonatkozólag tanácsokat és felvilágosításokat adnak, látja el; a nevelőszülőket kötelezi, hogy a gyermeket orvosi segélyben részesítsék, népiskolába járassák stb. Ha a nevelőszülők követik ezen elveket a hozzájuk kiadott gyermekeknél, akkor valószínűleg követni fogják saját gyermekeiknél is. És ha ezen elveket egy községben a nevelőszülők követik, akkor valószínűleg a községbeli többi szülők is követni fogják.

d) Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a családi nevelés szellemi, erkölcsi és testi tekintetben kedvezőbb eredményekkel jár mint az intézeti nevelés.

e) A családi nevelésnek hibái következnek:

aa) Félni kell attól, hogy a gyermekek a tápszülők saját gyermekeivel szemben hátrányban fognak részesülni.

bb) Félni kell attól, hogy a tápszülők a gyermekek munkaerejét ki fogják használni.

cc) Megfelelő nevelőszülőket nehéz találni.

f) Mindezen körülmények folytán a fejlődés irányzata az intézeti nevelés helyébe a családi nevelés azon módját, a melynél a tápszülőket egy központi intézetből, a mely szükség esetén a gyermekek rövid ideig való elhelyezésére is szolgál, ellenőrzik, behozni. A míg régebben az intézeti nevelés dominált, addig ma a családi nevelés rendszere dominál. Sőt még maguk az egyes árvaházak és Rettungsanstalten is a már említett átalakuláson mennek keresztül.

5. A családi nevelést szabályozó elvek.

a) A modern állam a dajkaságba adott gyermekek felnevelését nem tekinti tisztán magánjogi ügy létnek. Ez már nem szabad ipar, mint volt még néhány évtizeddel azelőtt. A közigazgatási jog ezt a kérdést részletesen szabályozza, pontosan meghatározza a megkívántató kellékeket és az ellenőrzés módjait. Ez lényegesen hozzájárul a néhány évtized előtt még annyira divatozott angyalcsinálás megszűntetéséhez.

b) A mi a csecsemők tápszülőit, a tulajdonképeni dajkákat illeti, úgy a következők veendői figyelembe:

A nő csak azon esetben szoptathat, ha ezt bizonyos idővel megelőzőleg szült. Azáltal, hogy a nő idegen gyermeket szoptat, saját gyermekétől elvonja az őt megillető táplálékot, a minek káros következményei lehetnek. A nő fertőző betegségben (például szifiliszben) szenvedhet és a szoptatás révén megfertőztetheti a gyermeket; viszont fordítva, a gyermek megfertőztetheti a dajkát. (A szifilisz felismerésének nehézségei igen nagyok.)

Fiziológiai nehézségbe nem ütközik sem két csecsemőnek egyidejű szoptatása, sem pedig az egyik csecsemő szoptatása a másik csecsemőnek megfelelő ideig való szoptatása után. Utóbbi eljárás azonban célszerűbb. Ép azért ma a hatóságok csak egészséges dajkáknak, a kik gyermekeiről megfelelő gondoskodás már történt (a gyermek már szoptatva volt bizonyos hosszú ideig például hat hónapig, vagy meghalt stb.), adnak engedélyt idegen gyermekek szoptatására.

c) A családi nevelés feladata a gyermeknek családi otthont teremteni. A családnak tehát olyannak kell lennie, a melyben a gyermek előreláthatólag állandóan maradhat. (Tényleg a családi nevelésbe adott gyermekeknek egy része állandóan a nevelőszülők környezetében marad; egy része adoptáltatik is.) Minthogy a gyermekek rendszeren szegény szülőknek a gyermekei; szegény nevelőszülökhöz kell őket adni annál is inkább, mert jobbmódú emberek nem foglalkoznak idegen gyermekek nevelésével. Azonban egész szegényeknek nem szabad a nevelőszülőknek lenniök, mert ez esetben, ha a tartásdíj magas is, annak javarészét saját maguk céljaira használják fel, miáltal a gyermek érdeke szenved. Némely országban a nevelőknek bizonyítaniok kell, hogy a tápdíjra

nem saját életfentartásuk végett van szükségük. Jótékonyág által segélyezett egyének semmi esetre sem lehetnek tápszülők. A tápanyának hivatása által nem szabad túlságosan, különösen pedig házon kívül nem, igénybe véve lennie. A tápszülőknek rendes és tisztességes életmódot kell folytatniok, szeretniök kell a gyermeket, érteniök kell valamennyire a gyermekneveléshez, egészségeseknek kell lenniök és megfelelő lakással kell bírniök.

Kívánatos az is, hogy a tápszülőknek szociális állása legalább valamivel magasabb legyen mint a gyermek szüleinek társadalmi állása.

d) A táppénznek megfelelő nagyságúnak kell lennie. Ha a tápszülők nem kapnak megfelelő nagyságú táppénzt, akkor a gyermeket nem is részesíthetik megfelelő nevelésben; nem adnak neki enni, kínozzák, sőt kizsákmányolják munkaerejét. Statisztikailag bizonyított tény, hogy – ceteris paribus – a tápszülőknél elhelyezett gyermekek halandósága fordított viszonyban áll a táppénz magasságával.

e) A tápszülőket a hatóságok, akiknek legfontosabb közegei e tekintetben az orvosok, ellenőrzik. A laikus közegek által való ellenőrzés nem megfelelő, mert a laikusok az egészségügyi szempontokat elhanyagolják; nem megfelelő továbbá az önkéntes és tiszteletbeli állást betöltő közegek által való ellenőrzés, minthogy a viszonyokat csak azon közeg tudja helyesen megítélni, a ki azokkal éveken keresztül foglalkozik.

f) Igen fontos kérdés az, hogy a gyermekek hol helyezendők el, falun-e vagy városban.

A gyermekek, a kiket idősebb korukban helyeznek el a hatóságok tápszülőknél, semmi esetre sem helyezendők el falun, mert hiszen már telítve vannak a város után való vágygial.

A falun való elhelyezés mellett a következő érveket hozzák fel:

aa) A nagy városokban vagy azok közelében a lakásdrágaságnál fogva a tápszülők alig kapnak megfelelő lakást, *bb)* A gyermek már csak azért is falun helyezendő el, hogy a kedvezőtlen befolyást gyakorló rokonok köréből kikerüljön, *cc)* A népességnek a városokba való tódulását ellen kell súlyozni az elhagyott gyermekeknek falura való kihelyezése által. *dd)* A munkaerőben szűkölködő mezőgazdaságnak szüksége van az elhagyott gyermekekből leendő munkások munkaerejére.

Figyelembe veendők azonban a következők:

aa) Ha az elhagyott gyermekek felnőnek, akkor mégis csak a városok felé fognak tódulni, a hol belőlük, minthogy a falun nem tanultak mesterséget, tanulatlan munkások lesznek, *bb)* Figyelembe veendő azon egészségügyi szempontból fontos körülmény, hogy a városokban a népesség intelligensebb, az orvosi segítség gyorsabb és megfelelőbb.

Kétségtelen, hogy a tápszülők között csakis a földmívelők és a kézművesek jöhetnek számításba és hogy a kérdést nem lehet általánosságban megoldani, hanem csakis az illető konkrét eset vizsgálata után, t. i. nézvéen azt, hogy a gyermeknek mihez van inkább kedve, mezőgazdasághoz-e vagy az iparhoz.

(Említendő itt azon Magyarországon diívó rendszer, mely az anyát gyermekével együtt adja ki családi nevelésbe.)

6. A kapitalizmusz.

a) A kapitalizmusz a dajkaügyet és a Menezügyet is felhasználja céljai elérésére.

A lelenczüg lehetőségessé teszi a társadalomnak és az államnak, hogy felneveljen jóérezelmű és anti-szocziális proletárokat és hogy a lelenczeket tartalékhadseregnek használja fel.

b) Az elmondottak megvilágítása végett egy néhány példát hozok fel.

aa) A legrégebb időktől fogva felhozzák a lelencz házak érdekében, hogy azok útján az állam felnevelhet olyan egyéneket, a kik idejüket, munkaerejüket és életüket teljesen az államnak szentelik.

bb) Angliában a XIX. század elején a szegényházakban levő gyermekeket tömegesen bérbeadták a gyárosoknak.

cc) Németországban a többi érvek között felhozzák a kényszernevelés mellett, hogy ilyképen olcsóbb munkaerőket lehet bevinni a munkaerőben hiányt szenvedő mezőgazdaságba.

dd) Magyarországon, a hol csak néhány év előtt hoztak modern gyermekvédelmi törvényeket, állandóan hangsúlyozzák, hogy a gyermekvédelem feladata a gyermekekből hazafias polgárokat felnevelni. Épen azért Magyarországon a gyermekeket csakis hazafias tápszülőkhöz adják; Magyarországon alig is találunk gyermekeket nemzetiségi vidéken lakó tápszülőknél,

ee) Régi időktől fogva felmerült az eszme, hogy a lelenczekből katonákat, tengerészeket, gyarmatosokat neveljenek fel.

I. Napoleon a lelenczekből katonákat, főleg a haditengerészet számára akart csinálni. Ezért súlyt

helyezett arra, hogy Franciaország minden arrondissementében legyenek forgóládás lelenczházak; sőt a lelenczházak intézményét behozta az összes uralmának alávetett országokban.

Újabb időben is állandóan felmerül az eszme, hogy a lelenczházak és árvaházak növendékeit neveljék fel a katonai vagy a tengerészeti szolgálatra és a végből csatoljanak a lelenczházakhoz és árvaházakhoz katonai és tengerészeti iskolákat.

c) Az említett célokat a kapitalizmus azáltal kívánja elérni, hogy felállítja azon elvet: a gyermekek a munka, a nélkülözések, a szegénység számára nevelendők fel.

Ezen elv azonban csak részben helyes.

A gyermeket munkára kell szoktatni, mert csak a munkára való nevelés által fogja a gyermek a munkát megszokni és fog abban örömet találni. A munka azonban, a melyre a gyermek felnevelendő, legyen olyan, mely a gyermeket megóvjá attól, hogy a tanulatlan munkások nagy tömegébe süljedjen.

A külső nevelésbe adott gyermekek életmódjának magasnak kell lennie. Csak akkor, ha a gyermek hozzászokott ilyen életmódhoz, fog önállóságának elértekor arra igyekezni, hogy ezen életmód szerint élhessen.

A helyes elv tehát a lelenczek felemelése a társadalom alsó rétegéből a tanult munkások csoportjába.

Minden józanul gondolkodó ember belátja, milyen nagy fontossággal bír a társadalmi fejlődésre az, hogy a felnőtt lelenczek tanult, intelligens munkások, a szocializmus eszméinek hűséges fegyverhordozói. Ha a kapitalizmus arra törekszik, hogy a lelenczekből antiszocialistákat neveljen fel, akkor viszont a szocialistáknak arra kell törekedniök, hogy a lelenczekből szocialisták váljanak.

7. *A fejlődés irányzata.*

a) Mindenekelőtt a következő tényeket kívánom konstatálni.

aa) A tágabb értelemben vett dajkaügy már csak abban különbözik a lelenczügtől, hogy a gyermekeket hozzátartozóik és nem a hatóságok adják tápszülőkhöz.

bb) A lelenczügy különböző rendszerei egyre inkább hasonlók lesznek egymáshoz. A lelenczügy különböző rendszereinek közös fejlődésirányzata: a közigazgatási hatóságok által ellenőrzött családi nevelés.

cc) Úgy az erkölcsileg elhagyott mint a bűnös gyermekek nevelésének fejlődésirányzata: a közigazgatási hatóságok által ellenőrzött családi nevelés.

dd) A magánjogi alapon nyugvó kényszernevelés fejlődésirányzata ugyanaz.

ee) A fejlődés folyamán ugyanazon hatóságok ugyanazok elvek szerint kezdik gyakorolni az ellenőrzést a hozzátartozóik, a hatóságok által tápszülőkhöz adott gyermekek, az anyagilag, az erkölcsileg elhagyott, a bűnös gyermekek tápszülői felett.

b) A fejlődés általános irányzata tehát: ugyanazon elvek szerint ugyanazon hatóság által ellenőrzött családi nevelés.

Manapság a fejlődés első fázisán áll a dajkaügy, a másodikon a lelenczügy román rendszere, a harmadikon a lelenczügy germán rendszere, a negyediken a kényszernevelés, az ötödiken a bűnös gyermekek nevelése.

Viszonylag rövid idő múlva a gyermekvédelem összes most említett ágai a fejlődés első fázisán fognak állani és akkor a gyermekvédelem mindazon ágai, a melyek a hozzátartozóik által bármely tekintet-

ben elhagyott gyermekekre vonatkoznak, lényegileg nem lesznek egyebek mint egységesen szabályozott és ugyanazon hatóság által ellenőrzött családi nevelés.

c) A mi meg speciálisan magát a lelelczügyet illeti, figyelembe veendők a következők:

A fejlődés folyamán a házasságon kívül született gyermekek magánjogi helyzete egyre javul; a szociális államban alig lesznek törvénytelen gyermekek s nem is lesz különbség a törvénytelen és a törvényes gyermekek magánjogi helyzete közt. A szociális államban nem lesz pauperizmus, ennél fogva nem lesz szegényügy. A szociális államban nem lesz szűkebb értelemben vett dajkaügy.

Mindebből kifolyólag a lelelczügy az idők folyamán egyre fog veszteni jelentőségéből és a szociális államban teljesen ismeretlen lesz. A lelelczügy fejlődése folyamán ugyanis nem közigazgatásijogi toldozások és feldozások, hanem az egész lelelczügyet feleslegessé tevő reformok fognak létesülni.

A szociális állam gondoskodni fog az összes gyermekekről. Ez a gondoskodás azonban nem lesz az összes gyermekekre kiterjedő lelelczügy, mert ezen gondoskodás elvei és kivitele lényegileg mások lesznek mint a mai lelelczügy elvei és kivitele. A leglényegesebb különbségek lesznek: a gyermeket idegenek nem azért fogják nevelni, mert szülői elhagyták; a gyermeket oly egyének fogják nevelni, a kiknek ez a hivatásuk.

IV. FEJEZET.

NŐI MUNKA ÉS GYERMEKMUNKA.

Áttekintés.

1. Magánjog.

a) Magánjogi elem a munkabérszerződésben, b) A közigazgatási jogi elem.

2. A gyermekmunka története és okai.

a) Czéhek, b) A kapitalizmus keletkezése, c) Mily kereső munkával foglalkoznak a gyermekek? d) Gyermekmunka a kézműiparban, a háziiparban, a mezőgazdaságban, e) Gyermekek által végzett háztartási munka, f) Iskolás gyermekek munkája, g) Miért használja a kapitalizmus a gyermekmunkát? h) Miért dolgoznak a gyermekek? i) A dolgozó gyermekek jövedelme.

3. A női munka története és okai.

a) A nő eredeti szerepe a termelés és a fogyasztás terén, b) Statisztikai adatok, c) A nőemancipáció. d) Miért használja a kapitalizmus a női munkát?

4. A gyermekmunka káros következményei.

a) Általában, b) A munka hatása a gyermek testi, szellemi, erkölcsi egészségére.

5. A női munka káros következményei.

a) A fejlődő félben levő nők, b) A női munkások különböző csoportjai, c) Veszélyes iparágak, d) Terhes nők munkája, e) A nőmunkások gyermekeinek nevelése.

6. Reformtörekvések.

a) Azok oka b) A női munka szabályozása, c) Halbtagszschicht. d) A gyermekmunka védelmének fejlődése, e) A gyermekmunka védelmének mai¹ állapota.

7. A védelmi szabályok végrehajtásának ellenőrzése.

a) A védelem kiterjesztése az összes munkaágakra, b) Az ellenőrzés kiterjesztése az összes munkáltatókra, c) Gyárakban, műhelyekben, otthon végzett munka ellenőrzése, d) Az ellenőrzés közegei.

8. *Ellenvetések a védelmi intézkedések ellen.*

a) A munka mint a létért való küzdelem része, b) A munka szükségessége, c) A munka egészséges volta, d) A munka nevelő hatása. e) A munka jövedelmet juttató jellege, f) A hazai ipar versenyképessége, g) Az egyéni szabadság megszorítása. A) Egyes nemzetiségek alávetése.

9. *A tanonczagy reformja.*

a) Tanműhelyek, b) Tanonczotthonok. c) Az ifjú munkások szervezése, d) A szocialisták álláspontja.

10. *A női és gyermekmunka problémájának gyökeres megoldása.*

11. *A szocziális állam.*

a) Általában, b) Gyermekmunka, v) Női munka.

1. *Magánjog.*

a) A munkabérszerződés és a szolgálati szerződés eredetileg a kötelmi jogba vagyis a magánjognak a szerződési szabadság elvén alapuló részébe tartoztak, (Találunk azonban a kereskedelmi törvényben és az ipartörvényben is idevágó intézkedéseket.) A szerződési szabadság igazi oka az, hogy ezen elv szabad kezet enged a birtokos osztályoknak a munka nélkül való jövedelem szerzésében. Tényleg a munkabérszerződés illetve a szolgálati szerződés az esetek legnagyobb részében a munkáját eladó személyt majdnem teljesen aláveti a másik személynek. Hogy a magánjognak a kiskorú munkásokra vonatkozó része egyszerűen tarthatatlan és hogy a cselédekre vonatkozó jogi intézkedések a cselédeknek sokkal jobban alávetik a gazdáknak, mint a hogy alá volt vetve a középkorban a jobbágy földesúrnak, azok köztudomású tények.

b) Az állam azonban a szolgálati viszonyt még sem engedi át teljesen az érdekelték önkényének, hanem arra a közigazgatási hatóságok révén igen jelentős befolyást gyakorol; még pedig olyannyira jelentőset, hogy a szolgálati viszony manapság nem

a magánjogba, hanem a közigazgatási jogba tartozik. Sajnos, az államnak ezen beavatkozása csakis arra szolgál, hogy a birtokos osztályokat még inkább előnyben részesítse.

2. A gyermekmunka története és okai.

a) A középkorban a gyermekek kereső munkája nem volt nagyon kiterjedve. A céhek idejében a gyermekmunka kizsákmányolása nem igen volt lehetséges. Éjjeli munka nem volt. A munka feltételeit a céhek szigorúan szabályozták. (Az azonban tény, hogy a mester felesége szigorú házimunkára fogta a tanoncot.)

A céhek szabályzataiban hiányoznak a gyermekmunkára vonatkozó intézkedések, holott semmi esetre sem hiányoztak volna, ha a gyermekek munkája fontossággal bírt volna. Hiszen a céhek szabályzataiban részletes intézkedéseket találunk a termelés és eladás minden egyes fontosabb kérdésére pl. a munkaidőre, az egyes mester által foglalkoztatható segéderők számára, a termékek árára vonatkozólag.

Midőn a céhek szükkeblűek kezdtek lenni, akkor kezdett a tanoncok helyzete rosszabbodni.

b) A kézműipar a technika fejlődésével elvesztette domináló jelentőségét. A kifejlődő nagy ipar felállította a szerződési szabadság elvét, megszüntette a czéhrendszert és a felállított elv alapján alkalmazza a legolcsóbb és a legkönnyebben kizsákmányolható munkaerőt, a gyermekek munkáját.

Nemcsak a gyermekekre, hanem a felnőtt munkásokra nézve is a legveszélyesebb a kapitalizmusz fejlődésének első fázisa. Például a gyermekmunka tekintetében Angliában a XVIII. század végén és a

XIX. század elején voltak a legrosszabbak a viszonyok. A gyárosok bérbevették az árvaházakból a gyermekeket. Az árvaházak ezen gyermekek felett nem is gyakorolhattak ellenőrzést, mert a gyáraktól óriási távolságra voltak. A gyermekek teljesen és kizárólag a gyáros gondozására és nevelésére voltak bízva. Az ilyen árva gyermekeknek ugyanúgy mint a többi gyermekmunkásoknak helyzete egyszerűen leírhatatlan volt. Szívettpő kínzásokat követtek el ezen gyermekek ellen. A legrafináltabb kegyetlenséggel bántak velök: meglánczolták, ostorozták, halálra éhezették és a halálba kergették őket.

De ez szinte természetes is. A gyáros a gépeknek előnyeit ki akarja használni, még mielőtt a gépek használata általánossá válik. A legolcsóbb munkásokat alkalmazza tehát és korlátlanul kizsákmányolja alkalmazottjainak munkaerejét.

Éjszakai munka a kapitalizmusz előtt ismeretlen volt. Nem is lett volna semmi értelme. A kapitalizmusz alatt van egy csomó üzem, a mely éjjel-nappal dolgozik, már csak azért is, mert a munkának éjjel való félbeszakítása nagy károkkal járna. Hogy milyenek az éjszakai munka káros hatásai, hogy tönkreteszi a munkások egészségét (az éjjeli álmot a nappali álmom nem helyettesítheti), erkölcsi életét, családi életét (a munkásnak nincs ideje családjával foglalkozni), az köztudomású.

Még manapság is egyes gyárosok kedvező konjunktúrák esetében elbocsátják a felnőtt munkásokat s férfiakat és helyükbe felfogadnak olcsóbb munkásokat, vagyis nőket és gyermekeket.

c) aa) A legtöbb országban manapság a gyermekek kereső munkával foglalkoznak, úgy a városokban mint a falukban; úgy az iparban és keres-

kedelemben mint a mezőgazdaságban; a gyermekek libákat, juhokat, disznókat, teheneket legeltetnek, dolgoznak a mezőn, a bányákban; koldulnak, eladnak gyufákat, virágokat, újságokat; bemutatják művészeit az utcán, a kávéházban, a színházban, a cirkuszban; dolgoznak otthon szüleiknél, korcsmákban, műhelyekben, gyárakban.

bb) Németországban kenyérkereső munkával foglalkozik legalább 2 ½ millió gyermek; ezek közül még iskolaköteles körülbelül 600,000, ezen 600,000 gyermeknek majdnem 60%-a az iparban van foglalkoztatva; a vasárnap kenyérkereső munkával elfoglalt gyermekek száma legalább is 100,000-et tesz ki. A gyárakban dolgozó gyermekek száma 1890 és 1894 között az 1891. évi törvény és az annak végrehajtása tárgyában kiadott rendeletek következtében csökkent, mert ezen intézkedések a gyermekmunkások egy részét a kevésbé ellenőrizhető háziiparba tolták.

Svájcban az 1904. évben az iskolás gyermekek 53%-a volt kenyérkereső munkával elfoglalva.

Ausztriában az iskolaköteles gyermekek körülbelül 30%-a van kenyérkereső munkával elfoglalva.

d) A kapitalisztikus módszer szerint üzött ipar fejlődésével a háziiparban, a kézműiparban és a mezőgazdaságban is rosszabbodnak a viszonyok.

aa) A háziipar a gyáripar mellett csakis nagyon olcsó munkaerők felhasználásával tud boldogulni. A háziiparban pedig az ellenőrzés nehezebb mint a gyárakban.

bb) A kézműiparosok ugyanazon eszközökkel küzdenek a gyárosok ellen, a melyeket a gyárosok használnak. Az egyedüli különbség az, hogy még jobban nyúzzák a munkásokat, mert emberi túlmunkával akarják ellensúlyozni a gépmunkát.

Látható ezen folyamat minden egyes iparágban, mihelyt abban gépeket kezdenek alkalmazásba venni.

cc)A mezőgazdaságban a gyermekmunka akkor kezd veszélyes formákat öltetni, midőn az ipar (a városok) egyre több munkaerőt vonnak el tőle (a falutól), midőn tehát a mezőgazdaság munkáshiány kezd szenvedni.

A mezőgazdasági nagy üzem a gyermekek foglalkoztatására ürügyül használja fel a mezőgazdasági munkásokban való hiányt. A mezőgazdaságban űzött gyermekmunka szükségképeni kísérője a kis üzemnek, mert a kisbirtokos csak úgy tudja ideig-óraig fenntartani önállóságát, ha olcsó munkaerővel és családjával összes tagjaival dolgozik. Egyszóval azok a hires patriarchális viszonyok, melyek állítólag a mezőgazdaságban honolnak, már teljesen megszűntek.

Igaz, hogy a mezőgazdasági tevékenység – ceteris paribus – hasznosabb a gyermek testi egészségére nézve mint más munka; de csak bizonyos feltételek között, a melyek ma nem forognak fenn. A mezőgazdasági munka ugyanis évszakhoz kötött munka, vagyis olyan, a mely bizonyos évszakokban nyugszik, más évszakokban pedig a lehető legnagyobb szorgalommal és intenzitással folyik. Gondoljunk csak arra, hogy ilyen munka idején a gyermekeknek kora hajnaltól késő estig kell megerőltetően dolgozniok.

A mezőgazdaságban dolgozó munkások iskolai kiképzéséről az, a ki a falusi iskolák siralmas helyzetét ismeri, egyetleneg szót sem beszél.

A legérdekesebb a dologban az, hogy a mezőgazdaságban a gyermekmunka épenséggel nem pótolja a felnőtt munkásokban való hiányt. A gyermekmunka alkalmazása daczára állandó a panasz a mezőgazdasági munkáshiányról. De ez csak természetes, mert a gyermekek által végzett munkatöbbletet ellensúlyozza

a felnőttek munkaerejének csökkenése folytán előállott kevesebbet. Ezen körülmény annál nagyobb fontossággal bír, mert a mezőgazdaság az elvégzendő munka változatosságánál és kisebb fokú megosztásánál fogva nagyobb önállóságot és ügyességet kíván a munkástól mint az ipar.

e) A gyermekmunkának igen érdekes ága a gyermek által végzett háztartási munka. Munkás családokban a szülők egész nap dolgoznak és éppen azért nem fordíthatnak időt a háztartásra. A háztartási teendőket tehát a gyermekeknek kell elvégezniök. Feltakarítják a lakást, vigyáznak kisebb testvéreikre stb.; vagyis majdnem annyit dolgoznak mint a gyárakban vagy műhelyekben alkalmazott gyermekek. Még inkább áll ez a leányokról; nekik azonkívül még varrni ok, főzniök, kötniök is kell.

f) Érdekes kérdés az iskolás gyermekek által végzett kenyérkereső munka kérdése. Szinte megdöbbentő azon népiskolaköteles gyermekeknek, a kik kenyérkereseti munkával foglalkoznak, aránylag nagy száma. Az ilyen gyermekek legtöbbször a házi iparban vannak elfoglalva. (Vagyis a gyermeknyúzás terén legelől állnak azon iparágak, a melyekben a munkát házilag szokták elvégezni.) Az iskolás gyermekek egy részére nézve a nyári szünidő újabb kínzást jelent, mert hiszen akkor, iskolai tanítás nem lévén, kizsárolásuknak semminemű akadályja nincsen.

Figyelmet érdemel az iskolás gyermekek felhasználása egyházi szolgálatokra, például hajnali misénél való minisztrálásra. Ez sem más mint a gyermeknyúzásnak egyik faja, mely még hozzá a népnek a gyermekmunka védelmét célzó törvényekben való hitét gyengíti, mutatván a népnek, hogy az ő vezérei, a papok sem tartják be ezen törvényt.

g) aa) A kapitalizmusz a gépeknek egyre fokozottabb felhasználása daczára egyre több munkaerőre szorul. A kapitalisták egyre nagyobbodó versenye folytán a kapitalisták egyre inkább vannak utalva olcsó emberi munkaerőre.

bb) A gyermekek anyagi követeléseai kisebbek mint a felnőtteké.

cc) A technikai tudomány fejlődése lehetségessé teszi a munkamegosztás legnagyobb fokát és ezáltal végtelenül egyszerűsíti az egyes munkások által elvégzendő részmunkát. Ezáltal lehetségessé válik a termelésben alkalmazni olyan személyeket is, a kiknek csekélyebb képzettségük és testi erejük van. Szabály szerint a gyermekek testi ereje és képzettsége kisebb mint a felnőtteké.

dd) A kapitalisták azonban azért is szeretik a gyermekek munkaerejét felhasználni, mert a gyermekek tapasztalatlanok, társaikkal kevésbé szövetkeznek, minek folytán rájuk kedvezőtlen munkafeltételek is róhatók és ütőkártyául szolgálnak a felnőtt munkások ellen.

ee) A gyermekmunka felhasználása által szaporodik a rendelkezésre álló munkaerők mennyisége, miáltal a felnőtt munkások bére is csökken.

h) Eddigélé ismertettem a kapitalisták részéről ható motívumokat; most áttérek a gyermekek részéről ható motívumokra.

A legtöbb gyermeket a nyomor hajtja a kereső munkára. A szülők és a felnőtt családtagok keresete oly kicsiny, hogy még a gyermekmunka keresménye is feltétlenül szükséges a háztartás költségeinek fedezésére. A szülőknek, a kik a legtöbb törvényhozás szerint maguk kezelik a kiskorú jövedelmét, érdekükben áll tehát, hogy a gyermek keressen valamit.

Számos szülő azt hiszi, hogy az ő és gyermekének sorsa is megjavul, ha a gyermek dolgozik. (Ebben a várakozásában keservesen csalódik, mert, miként ki fogom fejteni, ép az ellenkező eredményt éri el.)

Számos gyermek maga is szereti, ha dolgozik házon kívül, mert hisz akkor nem kell az egész napot szüleinek sötét, piszkos, barátságtalan lakásában, a kedvetlen családi környezetben töltenie, hanem megszerezhet magának szabadságot, önállóságot és számos – gyakran tiltott – élvezeteket is.

i) Hogy milyen csekély az a jövedelem, a melyet a gyermekek szereznek, mutatják a következő adatok:

Ausztriában a házi iparban dolgozó gyermekek napi keresete (az iskolai oktatás mellett elvégzett 8 órai munkaidő mellett) 6-20 fillér.

Németországban a dolgozó gyermekek órai keresete 2-5 Pfennig, nagyon ritkán haladja meg a 7-8 Pfenniget.

3. A női munka története és okai.

a) A nőnek a férfitől eltérő szerepe a termelésben és a fogyasztásban következménye a nő és férfi közt lévő nemi különbségnek. Döntő jelentőséggel bír azon körülmény, hogy a nő szüli, szoptatja a gyermekeket. Ezen körülmény oka annak, hogy a régebbi időkben a nő feladata nem annyira a termelés volt mint inkább a háztartásban történendő fogyasztás szabályozása.

Az idők folyamán a nőnek említett szerepe megváltozik. A házi fogyasztást szabályozó munkából lassanként egyéni jelleggel nem bíró, kenyérkereső, házon kívül végzett munka lesz. Az a munka, a melyet a nő előbb bizonyos személyek számára egyéni tet-

szésének megfelelően végzett, azt mostan bizonyos meghatározott szabályok szerint végzi és a mit termel, azt előtte ismeretlen egyének fogyasztják el.

A nőnek a házi fogyasztást szabályozó munkája előbb válik lehetetlenné a városokban mint falun és a nőnek ezen munkája még ma is inkább van meg falun mint a városokban; az a kenyérkereső munka, a melyet a nő manapság otthon végez, nem falusi, hanem városi jelleggel bír; a földművelő népességnél még ma is megvan a házi fogyasztást szabályozó női munka. (Mindez bizonyítékkal szolgál a mellett, hogy a tárgyalt változás összefügg a kereskedelem, az ipar, a városi élet fejlődésével.)

Újabb időben tehát egyre több nő hagyja el a házi tűzhelyt és adja el munkaerejét. Egyre több nőnek válik hivatásává a kereső munka.

b) Statisztikai adatok mutatják, hogy a női munkát védő és korlátozó intézkedések daczára az utolsó évtizedekben a kenyérkereső női munkások száma az összes civilizált államokban gyorsabban szaporodott mint a férfimunkások száma. Manapság a kapitalisztikus államokban a kenyérkereső férfiak az összes férfi népességnek körülbelül 60 %-át teszik ki, ellenben a kenyérkereső nők az összes lakosságnak $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{3}$ részét teszik ki. A németországi gyárakban egy millió munkásnőnél, a kik közül 300,000 férjes, több dolgozik.

c) Ezt a körülményt némelyek összefüggésbe hozzák a nőemancipációval (és avval, hogy a nőkben az idők folyamán egyre inkább kifejlődik az önbizalom és az érvényesülési vágy).

Azonban az említett körülmény a nőket épenféggel nem emancipálta, hanem helyzetüket csak súlyosbította. A nőket a szabad verseny elvén

alapuló munkapiacra nem az emanczipálási törekvés, hanem a modern gazdaságtechnikai változások, a házi termelést megnehezítő kapitalizmusz vitték.

d) A kapitalizmusz körülbelül ugyanolyan okoknál fogva használja a nők munkaerejét mint a gyermekek munkaerejét.

aa) A női munkaerő mindenekelőtt olcsó. A női munkaerő körülbelül $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ -del olcsóbb mint a férfi munkaerő. Ennek okai a következők:

aaa) A nőknél sokkal gyakoriabbak a munka megszakítását előidéző testi zavarok mint a férfiaknál. (Gondoljunk csak a havi bajra, a terhességre, a szülésre.) *bbb)* Számos nőnél a kereső munkának csak mellékfoglalkozás jellege van. Az ilyen nők megelégszenek csekélyebb bérrel és ezáltal lenyomják a többi nők bérét is. *ccc)* A női munkások talán azért, mert őket a munkához kisebb érdek fűzi mint a férfiakat, szervezetlenek.

bb) A nők ügyessége nagy, nyugodtan, kötelességtudóan, pontosan dolgoznak, tartózkodási helyüket ritkábban változtatják, elvállalják a legkellemetlenebb és a legnehezebb munkát is. Különösen áll ez a férjes nőkre, a kik mindezt már csak családjukra való tekintettel is megteszik,

cc) Számos leánynak dolgoznia kell, hogy megélhessen; a férjes nők férje pedig oly keveset keres, hogy csak mindkét házastárs egyesített munkája révén tudják a megélhetéshez legszükségesebbeket megszerezni. A legsomorúbb, hogy a nők kenyérkereső munkájára akkor van leginkább szükség, a mikor a nő egyúttal a családban a legkevesébbé nélkülözhető. (Betegségek a családban, nagy gyermekszám.)

4. A gyermekmunka káros következményei.

Nem a munka maga ártalmas, hanem a viszonyok, a melyek között végzik, teszik azzá.

d) A burzsoák bírvágya, a gyermekek csekély ellenállási képessége, a hozzátartozók nagy nyomora okozza, hogy a gyermekek munkája nagyon sok esetben olyan, a mely *aa)* minőségénél, *bb)* tartamánál, *cc)* a gyermek koránál, *dd)* egyéb körülményeknél fogva mindenféle hátrányokat idéz elő.

Ad *aa)* A munka monoton, változatosság nélküli, nehéz a gyermek számára; poros, rossz szagú, dohos helyiségekben végzendő; korán reggel vagy éjszaka végzendő.

Ad *bb)* Néha az iskolaköteles gyermekeknek napi 5—6, sőt 8—10 órát is kell kenyérkereső munkával foglalkozniuk.

Ad *cc)* Még manapság is számos 6, 7, 8 éves gyermek kenyérkereső, sőt a háziiparban némely munkára 4, 5 éves gyermekeket alkalmaznak.

Ad *dd)* Azon szomorú leleplezések, a melyeket gyakran hivatalos forrásmunkák szoktak közölni, jól mutatják, hogy milyen állapotok vannak a gyermekmunka szomorú mezején.

Vannak például 8, 10, 12 éves kéményseprők. A kéményseprés tönkreteszi a gyermeket, őket az állatok níveljára süllyeszti. Legtöbbnyire úgyis bánnak velük mint az állatokkal, veréssel kényszerítik a munkára stb.

A tanoncok nagy részének kora reggeltől késő estig nehéz munkát kell végeznie és pedig nemcsak a műhelyben, hanem a háztartásban is. A mellett a lehető legrosszabbul bánnak velük. Számos mester sokkal több tanoncot tart, mint a mennyire szüksége van. Teszi ezt gyakran csak azért, hogy meg-

takarítsa a segédeket és cselédeket, mert ezeknek munkáját is a tanoncokkal végezteti el.

A tanoncnyúzás az idők folyamán egyre nagyobb lesz és a tanoncz nyomora annál nagyobb, mennél rosszabb azon iparágnak, a melyben dolgozik, helyzete.

Persze nem is csoda, ha általában panaszkodnak a tanoncziányról. A rossz bánásmód miatt senkinek sincs kedve gyermekét tanoncznak adni. Számos család különben is oly szegény, hogy gyermekének minél előbb pénzt kell keresnie, vagyis a gyermeket már ezen oknál fogva sem adhatja tanoncznak.

A tanoncok nyomorúságos helyzetének oka az, hogy a tanonczviszony nemcsak tanítói viszony, hanem egyúttal hatalmi viszony is. A mesternek kötelessége a tanonczot kitanítani; hogy ez lehetséges legyen, a tanoncz nála van teljes ellátásban s a tanoncz köteles az összes rábízott munkákat elvégezni. A mester tehát, a ki gazdaságilag is erősebb a tanoncznál, a tanoncz felett szülői hatalomszerű jogkörrel bír. A mesternek jogait és kötelezettségeit a tanonczszerződésben teljes pontossággal nem is lehet megállapítani. A legtöbb védelmi intézkedés egyáltalán nem vonatkozik a kisiparra és a háziiparra. Ehhez még hozzájárulnak a kisipar és a háziipar ellenőrzésének nehézségei.

Nem csoda tehát, ha a tanoncokat mindenképen kiuzsorázzák. Ámbár a 14 és 16 éves gyermekek még nem olyan erősek mint a felnőtt munkások, mégis sokkal több és nehezebb munkát kell végezniök. Korábban kell kelniök, mert a műhelyt rendbe kell hozniök; később mennek el, mert a műhelyt megint rendbe kell hozniök; ki kell szolgálniuk a mestert, feleségét és a segédeket; azonkívül pedig még iskolába is kell járniök.

Az előbbiekből is kitűnőleg épenséggel nem a gyárimunka a legkedvezőtlenebb a gyermekekre nézve. A gyárimunka kedvezőtlen hatásai csak azért tűnnek fel olyan nagyoknak; mert könnyebben észlelhetők a statisztika révén.

b) A munka káros hatással bír a gyermek *aa)* testi, *bb)* szellemi, *cc)* erkölcsi egészségére.

Ad *aa)* Czirkuszban és hasonló mutatványos helyeken a gyermek élete állandóan veszélyeztetve van.

A munka, a mely a fejletlen és gyenge gyermeki test erőivel nincs összhangban, árt a gyermek egészségének. Korai nehéz munka hátrányosan befolyásolja a testi fejlődést, a mi különösen a leányoknál végzetes lehet. (Medenczeszűkület stb.) A gyermekmunka az egyes szervek fejlődését hátráltatja, karakterisztikus eltorzulásokat idéz elő.

Köztudomású, hogy a kiskorú munkásoknak, főleg pedig a tanoncoknak morbiditása és mortalitása sokkal nagyobb mint a többi gyermekeké. Elegendő az úgynevezett ipari betegségekre utalnom. Köztudomású, hogy azokban a községekben, a melyekben a gyermekeket nagyon megerőltető munkára alkalmazzák, a férfiak alig néhány %-a alkalmas a katonai szolgálatra. Például szolgálhatnak azon szicíliai községek, a melyek kénbányáiban gyermekek dolgoznak. Érdekes példa az is, hogy Poroszországban 1827-ben II. Frigyes Vilmos intézkedéseket sürgetett a gyermekmunka ellen, mert a tett jelentések utaltak arra, hogy a gyermekmunkások nagy része alkalmatlanná vált a katonai szolgálatra.

Ad *bb)* A gyermek, a ki korán kezd dolgozni, nem mehet az elemi, az ismétlő és a továbbképző iskolákba. Ha pedig megy, akkor olyan fáradt, hogy nem tudja a tanítást kellő figyelemmel kísérni. Észlel-

ték, hogy azon községekben, a melyekben az iskolás gyermekek túlnyomó része kereső munkával foglalkozik, az összes gyermekek iskolai kiképzése szenved.

Nagyon egyoldalúan foglalkoztatott gyermekek alkalmatlanná válnak más munkák elvégzésére, sőt egyáltalán elvesztik alkalmazkodási képességüket.

Ad *cc*) Nagyobb forgalmi pontok (nagy városok, kikötő városok) utczáin találni egy csomó gyermeket, a kik gyufákat, virágokat, újságokat, dalokat árusítanak, és portékáikat kávéházakban, korcsmákban s más egyéb ilyen helyeken is kínálják. Ezen gyermekeknek az árusítás tulajdonképen csak ürügy arra, hogy csavarogjanak, kolduljanak, sőt néha arra is, hogy bűncselekményeket elkövessenek és magukat nemi czélokra felajánlják. Csavarognak pedig nemcsak nappal, hanem éjszaka is és gyakran nem is titkolják, hogy nem portékákat eladni, hanem koldulni akarnak. Hogy az ilyen gyermekek az utcán és mindenféle helyiségekben rossz társaságokba kerülnek és elromlanak, az csak természetes.

A műhelyekben, gyárakban, mezőgazdaságban dolgozó kiskorú munkások állandóan érintkeznek a felnőtt munkásokkal, együtt vannak velük nemcsak nappal, hanem éjszaka is, hallják trágár beszédeiket, látják erkölcstelen cselekvényeiket.

Az ifjú munkások egy nagy része teljesen önálló, semminemű felvigyázat alatt nem áll. Keresménye aránylag nagy, a mi öt mindenféle erkölcstelenségre csábítja.

A túlságos munka ellenszenvet, gyűlöletet kelt a gyermekben a munka iránt. A gyermek csak a kényszer és a félelem következtében dolgozik. Épen ez ellenszenv és gyűlölet következtében kezd az ilyen gyermek csavarogni. Ha látja, hogy neki keservesen

dolgoznia kell; míg a gazdag szülők gyermekei kényelmesen s fényűzően élnek és semmiben sem szenvednek hiányt, akkor antiszociális hajlamok keletkeznek benne. Erőkifejtésre alkalmatlan és semmiben örömet nem találó felnőtt válik az ilyen gyermekből. A munka egyhangúsága és kiképzésének elhanyagolt volta folytán szellemileg eltompul és elárvul. Minthogy látja, hogy szülői kényszerítik a munkára és őt elhanyagolják, kihal benne a szülők iránt érzett szeretet. A családfő tekintélyének alapja, vagyis a család többi tagjainak gazdasági függése a családfőtől, a gyermekmunka folytán elvesz. A kenyérkereső gyermekek egy része csakis munkájára van utalva; ha munkáját, mi gyakori eset, elveszti, elvesz minden támasza és a bűnnek esik áldozatul.

Statisztikai adatok bizonyítják, hogy az ifjúkori munkások aránylag nagyobb része válik gonosztevővé mint a többi gyermekeké és hogy olyan vidékeken, a melyekben nagy mértékben használják fel a gyermekek munkaerejét, nagyobb a kriminalitás mint más vidékeken.

5. A női munka káros következményei.

a) Sok leány már oly korban kezd dolgozni, a mikor testi fejlődése még nincs befejezve, mikor benne a nemi élet még csak ébredőben van. Bebizonyított tény, hogy a fejlődő szervezetű nőknél a munka egészségügyi hátrányai jóval nagyobbak mint a kifejlesztett szervezettel bíró nőknél. A fejlődőfélben lévő nők testi fejlődését a munka megakadályozza (már csak azért is, mert táplálkozásuk nem megfelelő).

Az ilyen nők a kereső munka következtében nem ismerkednek meg a háztartási teendőkkel; élet-

módjuk szabad, fesztelen és ellenőrizetlen voltánál fogva korán ismerkednek meg a házasságon kívüli nemi élettel.

b) Mennyiben érvényesülnek ezen egyes tényezők a női munkások különböző csoportjaiban, azt nem feladatom kifejtteni. Egyszerűen utalok csak a cselédek és a gyári munkásnők viszonyainak különböző voltára.

c) Van számos iparág, a melyben női munkásokat egyáltalában nem volna szabad alkalmazni, mert ezen iparág a nők egészségére, különösen pedig a nők sexuális funkcióira nézve hátrányos. Van számos iparág, a melyben a nők csak akkor volnának alkalmazhatók, ha bizonyos óvintézkedéseket létesítenek és bizonyos óvszabályok szerint járnak el.

A kapitalizmus ellenben kényszeríti a nőket, hogy mindezen iparágakban dolgozzanak és a kapitalizmus ezen óvintézkedésekre semmi súlyt sem helyez.

d) Számos nő a legerőltetőbb, a legkellemetlenebb munkát végzi és kénytelen ezt tenni a terhesség későbbi stádiumában is. Sőt az is előfordul, hogy a kapitalista a terhes nőknek kevesebbet fizet mint más nőknek, holott a terhes nőknek fokozottabbak az igényeik. (Például több táplálékra szorulnak.)

Milyen káros befolyása van ezen körülménynek a születendő gyermek egészségére, az könnyen elképzelhető.

Azon nőknek, a kik a terhesség alatt is dolgoznak, gyermekei korábban és kisebb testsúlylyal jönnek a világra, gyengébbek mint más nők gyermekei. Különösen hátrányos a méhmagzatra nézve az anya olyan munkája, a melynél órákon keresztül hajolva vagy állva kell dolgozni, a melynél higany, foszfor, anilin, jód, gáz, nikotin használtatik. A terhesség alatt dolgozó nők által való születések közt sokkal nagyobb számmal vannak képviselve a születések rendellenes fajai mint más nők által való születéseknél.

Azon kérdésről, megtiltassék-e a nőknek, hogy a terhesség és szoptatás bizonyos ideje alatt dolgozzanak, más fejezetben szólok. Itt csak megemlítem, hogy, ha a nő a terhesség vagy szoptatás egész vagy túlnyomó ideje alatt tartózkodik a munkától, akkor elveszti nemcsak a munkaalkalmat, hanem az illető munkában már megszerzett gyakorlatot és munkakedvet is, a minnek viszont az a következménye, hogy a nő akkor sem dolgozhatik, mikor már dolgozhatnék.

e) Nem osztom teljesen azt a felfogást, hogy az atyának természetes hivatása a családi élet fenntartására szükséges eszközök beszerzése, az anyának pedig a gyermekek felnevelése. Azt, hogy a nő állandóan gyermeke mellett legyen, nem tartom szükségesnek, sőt túlerőltetőnek és érzéstompítóknak mondom. Tény azonban az, hogy a gyermek nevelésének azon részénél, a mely a családban történik, nem a férfinak, hanem a nőnek van fontosabb szerepe és hogy a gyermek annál inkább van anyjára utalva, mennél fiatalabb.

A gyermekekre nézve tehát a lehető leghátrányosabb következményekkel jár, ha a nőnek munka után kell járnia, mert ez szükségképen a gyermek nevelésének elhanyagolásával jár. A proletár nő tehát nem azért nem gondoskodik megfelelően a gyermekről, mert, mint a burzsoá nők mondják, nincs benne anyai érzés és szülői szeretet, hanem azért, mert dolgoznia kell.

Nagyon természetesen nagy a különbség a között, hogy a nő otthon vagy pedig házon kívül dolgozik-e. Az utóbbi esetben a nő kevesebbet foglalkozhatik a gyermekkel; viszont azonban az otthon végzendő munkának az a nagy hátránya, hogy a lakásból műhelyt csinál és a lakás egészségügyi hátrányait fokozza. Különböen is az otthoni munkánál kisebb a védelem, a melyben a nő részesül és kisebb a bér.

Ha a nő a férfi helyett keres, akkor a baj még nem olyan nagy, mert a férfi részben átveszi a nőnek háztartásbeli szerepét. Sokkal rosszabbak a viszonyok, ha mindkét házastársnak kell dolgoznia. Ha úgy az apa mint az anya dolgozik valamely gyárban, akkor az egész család érdeke szenved: a gyermekek semminemű nevelésben nem részesülnek, az egész családi élet tönkre megy.

A statisztika bebizonyítja, hogy a gyermekek halandósága és kriminalitása – ceteris paribus – nagyobb olyan területeken, a melyeken a nők gyakrabban dolgoznak mint más területeken. Ipari területeken a nők munkanélkülisége idejében a csecsemőhalandóság a nagy nyomor daczára csökken.

Statisztikai adatokkal bizonyított tény, hogy a gyermek (különösen pedig a csecsemő-) halandóság nagysága egyenes viszonyban áll az anya napi munkaóráinak számával és fordított viszonyban áll az anya napi keresetének nagyságával.

A nagyobb csecsemőhalandóság főoka a mesterseges táplálás illetve az ezáltal előidézett betegségek.

Érdekes példa, hogy a zsidóknál a csecsemőhalandóság kisebb mint a többi felekezeteknél; a főok az, hogy a zsidó nők sokkal kisebb száma foglalkozik kenyérkereső munkával. Nagyon természetesen a zsidó proletariátus a csecsemőhalandóság tekintetében ugyanazon viszonyokat mutatja mint a keresztény proletariátus.

Azon körülmény, hogy a nő nem végzi kereső munkája folytán a háztartási teendőket, számos egyéb hátránnyal is jár. A háztartási teendők nagyobb költségekkel és rosszabbul végeztenek el; számos munkát (például mosást, főzést stb.) pénzért, házon kívül kell elvégeztetni; sokkal több fehérnemű, ruha,

háztartási cikk válik szükségessé, cselédet kell tartani; számos dolgot, a melyet máskülönben otthon lehetne elkészíteni, a boltban kell venni. A lakás piszkos és rendetlen volta, a rossz koszt, a rendetlen családi élet a férfit alkoholizmuszra és korcsmázásra csábítja, a mi a kiadásokat még csak szaporítja.

A nők kenyérkereső munkája folytán a gyermekről gondoskodni kell. Figyelembe jönnek a következő gondoskodási módok: *aa)* a bölcsődék és az óvodák, *bb)* a gyermekeket mint elhagyottakat elviszik szüleiktől, *cc)* a gyermekek minden felvigyázat nélkül otthon maradnak, *dd)* a gyermekekre a családtagok, a rokonok, az ismerősök vigyáznak.

6. Reformtörekvések.

a) Vázoltam azon hátrányokat, a melyeket a kapitalizmusz a női és a gyermekmunka kihasználása által okoz. Áttekintem most futólag a már szociális eszmék által némileg áthatott individuális államnak a női és a gyermekmunka védelmére vonatkozó intézkedéseit. Előrebocsátom, hogy ezen védelem oka nem annyira az etnikai érzés, mint inkább az a belátás, hogy a munkaeszközöket jó karban kell tartani.

b) Vagy el van tiltva a nőknek alkalmazása éjszakai munkára vagy pedig az csak bizonyos korlátozásokkal van megengedve. Meg van tiltva a nőknek alkalmazása bányákban és egynéhány rendkívül veszélyes üzemben. Meg van tiltva a nőknek alkalmazása a születést követő néhány hét alatt.

Ezen intézkedéseket azonban a kapitalisták vagy kijátszszák vagy nem tartják be.

c) A női munkával járó hátrányok kikerülése

végezt javasolják a Halbtagschicht intézményének behozatalát. Ennek a lényege abban áll, hogy a nők csak félnaponként dolgoznak, vagyis vagy délelőtt vagy délután. Azonban, hogy a munka folytonossága mégis biztosíttassék, a nő köteles állandóan vagy a délelőtti vagy a délutáni csoportban dolgozni. Ezen intézményt azonban nem kötelezővé, hanem csak fakultatívvá kívánják tenni, mert azt, hogy a nők egész nap dolgozhassanak, nem kívánják megtiltani. Sőt ezen intézményt hívei közül a legtöbben csakis és első sorban a férjes nőkre kívánják kiterjeszteni.

d) A gyermekmunka szabályozása a gyáripar tulajdonképeni hazájából, Angliából indul ki. A legelső angol törvény, a mely a gyermekmunkát szabályozza, 1802-ből való. Már akkor szükséges volt a gyermekmunka érdekében valamit tenni, mert talán ekkor voltak legrosszabbak a viszonyok a gyermekmunka egész történetében.

A munkaviszonyok közül talán épen a gyermekmunka tekintetében voltak és vannak a legigazságtalanabb szabályozások. A viszony a gyermekmunka védelme és a munka többi fajainak védelme közt némileg hasonlít azon viszonyhoz, a melyet a büntetőjognak a fiatakorúakra és a felnőttekre vonatkozó része közt fenforgónak állítottam. Tény az, hogy a munkásvédelmi törvényhozás a gyermekmunka védelméből indul ki.

e) Az előrehaladottabb (de csakis az előrehaladottabb) országok törvényhozása a gyermekmunkára vonatkozólag lényegileg a következő intézkedéseket léptette életbe.

aa) Gyermekmunka és népiskolai oktatás teljes ellentétek. Az állam tehát a népiskolai oktatást kötelezővé teszi már csak a gyermekmunka védelme érdekében is.

bb) Az állam intézkedik a gyermekek koldulására vonatkozólag is.

cc) Az állam megállapítja, hogy a gyermekek milyen körülmények közt alkalmazhatók nyilvános jellegű mutatványoknál (színházakban, hangversenytermekben, czirkuszokban, kávéházakban stb.). Ezen szabályozás alapelve az szokott lenni, hogy 15 éven aluli gyermekek foglalkoztatása tilos, 15 éven felüli gyermekeké pedig csakis a hatóság specziális engedélyével szabad.

dd) Az állam szabályozza a cselédügyet.

ee) Az állam szabályozza a gyermek gyári és ipari munkáját. A gyermek bizonyos korának eléréséig azt teljesen megtiltja. Ezen koron túl is a munkába lépéséhez megkívánja a hatóság előzetes engedélyét. Az éjszakai munkát egészen eltiltja. Meghatározza a gyermek kora szerint a napi és heti munkaórák maximumát, a napi és heti munkaszünetek időpontját és tartamát, a munkabér minimumát.

ff) Az állam szabályozza a tanonczügyet.

A tanon ez viszony megkezdéséhez szükséges a hatóság előzetes beleegyezése és Írásbeli szerződés a tanoncz törvényes képviselője és a gyermek között. A mesternek a tanonezot csak megfelelő munkával szabad foglalkoztatnia. Megfelelő lakásban, étkezésben és nevelésben kell részesítenie: a műhelytől különálló lakásban kell a gyermeknek lakknia és tanoncz – illetve továbbképző iskolába kell járnia.

gg) Nagyon természetesen az állam szankcióval sújtja ezen szabályok megsértését. Ezen szankció lehet büntetés, lehet az apai hatalors illetve a gyámság megvonása, lehet eltiltás gyermekmunkások foglalkoztatásától.

A büntetőjogi szankciónról a büntetőjogi fejezetben szölok.

7. A védelmi szabályok végrehajtásának ellenőrzése.

a) Ahhoz, hogy a női és a gyermekmunka hatályos védelemben részesülhessen, okvetlenül szükséges annak valamennyi ágaiban a gyermekeket és a nőket megvédeni. Ha a védelem és az ellenőrzés csak bizonyos ágakra vonatkozik, akkor az az egyedüli következmény, hogy a gyermekek és nők ezen ágakból átmennek a nem szabályozott ágakba. Észlelték ezt például, mint már említettem, Németországban az 1891-iki törvény folytán.

Különösen pedig feltétlenül szükséges az otthoni munkát is szabályozni. Ezen munkának szabályozása nélkül kellő eredményt nem lehet elérni.

b) Szükséges továbbá az összes gyermekeket megvédeni tekintet nélkül arra, hogy a munkáltatók milyen viszonyban állanak a gyermekhez. Az ellenőrzésnek tehát azon munkáltatókra is, a kik a gyermekek rokonai, ki keli terjednie. Köztudomású ugyanis, hogy a hozzátartozók, a kik megtették az első lépést, a gyermekmunkásoknak legkegyetlenebb kizsákmányolói.

c) A gyáraknak és a nagyobb műhelyeknek ellenőrzése aránylag könnyű, mert számuk csekély. Azonban a tulajdonosoknak nagy befolyása folytán ezen ellenőrzés szigorúsága és komolysága sok kívánni valót hagy maga után. Az iparfelügyelők minden államban konstatálják évi jelentéseik során, hogy a gyárak nem tartják be az idevágó intézkedéseket, tenni azonban az ellen az iparfelügyelők nem tudnak.

A családoknak és a kisebb műhelyeknek ellenőrzése már nehezebb, egyrészt a nagy számnál fogva, másrészt azon oknál fogva, a melyet a szülői hatalom gya-korlásának ellenőrzéséről szóló fejezetben említettem.

d) Az intézkedések ellenőrzésével meg vannak bízva az orvosok, az iparfelügyelők, az egyéb iparügyi hatóságok, a rendőrség, a tanítók.

aa) Az orvosok szerepét okvetlenül ki kellene tágítani; a gyermek kereső munkába való lépéséhez az engedélyt okvetlenül az orvosi megvizsgálástól kellene függővé tenni és a műhelyeket, a gyárakat, egyáltalán az összes munkahelyeket azon szempontból, megfelelnek-e az egészségügyi követelményeknek, a gyermekeket és nőket azon szempontból, nem hátrányos-e egészségükre a munka, az orvosoknak állandóan meg kellene vizsgálniok. E tekintetben azonban manapság még nagyon messze állunk.

bb) Igen nagy szerepet játszanak éppen azért, mert az ellenőrzés egyik speciális feladatuk, az iparfelügyelők. Megemlítenédnek tartom, hogy az Észak-amerikai Egyesült Államoknak némely államában, Franciaországban, Angolországban, egyes német államokban vannak női iparfelügyelők.

cc) Igen fontos ellenőrző szervek a tanítók. Állandó érintkezésben vannak a gyermekekkel, ismerik azoknak viszonyait, könnyen észreveszik a gyermekben lévő rendellenességeket, könnyen megállapíthatják azok okait. Különösen fontos szerep vár a tanítókra a házi munka ellenőrzése tekintetében.

8. *Ellenvetések a védelmi intézkedések ellen.*

Az említett védelmi intézkedések ellen a munkaadók számtalan érvet hoznak fel. Felhangzottak ezen érvek Angliában már akkor, midőn a gyermekmunkára vonatkozólag az első törvényt létesítették és felhangzanak állandóan ma is.

a) Az erős testi munka, a proletárok munkája,

a nők munkája csak egy része a létért való természetes és ennél fogva meg nem akadályozandó küzdelemnek. Ehhez hasonló érvekre a darwinizmusról szólván már megadtam a választ.

b) A nők és a gyermekek munkája feltétlenül szükséges, mert bizonyos munka csak nők illetve gyermekek által végezhető.

Ilyen munka nem létezik. Ilyeneknek állított munkákat, ha azoknak nők illetve gyermekek által való elvégzése lehetetlenné vált, férfiak egész jól elvégeztek.

c) A munka a nők és a gyermekek egészségére nézve nemcsak hogy nem ártalmas, hanem hasznos is.

Feltéve, hogy a munka viszonyai megfelelők, az így is van.

d) A gyermekeket munkával kell foglalkoztatni, hiszen különben csak bolondságot csinálnak az utcán és szüleik lakásán.

A kézimunkatanításról később beszélek.

Az is tény, hogy a kereső munka jellegével bíró munka egyenesen kívánatos lehet a gyermek nevelése érdekében.

Manapság azonban nevelő jellegű hatást a gyermekmunka ép a már említett körülményeknél fogva nem gyakorol. Ha felhozzák, hogy a kereső munka a gyermekkel megszeretteti a munkát, őt szorgalomra és takarékosagra buzdítja, megóvja a csavargástól, akkor azt mondom, hogy a gyermekek kereső munkája, úgy a hogy az manapság van szabályozva, mindennek ép az ellenkezőjét idézi elő. De, ha a gyárakban és a műhelyekben végzett gyermekmunka oly nevelő hatással van, mint azt a kapitalisták hirdetik, akkor miért nem dolgoztatják ők saját gyermekeiket és miért dolgoztatják ők csak a proletár gyermekeket?

e) Felhosszák, hogy a gyermekeknek és a nőknek a munkától való eltiltása egyértelmű azoknak nyomorba való döntésével.

Ezen érvről egy későbbi fejezetben részletesen beszélek.

f) Felhosszák, hogy a gyermek- és női munka megszüntetése megszünteti a hazai ipar versenyképességét, sőt a hazai ipart teljesen tönkreteszi.

Azonban mindenütt, a hol bizonyos iparágakban eltiltották a női és gyermekmunkát, például Angliában, a következőket tapasztalták:

Bebizonyított tény, hogy minden látszat ellenére a munka viszonyainak javítása fokozza a munka termékenységét. Azáltal, hogy bizonyos munkát gyermekek és nők helyett férfiakkal illetve gépekkel végeztetnek el, az illető iparág nem megy tönkre, sőt ellenkezőleg fejlődik: egyrészt azért, mert az üzem modernebb lesz, a technika legújabb vívmányaival felszerelt, másrészt azért, mert a munkások egészsége, a mi pedig az ipar magas színvonalának előfeltétele, minden tekintetben jobb lesz. Ennélfogva a hazai ipar versenyképessége csak fokozódik.

Megjegyzem egyébként, hogy a szóban levő érvet nemcsak a gyermekmunka és a női munka védelme, hanem a férfiak munkájának védelme ellen is felhozták és hogy ez az érv szintén alaptalannak bizonyult. Különösen gyakori szokott lenni az említett érv a következő formában: a munkásvédelem bizonyos iparágban az illető iparág által előállított termékek előállításának költségeit növeli, (például ólom, higany, foszfor, arzén használatának megtiltása gyakran nemcsak a termelési költségeket növeli hanem a termék minőségét is csökkenti), a minek következménye, hogy az árut inkább külföldön, a hol ilyen védelmi intézkedések nincsenek, szerzik be.

Ezt az érvet egyúttal érvel is hozzák fel a munka védelmének nemzetközi szabályozása mellett, azt mondván, hogy ilyen szabályozás hátrányai megszűnnek, ha a kérdést az összes államokban egyöntetűen szabályozzák, vagyis ha egyik állam teremtése sem részesül előnyben.

Tényleg a legújabb időben a női és a gyermekmunka egységes nemzetközi szabályozása is nagy léptekkel halad előre.

A magam részéről azt a körülményt, hogy a női és a gyermekmunka védelme bizonyos tekintetben egységes nemzetközi szabályozást tételez fel, csakis kedvező jelenségnek tudom tekinteni, mert a nemzetközi szabályozás egyezik a fejlődés irányzatával, azon irányzattal, a melyet a szocializmus is helyesnek talál és a mely egyúttal a szocializmus irányzata is.

g) A nőemancipáció hívei közül sokan harcolnak a női munka védelme ellen azon indokolással, hogy ez a védelem a nőnek jogát, munkáját eladni, korlátozza.

Ez az érv teljesen téves. A nőemancipáció nem abban áll, hogy a nőknek szabad kezet engedünk abban, hogy magukat tönkretégyék. Abból, hogy a női munka védelmének hátrányos következményei vannak, csak az következik, hogy törekednünk kell ezen védelmet úgy szabályozni, miszerint hátrányos következményei ne legyenek.

h) Ott, a hol különböző nemzetiségek vannak, a melyek közül némelyeket a többi nemzetiségekkel nem tartanak egyenértékűeknek, megengedettnek tartják az alávett nemzetiséghez tartozó nők és gyermekek munkaerejének kizsákmányolását. Az Észak-amerikai Egyesült Államokban például azt mondják, hogy hiszen nem amerikai gyermekekről van szó,

hanem szlovák és olasz gyermekekről, a kiknek a legnehezebb munkáknál is jobb dolguk van mint hazájukban.

(Megjegyzem, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban, különösen pedig délen és nyugaton, manapság a gyermekmunka tekintetében körülbelül olyanok a viszonyok, mint a milyenek voltak Angliában a XIX. század elején).

Ez az érv nagyon veszedelmes érv. A nők és a gyermekek, bármely nemzetiségűek legyenek is, egyenlő jogokkal bírnak. Ugyanolyan joggal lehetne azt mondani, hogy a proletár gyermekek és a proletár nők munkaerejét jogosan lehet kizsákmányolni, mert azok alsóbbrendűek. Ha pedig azt mondják, hogy a gyermekeknek és a nőknek a gyárakban és a műhelyekben jobb dolguk van mint otthon családjuk körében, akkor ebből csak az következik, hogy családjuk körülményeit okvetlenül meg kell javítani.

9. A tanonczügy reformja.

a) Nagyon sokat foglalkoznak manapság a tanonczügy reformjával. Kétségtelen, hogy a tanonczügy reformra szorul.

Mindenekelőtt nagyon hiányos a tanonczkiképzés. A kis mester nem tudja a tanonczot kiképezni, mert arra nincs ideje és mert nem bír a kellő képzettséggel. A mi pedig a gyári tanonczokat illeti, úgy azok kiképzése azért hiányos, mert a gyárakban nincsen senki a személyzet közül, a ki tanonczok kiképzésére ráérne, mert a munkamegosztási folyamat ezt nem is engedi meg. (Tanonczokat nem is alkalmaznak a gyárakban épen a munkamegosztási folyamat természeténél fogva és azért, mert a gyárak a tanonczok tartása folytán kénytelenek volnának

magukat kényelmetlen ellenőrző intézkedéseknek alávetni.)

Belátják tehát, hogy a tanoncok kiképzésére nagyobb súlyt szükséges helyezni. (Azonban azon évrre, hogy a tanonczkiképzés által a kisipar helyzete javulni fog, könnyen érthető okoknál fogva nem helyezek súlyt.)

Felmerült az a kérdés, hogy az állam létesítsen ipari tanműhelyeket és ezek útján maga gondoskodjék a tanoncok kiképzéséről. Ezen kérdés részleteiről nem kívánok beszélni. Bizonyos azonban, hogy egyelőre a nagy költségek miatt nem várható, hogy ezen ipari tanműhelyek ki fogják szorítani teljesen a mostani tanonczkiképzést.

b) A tanoncz nem tartozik úgy mint régebben a mester családjához, nem részesül megfelelő nevelésben, sőt némely helyen élelmezést és lakást sem kap a mesternél. Ez a tanoncok elzüllésére vezethet.

Szükségesnek tartják tehát tanonczotthonok létesítését és ilyen tanonczotthonok némely helyen már létesültek is. Nagyon természetesen az ellen, hogy ezen otthonok egyházi vezetés alatt álljanak és hogy bennök úgynevezett valláserkölcsi szellem honoljon, erélyesen tiltakozom. Ezen otthonok feladata nem lehet semmi más mint hajlékot és alkalmazást nyújtani azon tanonczoknak, a kik azt nem kapják a mestertől és nekik szabad idejökben alkalmat nyújtani az egymással való találkozásra.

c) Szükségesnek találják továbbá, a tanonczotthonokkal kapcsolatban vagy a nélkül, a tanonczoknak a szervezését. Tovább megyek és kívánatosnak tartom az összes ifjú munkások szervezkedését, lévén a szervezkedés a munkások bármely csoportjában a leghatásosabb eszköz a munkaadók túlzásai ellen.

a) A szociálisták a tanonczügygel szemben a következő álláspontot foglalják el.

Némely szervezet a kollektív szerződésben meghatározza az egyes mesterek által tartható tanonczok maximális számát; figyelmezteti a gyermekek hozzátartozóit a tanonczviszony megkötése előtt a tanonczoknak az egyes iparágakban való hátrányos helyzetére; felhívja a szülők figyelmét néhány közismert tanoncznyűzőra; maga is tanonczműhelyeket létesít.

Nagyon természetesen az egyes országokban, az egyes szervezetekben ezen intézkedések különböző mérvben vannak megvalósítva. Az ezen intézkedések ellen felhangzott ama kifogás, hogy ezen intézkedések lényegileg visszaállítják a régi czéhrendszert, nem is érdemel figyelmet.

10. A női és a gyermekmunka problémájának gyökeres megoldása.

A probléma gyökeres megoldása csakis a felnőtt férfimunkások bérének emelkedésétől várható. Csak akkor, ha a családapa keresete elegendő lesz a család szükségleteinek fedezésére, nem lesz szükség arra, hogy a feleség és a gyermekek dolgozni menjenek. Köztudomású, hogy a jól kereső munkások feleségüket és gyermeküket nem is hagyják dolgozni és hogy a szezonmunkában dolgozó munkások feleségei és gyermekei csak akkor dolgoznak, mikor nincs szezon. (Például az építőmunkások feleségei és gyermekei télen.)

Viszont azonban, ha a nők és gyermekek nem fognak dolgozni, akkor a munkakínálat sokkal kisebb

lesz, a mi a férfimunkások bérének emelkedését fogja maga után vonni.

Az idők folyamán a felnőtt férfimunkásoknak remélhetőleg sikerülni fog a maiaknál jóval magasabb munkabéreket kivívniok, a mi által a női és a gyermekmunka jó részben meg fog szűnni, a mi ismét vissza fog hatni a férfimunkások bérének emelkedésére.

A felnőtt férfimunkásoknak sohasem szabad elfelejteniük, hogy, ha feleségöket és gyermekeiket dolgoztatják, csakis maguk alatt vágják a fát: talán rövid időre szaporítják jövedelmüket, a végeredmény azonban az, hogy nemcsak az ő, hanem munkástársaik helyzete is súlyosbodik. Ha azonban nem dolgoztatják feleségöket és gyermekeiket, akkor talán ideiglenesen szenvednek, mert ideiglenesen csökken jövedelmök, végeredményben azonban hasznos feladatot fognak teljesíteni családjuk és munkástársaik érdekében.

A női és a gyermekmunka megszüntetése tehát nemcsak egyedül a gyermekvédelemnek követelménye, hanem egyúttal a szocializmusz fontos kívánsága is. A gyermekvédelem ezen ága az egyedüli, a mely egyedül és kizárólag a kapitalizmusznak köszönheti létezése szükséges voltát. És a gyermekvédelem ezen ága az egyedüli, a mely reformjának irányára nézve a gyermekvédelem és a szocializmusz teljesen egyetért. A gyermekvédelem ezen ágára vonatkozólag még a nem szocialisták is belátják, hogy a helyes reformok nem a gyermekvédelemben, hanem a felnőtt munkásokra vonatkozó helyes és céltudatos szocialpolitikában állanak.

A fejlődés iránya azonban különben is a gyermekmunka megszüntetése mellett van. Statisztikailag bebi-

zonyított tény, hogy, mennél nagyobb valamely ipari vállalat, aránylag annál kevesebb gyermeket foglalkoztat. Már pedig az ipari vállalatok óriási nagyobbodása a fejlődésnek kétségbevonhatatlan irányzata.

11. A szociális állam.

a) A szociális állam azon álláspontra fog helyezkedni, hogy senkinek sem szabad oly munkát végeznie, a mely órá vagy utódaira nézve bármely tekintetben hátrányos. A szociális állam tehát nem fogja megengedni a gyermekeknek és a nőknek mai irányú és jellegű munkáját, mert ez hátrányos nemcsak a dolgozó gyermekre, hanem a nőkre, a többi gyermekekre és a felnőtt férfiakra is.

A szociális államban is lesz gyermekmunka és női munka, talán több is mint ma, de az kétségtelenül olyan lesz, a mely nem káros sem a mostani, sem a jövő generációra nézve.

b) A gyermekek megfelelő nevelésben fognak részesülni és nevelésöknek befejezése előtt (hogy ez mily korban lesz, arra nézve nem nyilatkozom) csakis nevelő hatású és nevelő jellegű munkával fognak foglalkozni. A nevelésnek egyik fő eszköze lesz a kézimunka-tanítás; és csak a nevelés befejezése után fog a nevelő jellegű munka helyébe a produktív irányú munka lépni.

c) A központi háztartás behozatalával (központi fűtés, főzés, szellőztetés, a cikkeknek a háztartáson kívül való előállítás stb.) a nők sokkal kevesebbet lesznek elfoglalva a háztartással, mint voltak eddig. A munkamegosztás elve ezen a téren is fogja éreztetni hatását és az egyes háztartási teendők vezetése külön-külön hivatássá fog válni. Hogy a központi háztartás beho-

zatala a fejlődésnek irányzata, az kétségtelen; gondoljunk csak arra, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban mennyire előrehaladott már a központi háztartás eszméje. A felnőtt nők körülbelül ugyanazon munkákat fogják elvégezni mint a férfiak, azon munkák kivételével, a melyek testi szervezetüknél fogva az ő vagy utódaik egészségére ártalmasak volnának. Nagyon természetesen a női szervezetben időnként fellépő zavarok teljes figyelemben fognak részesülni.

V. FEJEZET.

A GYERMEKEK EGÉSZSÉGÉRŐL.

Áttekintés.

1. *Előzetes megjegyzés.*
2. *A szegénység és a betegségek közt való viszony.*
 - a) A lakás, b) Az alkoholizmus. c) A tüdővész. d) A süketnémaság, a vakság.
3. *A proletár gyér méhek egészsége.*
4. *A természetes és a mesterséges kiválasztás.*
5. *Reformtörekvések.*
6. *A szegény gyermekek egészségére vonatkozó intézetek.*
 - a) Az intézetek általában, b) A csecsemőkórházak és a gyermek-kórházak, c) A vak, a süketnéma, a nyomorék és a szellemileg beteg gyermekek számára való intézetek.
7. *A szünidei gyermektelepek és az azokkal rokon intézmények.*
8. *Indítványok.*
- f. *Egészségügyi ismeretek.*
10. *A jövőbeli fejlődés.*

1. *Előzetes megjegyzés.*

Jelen fejezetben a gyermekgyógyászat és a gyermekhygiene csak egy néhány kérdését fogom tárgyalni és pedig majdnem kizárólag olyan kérdéseket, a melyek a szegény gyermekek egészségére vonatkoznak.

2. A szegénység és a betegségek közt való viszony.

Mennél szegényebb valaki, annál nagyobb – ceteris paribus – megbetegedésének veszélye.

a) A lakás igen nagy fontossággal bír az abban lakók egészségére.

Angliát és az Északamerikai Egyesült Államokat kivéve a civilizált államokban a proletariátus lakásvizsgálata az egészségügyi követelményeknek (a melyek például előírják, hogy minden egyénre mennyi köbtartalom levegőnek kell esnie, hogy egy lakásnak hány szobából kell állania, mily fűtéssel, szellőztetéssel, világítással kell bírnia stb.), egyáltalán nem felelnek meg, (Zárjel között megjegyzem, hogy a tudomány megállapítása szerint egy normál família vagyis szülők és 3-4 gyermek számára való lakásnak minimálisan 1 konyhából, 3 szobából és 2 kamrácskából kellene állnia, 250 köbméter köbtartalommal és 68 négyzetméter felülettel. Ilyen lakása talán egyetlenegy munkásnak sincs, 2 szobás lakással is csak a munkások egy töredéke bír.)

Az európai nagy városok népességének körülbelül fele, vagyis a proletariátus körülbelül $\frac{3}{4}$ -e csak egyetlenegy szobából álló lakással bír és egyik ilyen lakásból folytonosan más ilyen lakásokba költözik. Ez a lakás a lakószoba, a hálószoba, a konyha stb. Ezen szoba szűk, nincs benne sem levegő, sem világosság! Ellenben vannak benne albérlők, sőt ágyrajárók, úgy hogy a bennlakók közül a férfiak a nőktől, a családtagok az idegenektől, a kiskorúak a felnőttektől nem különíthetők el.

Hisz pinczelakásokban és fűtetlen lakásokban – ezek köztudomás szerint a higiéné alapkövetelményeinek sem felelnek meg – továbbá túlnépes

lakásokban (ilyen a statisztika szerint az olyan lakás, a melyben egy szobában hatnál több, 2 szobában 1 I-nél több ember lakik), a népesség egy tetemes része lakik. Berlinben 30,000-nél több túlnépes lakás van.

A munkások lakásai többnyire bércaszárnyákban vannak és a lakásokban különösen nyáron és különösen akkor, midőn ott főznek vagy vasalnak stb., csukott ablak mellett nem is lehet kitarítani. Ha pedig nyitvák az ablakok, akkor az egész bércaszárnya zaja és bűze felhatol a lakásba.

Ilyen lakásokban intim családi életről nem is lehet szó, hisz ez a nagy nyilvánosság előtt nem is tenyészhetik.

Az ilyen lakásokban és bérházakban (akár csak egy nagy árvaházban) betegség, halál, születés, házasság mindennapi események; vagyis a családi élet eme máskülönbén döntő mozzanatai itt csak jelentéktelen epizódok.

Egyszóval: a lakásviszonyok a higiéné és az erkölcs elemi követelményeinek sem szoktak megfelelni.

Nem csoda, ha a munkáscsalád egyik tagja sem szereti lakását.

Nem csoda, ha a proletár nő nem fél a bordélyháztól, a proletár férfi a korcsmától és a fogháztól.

Mindennek oka az, hogy különösen nagy városokban aránylag kicsiny a munkáslakások száma és ezek is a munkások jövedelméhez viszonyítva igen drágák. Talán Angliát és az Északamerikai Egyesült Államokat kivéve, minden egyes ipari állam nagyobb városában a bérházak építkezési rendszere dívik és a nagy városokban, ámbátor a lakások körülbelül 85%-ának munkáslakásoknak kellene lennie, épenséggel nem ezen kis lakások határozzák meg az építkezés jellegét.

Mennél kisebb valamely ember jövedelme, annak aránylag annál nagyobb részét költi lakásra; az európai ipari államokban a munkás lakásra költi bérének 20-25%-át és még ezen összegért sem kap megfelelő lakást. (Hogy a falukon lakó proletárok lakásviszonyai sem sokkal jobbak mint a városokban lakóké, az köztudomású.)

b) Az alkoholizmusz nem betegség, de számos betegséget előidéző tényező.

Az alkoholisták között a munkások nagyobb arányszámmal vannak képviselve mint a többi osztályok; és a munkások kisebb fizetési képességüknél fogva az alkoholnak legkárosabb fajtáit iszszák. A munkást az alkoholizmuszra csábítja a szegénység, a mely lehetlenné teszi neki, hogy megfelelően táplálkozzék és a mely őt kényszeríti, hogy magát ideiglenesen ilyen módon erősítse és melegítse; a munkás, hogy elfelejtse azon bajokat, a melyeket neki és családjának szenvednie kell, mert lakásában és családjá körében nem érzi jól magát, a korcsmába megy.

Az alkoholizmusz megnehezíti azáltal, hogy a munkás alkoholra költi jövedelmének tetemes részét, sokkal fontosabb szükségleteknek kielégítését.

Az alkohol rövid időre fokozza a munkaképességét, a reakció azonban gyorsan áll be.

Csökkenti az alkohol a test ellentálló erejét is. Az alkohol egyrészt előmozdítja ezen oknál fogva számos betegség keletkezését és fejlődését, másrészt közvetlenül káros hatást fejt ki az agyra, a vesére, a májra, a szívre, a bőredényekre, főleg pedig az idegrendszerre.

Az alkoholisták által való születések közt aránylag nagy a korai, a hibás, a halvaszületések száma, az alko-

holisták gyermekeinek mortalitása és morbiditása nagyobb mint a többi gyermekeké.

Hogy az alkohol a prostitúció leghatalmasabb tényezője, hogy az alkoholisták gyermekeinél káros hatások észlelhetők, hogy az alkoholisták leányivadékai némely tudós állítása szerint képtelenek gyermeküket szoptatni, arra itt csak utalok.

c) A tüdővész speciális proletár betegség. Amennyiben az nem öröklött betegség, annyiban az a szegénység, főleg a rossz lakás, a rossz táplálék és a kedvezőtlen munkaviszonyok (piszkos, rosszul szellőztetett helyiség) következménye.

cl) A süketnémaság és a vakság sokkal gyakoribb az alsóbb néposztályoknál mint a felsőbbeknél.

A statisztikai adatok szerint a vakok intézeteiben lévő vakok 95%-a a legalsóbb néposztályokhoz tartozik.

(Zárjel közt megjegyzem: az újszülöttek szemgyulladására [blenorhoea neonatorum] vezethető vissza a vaksági esetek egy $\frac{1}{4}$ része. Az újszülöttek szemgyulladása pedig a gonorrhoea által okoztatik. Érdekesen mutatják ezt azon körülmények, hogy ezen betegségben a törvénytelenek kétszer nagyobb százalékszámát szenved mint a törvényeseké és hogy azon országokban, a melyekben sok a törvénytelen gyermek, például az osztrák alpesi tartományokban, ott nagyobb a vakok száma mint másutt).

3. A proletár gyermek egészsége.

Mind a most említett körülmények nagyobb mértékben érvényesülnek a serdületlen proletároknál mint a felnőtt proletároknál, mert a gyermek ellenálló ereje

kisebb lévén, a hatás, melyet valamely tényező reá kifejt, nagyobb.

Hozzájárulnak ehhez új körülmények.

Kedvezőtlenek ugyanis a proletár anyák méhmagzataira ható viszonyok és kedvezőtlenek azon viszonyok, a melyek közt a proletár gyermekek a világra jönnek.

Azon tényező, a mely a proletár gyermekek egészségére a legkedvezőtlenebb befolyással bír s okozza a testi egészség káros befolyása révén, hogy a proletár gyermekek nagyobb aránya gyengeelméjű, a minőségileg és mennyiségileg nem elegendő táplálék.

Számosan tettek az irányban vizsgálatokat, milyen viszonyban áll a tápanyagok ára a munkás átlagos jövedelméhez. Az eredmény az, hogy a munkás nem tudja gyermekeit a higiéné követelményeinek megfelelő táplálékban részesíteni.

Statisztikai adatok kétségtelenül kimutatták, hogy a proletár gyermekek testhossza és testsúlya kisebb mint a többi gyermekeké; legjobb példa, hogy az úgynevezett angolbetegségnek (rachitis) főoka az emésztési zavarok, a melyek viszont a mesterséges táplálkozás hiányaira vezethetők vissza.

Az a kérdés, hogy a gyermek-egészségügyi viszonyok hol jobbak, városokban vagy falukban, vitás. Városokban kedvezőtlenebbek a lakásviszonyok, kevesebbet lehet mozogni a szabad természetben, azonban nagyobbak az egészségügyi ismeretek, nagyobb az intelligencia, megfelelőbb és gyorsabb az orvosi segítség.

4. Természetes és mesterséges kiválasztás.

Az orvosi tudománynak sok esetben sikerül nagy fáradtságok árán életben tartani beteg, illetve betegségre (vagy bizonyos specziális betegségre) hajlandó-

sággal bíró embereket; ezek az egyének szaporodnak s beteg, illetve betegségekre (vagy bizonyos speciális betegségekre) hajlandósággal bíró ivadékokat hoznak a világra. Ez esetekben az orvostudomány üdvös munkát végzett az illető egyénekre nézve, azonban káros munkát végzett a fajra nézve, mert rontja a faj színvonalát, *aa)* egyrészt a beteg életbentartása és szaporodásának lehetőségessé tétele által, *bb)* másrészt azáltal, hogy bizonyos máskülönben nekik jutó jószágokat von el az egészségesektől és ezáltal azoknak megnehezíti a szaporodást.

Hogy mely betegségekre áll ez, azt nem fejtem ki. Tény azonban, hogy nem minden beteg ember megmentése az élet számára jár a faj színvonalának csökkentésével, mert gyakran lehet, hogy a meggyógyított illetve megmentett egyén teljesen egészségessé válik és teljesen egészséges ivadékokat hoz a világra. E tekintetben az orvostudományra utalok.

Mely betegek gyógyítása mellőzendő, illetve mellőzendő-e bizonyos betegek kigyógyítása, azért mert kigyógyításuk csökkenti a faj színvonalát, az nagyon kényes kérdés. A humanitás szempontja itt úgy látszik teljes ellentétben van a faj érdekével.

De ha erélyes megelőzés útján a jövőben el lesz érhető, hogy csak csekély számú ilyen betegek lesznek, akkor az ilyen betegek gyógyításának mellőzését illetve fájdalom nélküli haláluk előidézését nem fogják annyira inhumánusnak tartani, sőt azt természetesnek fogják tekinteni.

5. Reformtörekvések.

A kapitalizmusz nagy súlyt helyez nemcsak az egészségügyre általában, hanem a gyermekek, a kis-korú és a felnőtt proletárok egészségére is. A szociál-

higiéné (az a tudomány, mely a közegészség társadalmi vonatkozásait tárgyalja, vagyis átmeneti tudomány az orvosi és a társadalmi tudomány között) terén sem az elmélet, sem a gyakorlat emberei nem helyezkedhetnek egyoldalú álláspontra.

A XIX. században általánossá válik a felfogás, hogy a társadalomnak mindent meg kell tennie a szegény gyermekek egészsége érdekében. Az újabb időben ezen felfogásnak megfelelőleg számos új intézmény létesült.

Ennek folytán a XIX. század végén és a XX. században nemcsak az általános egészségügyi viszonyok, hanem a gyermekek, sőt a proletár gyermekek egészségügyi viszonyai is megjavultak.

A kapitalizmusz a szegény emberek egészségére a következő okoknál fogva helyez súlyt:

Mindenekelőtt szüksége van a kapitalizmusznak a szegény emberek munkaerejére.

A szegény emberek egészségének elhanyagolása által nemcsak a szegény emberek egészsége szenved, hanem a gazdag embereké is. Például a gazdag emberek egészsége is 'veszélyeztetve van, ha nem akadályozzák meg, hogy a szegény ember fertőző betegségben megbetegedjék vagy nem gyógykezelik a fertőző betegségben szenvedő szegény embert. Az orvosi tudomány előrehaladása sok tekintetben sikeresen ellensúlyozza a kapitalizmusz pusztításait: például az orvostudomány sikeresen tudja megelőzni az újszülöttek szemgyuladását, ami a vakok számának csökkenését idézi elő; az orvostudomány lényegesen megjavította a mesterséges táplálkozás technikáját, a mi meg a gyermekhalandóság csökkenését idézte elő.

6. *A szegény gyermekek egészségére vonatkozó intézetek.*

d) Az intézetek nagy fontossággal bírnak. Ugyanis a szegény gyermekeknek jóval nagyobb részét gyógykezelik intézetekben mint gazdag gyermekekét, mert a gazdag szülők bírnak megfelelő lakással, a melyben gyermeküket gyógykezelhetik, orvost hivathatnak a gyermekhez stb.

b) Legfontosabbak a csecsemőkórházak és a gyermekkórházak. Gyermekkórházak eddig igen kis számban vannak; még inkább áll ez a speciális csecsemőkórházakra. A hol vannak is gyermek- illetve csecsemőkórházak, azokat ott sem az állam vagy község, hanem a társadalom tartja fenn. Ezen kórházak kis száma egyik oka annak, hogy az orvosok a gyermekhygiene, a gyermekgyógyászat, a csecsemőhygiene, a csecsemőgyógyászat terén hiányos kiképzéssel bírnak. A beteg gyermekek számára való poliklinikák, a kórházak gyermekosztályai a speciális gyermekkórházak helyét nem igen pótolhatják. Kétségtelenül helyes követelmény a csecsemőkórházak összekapcsolása a szülészeti intézetekkel illetve a a lelenczházakkal.

c) A vakok, a süketnémák, a nyomorékok és a szellemileg beteg gyermekek számára való intézetek jelentőségének megállapítása végett ismernünk kell az idevágó statisztikai adatokat. Mert csak akkor, ha ezen adatokat ismerjük, tudjuk megállapítani a kérdés jelentőségét és akkor tudjuk meghatározni, érdemes-e ezen gyermekekkel foglalkozni, el lehet-e őket helyezni közönséges intézetekben, mennyibe kerülne ez stb.

Sajnos, az adatok igen hiányosak és nem nagyon megbízhatók. Hiányosak annyiban, hogy nem igen

mutatják ki pontosan az illetők személyi viszonyait és azt, hogy közülök mennyien kenyérkeresők.

Nem megbízhatók ezen adatok már csak azért sem, mert a gyermekek süketnémaságát és gyengeelméjűségét csak későn és ritkán ismerik fel. Hiányosak ezen adatok annyiban is, hogy nincsenek részletezve a kor szerint és nem mutatják ki, hogy a gyermekek közül mennyien születtek ezen bajjal és mennyien szerezték azt meg. (Véleményem szerint a gyermekek legnagyobb része ezen bajokkal született, mert még alig volt alkalma ezen bajt megszerezni; véleményem szerint az összes ilyen bajban szenvedők között a gyermekek nagyobb számmal vannak képviselve, mint a mely számmal vannak képviselve az összes gyermekek az összes népesség közt, mert az ilyen gyermekek halandósága a többi gyermekekénél jóval nagyobb.)

A XX. században az európai civilizált népeknél a népesség közül 100,000 emberre esik (csak a minimális és a maximális számokat közlöm) 50-130 vak, 60-250 süket, 70-450 elmebeteg és körülbelül 120 nyomorék.

Egyes statisztikai adatok szerint a vakoknak $\frac{1}{4}$ -e, a süketnémáknak $\frac{2}{3}$ -a keresőképes és a nyorékoknak 90%-a teljesen épelméjű; sőt vannak olyanok is, a kik azt állítják, hogy egy ilyen gyermekből, ha egyébként egészséges, aránylag kis áldozatokkal lehet a társadalom számára hasznos tagot nevelni.

Bizonyos, hogy az ilyen gyermekekkel, ha már egyszer a világra jöttek, kell valamit tenni (vagy elpusztítani, vagy annyira a mennyire kiképezni és nevelni), mert máskülönben nagy bajok állanak elő, a mennyiben a gyermekek állandóan az egyéni és a közjótékonyosságra lesznek utalva illetve (áll ez főleg az elmebetegekre) büntettesekké fognak válni.

Bizonyos az, hogy az ilyen gyermekeket, ha bajuk súlyos, nem lehet a családi körben felnevelni és nem lehet a rendes iskolában tanítani. Külön intézetek, még pedig külön-külön az ilyen bajban szenvedő gyermekek minden egyes csoportjára vonatkozólag, feltétlenül szükségesek. Azonban a szellemileg beteg gyermekek közül vannak olyanok, a kiknek elméje csak valamivel gyengébb a többi gyermekekénél vagy a kiknek szellemi nívója csak azért alacsonyabb, mert egy kicsit hátramaradtak; az ilyen gyermekek rendes iskolákban illetve azoknak külön e célra szolgáló osztályaiban taníthatók.

A szóban lévő gyermekre vonatkozólag azonban nemcsak az orvosoknak van fontos szerepök, hanem a paedagogusoknak is. Legczélszerűbb, ha az ilyen gyermekekkel olyan egyének foglalkoznak, a kik a megfelelő orvosi és paedagogiai (gyógypaedagogiai) képzettséggel bírnak.

A vak és a süketnéma gyermekek nevelésével komolyan csak a XVIII. század második felének elején, az elmebeteg és a nyomorék gyermekek nevelésével csak a XIX. század második felének elején kezdenek foglalkozni.

7. A szünidei gyermektelepek és az azokkal rokon intézmények.

A városi gyermekek egészsége időszakonként alapos reparálásra szorul. Azonban az iskolaköteles gyermekeknél ez a reparatúra csakis a nyári nagy szünidőben lehetséges. Ezen körülmény magyarázza meg a szünidei gyermektelepek keletkezését.

A szünidei gyermektelepek körülbelül 30 év előtt keletkeztek Svájcban és azóta minden civilizált állam-

ban (különösen pedig az ipariakban) nagy elterjedést nyertek. Még most is, mint minden új szegényügyi intézménnyel (különösen pedig a jelen fejezetben említett összes intézetekkel), a társadalom (egyesületek) foglalkoznak velük. Ezen egyesületek szervezése és egységesítése a közel jövő feladata.

A szünidei gyermektelepek igen fontos eszköznek tekintendők a tüdővész ellen való harcban.

Az egyesületek szegény és gyenge, de nem beteg gyermekeket vesznek fel és aztán a nyári szünidőre vagy annak egy részére falura küldik. Még pedig elhelyezik a gyermeket vagy specziálisan ezen célra szolgáló intézetben vagy családoknál. Utóbbi rendszernek az az előnye, a mi a családi nevelésnek általában, továbbá az, hogy így a gyermek jobban ismeri meg a falusi életet. Utóbbi időben kezdenek a szünidei gyermektelepek részére állandó megfelelő hajlékokat létesíteni.

A szünidei gyermektelepek előnye az is, hogy a gyermek sokat lát és tapasztal.

Nagy baj az, hogy, miután a gyermek visszatért a városba, a tél folyamán a falusi tartózkodás előnyeivel veszendőbe mennek. Ezért merült fel az eszme a szünidei gyermektelepítéseket téli egészségügyi gondoskodással összekapcsolni.

Olyan gyermekek számára, a kik valamely oknál fogva (például azért, mert a szülők nem tudják hosszú útra megfelelő ruházattal ellátni, vagy mert az egyesület nem bír annyi anyagi eszközökkel) nem küldhetők ki hosszabb időre falura, szolgál azon intézmény, a melyet a németek Halbkolonie-nak neveznek. Ezen intézmény lényege abban áll, hogy egy csomó gyermek a tanító vezetése alatt reggel kimegy a város közelében lévő faluba vagy erdőbe és csak este tér vissza

a városba, a hol a szülői házban töltik az éjszakát.

A legutolsó években merült fel az erdei iskola eszméje. Lényege abban áll, hogy valahol az erdőben a szabad természet alatt vannak nappal a gyermekek a nyári szünidő folyamán, de egyúttal naponként néhány órai tanításban is részesülnek.

A szünidei játszótelepek a városi gyermekeknek a nyári szünidőben alkalmat és lehetőséget nyújtanak arra, hogy az iskolaudvarokban, a parkokban s egyéb tereken játszhassanak.

Említendőek a szünidei kirándulások s a nyár folyamán való gyermekkicserélések. (Városi és falusi gyermekek kicserélése.)

Bizonyos gyenge és beteg gyermekek nyáron fürdőbe vagy szanatóriumba küldendők. Ilyen szanatóriumok vannak például a tengerpartokon angolkóros és skrofulás gyermekek számára.

8. Indítványok.

Újabb időben felmerült az eszme, hogy a szegénysegélyző hatóságoknak nagy súlyt kell helyezniök nemcsak a segélyezett gyermekek egészségére, hanem a többi szegény gyermekek egészségére is. Indítványozzák, hogy azon gyermeket, a kit valamely súlyos egészségügyi hátrány pl. testi bántalmazás veszélye fenyeget, akkor is vegyék el hozzátartozóitól és utalják kényszernevelésbe, ha az a gyermek nem is tekinthető jogilag elhagyottnak; továbbá indítványozzák, hogy a szegénysegélyző hatóságok közvetlen vezetése alatt álló gyógyintézetekbe a szülőkre gyakorolt kényszer útján is vegyenek fel olyan gyermekeket, a kiknek gyógykezelése otthon nem történhetik meg és a kiket szülőik nem

akarnak jószántukból kórházba adni. (Utóbbi eszme már némileg meg is van valósítva, a mennyiben néhány modern lelenczház gyógykezelés végett felvesz egyébként az intézet kötelékébe nem tartozó beteg gyermeket is.)

9. Egészségügyi ismeretek.

Szinte csodálatos, hogy a laikusok mily bámulatosan keveset tudnak a gyermekegészségügy, különösen pedig a csecsemőegészségügy alapelemeiről. A csecsemővel való bánásmód terén a legabszurdabb eljárások vannak divatban, a melyek nagy mérvben elősegítik a csecsemő elhalálózását. Óriási fontossággal bír tehát a népnek, különösen pedig az alsóbb néposztályoknak felvilágosítása a gyermekegészségügy elemeiről.

Azonban az orvosok sem bírnak még a megfelelő képzettséggel a gyermekhygiene és a gyermekgyógyászat terén. Még inkább áll ez a csecsemőgyógyászatra és a csecsemőhygienere vonatkozólag. Ennek oka az, hogy a gyermekhygienének és gyermekgyógyászatnak még inkább pedig a csecsemőhygienének és a csecsemőgyógyászatnak tanítása a legtöbb egyetemen igen hiányos. Az újabb időben azonban e tekintetben is kedvező változás észlelhető.

10. A jövőbeli fejlődés.

Bizonyos, hogy az említett intézetek jelentősége egyre nagyobb mérvben fog növekedni, sőt hogy idővel az emberek legnagyobb részét intézetekben fogják gyógykezelni. (V. ö. a csecsemők intézeti nevelésénél mondottakat.)

Bizonyos, hogy az ezen fejezetben említett feladatokat a társadalomtól és a községektől idővel az állam fogja átvenni.

Bizonyos, hogy idővel fokozottabb mértékben fog érvényesülni azon elv, hogy a megelőzés (a higiéné) jobb és fontosabb mint a represszió (a gyógyászat). Idővel nagy súlyt fognak helyezni arra, hogy ne szülessenek beteg vagy betegségekre diszpozícióval bíró emberek, továbbá, hogy ne tartassanak túlzott fáradtság árán életben a társadalomra nézve hasznavetetlen beteg emberek.

VI. FEJEZET.

A NÉPISKOLA.

Áttekintés.

1. Tankötelezettség és kapitalizmusz.

a) A tankötelezettség behozatalának indoka, b) A tankötelezettség keresztülvitele, c) A népiskola mint a proletárok iskolája, d) A tankötelezettség hiányos megvalósítása. e) Küzdelem a tankötelezettség ellen. f) Az analfabetizmusz jelentősége.

2. A népiskola célja.

a) Bevezetés, b) A kapitalizmusz és a tudás, c) Az általános műveltség, d) Istenfélelem, hazafiság, e) Alázatosság, engedelmisség. f) Fegyelem, g) Előkészítés az életre, h) Eltérítés a szociáldemokrata eszméktől. i) A népiskola célja a szociáldemokrata felfogás szerint.

3. A mai népiskola lényegesebb hibái.

a) A nevelés elhanyagolása, b) Az individualizáció hiánya, c) Tudományokkal való túlterhelés, d) Egyes tantárgyak, e) Házi feladatok. f) A művészet elhanyagolása, g) A különleges bánásmódot igénylő gyermekek, h) Testi fenytés, i) Az iskola nem parlamentáris. k) A tanulók nemi élete.

4. Koedukáció.

a) A mai állapot, b) Érvek a koedukáció ellen, c) Érvek a koedukáció mellett.

5. A gyermekek nemi felvilágosítása.

a) A kérdés története, b) Érvek a gyermekek nemi felvilágosítása mellett, c) Érvek a gyermekek nemi felvilágosítása ellen, d) A népiskola.

6. Óvodák és Kinderhorte,

a) Óvodák, b) Kinderhorte.

7. Ismétlő illetve továbbképző iskolák.

a) Felállításuk indoka, b) Ezen iskolák fajtái. c) Ellenvetések ezen iskolák ellen, d) Reformok.

8. A vallástanítás.

a) Az egyház befolyása, b) A vallástanítás hibái, c) A vallástanítás eltörlése, d) Erkölcstanítás.

9. Erkölcstanítás.

10. Egészségügyi szempontok.

a) A testi egészség elhanyagolása, b) Reformtörekvések.

11. A kézimunkatanítás.

a) Előnyei, b) A kézimunkatanítás tárgya, c) A kézimunkatanítás beillesztése az iskola tanrendjébe, d) A kézimunkatanítás jövője.

12. Iskolai étkezés.

a) Az iskola hatáskörének kiterjesztése, b) Az általános tankötelezettség logikai folyamányai, c) Az iskolai étkezés szükségessége, d) Ellen, vetések, e) Érvek az iskolai étkezés mellett, f) Az iskolai étkezés kérdésének jelen állása, g) A fejlődés irányzata.

13. A fejlődés irányzata.

a) Általában, b) A népiskola szociáldemokrata jellege, c) A nyilvános és általános iskola kérdése, d) A házi tanítók által való tanítás. e) Az egységes és általános iskola kérdése, f) Az állami iskola kérdése. g) Népiskola a szociális államban.

1. Tankötelezettség és kapitalizmusz.

a) A szabad verseny elvére fektetett közgazdaságnak az összes versenyzők részére a versenyfeltételeket egyenlősíteni kell; csak akkor lehet versenyezni, ha az összes versenyzők egy és ugyanazon célpontból indulnak el. Vagyis a szabad versenybe az egyéneknek egyenlő iskolai képzettséggel kell lépniök.

Az idők folyamán egyre erősebb a kíváncsalom, hogy a tudás bizonyos minimumával a népesség minden tagja bírjon és hogy az állam ne csak jogosítva, hanem kötelezve is legyen arról gondoskodni. Tekintve, hogy sem a kapitalizmusz, sem az általános népiskolai kötelezettség a XIX. század előtt alig létezett, közelfekvő a feltevés, hogy a kapitalizmusz hozta magával a kötelező népiskolai oktatást.

A kapitalizmusz korszakában ugyanis igen nagy jelentőséggel bír az, hogy minden felnőtt ember a tudás bizonyos alapelemeit bírja. A szabad versenyre alapított közgazdaság egyúttal az írás-olvasáson alapszik; a ki nem tud írni és olvasni, a legegyszerűbb érdekeit sem tudja megvédeni (mások segítségével). A számolás alapelemeit is mindenkinek ismernie kell,

mert manapság az összes jószágok értéke a pénz bizonyos számú egységeiben nyer kifejezést. Az individuális állam belátja ugyan, hogy a népiskolai kötelezettség kimondása az egyéni szabadságnak nagymérvű korlátozását jelenti és beavatkozást képez a családi életbe, mégis kimondja, hogy minden egyes gyermeknek a tudás bizonyos minimumát el kell sajátítania.

b) Ezen intézkedés végrehajtása különbözőképpen történhetik. Legtöbbnyire az állam kötelezi azokat, a kik a gyermekről gondoskodni kötelesek, hogy azt bizonyos korban (a 6 és 15 év közt) valamely népiskolába járassák, vagy pedig a gyermeket arra, a mit a többi gyermekek az iskolában tanulnak, otthon tanítsák. Az állam egyrészt maga állít fel népiskolákat, másrészt megengedi, hogy az egyházak, a községek és a magánosok állítsanak fel; azonban ragaszkodik ahhoz, hogy ezen iskolákban a gyermekek ugyanazt (mondhatni se többet, se kevesebbet) tanulják mint az állami iskolákban. Az individuális állam tehát épen-séggel nem törődik avval, hogy a kötelezetteknek mi a felfogásuk a gyermek tanításáról, hanem rájuk egyenesen kényszerít gyakorol, a mennyiben, ha kötelezettségüknek nem tesznek eleget, megbünteti őket, sőt szükség esetén a gyermekeket kényszernevelésbe is veszi.

c) Az összes iskolák közül egyedül a népiskola bír reánk nézve jelentőséggel. Egyrészt azért, mert az állam nem kényszerít senkit, hogy középiskolába vagy egyetemre járjon. Másrészt azért, mert a proletárok képtelenek lévén gyermekeiket otthon tanítani, gyermekeik kizárólag a népiskolára vannak utalva. Mint-hogy a proletár gyermekek egy iparilag fejlett államban az összes gyermekeknek körülbelül $\frac{3}{4}$ -ét teszik ki, minthogy a proletár gyermekeknek jóval nagyobb aránya jár a népiskolákba mint a többi gyermekeké,

minthogy a többi iskolák tanulóinak a proletár tanulók csak csekély tört %-át teszik ki: a népiskola főleg proletárok számára való iskola és a proletárok iskolája egyedül a népiskola.

Az általános tankötelezettség majdnem kizárólag az alsóbb néposztályokat sújtja, mert a többi osztályok az alól kivonhatják gyermekeiket. A proletár szülők nagyon jól tudják, hogy a népiskola nem úgy és nem azt tanítja, a mit és a hogyan a proletár felfogás szerint tanítania kellene; de nem tehetnek ellene semmit.

d) Azonban a tankötelezettség nem nyeri a lehető legszigorúbb megvalósítást. Még a legműveltebb államban is a tankötelesek bizonyos száma nem jár népiskolába; ez a szám pedig annál nagyobb, mennél kevésbé műveltebb az illető ország. Némely államban a tankötelezettség csak papíron van meg. Különösen rosszak a viszonyok e tekintetben egyrészt a falvakban, a hol ennél fogva az analfabéták száma is jóval nagyobb, másrészt oly helyeken, a melyeken nagy a hiány munkásokban. Az általános tankötelezettségnek ugyan logikai folyománya a tanköteles gyermekek kenyérkereső munkára való alkalmazásának megtiltása; azonban a gyermekmunkára vonatkozó intézkedéseket nem nagy szigorral hajtják végre és a kapitalisták munkába fogják a tanköteles gyermekeket is.

e) Az általános tankötelezettség nagy elve még ma sem talál osztatlan elismerésre. Hevesen küzdenek ellene némely proletár szülők, a kik gyermeküket minél előbb munkába akarják fogni és némely kapitalisták, a kik azt hiszik, hogy csak úgy tudnak boldogulni, ha minél olcsóbb munkaerővel dolgoznak.

f) Múlhatatlanul szükségesnek tartom az általános

tankötelezettséget, de nem tartozom azok közé, a kik a tankötelezettség minél szigorúbb keresztülvitelében vélik a társadalom számos sebére a gyógyító irt megtalálni s azt hangoztatják, hogy a bűncselekmények forrása legbiztosabban úgy dugható be, ha mindenik gyermeket a lehető legszigorúbb és legjobb iskoláztatásban részesítik.

f) Talán igaz volna ez, ha az iskola egyforma súlyt helyezne az intellektus és az érzelmvilág tökéletesbbitésére, a tudás megszerzésére s a Karakter fejlesztésére.

A tudás kétségtelenül hatalmas eszköz a létért vívott harcban, azonban mégis csak eszköz; a mely úgy jóra mint rosszra fordítható, a melynek magában véve sem erkölcsös, sem erkölcstelen jellege nincs. A tudás hatalom, de nem erény. Nem az a lényeges, hogy valaki tud-e írni vagy olvasni, hanem hogy mit ír és mit olvas. A bűncselekmények okai közt az analfabetizmus nem játssza azt a döntő szerepet, a mint azt sokan gondolják.

Az írni és olvasni nem tudók közt számos embert találni, a ki igen gyakorlatias és a ki a tapasztalatoknak gazdag tárházával rendelkezik; a dolognak magyarázata az, hogy azon egyén, a ki írni és olvasni tud, benyomásokat közvetett utón is (vagyis nemcsak saját cselekvései és tapasztalatai útján) szerezhet, holott az analfabétáknál ez ki van zárva.

Valamely ország viszonyaira vonatkozólag tehát semmi esetre sem döntő jelentőségű az analfabéták arányszáma. (Figyelembeveendő, hogy, mivel az analfabéták számarányának megállapításánál a még nem iskolakötelesek nem jönnek figyelembe, az analfabéták száma a népesség korosztályainak megoszlásától is függ.)

2. A népiskola célja.

a) Ezen kérdés megoldása azon általánosabb kérdés: „mi a nevelés célja”, megoldásától függ, a népiskola nem lévén egyéb mint a nevelés egyik tényezője.

A paedagógiai írónak e kérdéstről való felfogása főleg attól függ, hogy ők milyen bölcseleti felfogásnak a hivei.

A kérdés nemcsak paedagógiai, hanem egyúttal szociálpolitikai is. (Sajnos a népiskolánál eddigelé mindig az volt a legnagyobb hiba, hogy nem a paedagógiai, hanem a szociálpolitikai és egyéb szempontok voltak döntők.)

Hogy mi az iskola célja, az mindig az illető korszak általános jellegétől függ. (Vagyis azon viszonyok, melyek a szociális államban fognak létezni, fogják meghatározni a szociális állam népiskolájának jellegét.)

Minden korszakban az államhatalom azon „erények”-re kívánja nevelni az ifjúságot, a melyekre neki uralma fenntartása végett szüksége van.

Az államban egymással küzdő ellentétes irányzatú pártok mind fel akarják (esetleg fel is tudják) használni a népiskolát céljaikra. Belátják, hogy céljaikat igazán csak úgy érhetik el, ha olyan embereket nevelnek fel, a kik ezen célokat szent, kívánatos, nagy céloknak tekintik. Mert az ifjúságé a jövő és mert az ifjúság nevelésében a népiskola játszsza a legnagyobb szerepet, fektet minden párt nagy súlyt a népiskolára. Jórészen ez a magyarázata annak, miért viseltetik a szocialista párt olyan nagy és lelkes érdeklődéssel a népiskolákkal szemben és miért fektet újabb időben olyan nagy súlyt a népiskolákra.

b) A tudás az egyénnek nagy erőt biztosít; az hatalmas eszköz a létért való küzdelemben. Az uralkodó osztályok, saját önérdeküket óva, nem adnak az alsóbb néposztályok kezébe eszközöket és fegyvereket felszabadulásukhoz. A mai állam gondoskodik arról, hogy az alsóbb néposztályok ne szerezzenek túlnagy tudást. Minimális tudás megszerzését minden egyénre nézve kötelezővé teszi, mert ez az országnak és a felsőbb osztályoknak érdekében áll; azonban, mert ezen minimálisnál nagyobb tudás a felsőbb osztályok uralmát meggyöngítené, sőt az alsóbb osztályoknak eszköz volna a teljes felszabaduláshoz, gondoskodik arról, hogy a gyermekek a népiskolában ne tanuljanak többet, mint a mennyit a felsőbb néposztályok érdeke megkíván.

Az állam és a felsőbb osztályok tehát csak annyit áldoznak a népiskolai oktatásra, a mennyi multhatatlanul szükséges. Belátják, hogy ezen a téren még nagyon sokat lehetne tenni, de nem teszik ép azért, mert belátják azt is, hogy ez túlnyomólag az alsóbb néposztályoknak válnék javára.

Ez magyarázza egyúttal azt is, miért fordít a mai állam a népiskolákra sokkal kevesebbet mint a felsőbb iskolákra és miért fordít az iskolákra általában kevesebbet mint más célokra. (Bármely kapitalista állam költségvetése például szolgálhat arra nézve, hogy az individuális állam a legminimálisab számítás szerint körülbelül ötszörte nagyobb összeget fordít hadi célokra mint népoktatási célokra.)

Mennél nagyobb fokot ér el a munkamegosztás, annál inkább alkalmaznak a kapitalisták tanulatlan munkásokat, vagyis olyanokat, a kik csak olyan munkát végeznek, a melyhez a legjobb esetben sem kell több mint egy kis írni, olvasni, számolni tudás. Több

tudással bíró munkásokra a kapitalistáknak alig van szükségök. Jobban is szeretik, ha a munkások tanulatlanok, mert akkor olcsóbban állanak munkába. Vagyis: a kapitalisták épenséggel nem hajlandók áldozatot hozni azért, hogy a munkások többet tanuljanak a népiskolában annál kevésbé, mert hiszen evvel maguknak nem használnak, hanem csak ártnak. Mennél többet tud ugyanis a munkás, annál inkább gondolkodik önállóan, annál inkább kritizál, annál könnyebben ismeri fel a mai társadalmi rend fogyatékoságait; mind olyan dolgok, a melyek a kapitalistákra nézve épenséggel nem kívánatosak.

Azon pártok közül, a melyek a legridegbben és legtartózkodóbban viseltetnek a népiskolával szemben, első helyen áll a konzervatív párt. És ez természetes is, mert ezen pártnak van a legtöbb veszíteni valója és mert a leggyatrább és legrondább népiskola is felfelé és előretörő jelleggel bír.

A mai népiskola sokkal több tudásra is taníthatná a gyermekeket, mint a mennyire azokat tényleg tanítja; ez nem is járna nagyobb áldozatokkal mint a mostani tanítás.

c) A népiskolának semmi esetre sem lehet az a célja, hogy általános műveltséget nyújtson a tanulónak.

aa) A nevelésnek nem az a célja, annál kevésbé lehet ez a népiskoláé, bb) Az állam nem mehet odáig, hogy minden egyes egyéntől megkívánja az általános műveltség bírását. A legtehetségesebb ember sem tudja az általános műveltséget megszerezni. Annak a létért vívott küzdelemben az ember nem is veszi hasznát, cc) A mai népiskolánál ezen cél elérése ki is van zárva: azon néhány év alatt, a mely alatt a gyermekek a népiskolába járnak, mindazt, a mi az általános műveltség keretébe esik, elsajátítani teljes lehetetlenség.

d) Lehet-e a népiskolának célja, hogy a gyermekekből hű, hazafias, istenfélő polgárokat neveljen? Az összes polgári paedagógusok ezen kérdésre igenel felelnek s eltérés közöttük csak az ezen cél elérésére szolgáló eszközökre vonatkozólag van.

A népiskolának istenfélelemre és vallásra egyáltalában nem kell tanítania; még ha a nevelésnek az volna is a célja, hogy a gyermekekből istenfélő egyént neveljen, akkor sem volna a nevelés tényezői közül ép az iskola az, a melyre ezen feladat háramolhatik.

Manapság minden egyes ország népiskolai rendszere a fősúlyt arra fekteti, hogy a népiskola a gyermekekből lelkes hazafiakat neveljen. Ma a népiskola a sovinizmusznak egyik melegágya.

A hazafiság épenséggel nem olyan dicső erény, mint a milyennek azt a mai társadalom támaszai és védői feltüntetni szeretik. Mindaddig azonban, míg a kapitalizmusz és a nemzeteknél evvel elválaszthatatlanul összekötött versengése fennáll, a hazafiságnak nem szabad kihálnia és mindaddig az iskolának a gyermekeket hazaszeretetre kell nevelnie. A hazaszeretetre való nevelésnek azonban a többi nemzetek ellen való gyűlölet felkeltésével nem szabad összekötte lennie.

e) Egy felfogás szerint a népiskola feladata a gyermekeket alázatosságra és engedelmességre tanítani.

Ezen felfogás majdnem teljesen hibás.

Az iskolának fel kell használnia és manapság fel is használja a figyelemnek és a kényszernek elemét. A gyermekek már az által is, hogy bizonyos ideig iskolába járnak, fegyelmeződnek. Az iskola egyik eszköze a fegyelemnek; másrészt az iskolának fontos eszköze a fegyelem, a mennyiben iskolai tanítás fegyelem nélkül el sem képzelhető.

Túlzásokba menni azonban nem szabad és az, hogy a mai iskola ép a gyermekek fegyelmezésére fekteti a súlyt, a mai iskolának nagy hibája.

Feltétlenül helyeslendő ugyan azon irányzat, mely a gyermekeket arra akarja nevelni, hogy ne fékezetlenül és ösztönszerűen, hanem tudatosan és önmegtartóztató módon cselekedjenek. A nevelőnek azonban vigyáznia kell arra, hogy a gyermekből ne váljék akaratnélküli báb. Általánosan észlelt jelenség, hogy az engedelmes gyermekekből nem igen válnak kiváló emberek, mert megszokták, hogy csak azt tegyék, a mit nekik parancsolnak, saját inicziatívájukból pedig ne tegyenek semmit.

Csak természetes, hogy a középkori iskola engedelmességre és alávetésre tanított; de éppen azért, mert ma más viszonyok kívánatosak, mint a melyek a középkorban léteztek, nem szabad a mai népiskolának erre tanítania, hanem ép ellenkezőleg önálló ítélkezésre, gyors cselekvésre és szabatos elhatározásra.

f) Egy felfogás szerint az iskola ugyanolyan közintézmény mint a milyen a vasút, a posta, a távírda; és az iskolába járás ugyanolyan állampolgári kötelezettség mint a milyen a katonáskodási kötelezettség. Ezen felfogás lényegileg helyes. Azonban a lehető legerélyesebben kell tiltakozni a tankötelezettség és a katonáskodási kötelezettség analógiájából levont azon következtetés ellen, hogy a népiskolának bizonyos fokig a kaszárnya előiskolájának és hogy a kaszárnyának bizonyos tekintetben a népiskola folytatásának kell lennie, vagyis hogy a gyermekeket fegyelemre és vak engedelmességre kell tanítani.

g) A most említett felfogásokat következőkép is indokolják. Az iskolának feladata a gyermekeket előkészíteni azon életre, a melybe mint felnőttek lépni fognak.

A népiskolába járó gyermekek legnagyobb része proletár, bérmunkás lesz. Minthogy a proletárnak szorgalmasnak, takarékosnak, szerénynek és fegyelmettnak kell lennie, a népiskolának a gyermeket ezen erényekre kell tanítania.

Azonban az említett erények épen nem erények. Az igénytelenség a munkások boldogulásának, a munkások helyzete javulásának legnagyobb akadály, mert a munkás bére a szükségletei kielégítésére szükséges összeg minimuma. A munkás, a kinek igényei nagyok – *ceteris paribus* – nagyobb munkabért kap, mint azon munkás, a kinek igényei kicsinyek. A kapitalisták tehát nagyon helyesen teszik a saját szempontjukból, ha a népiskolába járó gyermekeket igénytelenségre akarják nevelni; azonban a társadalmi haladás minden barátjának törekednie kell, persze a kellő határokat megtartva és túlzásoktól óvakodva, hogy a népiskola a gyermekekben bizonyos szükségleteket és igényeket ébreszsen.

Az engedelmisség és az alázatosság hasznos erények az úr, a parancsoló szempontjából, de haszontalanok s nem is erények a szolga szempontjából. Az elnyomóknak minden korban az volt a jelszavuk, hogy a szolgákat igénytelenségre és alázatosságra kell felnevelni. Minden proletárnak tehát tiltakoznia kell az iskolának azon iránya ellen, a mely a gyermek egyéniségét és személyiségét elnyomja.

h) A burzsoák szerint a népiskolának (a továbbképző iskolának is) egyik célja a gyermekeket eltéríteni, elidegeníteni a szocialista eszméktől. Ez úgy történhetné, hogy a gyermekeket a már említett erényekre (hazafiság, vallásosság, engedelmisség, alázatosság és igénytelenség) tanítják, másrészt pedig (különösen a történelemtanítás keretében) velük megismertetik azon

veszélyeket, a melyekkel a szocialista eszmék megvalósítása járna.

A burzsoák csalódnak, ha ezen cél elérését oly könnyűnek tartják. A népiskola bír ugyan bizonyos befolyással, azonban az semmi esetre sem olyan nagy, hogy a népiskolában nyert eszméket a népiskolából az életbe kilépő egyén ne tudná elvtársai segítségével eldobni és ne tudná a szocialista eszméket elsajátítani.

Bizonyos azonban az, hogy azon munkás, a ki a népiskolában ilyen tanításban és nevelésben részesült, semmi esetre sem lesz olyan lelkes hívé a szocialista eszméknek mint azon munkás, a ki iskolába nem járt és mindaddig, míg a szervezet áldásos befolyása alá nem került, analfabéta volt.

i) Mi a szociáldemokrata felfogás szerint az iskola célja?

Az e kérdésre adott válaszok eltérők ugyan, azonban az összes szociáldemokraták megegyeznek a következőkben:

A népiskolának a gyermekeket úgy kell tanítania és nevelnie, hogy azokból tanult, intelligens és képzett munkások (a munkás szót a legnemesebb értelemben véve) legyenek; a népiskolának azon tulajdonságokat kell kifejlesztenie a gyermekekben, a melyekre nekik mint munkásoknak szükségök lesz ahhoz, hogy helyzetüket megjavítsák és a kapitalizmus összeomlását siettesék.

Eltérnek a szociálisták nézetei a tekintetben, lehet-e, szabad-e és kell-e a népiskolai tanításba a szociáldemokrata párt eszméit bevinni. Mindenik politikai irányzat hívei tiltakoznak az ellen, hogy egy irányzatukkal ellentétes irányzat bevitessék a népiskolai tanításba, azonban szinte magától értetődő kíváncsúnak tekintik, hogy a népiskolában az ő irányzatuk érvényesüljön. A

szocialisták egyetértenek a többi irányzat híveivel abban, hogy az ő irányzatukkal ellentétes irányzatot nem akarnak megtűrni a népiskolai tanításban; saját irányzatuk érvényesítése tekintetében azonban nézeteltérések vannak köztük, *aa)* Egyes szocialisták azon álláspontot foglalják el, hogy az iskolában csakis paedagógiai szempontoknak szabad érvényesülnie, *bb)* Más szocialisták a népiskolai oktatást szigorúan individuális irányban tartják eszközlendőnek. Véleményüket következőkép indokolják: a gyermeknek azon szent meggyőződésben kell élnie, hogy mindig saját erejére lesz utalva; a mai társadalmi rend kritikájának ismerete a gyermeket az önállóságra és derekasságra való vágytól vissza fogja tartani, *cc)* Megint más szocialisták szerint a gyermeket a legkisebb kortól fogva szocialista eszmékörben kell nevelni és szocialista eszmékkel kell táplálni, mert csak úgy remélhetni igazán, hogy a gyermekből lelkes, ernyedhetetlen szocialista lesz.

Az első felfogás nem mond semmit. Az ugyanis, hogy melyek a paedagógia elvei, főleg és első sorban az illető társadalomnak, a melyben az iskola helyet foglal, viszonyaitól függ. A paedagógiának elvei az idők folyamán egyre változnak és az individuálpaedagógiából az idők folyamán szociálpaedagógia lesz.

A második felfogás hibás azért, mert a mai társadalmi rend kritikája, feltéve, hogy azt a gyermekkel megfelelő módon ismertetik meg, a gyermekben fel fogja kelteni a vágyat, hogy a társadalmi rend hibáin javítson.

A harmadik felfogás hibás azért, mert a gyermek bizonyos időpontig még nem bír kellő érettséggel ahhoz, hogy a szocialista eszméket megértse, még

kevésbé tud már egész fiatal korában a szocialista eszmék igaz és lelkes híve lenni.

Számítani kell a gyermek elméjének fejlődésére is és arra kell törekedni, hogy a gyermekbe beültessük azon csírákat, a melyekből abban az életkorban, a melyben már az egyén a szociáldemokrata párt fegyverfogható tagja lehet, igazi és helyes szociális felfogás gyümölcse fog megérni.

Megfontolás tárgyává kell tenni, nem fogják-e a gyermeket ilyen felforgató eszmék azon időpontig, a melyben ezen eszmék érdekében már nem tehet semmit, a csüggedésbe és a kétségbeesésbe taszítani.

3. A mai népiskola lényegesebb hiányai.

a) Hogy mi az iskola tulajdonképeni feladata, a tanítás-e vagy a nevelés, az vitás. Sokan azt hangoztatják, hogy az iskolának nem annyira a nevelésre mint inkább a tanításra kell fektetnie a fősúlyt, mert a nevelésnek a legfontosabb tényezője nem az iskola, hanem a család. Bizonyos, hogy azon iskola is, a mely csakis a tanításra helyezi a súlyt, szintén neveli a tanulókat. A tanulásra való kényszerben ugyanis hatásos nevelő elem rejlik; az iskolai életnek és az osztálytársaknak, az osztálytársak közt való barátságoknak, szolidaritásnak és versenynek magukban véve is nagy, nevelő befolyásuk van.

Véleményem szerint az iskolának nemcsak tanítania kell, hanem nevelnie is. A mai népiskola tehát óriási hibát követ el akkor, a midőn a tanításra helyezi a fősúlyt és a nevelést elhanyagolja, midőn az erkölcsi nevelés helyébe az intellektuális nevelést helyezi.

b) Túlzott azon felfogás, a mely az egyes egyének közt lévő különbségeknek túlnagy jelentőséget tulaj-

donít. Valójában az egyes egyének tulajdonságai közt lévő különbségek jóval kisebbek, mint azt az általánosságban hinni szokták. Az esetben, ha a felnőtt, vagyis a társas érintkezésben szereplő egyének közt igen nagy különbségek volnának, a forgalom és a társas érintkezés lényegesen kisebb volna, mint a milyen tényleg. Tapasztalati tény, hogy a kifejezett individualitással bíró egyének igen nagy része az iskolában is képes érvényesíteni individualitását és hogy az iskola számos esetben igen alkalmas arra, hogy az egyén individualitásából azt, a mi élezett és túlzott, lesimítsa.

Azonban az individualitás elnyomásának azt a fokát, a melyet a mai népiskolában találunk, helyeselni még sem lehet. Tagadhatatlan, hogy a mai iskola nem individualizál eléggé. A helyesen felfogott nevelés céljával ellentétben ügyet sem vet a gyermek természetes képességeire és hajlamaira és főcélja az összes gyermekekkel ugyanazon iskolai penzumot elvégezni.

(Mire jó az, hogy a felső tanügyi hatóságok a lehető legrészletesebben meghatározzák az elsajátítandó tudás minimumát és maximumát, a használandó taneszközök minőségét, árát, sőt még a füzetek lapszámát és színét is?)

A tanulókkal való individualizáló elbánást a mai népiskolában részben külső körülmények teszik lehetetlenné. Ilyenek a tanulók nagy száma, a tanítók csekély száma, a tanítók hiányos kiképzése stb. stb.

Nem csodálatos, hogy éppen a burzsoák, a kik panaszkodnak, hogy a szocializmus elnyom minden individualitást, létesítenek olyan iskolákat, a melyek az individualitás érvényesülésének nem igen engednek tért?

c) A mai népiskola azt tűzi ki feladatául, hogy tudományt adjon a gyermeknek. Pedig tudományhoz illetve tudományszerzéshez való kedvet és képességet kellene adnia; nem annyira arra kellene törekednie, hogy a gyermek bizonyos mennyiség tudást sajátítson el, hanem arra, hogy a gyermekben kifejlődjenek azon képességek, a melyek révén mindazt, a mire az életben szüksége lesz, elfogja sajátíthatni.

aa) Az európai népiskolák (különösen pedig a német népiskolák) arra helyezik a súlyt, hogy a gyermek mennél nagyobb pozitív tudással bírjon. E végből az emlékező tehetséget igyekeznek fejleszteni a gondolkodási képesség rovására. (Azonban a régebbi népiskolákban dívó azon eljárással, a mely csakis az emlékezésre helyezte a súlyt, ma már nem igen találkozhatni.)

bb) Ellenben az északamerikai modern népiskolák nem a pozitív tudás elsajátítására, hanem az élénk gondolkodásra, a tudáshoz való kedv és képesség elsajátítására fektetik a súlyt. Némelyik ilyen iskola odáig megy, hogy a gyermeket pozitív tudással alig látja el.

Az *aa)* alatt említett rendszert helyesebbnek tartom. Azonban okvetlenül szükségesnek vélek bizonyos minimális mennyiség pozitív tudást, már csak azért is, mert ez képezi az alapot, a melyen az életben esetről-esetre szükséges további tudás meg lesz szerezhető.

d) A mai népiskola rendkívül sokat és sokfélét tanít (gyakran rossz módszer alkalmazásával és gyakran eljesen feleslegeset is), azonban ennek daczára éppenséggel nem vagy csak rosszul és hiányosan tanítja azt, a mire a gyermekeknek az életben okvetlenül szükségök lesz.

Túl nagy súlyt helyez a hittanra, a nyelvtanra (még az élő nyelveknél is), a történelemre, a holt nyelvekre (ez inkább a középiskolákra vonatkozik), ellenben ügyet sem vet a modern tudományokra (fejlődéstan stb.), majdnem teljesen elhanyagolja a munkatanítást, nem fektet elég súlyt a rajztanításra és a természetrajz tanítására, nem tanítja az ethika, a nemzetgazdaságtan, a jog alapelemeit. (Utóbbinak az a következménye, hogy a gyermek majd talán megállja helyét a túlvilági bíró előtt, a földi bíró előtt azonban semmi esetre.)

A mai iskolában tanított történelem a helyett, hogy az emberi gazdaságnak és művelődésnek történelme lenne, nem egyéb mint háborúkról és dinasztiaíkról szóló vérengző sovinsta himnusz, évszámok és irányzatos anekdoták tömege, azzal a kifejezett célzattal, hogy a gyermekekből sovinstákat és antiszocialistákat neveljen.

e) A mai népiskola a gyermekeket túlterheli házi feladatokkal.

Nem helyezkedem teljesen azon felfogásra, a mely azt vallja, hogy házi feladatoknak egyáltalában nem is szabad létezniök, hanem hogy a gyermekkel mindent az iskolában kell elvégeztetni. Mégis azt állítom, hogy a házi feladatok sokszor csak még jobban megterhelik az iskolában magában amúgy is túlterhelt gyermekeket és gyakran gyermekkínzásoknál egyebeknek nem tekinthetők. Az iskola által feladott házi feladatokat a proletár gyermekek családi környezetüknél fogva nem is végezhetik megfelelően; hogy csinálhatja meg a gyermek piszkos, sötét szobában, szűk helyen, nagy lármában házi feladatait?

f) Az iskolának a gyermekeket nem kell ugyan művészekké nevelnie, azonban okvetlenül kell őket a szép,

vagyis a művészetek megértésére tanítania. A mai népiskola ezt a feladatát nagyon hiányosan teljesíti.

g) A mai népiskolákban vannak épenséggel nem oda való (valamely tekintetben hátramaradt, elmebeteg, bűnös stb.) gyermekek.

Ez óriási hátrányokkal jár.

Ha az iskolában van néhány szellemileg hátramaradt gyermek, akkor a tanító azokra vagy nincs semmi tekintettel, a mi ezen gyermekek hátrányára van, vagy pedig tekintettel van rájuk és akkor a többi gyermekek kiképzése és előmenetele szenved.

Az erkölcsileg elhanyagolt vagy bűnös gyermekeket egyenesen ki kell zárni az iskolából, mert máskülönből iskolatársaikat elrontják. Ha azonban kizárják őket; akkor ők a mai viszonyok közt gyakran elvesztik utolsó támaszukat s azon akadályok, a melyek züllésüket esetleg megakadályozták vagy megnehezítették volna, eltűnnek.

Manapság számos gyermek valamely okból nem szeret iskolába járni, sőt egyenesen iskolakerülő. Ha az ilyen gyermekeket kizárják az iskolából, akkor a gyermekek elérik azt a törvényes helyzetet, a melyet maguknak előbb törvénytelenül, de tényleg megszereztek.

(A tanítók nagy részének hiányos pszichológiai képzettsége főoka annak, hogy a gyermek gyengeelméjűsége és egyéb lényegesebb szellemi vagy erkölcsi hibái nem ismertetnek fel. Kívánatos, hogy a tanítók alaposabb kiképzést nyerjenek a pszichológiai paedagogiában, mint a milyennel ma bírnak.)

Szükséges, hogy gyengeelméjű, testileg, szellemileg vagy erkölcsileg hátramaradt gyermekek számára külön iskolákat vagy nagyobb iskolákban külön osztályokat létesítsenek. Újabb időben ezt kezdik is megtenni.

(Egy felfogás szerint: a bűnös és züllött gyermekek nevelése is az iskola feladata, a javító-intézeteknek lényegileg iskoláknak kell lenniök, az iskolának a gyermekek fölött való büntető bíraskodást is kell bizonyos fokig gyakorolnia.)

h) Azon elvek, a melyeket a „nevelésiről szóló fejezetben a jutalmazásra és a büntetésre vonatkozólag előadtam, a mai népiskolában nem igen érvényesülnek. A mai népiskola a testi fenyítéseket nagy mérvben alkalmazza, sőt azok révén számos gyermekkínzást követ el.

Általánosan tapasztalták az Északamerikai Egyesült Államokban, a hol tudvalevőleg az összes jobb népiskolákban a testi fenyítés ismeretlen, hogy azon iskolák, a melyekben a testi fenyítést nem alkalmazzák – *ceteris paribus* – nagyobb eredményt érnek el és magasabb nívón állanak mint azok, a melyekben alkalmazzák; azon körülmény egymaga, hogy a gyermekek jól tudják, miszerint ellenük testi fenyítés nem alkalmazható, önbizalmukat, erkölcsi érzésüket, vagyis az egész osztály nívóját emeli.

i) A mai népiskolák az abszolút monarchia államformáját utánozzák: a tanító az abszolút fejedelem, a gyermekek pedig a jognélkül lévő alattvalók.

Ez épenséggel nem készíti elő a gyermekeket a demokratikus társadalmi és állami életre.

Ezen érvnek jelentőségét az Északamerikai Egyesült Államokban beismerték és ép azért a népiskolák egy részét parlamentáris alapra fektették. (Ugyanott a fiatalkorú bűnösök nevelésénél is a köztársasági, a parlamentáris formák szerint való berendezés nagy szerepet játszik és avval üdvös eredményeket értek el.)

Az európai viszonyok mások lévén mint az északamerikaiak, ez a rendszer hozzánk csak bizonyos

módosításokkal ültethető át; ezek tekintetbe vételével a tanító és a tanulók közt lévő viszonynak Európában a következőnek kellene lennie:

A tanítónak nem szabad csak tekintély által hatnia. Mindig meg kell magyaráznia parancsának vagy tilalmának az okát és szükség esetén saját hibáját is be kell látnia. Úgy kell bánnia a gyermekekkel, mintha azok vele minden tekintetben egyenrangúak volnának. Arra kell törekednie, hogy a jó gyermekekkel karöltve kormányozza a rosszakat; vagyis arra kell törekednie, hogy a gyermekek jó tulajdonságait felhasználja a rosszak ellen, a jó gyermekeket a rosszak ellen. Más szavakkal: szövetkeznie kell a jó gyermekekkel a rosszak ellen a végből, hogy a jó gyermekek a rosszaknak öntudatlanul is tanítói és nevelői legyenek. Arra is kell törekednie, hogy a vezetése alatt álló gyermekeknek legyen közvéleményük, a mely sújtja a bizonyos hibát elkövetett gyermekeket és meghatározza, hogy ezeket milyen hátrány érje.

(Ez elveket a szülőknek is kell követniök).

h) A mai iskola a tanulók nemi életére nem helyez súlyt.

Újabb időben felmerült a koedukáció (a fiúk és lányok együttes nevelése az iskolában) és a gyermekek nemi felvilágosításának kérdése.

4. Koedukáció.

a) A koedukáció majdnem az egész világon következetesen keresztül van vive a népiskolákban; a tisztán bizonyos nem számára szolgáló népiskolák vagy osztályok csak szórványos kivételt képeznek.

Következetesen keresztül van vive továbbá a

koedukáció a felsőbb iskolákban, már t. i. annyiban és ott, a mennyiben és a hol megengedik a nőknek, hogy a felsőbb iskolákba járjanak.

A kérdés tehát csak a középiskolákra, a továbbképző és az ismétlő iskolákra vonatkozólag bír fontossággal; tulajdonképen nem is tartozik jelen mű keretébe és csak nagy fontosságára való tekintettel foglalkozom vele.

b) A koedukáció mellett felhozzák a következő érveket, *aa)* Az iskolának mentől inkább a család jellegével kell bírnia. A családban fiúk és lányok (nemcsak családtagok, hanem idegen gyermekek például teljes ellátásban lévők) együttesen neveltetnek a nélkül, hogy ebből hátrányok állnának elő. *bb)* A koedukáció folytán az egyik nem megismeri és megbecsüli a másik nemet, miáltal a nemek közt való érintkezés naiv és fesztelen lesz. (Épen azért, mert a koedukációtól a női nem jobb megismerése és nagyobb megbecsülése várható, pártolják olyan lelkesen a nőemancipáció hívei.) *cc)* A koedukáció az egyes nemek közt való versengést fokozza és közrehat az egyes nemek kedvezőtlen tulajdonságainak megszüntetésében. (Például a fiúk kénytelenek durvasági vágyukat elnyomni, a lányok pedig kénytelenek korlátozni játszi pajzánságukat.)

c) A koedukáció ellen a következő érveket hozzák fel. *aa)* A koedukáció erkölcsi szempontból aggályos, főleg azért, mert nagyobbítja a gyermekek nemi viszonyának lehetőségét. (Kivételesen előfordulnak ilyen esetek. Azonban szabály szerint a gyermekek a más nembeliek közül nem az ugyanolyan korbeliek után vágnak. Ha nincs koedukáció, még nagyobb hátrányok állhatnak elő.) *bb)* A lányok gyengébb szervezettel, alacsonyabb szellemi képességekkel

bírnak. Ennélfogva a koedukáció okvetlenül magával hozza az iskola nivójának csökkentését. (A gyengébb szervezet csak akkor volna irányadó, ha egyúttal gyengébb szellemi képességekkel is járna. Hogy a nőnek szellemi képességei alacsonyabbak-e mint a férfié és hogy ez a különbség már a gyermekkorban mutatkozik-e, az még nincs eldöntve.) *cc)* A nőnek más hivatása van mint a férfinak, ennélfogva kiképzésének is különbözőnek kell lennie. (A koedukáció nem vonja szükségképen magával azt, hogy az egész tananyag közös. Különben is az a felfogás, hogy a nőnek egyedüli hivatása az anyai és gazdaasszonyi hivatás, nem áll meg.)

A koedukáció a legjobban és legkorábban fejlődött ki az Északamerikai Egyesült Államokban és Európának északi germán államaiban (vagyis ott, a hol a nemek közt való viszony egyébként is jobb és fesztelenebb).

5. A gyermekek nemi felvilágosítása.

a) Az egyház a nemi életet valami bűnös dolognak tekinti, a melyről a gyermeknek nem is szabad tudnia. Az egyház jelszava: agyonhallgatni.

A kezdetleges iskola az egyházzal való szoros összefüggésénél fogva ugyanazon álláspontot foglalja el.

A gyermekek nemi felvilágosításának kérdését a nőemancipáció hívei vetik fel, főleg azért, mert a nők inkább lévén a nemi kérdésben érdekelve, az emberek nemi felvilágosítása a nőknek áll inkább érdekében.

b) A gyermek nem felvilágosítása mellett a következő érveket hozzák fel. *aa)* A nemi életből számos veszély háramolhatik a gyermekekre. Az ember jobban

tud óvakodni valamely bajtól, ha tud annak létezéséről. A ki tudja, hogy az örvény szélén jár, jobban vigyáz mint az, a ki azt nem tudja. A nemi élet olyan mint az éles kés, a melylyel magát a gyermek, ha nem figyelmeztetik vigyázatra, megvághatja. Különben is a járást nem lehet megtanulni botlások és esések nélkül, az úszást víznyelés nélkül, *bb)* Ha a gyermekek a nemi életről nem nyernek kellő felvilágosítást, akkor a nemi életet csakis eszköznek fogják tekinteni saját alacsony vágyaik kielégítésére, a nemi életet és a másik nemet valami csúnyának és megvetendőnek fogják tekinteni, *cc)* Ha a gyermeket a nemi életről nem világosítják fel, akkor a gyermek elveszti tanítójához és hozzátartozójához való bizalmát. Hogyan bízzék a gyermek tanítójában és hozzátartozójában, ha tőlük ott nem kap tanácsot, a hol a leginkább van reá szüksége? Követheti-e azt a tanácsot, a melyet azok neki más téren adnak, ha ezen a téren tőlük semminemű vagy rossz tanácsot kap? Hihet-e nekik más téren, ha ezen oly fontos téren öt hazugságokkal és mesékkal traktálják?

c) A gyermekek nemi felvilágosítása ellen a következőket hozzák fel: *aa)* Jobb, ha a gyermekben nem ébresztik fel a nemi vágyat, nem teszik figyelmessé a nemi életre. (Ez az érv nem nélkülöz minden alapot. Azonban a mai viszonyok közt az agyonhallgatás lehetetlen, sokkal jobb ennél fogva, ha a gyermek a dolgokról tiszta és megbízható forrásból értesül.) *bb)* A gyermek nemi felvilágosítása igen kényes dolog és megfelelően alig vihető keresztül. (Az újabb időben nyert tapasztalatok mutatják, hogy a tanító a dolgról [különösen a természetrajztanítás keretében] igen szépen és megfelelően adhatja meg a gyermeknek a kellő felvilágosításokat.)

d) Az iskola feladata-e a gyermekek nemi felvilágosítása? Sokan ezt nem az iskola, hanem a szülők illetve az orvosok feladatának tartják. Véleményem szerint a szülőknek és az orvosoknak közreműködése nem mellőzhető ugyan, a döntő szerep azonban az iskolát illeti.

Az újabb időben tényleg meg is kísérik az iskolában a gyermekek nemi felvilágosítását. A fejlődés irányzata kétségtelenül az, hogy ez már a népiskolában bizonyos határig megtörténjék.

6. Óvodák.

a) A mai népiskolába a gyermekek aránylag igen fiatal korban lépnek; minden átmenet nélkül vetik őket alá az iskolai fegyelemnek.

Az intézetek, a melyek a gyermeket a népiskolai életre előkészíteni vannak hivatva, az óvodák.

(A bölcsődékről művem más helyén beszélek. Ugyanott szólok azon egyéb okokról, a melyek az óvodákat szükségesekké teszik, az óvodákra és a bölcsődékre közösen vonatkozó tudnivalókról.)

Az eszme, hogy a gyermek már a tanköteles kor megkezdése előtt foglalkozzék néhány órát rendszeres, de mégis játék jellegével bíró testi munkával, nem új keletű.

b) A kapitalizmusz fejlődésével (de később mint az óvodák) kezdenek létesülni Kinderhort-nak nevezett intézetek. Ezeknek rendeltetése a szegény szülők iskolaköteles gyermekeinek a nap azon óráira, a melyekben az iskolába nem járnak, megfelelő hajlékot nyújtani, a hol rájuk felvigyáznak és őket megfelelően foglalkoztatják.

Ezen intézetek létesíthetők vagy mint az iskolától különálló intézetek, vagy mint azon iskolával,

a melybe az illető gyermekek járnak, egybekötött intézetek; vagy mint külön intézetek fiuk és külön intézetek lányok számára, vagy mint közös intézetek.

7. Ismétlő illetve továbbképző iskolák.

a) Az úgynevezett ismétlő illetve továbbképző iskola felállítását következő körülmények indokolják.

aa) A tankötelezettség már említett hiányos keresztlvítele folytán a gyermeket iskolaköteles korának elmulta után is kell tanítani.

bb) Mielőtt a gyermek a szabad versenyen alapuló életbe belép, szükséges, hogy az iskolában tanulmányokat, a melyeknek nagy részét úgyis már elfelejtette, felfrissítse és egy kissé kibővítse.

cc) A szülői házból és a népiskolából való kilépés és a gyakorlati életbe való belépés időszakának nem szabad nagyon korainak és hirtelenül bekövetkezőnek lennie. Ha nincs átmenet, a gyermek könnyen a bűnnek és nyomornak válik áldozatává.

dd) Minthogy a tanoncoknak a mesterek által való kiképzése egyre hanyatlik, a gyermekeknek az ipari és technikai alapelemeket már az iskolában kell elsajátítaniuk.

ee) A legtöbb kenyérkereső nő nem működik előzőleg mint tanoncz, nem részesült ipari kiképzésben, a minek folytán tanulatlan munkássá válik és még a férfi tanulatlan munkásoknál is kisebb bért kap.

A munkásleányoknak háztartási képzettsége igen hiányos. Nincs idejük és nincs kedvük a háztartási teendők megtanulásához, mert már igen korán kenyérkereső munkára fogják őket; nincs alkalmuk, minthogy egy munkáscsalád háztartásában a háztartási teendők igen szűk körre szorítkoznak már csak azért is, mert

igen egyszerűek s házon kívül történnek; az egész nap keserves kenyérkereső munkával elfoglalt munkásnőnek nincs sem kedve, sem ideje, sem képessége leányát tanítani.

A leányokat, különösen pedig a munkásleányokat tehát megfelelően elő kell készíteni a kenyérkereső munkára és a háztartási teendőkre.

h) Ezen iskolák nem igen tanítanak ugyan bizonyos speciális iparágakra, azonban a népiskolánál jóval gyakorlatibbak. (Majdnem kivétel nélkül világiak és vallás-tanítás nélküliek.)

Meg kell különböztetni az általános továbbképző iskolákat az ipari továbbképző iskoláktól (tanon cizkoláktól). Az előbbieket a tanügyi, az utóbbiak az iparügyi közigazgatáshoz tartoznak.

Mezőgazdasági vidékeken esetleg ezen iskolák mezőgazdaságiak. A leányok számára való ilyen iskolák felállítását különösen a nőemancipáció hívei sürgetik. (A leányok számára való külön iskoláknak mindenestre a háztartási teendőkre kell a súlyt helyezniök.)

Számosan azt is kívánják, hogy a leányok számára való továbbképző iskolákban a gyermekek nevelésének, különösen pedig a csecsemőnevelésnek alapelemeit is tanítsák.

c) Ezen iskolákat nem nézi mindenki jó szemmel. Azok némileg akadályai annak, hogy a gyárosok és kisiparosok a fiatalkorúak munkaerejét kizsákmányolják. Számos proletár szülőt akadályoznak abban, hogy gyermekét azonnal kereső munkára fogja. A továbbképző iskolák oly munkásokat nevelnek fel, a kik a tanulatlan munkásokkal nagy sikerrel vehetik fel a versenyt.

d) A kik az egységes népiskola felállítását tartják szükségesnek és ennek megvalósítása végett az egységes tankötelezettségnek mondjuk a tizenhatodik élet-

évig való kiterjesztését kívánják, ellenzik a népiskola és a most tárgyalt iskolák bifurkációját.

Mindezek daczára ezen iskolák egyre nyernek kiterjedésben és jelentőségben; a népiskolának egyre inkább válnak kiegészítőivé és pótlóivá.

Újabb időben némely országban ezen iskolák látogatása kötelező azon gyermekek számára, a kik nem járnak középiskolába. Különösen pedig kötelező szokott lenni a tanoncokra nézve a tanonciskolák látogatása.

8. A vallástanítás és az erkölcsstanítás.

a) Hogy a mai népiskola egyházi eredetű-e vagy pedig a középiskolai városok czéhei által fenntartott iskolákból származik-e, nincs eldöntve. Tény, hogy az egyház kezdettől fogva nagy befolyást gyakorolt a népiskolára, mert belátván a népiskolának nagy fontosságát, elveit a népiskolában is érvényesíteni törekedett.

A vallás eszköz, a melynek révén a felsőbb néposztályok az alacsonyabb néposztályokat, őket a túlvilággal kecsegtetve, eltérítik vagy el akarják téríteni sorsuknak már ezen a világon való megjavítására irányuló törekvéseitől. Az egyház, hogy ezen célját elérje, már a népiskolában megkezdte a vallástanítást. Az egyháznak különben is kezdettől fogva az volt a felfogása, hogy csak a gazdagok számára való a tudás, a szegények számára teljesen elegendő, ha jámborok és néhány naiv bibliai mondást megtanultak.

Az állam pedig kezdettől fogva tűri az egyháznak a népiskolára gyakorolt áldatlan befolyását, sőt megengedi, hogy a papok, a kiknek fogalmuk sincs a paedagógiáról, gyakorolják a népiskola felett az ellenőrzést.

Az egyháznak befolyása nemcsak a vallástan tanítását, hanem a papi szellemnek a többi tárgyak tanításánál való érvényesülését is eredményezi. Ez a magyarázata annak, hogy a természettudományt mint a vallástanval ellentétet elhanyagolják. Darwinról és a fejlődéstanról nemcsak hogy a gyermekek, hanem a népiskolai tanítók sem tudnak semmit. (A középiskolában, a melyre az egyház mégis kisebb befolyást gyakorol, tanítanak egy kis természettudományt, de persze vallástant is. Hogyan tudják ezt a két ellentétes világnézetet összeegyeztetni?)

b) A vallástanítás keretében kényszerítik a gyermeket, hogy tanulja meg távoli és reá nézve érdektelen országok földrajzát, ismerkedjék meg absztrakt és nehéz fogalmakkal, tanuljon meg unalmas, valótlan és buta meséket, foglalkozzék praktikus dolgok helyett haszontalan túlvilági dolgokkal.

Indokolják a vallástanítást avval, hogy csakis a vallástanítás által lehet a gyermeket erkölcsre tanítani.

Azonban a vallástanítás mai módja erre épen-séggel nem alkalmas.

Az az eljárás, a mely nehéz erkölcsi fogalmakat elvont módon és magolás révén kíván a gyermekbe belevetni, nem tekinthető egyébnek mint a gyermek raffinait kínzásának. Oly módon, hogy a gyermeknek sokat prédikálnak, sokat mesélnek és sokat következtetnek, a kiinduló pontot nem is a gyermek érdeklődési körében és lelki világában keresve, a gyermeket az erkölcsre nem lehet tanítani. Tisztán csak intellektuális következtetések révén, talán tudatosan összezavarva a gyermeknek a mesék iránt való érdeklődését a mesékben rejlő tanulságok és a mesék által nyújtott példák által helyeseknek feltüntetett cselekedetek után való vágygál, nem lehet a gyermeket a

helyes erkölcsre rávezetni. De különben is a mai népiskolában tanított vallások rég elmúlt idők erkölcsi felfogásait, a melyek ma már csak történeti jelentőséggel bírnak, tükröztetik vissza. Ezen vallások csakis a felnőttek erkölcsseit tartják szem előtt; a példák majdnem mind kivétel nélkül felnőttekre vonatkoznak, holott a helyes erkölcsi tanításnak a gyermek apró-cseprő hibáiból és mulasztásaiból kell kiindulnia.

Vallásosság és erkölcsösség két teljesen különállófogalom. A bibliai történet tudása, a vallási dogmák ismerete még senkit sem tesznek erkölcsössé. Van számos ország, a melynek egyes részeiben annál gyengébb lábon áll az erkölcsiség, mennél nagyobb a vallásosság.

c) Mindezekből azt a következtetést vonom le, hogy a népiskolának nem szabad vallási alapon állania, és hogy a népiskolában a vallástani tanításnak nem szabad helyet foglalnia. Teljesen osztom a más-különben oly vallásos Franciaország álláspontját. Minden műveit országban vallásszabadság van, vagyis mindenki szabadon követhet bármely vallást; ezen elv logikai folyománya, hogy a népiskola, mely minden vallású gyermek előtt nyitva áll, nem lehet sem vallásos, sem vallásellenes, hanem csakis vallásnélküli; és hogy a vallástani tanítás nem az iskolának, hanem a szülőknek és az egyháznak a feladata.

d) De éppen azért, mert a vallástani tanítás mellőzendő, szükséges a népiskolában való külön ethikai tanítás. Épenséggel nem áll meg az a kifogás, hogy az erkölcs-tan a gyermekeknek nagyon nehéz. Minden a tanítás módjától függ. Nagyon természetesen az ethikai tanítás csak úgy lehet eredményes, ha abban a leghelyesebb paedagogiai elvek érvényesülnek, a mi eddig nem történik meg teljes mértékben.

Az ethikai tanításnak nem annyira erkölcsi elvek hangoztatásának mint inkább gyakorlati tanításnak kell lennie.

Helyet kell foglalnia a helyes erkölcsre való tanításnak minden tantárgy tárgyalásánál; hisz mindén tantárgynál felmerülnek erkölcsstani kérdések. Azonban külön ethikai órák mellőzhetetlenek, hogy a más órán tanultak összefoglalhatók és az erkölcsstani kérdések rendszeresen tárgyalhatók legyenek.

Az Északamerikai Egyesült Államokban 1875, Franciaországban 1882 óta kezdik tanítani az ethikát. Franciaországban az ethikai tanítás eszköz nemcsak a klerikalizmusz és monarchizmusz ellen, hanem a sovinizmusz felkeltésére is, mely utóbbi helyesnek épenséggel nem mondható.

9. Egészségügyi szempontok.

a) A mai népiskola a szellemi nevelés miatt elhanyagolja az erkölcsi és a testi nevelést.

Óriási mulasztása, hogy a gyermeket testi tétlenségre készíti, holott ez, ellentétes lévén a gyermekben lévő hajlamokkal, egészségtelen. A tornatanítás legtöbbszörre haszontalan kaszárnyai gyakorlatok tömege; a vidéki népiskolákban még ezt is elhanyagolják. Állandó és gyakori az a sajnos alapos panasz, hogy az iskolai tanítás a gyermeket túlterheli (talán nem is azért, mert az iskola nagy eredményeket akar elérni, hanem mert a tanítás módszere helytelen) és hogy az iskola más egészségi hátrányokat is előidéz a gyermekekben.

A gyermek szellemi túlterhelésének igen káros következményei lehetnek. Ilyenek pl. gyengeelméjűség és szellemi tompultság; vannak speciális iskola-

betegségek, például idegesség, fejfájás, hátgerinczgörbülés, rövidlátás, sárgaság stb.

Ezen körülmények mutatják az iskolai egészségügy nagy fontosságát.

b) Az újabb időben örvendetes javulás észlelhető.

Nemcsak arra törekeshetnek, hogy az iskolai élet egészségügyi hátrányokkal ne járjon a gyermekekre nézve, hanem arra is, hogy a gyermek testi erejét és ügyességét kifejleszszék a kézimunkatanítás, a tornászás, a szabadban való mozgás stb. által.

Minden előrehaladottabb államban kezdik meghonosítani az iskolaorvosi intézményt. (Az iskolaorvosi intézményről itt nem kívánok beszélni. Csak felemlítem itt azon javaslatot, hogy az iskolaorvosnak ne legyen magánpraxisa és ugyanő legyen a szegényügyi hatóságok orvosa is.)

Belátják, hogy a gyermeknevelésnek lehetőleg a szabadban kell történnie, hogy nemcsak a természetrajznak, hanem a többi tantárgynak is tanítását sétákkal és kirándulásokkal kell egybekötni.

Egyre nagyobb súlyt kezdenek helyezni játszóterek, iskolakertek felállítására.

Már számos államban léteznek iskolakertek, a melyekben a gyermekek a szabad természetben testi munkát végeznek (földásás, virágok ápolása stb.) a minek igen üdvös egészségügyi hatása van.

Újabb időben számos iskolában fürdők vannak, sőt be van hozva a gyermekek fürdőzési kényezere. Ez különösen a szegény gyermekekre nézve, a kiknek tisztálkodására otthon tudvalévőleg nem helyeznek súlyt, igen üdvös.

Azon újabbkori törekvések, a melyek a városok hegemoniáját le akarják törni nyilvánulnak az újabb

időben erősen érvényesülő azon irányzatban is, mely kitakarja helyezni az iskolákat a városokból és össze akarja kapcsolni családi jellegű, a gyermekek testi nevelésére nagy súlyt helyező internátusokkal. Ilyen jellegű iskolák vannak nagyobb számmal Angliában és az Északamerikai Egyesült Államokban, szórványosan Németországban. Ezen iskolák drágábbak a többi iskoláknál és talán el is szoktatják a gyermeket szülőitől; igen üdvösek testileg gyenge gyermekek számára és nélkülözhetetlenek különleges tanulmányokat folytatni kívánó tanítók számára.

10. A kézimunka-tanítás.

a) aa) Állandók a panaszok, hogy az iskola a gyermekek szellemét nagyon egyoldalúlag fejleszti ki és hogy a fiatalságot szellemileg túlterheli; hogy a gyermekekben csakis a másoktól átvett tudást fejleszti, ellenben nem helyez kellő súlyt arra, hogy a gyermekek saját tapasztalataik által szerezzenek tudást. (Pedig egyedül az így szerzett tudás marad meg, gyakorol mélyebb erkölcsi hatást; az a műveltségnek elmaradhatatlan alkatrésze.) Belátják, hogy az egyoldalúság elkerülése s a tapasztalatokon alapuló tudás megszerzése csak akkor érhető el, ha az iskola a gyermekeket testi munkával is foglalkoztatja.

bb) Az első pillanatra szinte hihetetlennek látszik, hogy a gyermekeknek megfelelő, kézimunka jellegével bíró testi gyakorlatokkal való foglalkoztatása által a nevelő a szellemi vagy erkölcsi világ körébe tartozó valamely célzt érhet el, vagyis hogy a gyermekeknek kézimunkával való foglalkoztatását a gyermek szellemi és erkölcsi nevelésére sikeresen fel tudja használni.

A testi tevékenység után való vágy megvan minden egészséges gyermekben. Ha ezen tevékenységi vágyat helytelen irányba terelik, akkor az mint szeszély, neveltlenség, rosszkodási vágy jelentkezik. Ezen tevékenységi vágy a fiatal korú gyermeknél a játékokban nyilvánul meg.

A gyermek játékait lassú átmenettel, vagyis nem erőszakosan, kell szabályozott és rendezett tevékenységgé átváltoztatni. (Számos orvos azon indokolással, hogy a tizedik életévig az agyvelő súlyban és terjedelemben gyorsan nő és azt a gyors növés idején kímélni kell, a gyermeket tízéves koráig csak kézimunkával engedi foglalkoztatni és csak ezen kor elérével engedi írásra-olvasásra tanítani.)

Minden testi munka feltételez egy cél, amelyet a dolgozó egyén el akar érni. Ezen cél viszont részletcélokból áll; ezen célok legélesebben és leghatározottabban akkor jelennek meg az ember képzeletében, ha a munka célja valamely testi eredmény létrehozása, vagyis valamely különböző részekből álló testnek létesítése.

Ilyen munkának, ha az nem ellenkezik a gyermek hajlamával, végzése a gyermeket bizalommal tölti el; a végezel és az egyes részletcélok szembeötlők lévén, a gyermek egyre látja, hogy közeledik a végcélhoz, állandóan látja munkája kézzelfogható eredményét. (Hisz az önbizalom lényegileg nem más mint az egyén ama tudata, hogy tud valami kézzelfogható produkálni.)

cc) aaa) Az ilyen munka a gyermeket érdekli, felkelti és fokozza akaraterejét és munkakedvét; a gyermek tettvágyát kielégíti, a gyermeket gondolkodásra, észlelésre, gyakorlati tevékenységre készíteti. (Ezért játszik a kézimunka-tanítás oly nagy szerepet

a gyengeelméjű gyermekek nevelésénél. A legtürelmetlenebb és legrosszabb gyermek is szívesen foglalkozik kézimunkával.)

bbb) Alkalmat ad a gyermeknek produktív munkára, a mi által előkészíti őt a későbbi életre.

ccc) A kézimunka-tanítás épen azon tulajdonságokat fejleszti ki a gyermekben, a melyekre a későbbi életben szüksége lesz; a becsületességet, a pontosságot, a munkában való örömet, a vállalkozó szellemet. Kifejleszti a szemet és a kezet, az emberi test eme két legfontosabb szervét – a mi az írás, rajzolás és tornázás által nem történhetik meg kellő mérvben – és ezáltal olyas valamit nyújt a gyermeknek, a mi neki, bármilyen hivatást válasszon is, jól fog jönni és a mi neki megadja a bármely hivatásnál hasznos előképzettséget.

ddd) A kézimunka-tanítás fejleszti a gyermek egészségét és testi erejét.

eee) Különös fontossággal bír a kézimunka-tanítás a gyermekeknél a nemi érettség bekövetkezésének időszakában. Az agyvelőre és az érzékekre csillapítólag hat; beteges és érzéki vágyaktól a gyermeket elvonja; a fáradtság élettani mozzanata által az érzéki vágy ébredését megnehezíti; a nemi életre semmikép sem hívja fel a gyermek figyelmét.

fff) Manapság hangoztatják a szemléltető tanításnak, vagyis azon tanításnak, a melynél a gyermek nemcsak hall a dolgokról és jelenségekről, hanem azokat látja is, fontosságát. A szemléltető tanításnak legtipikusabb példáját képezi a kézimunka-tanítás; hisz a tárgyaknak, a dolgoknak a lényegét csak akkor tudjuk megismerni, ha azokat nemcsak látjuk, hanem tapintjuk, feldolgozzuk, gyakorlati célokra felhasználjuk.

ggg) Ha a gyermek testi munkával foglalkozik, akkor megszereti a testi munkát és akkor úgy ő mint tanítója felismeri, hogy a gyermeknek mihez van hajlama. A gyermek tehát azon hivatást választja, a melyet már előzőleg ismert, a mely hajlamainak leginkább megfelel, a mi által elkerüli a ma sajnos oly gyakori hibás pályaválasztást. Csökken a gyermekeknek ma sajnos szinte beteges vágya a hivatalnoki vagy tudományos pályá után.

hhh) A produktív munka módot és lehetőséget nyújt a gyermekben lévő különleges művészi tehetségek felfedezésére és fejlesztésére.

iii) Nagy fontossággal bír a kézimunka-tanítás a nevelés individuálizálása szempontjából. A nevelés egyik feladata ugyanis a gyermekben lévő tehetségeket és képességeket felkelteni és fejleszteni. Ezen feladat csak akkor érhető el, ha a gyermek specziális tehetségeit és képességeit a nevelő felismeri és ha hű képet szerez a gyermek lelki életéről. Erre azonban a nevelő csakis akkor képes, ha a gyermeket nemcsak szellemi, hanem testi munkával is foglalkozva látja.

jjj) Az ifjúságnak az iskolában egyoldalúan csakis szellemi munkával való foglalkoztatása benne igazságtalan ellenszenvet kelt a testi munka és a testileg dolgozó egyének iránt. A kézimunka-tanítás által a gyermek megismeri és megbecsüli a testi munkát és a proletárt, a mint azt joggal is lehet megkívánni.

kkk) A ki valamely iskolában alapos kézimunka-tanításban részesült, okvetlenül szerzett mechanikai tudást és kéziügyességet. Ezek számos foglalkozás előfeltételei lévén, az illető nem lesz tanulatlan munkás, vagyis aligha fog a nyomornak és erkölcstelenségnek áldozatává válni.

III) Szükséges a kézimunka-tanítás azért is, mert, míg régebben a háztartásban számos produktív munkát végeztek, vagyis a gyermeknek volt alkalma ilyen munkát a házban látnia és megtanulnia, addig ma még a gyermekjátékokat sem készítik a házbeliek illetve a gyermekek maguk, hanem készen veszik.)

mmm) A kézimunka-tanítás szükségességét avval is szokták indokolni, hogy az alkalmas arra, miszerint egyes kézimunkásokat nevelvén fel, a nagyipar által alapjában megrendített kisipart életben tartsa.

Azonban ezen érv helytelen. A fejlődésnek iránya-zata, a mely ellen nem lehet és nem is kell harcolni, az, hogy a gép által végzett munka egyre inkább háttérbe szorítsa a kéz által végzett munkát.

A kézimunka-tanításnak nem is célja, hogy kézműveseket neveljen; a tisztán nevelő jellegű kézimunka-tanítás egész más valami mint a kézimunka-szaktanítás.

b) A kézimunka-tanítás részletkérdéseire nem akarok kiterjeszkedni, épen azért csak a következőket említem:

A kézimunka-tanításnak feltétlenül alkalmazkodnia kell a gyermek korához; a legkisebb gyermeknél a kézimunkának játék jellegével kell bírnia. A kézimunka nagyon sokféle lehet: rajzok, modellek elkészítése, készülékekkel való kísérletezés, készülékek vagy használati tárgyak elkészítése, fa, vas feldolgozása, kertimunka stb.

c) Hogy a kézimunka-tanítás megfelelően beilleszthető a népiskola tanrendjébe, mutatják mindenekelőtt Dánia, Svédország, Norvégország, Finnország (slöjd = kéziügyesség); Anglia, az Északamerikai Egyesült Államok; Franciaországnak, Svájc némely kantonjának nyilvános népiskoláiban a kézimunka-tanítás kötelező.

d) Ha a kézimunka-tanítás olyan üdvös hatású miéért ismerik és létesítik azt csak az újabb időkben?

aa) Nem szabad elfelejteni, hogy nem kizárólag a paedagogusok határozzák meg a népiskola irányát. A míg a testi munkát rabszolgák, jobbágyok, bérmunkások végzik, azt a magasabb néposztályok megvetik és azt tényleg a nevelés céljaira nem lehet felhasználni, bb) A gyermek által végzett bérmunkának nincs sem ethikai jellege, sem nevelő hatása.

A gyermek tehát ne foglalkozzék kenyérkereső, hanem csak nevelő hatású és irányzatú munkával. A gyermek nevelésének legyen egy része a produktív munkára való tanítás, a mely egyúttal megmagyarázza a termelési folyamatok alapelemeit és rászoktat az egyszerű munkaeszközök használatára.

A kézimunka-tanítás egész terjedelmében és megfelelő eredménnyel csak akkor lesz keresztül vihető, ha a kapitalisztikus termelés átalakul szocziálissá. Addig is lelkes örömmel üdvözlők minden törekvést, a mely a kézimunka-tanítást kiterjeszteni és eredményesebbé tenni kívánja, mert ez a törekvés egyező irányú a fejlődés irányával.

11. Iskolai étkezés.

a) Az idők folyamán a népiskola szerepe egyre nagyobb lesz; a népiskola egyre több teendőt vesz át hatáskörébe. A népiskola és az avval összekapcsolt intézmények kezdenek nemcsak paedagogiai jelentőségű, hanem szegényügyi intézményekké is átalakulni. Az újabb időben az iskola kezdi a proletár gyermekeknek nemcsak tanulási, hanem egyéb szükségleteit is kielégíteni. (A népiskola összekapcsolását óvodával és felnőtt gyermekek számára való hajlékkal, fürdővel; ker-

tekkel, játszóterekkel, műhelyekkel, iskolai takarékpénztárakkal elég e helyütt már csak említenem.)

b) Az alsóbb néposztályok gyermekei manapság épenséggel nincsenek azon helyzetben, hogy a tankötelezettségnek meg tudjanak felelni. Ez oknál fogva a tankötelezettség szigorú keresztülvitele az alsóbb néposztályokat igazságtalanul sújtja, lanyha keresztülvitele pedig a felsőbb osztályokat előnyösíti. Újabb időben általánossá kezd válni azon helyes fel-fogás, hogy a tankötelezettség folyamányaképen az állam gondoskodni tartozik arról, hogy a tankötelezettségnek minden gyermek meg is tudjon felelni.

A tankötelezettség szükségszerű folyománya a tanítás ingyenessége és az összes gyermekek felszerelése a szükséges taneszközökkel.

A tanítás ingyenessége már a legtöbb államban (vagy az összes, vagy csak a szegényebb gyermekekre vonatkozólag) keresztül van vive; a taneszközök ingyenessége megvan eddigelé Franciaországban, Svájcban és az Északamerikai Egyesült Államokban.

c) Folyik-e az általános tankötelezettségből az iskola kötelezettsége a gyermeket (lakással és) étkezéssel ellátni?

(A kik a legtúlzottabb kívánalmakkal állanak elő, sem kívánnak egyebet, mint hogy az iskola a gyermeknek nappali hajlékot nyújtson egyrészt a tanítás alatt, másrészt annak szünetelése alatt.)

Az iskolai étkezés kérdését a tanítók vetették fel és pedig legelőször körülbelül 30 év előtt. Észrevették ugyanis, hogy a városi iskolás gyermekek egy része (még a gazdagabb városokban is 3-10%, nagyobb városok külvárosi iskoláiban egészen 90%-ig) hiányos táplálás folytán nem tudja a tanítást kellő figyelemmel kísérni.

A proletár nő nem bír elég idővel ahhoz, hogy gyermekének az ételt (különösen az ebédet) elkészítse. A munkások legnagyobb részének az egészségügy követelményeinek teljesen megfelelő táplálék beszerzésére nincs is pénze. Gyakran az iskola nagyon messze van a szülői háztól és a gyermeknek nincsen sem pénze, sem ideje ahhoz, hogy ebédre hazamenjen a szülői házba. Különösen szembeötlő a baj a téli hónapokban, mert akkor nagyobb a munkát-lanság, holott épen akkor van leginkább szükség meleg táplálékra.

Csak kínzás az ilyen gyermeket tanulásra kényszeríteni; az ilyen gyermekek a többi gyermekek tanításának is akadályát képezik.

d) Ellenvetik, hogy az iskolai étkezés megdönti a szülői felelősség eszméjét és akadály a bensőséges családi életnek, a melynek tudvalévóleg egyik kívánalma, hogy a családtagok legalább az étkezésnél találkozzanak.

Azonban az intézmény úgyis elképzelhető, hogy a szülők a költségeket megtéríteni tartoznak. Különben is csak reggeliről és ebédről lehet szó, vacsoráról ellenben nem; a proletár szülők meg úgysem jöhetnek haza a reggeli és a déli étkezésekhez.

Az iskolai étkezés összeköthető a leányoknak a főzésben és háztartásban való tanításával.

Az iskolai étkezés nem szegényügyi, hanem közoktatásügyi követelmény; avval nem a szegényügyi, hanem az iskolai hatóságoknak kell foglalkozniuk, azt nem a szegényügy, hanem a paedagogia alapelvei szerint kell szabályozni.

e) Azon újabb időben felmerült helyes kívánalmat, hogy az iskolai étkezés legyen teljesen ingyenes és általános (vagyis vonatkozzék a gazdag gyermekekre is); a következő érvekkel is támogatják:

aa) Ez az ingyenes és általános tanítás szükség-szerű folyománya.

bb) Ha az iskolai étkezésnek szegénységélyezés jellege van, akkor, akármilyen tapintatosan is történik az, a segélyezett gyermekben és azok szülőiben lesújtó és megszegényítő érzés keletkezik.

Az ellenérvek (az étkezés természeti szükséglet, ellenben a tanulás kultúrszükséglet; megfelelő étkezés elképzelhető a családi házban, ellenben megfelelő tanítás nem; az esetben, ha az étkezés általános, nincs abban, hogy azoktól, a ki tud fizetni, behajtják az étkezés költségeit, a többiektől pedig nem, semmi megszegényítő) nem érdemelnek figyelmet.

f) A kérdés egyöntetű és általános szabályozásától még messze állunk. Manapság az iskolai étkezés csak egyes iskolákban fordul elő és abban csak a szegény gyermekek részesülnek. A hol az intézményt behozták, például Parisban, mely azt az összes iskolákra vonatkozólag szabályozta, az eredmény igazán meglepően jó.

Angliában néhány év előtt felvetették a kérdés törvényhozási szabályozását. Hogy a benyújtott javaslatból lett-e törvény, arról nincs tudomásom.

g) A fejlődés irányzata az ingyenes és általános étkezés felé vezet.

A szociális államban ez intézmény helyet fog engedni azon intézményeknek, a melyeket művem más helyein, a hol a gyermekeknek a szociális állam- ban való neveléséről szólok, említettem.

12. A fejlődés irányzata.

d) A népiskola fejlődése folytonos átmenet az egységes, állami, szimultán, általános, nyilvános népiskola felé.

b) A népiskolának és a szociáldemokracziának iránya és jellege egy és ugyanaz.

A népiskola szociális és demokrata intézmény. Együtt vannak a népiskolában szegény és gazdag gyermekek, a kik egy és ugyanazon tananyagot tanulják, a kik egy és ugyanazon bánásmódban részesülnek. (Legalább így kellene lennie. Persze a szegény gyermekekben bántó érzés keletkezik, ha látja az iskolában a gazdag gyermekeket, a kik jól vannak lakva, szépen vannak öltözve, csemegével fel vannak szerelve.)

Azon elvnek kimondása, hogy minden egyes gyermek (még a gazdag szülőké is) köteles legyen valamely nyilvános népiskolába járni, hogy ezt sem a magániskolába való járás, sem az otthon való tanítás nem pótolja, feltétlenül szükséges.

c) A fejlődés menete e tekintetben következő:

A szülők gyermekök tanítását következőkép eszközölthetik: *aa)* saját maguk tanítják a gyermeket; *bb)* házitanító által taníttatják a gyermeket; *cc)* összeállnak és maguk tartanak fenn külön iskolát gyermekeik számára; *dd)* nyilvános (vagy a köz- vagy magánügyén tulajdonát képező) iskolába küldik gyermeköket.

Régebben a köz által fenntartott iskolák nem léteztek. A szülők vagy maguk tanították a gyermeket, vagy pedig házitanító által taníttatták. Az idők folyamán ez az eljárás nehézségekbe ütközik.

Szaporodik azon szülők száma, a kik saját maguk tudnák ugyan mindarra, a mit a népiskola tanít,

gyermeköket tanítani, de nincs sem idejük sem kedvük hozzá. A családapának, a ki egész nap kereskedelmi, ügyvédi vagy orvosi hivatásával van elfoglalva, nincsen sem ideje, sem kedve ahhoz, hogy saját maga tanítsa gyermekét; hozzájárul ehhez, hogy nagyobb ellenszolgáltatást nyer munkaideje, ha azt hivatásának, nem pedig gyermeke tanításának szenteli.

A munkamegosztás elve egyre jobban érvényesül az idők folyamán, a szülők egyre nagyobb része kénytelen saját hivatásának élni, a tanítói hivatás egyre jobban válik elkülönült hivatássá.

Azon néprétegeknek, (ókorban rabszolgák, középkorban jobbágyok) a melyek gyermekeinek tanításra nem volt szükségök, helyében ma oly népelemek vannak, a melyek gyermekei rászorulnak a tanításra, azonban szüleik által nem taníthatók, mert azok arra a legcsekélyebb képzettséggel és hajlammal sem bírnak. Épen ezen népelemek gyermekei számára vannak a mai népiskolák és ép ezen népelemek gyermekeinek tanítási szükséglete határozza meg a mai népiskola jellegét és fejlődési irányzatát.

Ma a legalsóbb népelemek gyermekei egyedül a népiskolában taníttatnak, a középosztály gyermekei túlnyomó részben a népiskolában, a legfelsőbb osztály gyermekei pedig kizárólag házitanítók által.

d) A házitanítók által való tanításnak meg vannak a maga előnyei és hátrányai, *aa)* A tanítás ezen módja individualizál, mert a házitanító jól ismeri a gyermeket és alkalmazkodhatik hozzá, holott a népiskola nem individualizál eléggé, *bb)* A tanítás ezen módjánál megvalósítható a koedukáció, ha a család számos taggal bír. *cc)* A népiskolával járó egészségügyi és erkölcsi hátrányok is elkerülhetők.

aa) Ha a házitanító nem megfelelő, számos és nagy hátrány áll elő. A házitanító csak egy személyes ha ez a házitanító nem megfelelő, akkor a gyermek egész tanítása és kiképzése szenved, holott a népiskolában több tanító van, sőt a népiskolai tanító hibáit és hátrányait a népiskolai tanítás többi tényezői ellensúlyozhatják. Már pedig megfelelő házitanítót nehéz találni, *bb)* A tanítás ezen módja sohasem pótolhatja az iskola tarka életét, amely sokkal jobban készít elő az élet számára. Az iskolában ugyanis számos gyermek van, a kik egymással versenyeznek, de egymással együtt barátságot is kötnek. Szó férhet ahhoz nemcsak paedagogiai, hanem szocialista szempontból is, szabad-e felhasználni a tanítás és a nevelés céljaira a gyermekeknek egymással való versenyét és irigységét; mindaddig azonban, míg a mai társadalom az individualizmuson és a szabad versenyen alapszik, az individualizmusra és a szabad versenyre okvetlen elő kell készíteni a gyermekeket, *cc)* Ha a házitanító a gyermek barátja, vagyis ha nagyon bizalmasan és jól bánik vele, akkor nincs a gyermek előtt tekintélye; ha pedig idegen a gyermekhez, akkor fölényesen bánik vele és elnyomja egyéniségét, *dd)* A házitanító és a szülők közt szükségképen előálló súrlódások sem alkalmasak arra, hogy a házitanítást előnyösebbé tegyék a népiskolai tanításnál, *ee)* A népiskolai tanításnak egy egyénre eső költségei aránytalanul kisebbek mint a házitanításnak a költségei. Ez nemcsak magángazdasági, hanem közgazdasági előny is. A közgazdaságnak épenséggel nem áll az az érdekében, hogy minden gyermeknek külön tanítója legyen, hogy oly munkával, a melyet bizonyos számú tanító elvégezhet, tízszer annyi tanító foglalkozzék. Ez óriási pazarlás a munkaidővel és a munkaerővel,

mert a népiskolai tanítás által felszabadult munkaerő és munkaidő a közgazdaság más ágaiban megfelelően érvényesíthető, *ff)* De nem is engedheti meg a társadalom más oknál fogva sem a házitanítást. Ha egyes gyermekeket otthon tanítanak, másokat pedig a népiskolában, akkor a gyermekeknek teljesen különböző képzettségük van, mely még élesebbé teszi az individuális államban amúgy is fennálló és a szabad verseny által még csak fokozott ellentéteket.

e) aa) Csak akkor, ha a *b)* alatt említett elv lesz irányadó, fognak a felsőbb osztályok nagyobb súlyt fektetni a népiskolára mint fektetnek ma.

bb) Az ellen, hogy a gazdag szülők gyermeküket a nyilvános népiskolába járassák, felhozzák, hogy az iskola túl van tömve, színvonala alacsony, egészségi tekintetben nem megfelelő és a szegény gyermekek társasága nem megfelelő.

aaa) Ez az érv legfeljebb azon indítványnak, hogy a népiskola minden tekintetben fejlesztessék és javíttassák, indokolására hozható fel. Mert, ha az iskola nem megfelelő a gazdagabb gyermekeknek, akkor az a szegény gyermekeknek sem felel meg és akkor az iskola hiányait okvetlen meg kell szüntetni.

bbb) Minden gyermek ösztönszerűleg befolyásoltatja magát a többi gyermek által.

ccc) A gazdagabb gyermek a szegényebb gyermektől sok jót láthat és tanulhat; viszont a szegény gyermek sok rosszat tanulhat és láthat a gazdagabb gyermektől.

ddd) A gazdag gyermeknek szüksége van arra, hogy megismerje a népet, mert később hivatva lesz a néppel érintkezni és azt kormányozni.

cc) Egységes és általános iskola az, a melynek alapja az összes bizonyos korbeli gyermekeknek vagyónukra és rangjukra való tekintet nélkül közös népiskolája,

a melynek a többi mindenféle, a különböző czélok szerint differenciálódott iskolák csak felépítményei. Körülbelül ilyen iskola létezik Dániában és az Észak-amerikai Egyesült Államokban.

dd) Szimultán iskola azon iskola, a melybe a gyermekek vallásukra való tekintet nélkül járnak. Én azonban itt szimultán iskola alatt olyan iskolát értek, a melyben vallástanítás nincs, a mely a felekezetektől teljesen független.

A felekezeti iskolák nem érnek semmit.

f) Ugyanez áll a községi iskolákra. Az ilyen iskolákban való tanítás nélkülözi a magasabb szempontokat, nagyon felekezeti és hátramaradt szellemű. A községek egy része nem akarja vagy nem tudja a népiskola érdekében a megfelelő anyagi áldozatokat meghozni. Az egyes községek népiskoláinak színvonala nagyon különböző. Elég e tekintetben bármely ország állami és községi, városi és falusi népiskoláit összehasonlítani.

Az állami népoktatásnak tehát az egész vonalon a lehető legnagyobb terjedelemben meg kell valósulnia.

g) A szocziális állam népiskolája következő lesz:

A mai népiskola hibái nem lesznek benne meg, ellenben meg lesznek benne mindazon előnyök, a melyeket már a mai népiskola fejlődésirányzata feltüntet. A szocziális állam az osztálynevelésre és az osztálytanításra csak mint történeti jelenséggel bíró jelenségre fog tekinteni.

TARTALOM.

Általános rész.

I. FEJEZET.

Előszóféle.

	Oldal
1. Mire jó az előszó?	5
2. Jelen munka keletkezése	5

II. FEJEZET.

Szocializmus és fejlődéstan.

1. Kapitalizmus	23
2. A leszármazási tan.....	26
3. A leszármazási tan alkalmazása az emberiségre.....	26
4. A szocializmusznak a fejlődéstanhoz való viszonya	31

III. FEJEZET.

Szocializmusz és gyermekvédelem.

1. Burzsoák a gyermekvédelem ellen.....	35
2. Szegényügy és kapitalizmusz.....	37
3. Gyermekvédelem és kapitalizmusz.....	40
4. Gyakorlati vezérelvek	41
5. Gyermekvédelem vagy szociálpolitika?	42

IV. FEJEZET.

Darvinizmusz és gyermekvédelem.

1. Darwinizmusz a gyermekvédelem ellen.....	48
2. Kapitalizmusz és kiválasztás	51
3. A nevelés és a kiválasztás viszonya	52
5. A természetes (represszív) és a mesterséges (megelőző) kiválasztás.	53
4. A jövő generáció érdeke.....	54

V. FEJEZET.

A nevelésről.

	Oldal
1. Bevezetés.....	56
2. A nevelés lényege.....	57
3. A nevelés határai.....	58
4. A nevelés feladata.....	59
5. A nevelés eszközei.....	60
6. A nevelő egyének.....	62
7. Osztálynevelés.....	64
8. A nevelés tényezői.....	66
9. A nevelés fejlődési irányzata.....	68

VI. FEJEZET.

A népesedési statisztikának (demográfiának) fontosabb idevágó adatai.

1. Bevezetés.....	71
2. A születések száma.....	74
3. A születések rendellenes fajai.....	75
4. A halálozások száma.....	77
5. A férfi- és női nem számaránya.....	78
6. A házasságkötések és házasságfelbontások száma.....	80
7. A népességnek kor szerint való megoszlása.....	81

VII. FEJEZET.

A népesedési tan néhány elve.

1. Népesedési törekvések és gyermekvédelem.....	83
2. Túlnépesedés és kapitalizmus.....	85
3. A fejlődés irányzata.....	86
4. A szociális állam népesedési viszonyai.....	89

VIII. FEJEZET.

A gyermekhalandóság okai különös tekintettel a gyermekhalandóságra.

1. Kisebbségi jelentőséggel bíró okok.....	9
2. Társadalmi viszonyok.....	91
3. Az alsóbb néposztályok gyermekeinek nagy száma.....	93
4. Csecsemőhalandóság városban és falun, lakások szerint, a táplálás módja szerint törvénytelen gyermekeknél.....	98
5. Csecsemőhalandóság és darwinizmus.....	101

IX. FEJEZET.

A gyermekvédelem szervei és közegei.

1. Községek, állam, társadalom.....	105
2. Hivatalnokok, orvosok, nők.....	111

Különös rész.

A) Magánjog.

I. FEJEZET.

Házasság és szülői hatalom.

	Oldal
1. Bevezetés.....	117
2. A házassági intézmény fejlődése.....	117
3. Szülői hatalom egyes részletkérdései.....	122
4. A házasságjognak az átöröklési tan által előidézett átalakulása.....	127

II. FEJEZET.

A gyámság és a kiskorú korlátolt cselekvőképessége.

1. A gyámság jogi szabályozása.....	145
2. A mai gyámság további hibái.....	147
3. Kollektív gyámság és intézeti gyámság.....	151
4. A kiskorú védelme magánjogi cselekményeinek következményei ellen.....	157

III. FEJEZET.

A törvénytelen gyermekekről.

1. A házasságon kívüli nemi élet.....	162
2. A törvénytelen gyermek mai magánjogi helyzete.....	169
3. Az említett magánjogi szabályozással járó következmények. . . .	173
4. Magánjogi helyzet és gyermekvédelem.....	184
5. Reformtörekvések.....	185
6. Az igazi reform.....	187

IV. FEJEZET.

Néhány gyermekvédelmi szempontból fontos magánjogi intézmény.

B) Büntetőjog.

I. FEJEZET.

Az ifjúkornak kriminalitása.

1. Bevezetés.....	193
2. Kriminálstatisztikai adatok.....	195
3. Ifjúkori kriminalitás és kapitalizmus.....	197
4. A klasszikus (orthodox) büntetőjog.....	201
δ. Három különleges büntetési nem.....	210
6. Az ítéletek két különös faja.....	212
7. Az ítéletek enyhesége.....	215
8. Az ifjúkori büntetettek kényszernevelése.....	215
9. Radikális reform.....	225

II. FEJEZET.

Büntető eljárás.

	Oldal
1. A mai büntetőeljárás hibái.....	227
2. Reformeszmék	229
3. Az Északamerikai Egyesült Államok	231

III. FEJEZET.

A prostitúció,

1. A prostitúció és a házasság.....	233
2. A prostitúció okai.....	284
3. Prostitúció és gyermekvédelem	241
4. A prostitúció fejlődésirányzata	244

IV. FEJEZET.

Bűncselekmények: gyermekek ellen.

1. A gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények két csoportja.....	245
2. Gyermekekölés.....	249
3. Magzatelhajtás	252
4. A női becsület védelme	255
5. Gyermekkínzás	256
6. Speciális bűncselekmények alakítására irányuló törekvések.....	263

C) Közigazgatási jog.

I. FEJEZET.

Gyermekvédelem a születés előtt, a születésnél, közvetlenül a születés után.

1. A születés előtt.....	268
2. A születésnél	269
8. Közvetlenül a születés után.....	270
4. Anyaságbiztosítás	271
5. A fejlődés irányzata.....	274

II. FEJEZET.

A csecsemővédelem.

1. Bevezetés.....	276
2. A mesterséges táplálás okai.....	279
3. A tehéntej	284
4. A mesterséges táplálás egyéb módjai	287
5. A csecsemők intézeti nevelése	287
6. A bölcsődék.....	289
7. Reformeszmék	292
8. Radikális reformok.....	293

III. FEJEZET.

Lelenczügy és dajkáüg y.

	Oldal
1. Fogalom meghatározások	297
2. A lelenczügy története.....	298
3. A dajkáüg y és lelenczügy viszonya.....	303
4. Intézeti vagy családi nevelés?	304
5. A családi nevelést szabályozó elvek.....	307
6. A kapitalizmus.....	311
7. A fejlődés irányzata.....	313

IV. FEJEZET.

Női munka és gyermekmunka.

1. Magánjog	816
2. A gyermekmunka története és okai	317
3. A női munka története és okai	323
4. A gyermekmunka káros következményei.....	326
5. A női munka káros következményei	330
6. Reformtörekvések.....	334
7. A védelmi szabályok végrehajtásának ellenőrzése.	337
8. Ellenvetések a védelmi intézkedések ellen.	338
9. A tanoncügy reformja.....	342
10. A női és gyermekmunka problémájának gyökeres megoldása.....	344
11. A szociális állam.....	346

V. FEJEZET.

A gyermekek egészségéről.

1. Előzetes megjegyzés.....	349
2. A szegénység és a betegségek közt való viszony	349
3. A proletár gyermek egészsége.....	352
4. Természetes és mesterséges kiválasztás	353
5. Reformtörekvések.....	354
6. A szegény gyermekek egészségére vonatkozó intézetek	356
7. Szünidei gyermektelepek és az azokkal rokon intézmények.....	358
8. Indítványok	360
9. Egészségügyi ismeretek.....	361
10. A jövőbeli fejlődés.....	361

VI. FEJEZET.

A népiskola.

1. Tankötelezettség és kapitalizmus	364
2. A népiskola célja	868
3. A mai népiskola lényegesebb hiányai.....	375
4. Koedukáció.....	382

	Oldal
5. A gyermekek nemi felvilágosítása	384
6. Óvodák.....	386
7. Ismétlő illetve továbbképző iskolák	387
8. A vallástanítás és az erkölcstanítás.....	389
9. Egészségügyi szempontok	392
10. Kézimunka-tanítás	394
11. Iskolai étkezés	399
12. A fejlődés irányzata.....	403